

Ortaöğretim İzleme ve Değerlendirme Raporu eğitim politikalarının kanıt temelli olarak geliştirilmesini desteklemek üzere ortaöğretim düzeyindeki en kapsamlı rapor iddiasını taşımaktadır. *Öğrenciler, öğretmenler, eğitim ortamları, öğrenme süreçleri ve eğitimin çıktıları* çerçevesinde mevcut durum hem son on yılın gelişmelerine hem de 2023 vizyonuna ışık tutacak şekilde analiz edilmektedir. Bölgesel ve uluslararası karşılaştırmalara çok farklı yönleriyle yer verilen raporun *eğitimde izleme ve değerlendirme* çalışmaları için de temel bir kaynak teşkil edeceği düşünülmektedir.

Serdar POLAT, *Editör*

ORTAÖĞRETİM İZLEME | 2003 VE DEĞERLENDİRME | 2013 RAPORU | 2023

Kanıt Temelli Eğitim Politikaları

ISBN: 978-975-11-3799-9

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

ORTAÖĞRETİM İZLEME VE DEĞERLENDİRME RAPORU

2013

Koordinatör ve Editör

Serdar POLAT

Hazırlayanlar

Meryem ÖZOĞLU

Rukiye YILDIZ

Yusuf CANBOLAT

İzleme ve Değerlendirme Grup Başkanlığı

ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

KASIM-2013

SUNUŞ

Eğitim, T¼rkiye’de uzun zamandır en önemli kamu politikalarının başında yer almaktadır. Özellikle son on yılda eğitime erişim fırsatlarının artırılması anlamında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Nitekim ilköğretimde okullaşma oranları evrensel düzeye ulaşmış, ortaöğretim kademesinde de ilerleyen yıllarda istenen seviyeye yaklaşıcağı öngörülmektedir. Bununla birlikte ulusal ve uluslararası bir takım dinamikler bireyin ve toplumun eğitimden beklentilerini farklı bir boyuta ulaştırmış, ekonomik ve sosyal kalkınma alanlarında gerçekleşen iyileşmeler ülkemizin nitelikli birey yetiştirme politikasını daha önemli kılmıştır.

Etkin bir ortaöğretim sisteminin geliştirilmesinde Türkiye’nin konumunun eğitime katılım, öğrenci destek hizmetleri, programlar, öğretmenler, eğitimin çıktıları başlıklarında nerede olduğu, iller ve bölgeler açısından bu değişkenlerin nasıl şekillendiğı gibi sorular oldukça önemlidir. Bu sorulara nitelikli verilerle verilecek cevaplar ise politika geliştirme ve uygulama sürecinde hayati öneme sahiptir. İl, NUTS-1 ve ülke düzeyinde detaylı verilerle yorumlanmış, ayrıca uluslararası karşılaştırmalı analizleri de içeren ve uzun soluklu bir çalışmanın neticesinde ortaya çıkan “Ortaöğretim İzleme ve Değerlendirme Raporu” bu alandaki önemli bir ihtiyacı karşılayacaktır. Bu yıl ilki hazırlanan “Ortaöğretim İzleme ve Değerlendirme Raporu” çalışmasının ilerleyen dönemlerde düzenli olarak yayımlanması amaçlanmaktadır.

Başta, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü olmak üzere yayının oluşturulmasına katkı sağlayan Bakanlığımız birimlerine teşekkür ediyor ve “Ortaöğretim İzleme ve Değerlendirme Raporu” çalışmasının kamuoyunun bilgilendirilmesinde faydalı olmasını diliyorum.

Nabi AVCI
Millî Eğitim Bakanı

ÖNSÖZ

Eğitimde politika yapma ve uygulama süreçlerinin en temel hedeflerinden birisi faydalanıcılarını değişen şartlar dâhilinde geliştirmek ve onların daha kaliteli bir yaşam standardına erişmesini sağlamaktır. Bilgiye ulaşma yollarının ve yaşam becerilerinin çeşitlenerek arttığı bir dönemde değişen şartları iyi okumak, bireylere bu şartları gözeten bir eğitim hizmeti sunmak, kanıta dayalı uygulamaları etkin kılarak bilgi yönetim sürecine hâkim olmakla mümkündür.

Ortaöğretimin dünden bugüne yol haritasını belirlemek, erişim boyutunu güçlendirmek ve kaliteyi artırmak için kaydedilen gelişmelerin izlenmesi ve değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Ortaöğretimin zorunlu eğitim kapsamına alınmasıyla birlikte artan öğrenci sayısı bu süreci daha da önemli kılmaktadır.

Genel Müdürlüğümüz tarafından hazırlanan “Ortaöğretim İzleme ve Değerlendirme Raporu”nda ortaöğretim kademesi bütüncül olarak değerlendirilmiş olup il, NUTS-1 ve ülke düzeyindeki göstergeler zaman ve mekân ayrımında analiz edilmiştir. Ayrıca artan rekabet ve iletişim ortamını daha net okuyabilmek, ülkelerin eğitim uygulamalarını karşılaştırmalı bir bakış açısıyla analiz etmek amacıyla uluslararası karşılaştırmalara da ayrıntılı bir biçimde yer verilmiştir.

Ülkemizin her okulunda ideal eğitim şartlarını sağlamak gayreti içinde olduğumuz bir dönemde, Bakanlığımızın kuruluş amacına ve toplumun eğitimden beklediği işlevlere katkı sağlaması dileğiyle bu yayının hazırlanmasında emeği geçen çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Ercan TÜRK
Genel Müdür

İÇİNDEKİLER

1. EĞİTİME KATILIM.....	1
1.1 Demografik Durum	2
1.2 Ortaöğretime Geçiş	7
1.3 Ortaöğretimde Okullaşma	12
1.4 Ortaöğretimde Öğrenci Dağılımı	27
1.5 Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapı	34
2. EĞİTİM ORTAMLARI	47
2.1 Fiziki Altyapı	47
2.2 İkili Eğitim	61
3. ÖĞRENCİ DESTEK HİZMETLERİ.....	67
3.1 Burs ve Şartlı Nakit Transferi	70
3.2 Pansiyon ve Taşınmalı Ortaöğretim	80
4. EĞİTİM PROGRAMLARI.....	99
4.1 Program Süresi	100
4.2 Program İçeriği	110

5.	ÖĞRETMENLER.....	125
5.1	Öğretmen İhtiyacı	126
5.2	Öğretmen Profili	141
6.	YÖNETİŞİM VE FİNANSMAN	163
6.1	Yönetişim	163
6.2	Finansman	171
7.	EĞİTİMİN ÇIKTILARI	199
7.1	Devamsızlık	199
7.2	Sınıf Tekrarı	204
7.3	Okul Terki	214
7.4	Yükseköğretime Geçiş	220
7.5	İstihdama Geçiş	224
7.6	Nüfusun Eğitim Düzeyi	231
7.7	Ulusal ve Uluslararası Başarı Değerlendirmesi	235

ŞEKİLLER

Şekil 1.1: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla 14-17 Yaş Çağ Nüfusu Oranı (2012)	3
Şekil 1.2: Ortaöğretime Geçiş Oranının Değişimi (2003-2004/2012-2013)	8
Şekil 1.3: Bölgeler İtibarıyla Ortaöğretime Geçiş Oranının Değişimi (2010-2011/2012-2013)	9
Şekil 1.4: Ortaöğretime Geçişte Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (2012-2013)	10
Şekil 1.5: Ortaöğretimde Net Okullaşma Oranının Değişimi (2003-2004/2012-2013)	14
Şekil 1.6: Ortaöğretimde Brüt Okullaşma Oranının Değişimi (2003-2004/2012-2013)	14
Şekil 1.7: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Net Okullaşma Oranı (2012-2013)	17
Şekil 1.8: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Brüt Okullaşma Oranı (2012-2013)	17
Şekil 1.9: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Brüt ve Net Okullaşma Oranı Farkı (2012-2013)	19
Şekil 1.10: Ülkeler İtibarıyla 15-19 Yaş Aralığında Okullaşma Oranı (2011)	23
Şekil 1.11: Ortaöğretim Cinsiyet Oranı ve Okullaşma Oranları (2003-2004/2012-2013)	24
Şekil 1.12: Ortaöğretimde Genel Müdürlükler İtibarıyla Öğrenci Dağılım Trendi (2008-2009/2012-2013)	28
Şekil 1.13: Ortaöğretimde Okul Türleri İtibarıyla Öğrencilerin Dağılımı (2012-2013)	29
Şekil 1.14: Ortaöğretimde Okul Türleri İtibarıyla Yeni Kayıt Öğrencilerin Dağılımı (2012-2013)	29
Şekil 1.15: Ortaöğretimde Kaynaştırma Öğrencisi Sayısı (2010-2011/ 2012-2013)	31
Şekil 1.16: Ortaöğretimde Genel Müdürlükler İtibarıyla Öğrencilerin Dağılımı (2012-2013)	32
Şekil 1.17: Ülkelere Göre Ortaöğretim Öğrenci Dağılımı (2011)	33
Şekil 1.18: Okul Türleri İtibarıyla Ebeveynin Eğitim Düzeyi (2009)	36
Şekil 1.19: Okul Türleri İtibarıyla Annenin Eğitim Düzeyi	38
Şekil 1.20: Okul Türleri İtibarıyla Babanın Eğitim Düzeyi	38
Şekil 1.21: Bölgeler İtibarıyla Ebeveynin Eğitim Düzeyi	39
Şekil 1.22: Bölgeler İtibarıyla Annenin Eğitim Düzeyi	41
Şekil 1.23: Bölgeler İtibarıyla Babanın Eğitim Düzeyi	41

Şekil 1.24: Okul Türleri İtibarıyla Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Statü Düzeyi	42
Şekil 1.25: Bölgeler İtibarıyla Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Statü Düzeyi	45
Şekil 2.1: Ortaöğretimde Derslik Başına Öğrenci Sayısındaki Değişim (2002-2003/2012-2013)	49
Şekil 2.2: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Derslik Başına Öğrenci Sayısının Değişimi (2010-2013)	53
Şekil 2.3: Ortaöğretimde Genel Müdürlükler Düzeyinde Derslik Başına Öğrenci Sayısı (2012-2013)	54
Şekil 2.4: Okul Türleri İtibarıyla Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2012-2013)	56
Şekil 2.5: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Okul Yaşları (2012-2013)	58
Şekil 2.6: Ortaöğretimde İkili Eğitim Yapan Öğrenci Oranının Değişimi (2011-2012/ 2012-2013)	62
Şekil 2.7: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla İkili Eğitim Yapan Öğrenci Oranı (% , 2012-2013)	63
Şekil 2.8: Okul Türleri Düzeyinde İkili Eğitim Yapan Öğrenci Oranı (2012-2013)	65
Şekil 3.1: Ortaöğretimde Burslu Öğrenci Oranının Yıllar İtibarıyla Değişimi (2010-2012)	71
Şekil 3.2: Ortaöğretimde Burslu Öğrenci Oranının Bölgeler İtibarıyla Dağılımı (2012-2013)	72
Şekil 3.3: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Şartlı Nakit Transferinden Faydalanan Öğrenci Oranı (2012-2013)	74
Şekil 3.4: Ortaöğretimde Burslu Öğrencilerin Okul Türleri İtibarıyla Dağılımı (2012-2013)	77
Şekil 3.5: Ortaöğretimde Okul Türleri İtibarıyla Burs Alan Öğrenci Oranı (2012-2013)	79
Şekil 3.6: Ortaöğretimde Pansiyon Sayılarının Yıllar İtibarıyla Değişimi (2010-2011/2012-2013)	81
Şekil 3.7: Ortaöğretimde Pansiyon Hizmetlerinden veya Taşımali Ortaöğretimden Faydalanan Öğrenci Oranının Değişimi (2010-2012)	82
Şekil 3.8: Ortaöğretimde Genel Müdürlükler İtibarıyla Pansiyonda Kalan Öğrenci Oranının Değişimi (2010-2012)	83
Şekil 3.9: Ortaöğretimde Genel Müdürlükler İtibarıyla Pansiyon Doluluk Oranının Değişimi (2010-2012)	84
Şekil 3.10: Ortaöğretimde Pansiyonda Kalan veya Taşımali Ortaöğretimden Faydalanan Öğrenci Oranı (2012-2013)	86

Şekil 3.11: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Pansiyon Doluluk Oranları (% , 2012-2013)	87
Şekil 3.12: Ortaöğretim Düzeyinde Pansiyonda Kalan Öğrencilerin Okulun Kendi Öğrencisi veya Başka Okulun Öğrencisi Olma Durumuna Göre Dağılımı (2012-2013)	91
Şekil 3.13: Okul Türlerine Ait Pansiyon Doluluk Oranları (2012-2013)	92
Şekil 3.14: Ortaöğretimde Pansiyonda Kalan veya Taşımali Ortaöğretimden Faydalanan Öğrencilerin Cinsiyet Oranı (2010-2011/2012-2013)	93
Şekil 3.15: Ortaöğretimde Pansiyonda Kalan, Taşımali Ortaöğretimden Faydalanan ve Toplam Ortaöğretim Öğrencilerinin Cinsiyet Oranı (2012-2013)	95
Şekil 3.16: Ortaöğretimde Pansiyonda Kalan veya Burs Alan Öğrenci Oranı (2010-2012)	96
Şekil 3.17: Okul Türleri İtibarıyla Burs Alan veya Pansiyonda Kalan Öğrencilerin Oranı (2012-2013)	97
Şekil 3.18: Pansiyon, Burs ve Taşımali Ortaöğretimde Öğrenci Başına Yıllık Harcama (TL, 2010-2011/ 2012-2013)	98
Şekil 4.1: Ülkelere Göre Zorunlu Eğitim Süresi (2012-2013)	101
Şekil 4.2: Ülkelere Göre Ortaöğretimde Yıllık Öğrenim Günü Sayısı (2011)	103
Şekil 4.3: Ülkelere Göre Genel Ortaöğretimde Günlük Ortalama Ders Saati (2011)	105
Şekil 4.4: Ülkelere Göre Genel Ortaöğretim Programlarında Yıllık Gerçek Ders Saatleri (2010)	107
Şekil 4.5: Ortaöğretimde Program Türüne Göre Ders Türlerinin Dağılımı (2012-2013)	111
Şekil 4.6: Genel Ortaöğretimde Okul Türüne Göre Ders Türlerinin Dağılımı (2012-13)	113
Şekil 4.7: Ortaöğretimde Ülkelere Göre Ders Türlerinin Dağılımı (15 Yaş, 2011)	115
Şekil 4.8: Genel Ortaöğretimde Seçmeli Derslerin Dağılımı	117
Şekil 4.9: Ortaöğretimde Ülkelere Göre Seçmeli Ders Oranı (15 yaş, 2011)	118
Şekil 4.10: Yenilenen Ortaöğretim Programlarının Kazanım Sayısındaki Değişim	121
Şekil 4.11: 9. Sınıf Düzeyinde Kazanım Sayısının Değişimi	122
Şekil 5.1: Ortaöğretimde Öğretmen Başına Öğrenci Sayısındaki Değişim (2002-2003/ 2012-2013)	127
Şekil 5.2: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Öğretmen Başına Öğrenci Sayısındaki Değişim (2010-2011/ 2012-2013)	131
Şekil 5.3: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Öğretmen Başına Öğrenci Sayısı (2012-2013)	133
Şekil 5.4: Okul Türleri İtibarıyla Öğretmen Başına Öğrenci Sayısı (2012-2013)	135
Şekil 5.5: Ortaöğretimde Ülkelere Göre Öğretmen Başına Öğrenci Sayısı (2011)	137

Şekil 5.6: Ortaöğretimde Bölgelere Göre Öğretmen-Norm İhtiyaç Dağılımı (Nisan, 2013)	139
Şekil 5.7: Ortaöğretimde Bölgesel Düzeyde Çalışma Yılı İtibarıyla Öğretmen Oranı(2012-2013)	142
Şekil 5.8: Ortaöğretimde Ülkelere Göre Öğretmenlerin Yaş Dağılımı (2010)	146
Şekil 5.9: Ortaöğretimde Bölgelere Göre Öğretmen Cinsiyet Dağılımı (2012-2013)	148
Şekil 5.10: Ortaöğretimde Ülkeler İtibarıyla Kadın Öğretmen Oranı (2010)	150
Şekil 5.11 : Ortaöğretimde Öğretmenlerin Başlangıç Maaşları (Bin \$, 2011)	152
Şekil 5.12: 2000-2011 Yılları Arasında Ortaöğretimde Öğretmen Maaş Eğilimleri (2000=100)	154
Şekil 5.13: Ortaöğretimde Öğretmen Maaşının Ortalama Yükseköğretim Mezunu Maaşına Oranı (2011)	156
Şekil 5.14: Ortaöğretimde Öğretmenlerin Kariyerlerinin Başında ve Sonunda Maaş Değişimi (2011)	158
Şekil 5.15: Ortaöğretimde Öğrenci Başına Öğretmen Maaşı Ortalaması (\$, 2011)	159
Şekil 5.16: Türkiye’de Çeşitli Etkenlerin Ortaöğretimde Öğrenci Başına Öğretmen Maaşı Ortalamasına Etkisi (\$, 2011)	160
Şekil 5.17: Ortaöğretimde Net Öğretim Süresi (2011)	162
Şekil 6.1: Merkezî Yönetim Bütçesi ve Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesinin Değişimi (2006-2013)	172
Şekil 6.2: GSYİH’in Yıllar İtibarıyla Değişimi ve MEB Bütçesinin GSYİH’e Oranı (2006-2013)	173
Şekil 6.3: Eğitime Yapılan Toplam Harcamanın GSYİH'e Oranı (2010)	175
Şekil 6.4: Öğrenci Başına Harcamanın Kişi Başına Düşen GSYİH’e Oranı (2010)	176
Şekil 6.5: Temel Eğitim ve Ortaöğretim İçin Yapılan Toplam Harcamanın Değişimi (1995-2010)	177
Şekil 6.6: Bakanlık ve Genel Müdürlükler Düzeyinde 2013 Yılı Başlangıç Ödeneğinin Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Dağılımı	179
Şekil 6.7: 2013 Yılı Başlangıç Ödeneğinin 2012 Yılı Bütçesine Göre Artış Oranı	180
Şekil 6.8: Genel Müdürlükler Düzeyinde 2013 Yılı Başlangıç Ödeneklerinin ve Öğrenci Sayılarının 2012 Yılına Göre Artış Oranları (2012-2013)	181
Şekil 6.9: Ortaöğretim Kamu Kurumlarında Öğrenci Başına Toplam Harcama (TL, 2011)	184
Şekil 6.10: Ortaöğretimde Tüm Hizmetler İçin Öğrenci Başına Yıllık Harcama (\$, 2010)	187
Şekil 6.11: Ortaöğretimde Temel Hizmetler İçin Öğrenci Başına Yıllık Harcama (\$, 2010)	189
Şekil 6.12: Ortaöğretim Düzeyinde Program Türüne Göre Tüm Hizmetler İçin Öğrenci Başına Yıllık Harcama (\$, 2010)	191
Şekil 6.13: Ortaöğretimde Özel Okul Öğrenci Oranının Değişimi (2008-2009/ 2012-2013)	195

Şekil 6.14: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Özel Okul Öğrenci Oranı ve Özel Okul Sayısı (2012-2013)	196
Şekil 7.1: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Devamsızlık Oranı (2012-2013 1. D.)	201
Şekil 7.2: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Cinsiyete Göre Devamsızlık Oranı (2012-2013 1. D.)	202
Şekil 7.3: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Sınıf Tekrarı Oranı (2011-2012)	205
Şekil 7.4: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Sınıf Düzeyinde Sınıf Tekrarı Oranı (% , 2011-2012)	206
Şekil 7.5: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Cinsiyete Göre Sınıf Tekrarı Oranı (2011-2012)	207
Şekil 7.6: Ortaöğretimde Nedenlerine Göre Sınıf Tekrarı Oranı (2011-2012)	209
Şekil 7.7: Ortaöğretimde Nedenlerine Göre Kız Öğrenci Sınıf Tekrarı Oranı (2011-2012)	211
Şekil 7.8: Ortaöğretimde Nedenlerine Göre Erkek Öğrenci Sınıf Tekrarı Oranı (2011-2012)	213
Şekil 7.9: Ortaöğretimde Nedenlerine Göre Okul Terki Oranı (2011-2012)	214
Şekil 7.10: Ortaöğretimde Genel Müdürlükler İtibarıyla Cinsiyete Göre Okul Terk Oranı (2011-2012)	216
Şekil 7.11: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Sınıflara Göre Okul Terk Oranı (% , 2011-2012)	217
Şekil 7.12: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Genel Müdürlükler Düzeyinde Okul Terk Oranı (2011-2012)	218
Şekil 7.13: Bölgelere Göre Son Sınıf Düzeyinde Yükseköğretime Geçiş Oranı (% , 2012)	221
Şekil 7.14: Genel Ortaöğretimde Okul Türlerine Göre Son Sınıf Düzeyinde Yükseköğretime Geçiş Oranı (2012)	222
Şekil 7.15: Genel Müdürlüklere Göre Son Sınıf Düzeyinde Yükseköğretime Geçiş Oranı (2012)	223
Şekil 7.16: Ülkelere Göre 25-64 Yaş Aralığında En Az Ortaöğretim Mezunu Nüfusun İstihdam Oranı (2011)	225
Şekil 7.17: 15-29 Yaş Nüfusun Eğitimde ve Eğitim Dışında Geçirmesi Beklenen Yıl (2011)	227
Şekil 7.18: Bölgeler İtibarıyla 22-24 Yaş En Az Ortaöğretim Mezuniyet Oranı (2013)	232
Şekil 7.19: Ülkelere Göre 25-34 Yaş Aralığında En Az Ortaöğretim Mezunu Nüfus Oranı (2011)	234
Şekil 7.20: Bölgelere Göre YGS Net Ortalamaları (2012)	237
Şekil 7.21: Bölgelere Göre PISA Puan Ortalamaları (2009)	240
Şekil 7.22: Okul Türlerine Göre PISA Puan Ortalamaları (2009)	242

HARİTALAR

Harita 1.1: İller İtibarıyla 14-17 Yaş Çağ Nüfusu Oranı (2012)	4
Harita 1.2: İller İtibarıyla 10-13/14-17 Yaş Çağ Nüfusu Oranı (2012)	6
Harita 1.3: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Net Okullaşma Oranı (2012-2013)	21
Harita 1.4: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Brüt Okullaşma Oranı (2012-2013)	21
Harita 1.5: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Cinsiyet Oranı (2012-2013)	26
Harita 2.1: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Derslik Başına Öğrenci Sayısı (2012-2013)	55
Harita 2.2: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Son 10 Yılda Hizmete Giren Okul Oranı	59
Harita 2.3: Ortaöğretimde İller İtibarıyla İkili Eğitim Yapan Öğrenci Oranı (2012-2013)	64
Harita 3.1: Ortaöğretimde Burs Alan Öğrenci Oranının İl Düzeyinde Dağılımı (2012-2013)	76
Harita 3.2: Ortaöğretimde Şartlı Nakit Transferinden Faydalanan Öğrenci Oranı (2012-2013)	76
Harita 3.3: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Pansiyonda Kalan Öğrenci Oranı (2012-2013)	89
Harita 3.4: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Taşınmalı Ortaöğretimden Faydalanan Öğrenci Oranı (2012-2013)	89
Harita 3.5: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Pansiyon Doluluk Oranı (2012-2013)	90
Harita 5.1: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Öğretmen Başına Öğrenci Sayısı (2012-2013)	134
Harita 5.2: Ortaöğretimde İllere Göre Norm Öğretmen İhtiyacının İldeki Öğretmen Sayısına Oranı (Nisan, 2013)	140
Harita 5.3: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Çalışma Yılına Göre Öğretmen Oranı (2013)	144
Harita 6.1: Ortaöğretim Kamu Kurumlarında Öğrenci Başına Yıllık Harcama (TL, 2011)	185
Harita 6.2: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Özel Okul Öğrenci Oranı (2012-2013)	197
Harita 7.1: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Devamsızlık Oranı (2012-2013 1. D.)	203
Harita 7.2: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Sınıf Tekrarı Oranı (2011-2012)	208
Harita 7.3: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Okul Terk Oranı (2011-2012)	219
Harita 7.4: 22-24 Yaş En Az Ortaöğretim Mezuniyet Oranı (2013)	233
Harita 7.5: İllere Göre YGS Türkçe Testi Net Ortalaması (2012)	238
Harita 7.6: İllere Göre YGS Matematik Testi Net Ortalaması (2012)	238

TABLolar

Tablo 1.1: Okul Türleri Arasındaki Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Statü Düzeyi Farkı	44
Tablo 2.1: Derslik Yatırımlarının Etkinlik Analizi (2002-2003/2012-2013)	50
Tablo 2.2: FATİH Projesi Kapsamında Dağıtılan Tablet Verileri (2012-2013)	60
Tablo 4.1: Ortaöğretimde Haftalık Ders Saatleri (2012-2013)	109
Tablo 5.1: Öğretmen İstihdamının Etkinlik Analizi (2002-2003/ 2012-2013)	128
Tablo 6.1 : Okulların Kaynak Tahsisi ile Eğitim Programları Üzerindeki Özerkliği	166
Tablo 6.2: Okul Yönetim Politikaları	168
Tablo 6.3: Öğrencilerin Okul, Sınıf ve Program İtibarıyla Seçilmesi ve Gruplandırılması	170
Tablo 6.4: Eğitimde Kaynak Tahsis Politikaları	193
Tablo 7.1: Yıllara Göre Nüfusun Eğitim ve İstihdam Durumu (%)	228
Tablo 7.2: Öğretim Kademelerine Göre Nüfusun Eğitim ve İstihdam Durumu (% , 2011)	230

KUTULAR

Kutu1.1: Demografik Fırsat Penceresi	2
Kutu1.2: Zorunlu Eğitim Süresi	7
Kutu 1.3: Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Düzey	35
Kutu 2.1: Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği Çerçevesinde Belirlenen Sınıf Mevcutları	57
Kutu 3.1: İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Parasız Yatılılık, Burs ve Sosyal Yardımlar	68
Kutu 3.2: Parasız Yatılılık ve Bursluluk Sınavı	69
Kutu 3.3: Şartlı Nakit Transferi	73
Kutu 4.1: Yeni Ders Çizelgeleri	108
Kutu 4.2: Yenilenen Ortaöğretim Programları	120
Kutu 4.3: Kazanım Sayısının Değişimine 9. Sınıf Matematik Dersi Kümeler Konusu Örneği	123
Kutu 4.4: Yeni Dönemde Çizelgelerdeki Diğer Değişiklikler	124
Kutu 5.1: Öğretmen Norm Kadrosu	138
Kutu 6.1: Yönetişim Göstergeleri	164
Kutu 6.2: Türkiye’de Eğitimin Finansmanı ve Eğitim Harcamaları Bilgi Yönetim Sistemi	182
Kutu 7.1: Sınıf Geçme ve Sınav Yönetmeliği	200
Kutu 7.2. Ortaöğretim Başarı Puanı (OBP)	220

KISALTMALAR

ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AL	Anadolu Lisesi
AML	Anadolu Meslek Lisesi
AOBP	Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanı
AÖL	Anadolu Öğretmen Lisesi
ATL	Anadolu Teknik Lisesi
BİT	Bilgi İletişim Teknolojisi
ÇPL	Çok Programlı Lise
DBÖ	Derslik Başına Öğrenci
DÖGM	Din Öğretimi Genel Müdürlüğü
EURYDICE	Education Information Network In The European Community (Avrupa Eğitim Bilgi Ağı)
FATİH	Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi
FL	Fen Lisesi
GL	Genel Lise
GSSL	Güzel Sanatlar ve Spor Lisesi
GSYİH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
İBBS	İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması
İHL	İmam Hatip Lisesi
İÖ	İlköğretim
KOBİ	Küçük ve Orta Boyutlu İşletmeler
LYS	Lisans Yerleştirme Sınavı
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
ML	Meslek Lisesi
MTEGM	Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü
MTL	Meslekî ve Teknik Lise
MYB	Merkezi Yönetim Bütçesi
OBP	Ortaöğretim Başarı Puanı
OECD	Organisation For Economic Co-Operation And Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)
OGM	Ortaöğretim Genel Müdürlüğü
ÖBÖ	Öğretmen Başına Öğrenci
ÖSYM	Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi

ÖSYS	Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi
PISA	Program For International Student Assessment (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı)
SAGP	Satın Alma Gücü Paritesi
SBL	Sosyal Bilimler Lisesi
TEFBİS	Türkiye’de Eğitimin Finansmanı ve Eğitim Harcamaları Bilgi Yönetim Sistemi
TL	Teknik Lise
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
YGS	Yükseköğretime Geçiş Sınavı

YÖNETİCİ ÖZETİ

EĞİTİME KATILIM

Çağ nüfusunun hem mevcut hem de geleceğe yönelik olarak ülke ve bölgesel düzeydeki yapısı, başta öğretmen ve derslik olmak üzere temel eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesinde önemlidir. 2012 itibarıyla ortaöğretim çağ nüfusunun (14-17) toplam nüfus içindeki oranı ülke geneli için % 6,8 olup bu oran en yüksek Güneydoğu Anadolu bölgesinde (% 9); en düşük ise Batı Marmara (% 5,6) bölgesindedir. İl düzeyinde ise söz konusu oran bölgesel bir yoğunlaşma gösterip genel itibarıyla sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşük olduğu illerde yüksektir. Bununla birlikte gelecek dört yıl içinde, önemli bir göç olmaması varsayımında, nüfus baskısının; büyükşehirlerin önemli bir kısmının da dâhil olduğu ve nüfusun % 70'ini oluşturan 54 ilde düşmesi beklenmektedir. Dolayısıyla bu illerdeki mevcut derslik ve öğretmen ihtiyacının beklenen okullaşma oranlarına paralel olarak karşılanması durumunda, göç dışı nüfus artışı odaklı bir ihtiyaç olması beklenmemektedir.

Ortaöğretimin zorunlu eğitim kapsamına alınması, mevcut ortaöğretime geçiş trendine hız kazandırmakla birlikte geçiş düzeyindeki bölgesel farklılıklar devam etmektedir. Ortaöğretime geçiş oranı ülke itibarıyla 2012-2013'te % 90,1'e ulaşmış ve erkek-kız geçiş oranı farkı ise % 2,2'ye düşmüştür. Diğer yandan illerin ortaöğretime geçiş yapısı toplamda ve erkek-kız ayırımında önemli ölçüde değişebilmektedir. Özellikle ülke ortalamasının üzerin-

de geçiş oranı olan illerin bir bölümünde erkek-kız farkı da düşük iken bazılarında ise söz konusu fark yüksektir. Toplam geçiş oranının düşük, erkek-kız geçiş oranı farkının yüksek olduğu iller ise öncelikli konumda bulunmaktadır. Ayrıca geçiş oranının en düşük olduğu bölgelerden Ortadoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleri önemli bir artış trendi göstermekle beraber söz konusu trend, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde sınırlı düzeyde gerçekleşmiştir.

Ortaöğretimde hem brüt hem de net okullaşma oranı son on yıl içinde cinsiyet oranını da iyileştirerek önemli bir artış göstermiştir. 2012-2013 itibarıyla brüt okullaşma oranı % 96,8; net okullaşma oranı ise % 70,1 olarak gerçekleşmiş ve cinsiyet oranı da % 94,2'ye yükselmiştir. Zorunlu eğitim, tam etkisini dört yıl içinde göstereceğinden ilgili oranlardaki kademeli artışın hızlanması beklenmektedir. Uluslararası ortalamaların altında bulunan okullaşma oranlarındaki hızlı artış trendinin devamı ve bölgesel farklılıkların giderilmesi önümüzdeki dönemde de önemini koruyacaktır.

Öğrencilerin ortaöğretim düzeyinde talep ettikleri okul/program türü ve bu kapsamdaki arzın uyum düzeyinin belirlenmesi politika oluşturmada önem taşımaktadır. 2012-2013 itibarıyla resmi örgün ortaöğretimde okullaşan toplam 3.811.767 öğrencinin % 47,6'sı (1.816.159) Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, % 42,4'ü (1.614.837) Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, % 10'u (380.771) ise Din Öğretimi Genel Müdürlüğü bünyesindeki okul/programlara devam etmiştir. Son yıllardaki trende göre Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü'nün payı sınırlı düzeyde artış göstermiş, Ortaöğretim Genel Müdürlüğündeki düşüş ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğündeki artış ise önemli düzeyde gerçekleşmiştir. Söz konusu durumun oluşmasında talep ve arz yönlü politikalar etkili olmuştur. Genel-meslekî ve teknik eğitim dengesi ise illerin sosyo-ekonomik durumları ile paralellik göstermekte olup söz konusu

denge nin özellikle okul dönüşümlerinin de etkisiyle önümüzdeki dönemde il düzeyinde daha ideal bir yapıya ulaşması beklenmektedir. Ayrıca söz konusu denge gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak ülkeler itibarıyla da önemli farklılıklar göstermektedir.

Türkiye’deki öğrencilerin sosyo-ekonomik ve kültürel statü düzeyi OECD ortalamasının altında olup ülke içinde bölgeler ve okul türleri itibarıyla önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Sosyo-ekonomik ve kültürel statü düzeyinin en yüksek olduğu bölge İstanbul, en düşük olduğu bölge ise Güneydoğu Anadolu’dur. Özellikle sınavla yerleştirme yapılan okullardaki öğrencilerin sosyo-ekonomik ve kültürel statü düzeyi yüksektir. Sosyo-ekonomik ve kültürel statü düzeyinin en yüksek olduğu okul türü erkek öğrencilerde Anadolu güzel sanatlar lisesi, kız öğrencilerde ise fen lisesidir. Söz konusu göstergenin en düşük olduğu okul türü ise hem kız hem de erkek öğrenciler için çok programlı lisedir. Önümüzdeki dönemde okullar arasında sosyo-ekonomik ve kültürel statü farklarının azaltılması için sınav sistemi, okul kontenjanları, özel okul ve teşvik alanlarındaki politikaların bir bütünlük içinde yürütülmesi konusu önemini koruyacaktır.

EĞİTİM ORTAMLARI

Eğitim-öğretim sürecinin en önemli bileşenlerinden biri olan derslik kapasitesi itibarıyla ortaöğretim düzeyinde son on yılda önemli bir artış sağlanmıştır. Bununla beraber ortaöğretimin süresinin dört yıla çıkarılmış olması, bu kademenin zorunlu eğitim kapsamına alınması ve okullaşma oranlarındaki artış trendi derslik başına öğrenci sayısındaki iyileşmenin bazı bölgelerde sınırlı düzeyde kalmasına neden olmuştur. 2012-2013’te Türkiye geneli itibarıyla 31 olan derslik başına öğrenci sayısının en yüksek olduğu bölgeler, Güneydoğu Anadolu (38) ve İstanbul (37) bölgeleridir. Kalkınma Planı

hedefleri ile uyumlu olarak 2018 ve 2023'e kadar olan dönemlerde gerçekleştirilecek derslik yatırımının zaman ve mekânsal önceliklendirme perspektifini içeren bir yaklaşımla planlanması önemlidir.

Ortaöğretim düzeyindeki okulların yaşları itibarıyla analizi hem fiziki altyapı geliştirme hızı hem de büyük onarım ihtiyacının değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu çerçevede okulların % 35'inin son on yılda hizmete girmiş olması fizikî altyapı yatırım hızının büyüklüğünü göstermektedir. Bu oran bölgeler itibarıyla ise Güneydoğu Anadolu'da % 49,4, Ortadoğu Anadolu'da % 44,4 ve İstanbul'da % 39,6 olarak gerçekleşmiştir. Diğer yandan okulları görece olarak daha önce hizmete girmiş Batı Marmara, Batı Karadeniz ve Batı Anadolu bölgelerinde ise büyük onarım ihtiyacının daha fazla olması beklenmektedir.

İkili eğitim uygulaması; fiziki altyapı yatırımı, ders programlarının düzenlenmesi, taşınalı ortaöğretim, öğrenci ve öğretmenlerin okulda bulunma zamanı ile yakından ilişkilidir. 2012-2013 itibarıyla ortaöğretimde öğrencilerin % 29,2'si ikili eğitim kapsamındadır. İkili eğitim uygulamasının en düşük olduğu Genel Müdürlük Din Öğretimi Genel Müdürlüğü (% 9,3) iken bu oran en yüksek Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğündedir (% 33,3). Ortaöğretim Genel Müdürlüğünde ikili eğitim uygulaması (% 29,7) okul dönüşümleri neticesinde 2013-2014 itibarıyla kalmayacaktır. Bölge düzeyinde ise ikili eğitim en yüksek oranda İstanbul (% 44,8) ve Güneydoğu Anadolu (% 44,6) bölgelerindedir.

ÖĞRENCİ DESTEK HİZMETLERİ

Ortaöğretim düzeyinde burs ve Şartlı Nakit Transferi uygulamalarının sırasıyla başarı ve maddi imkânsızlık temelinde sağlanmasından dolayı iki uygulama arasında bölgesel bir farklılaşma kendini göstermektedir. Ortaöğretim düzeyindeki öğrencilerin Türkiye genelinde % 4'ü burs alırken Orta Anadolu bölgesindeki oran (% 5,4) Güneydoğu Anadolu bölgesindeki oranın (% 2,8) yaklaşık iki katı büyüklüğündedir. Diğer yandan Şartlı Nakit Transferi'nden faydalanan öğrencilerin oranının en yüksek olduğu bölgeler sırasıyla Ortadoğu Anadolu (% 51,9), Güneydoğu Anadolu (% 46,7) ve Kuzeydoğu Anadolu'dur (% 43). Bu bölgelere en yakın oran Akdeniz'de (% 16,9) iken Şartlı Nakit Transferi en az İstanbul'dadır (% 3,9). 2012 sonu itibarıyla aylık 125 TL olan burs miktarı ortalama 50 TL olan şartlı nakit transferinin iki katından fazla gerçekleşmiştir. Ortaöğretimde yönetmelik gereği burs veya pansiyondan birinin seçilmesi mümkün olup bu ikisinin herhangi birinden faydalananlar fen liselerinde % 74,7; Anadolu öğretmen liselerinde % 66,1 ve sosyal bilimler liselerinde % 53,2 iken bu oran diğer okul türlerinde oldukça düşük düzeydedir.

Pansiyon ve taşınmalı ortaöğretim uygulamaları özellikle taşınmalı ortaöğretimin kapsamının genişletilmesi ile beraber rekabetçi bir yapı göstermektedir. 2012-2013 itibarıyla öğrencilerin % 9,9'u taşınmalı ortaöğretimden ve % 5,9'u pansiyondan faydalanmıştır. Pansiyon ve taşınmalı ortaöğretimden faydalanan öğrenci oranının en yüksek olduğu bölgeler Kuzeydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu bölgeleridir. Son üç yılda pansiyonda kalan öğrencilerin oranında önemli değişim olmazken genel müdürlükler itibarıyla farklılaşma söz konusudur. Ortaöğretim Genel Müdürlüğünde son üç yılda öğrenci sayısı düşmekle beraber pansiyondan faydalanan öğrencilerin oranı

sınavla öğrenci alan okulların kontenjanlarındaki artışa paralel olarak yükselmiştir. Pansiyon talebini artıran sınavla öğrenci alan okulların sayısının artması ve ortaöğretimin zorunlu eğitim kapsamına alınmasına rağmen pansiyon doluluk oranları taşımalı ortaöğretimin etkisiyle düşüş eğilimindedir.

Öğrenci destek hizmetlerinden faydalanmada kızlar lehine cinsiyet oranında gelişme eğilimi bulunmaktadır. Pansiyon ve taşımalı ortaöğretimden faydalanmada cinsiyet oranı düzenli bir artış göstererek sırasıyla % 68,5 ve % 83,7'ye ulaşmıştır. Kızlar açısından taşımalı ortaöğretimin daha tercih edilebilir olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan erkek/kız okullaşmasındaki farkın yüksek olduğu Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kızların söz konusu hizmetlerden faydalanma oranı da görece düşüktür. Burs oranı açısından ise kız öğrenciler kısmen erkek öğrencilere göre daha avantajlı bir konuma sahiptir. Bu duruma kızların başarı düzeyinin daha yüksek veya pansiyon yerine bursu tercih etmelerinin etkisi olabilmektedir. Pansiyon, burs ve taşımalı ortaöğretim uygulamalarının öğrenci başına maliyeti ise 2012-2013 itibarıyla sırasıyla 2.186 TL; 1.595 TL ve 1.526 TL olarak gerçekleşmiştir.

EĞİTİM PROGRAMLARI

Ortaöğretimde öğrencilerin hem eğitimde kalma süresi hem de bir eğitim-öğretim dönemindeki ders süresi artış eğilimindedir. Ortaöğretimin zorunlu eğitim kapsamına alınması ile birlikte eğitimde kalma süresinin artması beklenmektedir. Ayrıca dönem içindeki eğitim-öğretim süresini belirleyen öğrenim günü sayısı, günlük ders saati ve yıllık gerçek ders saati sürelerindeki değişimler de önem arz etmektedir. Haftalık ders saatinin 40 saate çıkarılması ile beraber günlük ders saati 8; gerçek saat ise 5,3 olarak gerçekleşecek olup Türkiye ilgili oran açısından OECD ortalamasına yaklaşacaktır.

Türkiye’de eğitimin içeriğinde, yapısal özgünlük korunmakla birlikte artan uluslararası rekabet ve iletişim ortamının doğal bir sonucu olarak evrensel ölçütlere ulaşma noktasında önemli bir dönüşüm gerçekleştirilmektedir. OECD ülkelerinde ortak derslerin türü ve sayısı daha fazla iken Türkiye’de seçmeli derslerin oranı belirgin bir şekilde yüksektir. 15 yaş grubundaki öğrencilerin devam ettiği genel ortaöğretim programlarında seçmeli ders oranı Türkiye’de % 42 iken OECD % 14’tür. Seçmeli derslerin oranının artırılmasındaki dönüşüm süreci okul çeşitliliğinin azaltılıp program çeşitliliğinin artırıldığı bir yapıyla desteklenmelidir. Türkiye’de programlar ortak derslerin oranı açısından da OECD ülkelerinden farklılaşmaktadır. Yabancı dil dersinin, genel ortaöğretim 15 yaş grubu için, program içerisindeki oranı OECD’de % 14 iken Türkiye’de söz konusu oran % 7’dir. Matematik ve fen bilimleri 9. sınıftan sonra birçok okul türünde ortak ders kapsamında değildir. Bununla birlikte 10. sınıfın ortak sınıf düzeyi olarak yapılandırılması planlanmaktadır. Ortaöğretimde öğretim programları ise günün ihtiyaçları doğrultusunda yeniden ele alınmaktadır. 2013-2014 öğretim yılında 9. sınıflarda uygulanmak üzere, öğrenci merkezli öğrenme süreçlerinin zenginleştirilmesine katkı sağlayacağı öngörülen matematik, fizik, kimya ve biyoloji derslerinin öğretim programları yenilenmiştir.

ÖĞRETMENLER

Ortaöğretimde öğrenci sayısındaki önemli artışa bağlı olarak ortaya çıkan öğretmen ihtiyacı büyük ölçüde karşılanmaktadır. Ortaöğretimde ülke genelinde öğretmen başına öğrenci sayısı 2011 yılında 18 iken 2013’te 16 olmuştur. Söz konusu oranın OECD ortalaması ise 14’tür. Öğrenci sayısındaki artışa rağmen gerçekleşen bu iyileşmenin oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Ancak öğretmen başına öğrenci oranı bölgelere göre önemli farklılıklar arz etmektedir. Batı Marmara ve Batı Karadeniz’de öğretmen başına

öğrenci oranı 14 iken bu oran Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 21, İstanbul'da 18'dir. Söz konusu oranın yüksek olduğu bölgelerde hem kamu hem de teşvikle özel okulların sayısının artması ile önemli bir iyileşme olması beklenmektedir.

Türkiye'de ortaöğretimdeki öğretmenler çalışma yılı, cinsiyete göre dağılım ve öğretim süresi bağlamında uluslararası ortalamadan önemli ölçüde farklılaşan bir profile sahip olup söz konusu değişkenler ülke içinde de farklılık arz etmektedir. Öğretmen sayısındaki hızlı artış öğretmen profilinin uluslararası ortalamaya oranla oldukça genç olması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Türkiye genelinde ortaöğretim öğretmenlerinin yaklaşık % 25'i 5 yıldan az tecrübeli iken 30 yaşından genç öğretmen oranının OECD ortalaması yaklaşık % 10'dur. Bununla birlikte Türkiye'de daha az tecrübeli öğretmen oranı, bölgelere göre önemli düzeyde farklılaşmaktadır. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde ortaöğretim öğretmenlerinin % 50'sinden fazlası 5 yıldan az çalışma süresine sahipken, Ege Bölgesinde söz konusu oran % 14 olup bu oran Hakkâri ve Şırnak gibi illerde % 90'a kadar çıkabilmektedir. Cinsiyet dağılımı açısından ise Türkiye'de ortaöğretim öğretmenlerinin % 44'ü, OECD ortalamasında ise % 56'sı kadındır. Ayrıca sosyo-ekonomik düzeyi düşük illerde kadın öğretmen oranı düşüktür. Öte yandan ortaöğretim öğretmenleri için OECD ortalaması 664 saat olan net öğretim süresi, Türkiye'de 567 saattir.

Türkiye, uluslararası açıdan öğretmen maaşının son on yılda en fazla arttığı bununla birlikte öğretmen maaşının mesleğin başında ve sonunda en az değiştiği ülke konumundadır. OECD ortalamasının % 17 olduğu son on yıldaki maaş değişimi Türkiye'de % 117'dir. Öte yandan OECD ülkelerinin büyük çoğunluğunda öğretmenler mesleki kariyerlerinin sonuna geldiklerinde maaşlarında başlangıç maaşlarına oranla % 50'nin üzerinde değişim gerçekleşmektedir. Türkiye'de ise bu değişim yaklaşık % 15'tir. Satın alma gücü

paritesine göre ortaöğretim öğretmenlerinin başlangıç maaşları, Türkiye’de yaklaşık 24.000 \$ iken OECD ortalaması 31.000 \$’dır. Bununla birlikte Türkiye’de (0,9) öğretmen maaşının ortalama yükseköğretim mezunu maaşına oranı OECD (0,89) ortalaması ile oldukça benzerdir. Ayrıca öğretmen başına öğrenci oranının yüksek olmasının da etkisiyle, öğrenci başına öğretmen maaşı ortalaması Türkiye’de (1.444\$), OECD ortalamasından (3.050\$) oldukça düşüktür.

YÖNETİŞİM VE FİNANSMAN

Okulların kaynak tahsisi ile ölçme ve değerlendirme üzerindeki özerkliği yönetim yapısı hakkında tanımlayıcı olup Türkiye’nin uluslararası standartlara göre merkezî bir yapı gösterdiği anlaşılmaktadır. Okulların kaynak tahsisi kapsamında öğretmenlerin istihdam ve ücret politikaları açısından Türkiye oldukça merkezi bir yapıya sahip olup bütçe planlaması ve tahsisi açısından OECD ortalamasına daha yakın bir durum sergilemektedir. Müfredat ve ölçme değerlendirme kapsamında ise Türkiye’de ders kitaplarının seçimi ve programın belirlenmesinde oldukça merkezi bir yapı varken ölçme ve değerlendirme kısmen bu duruma istisnadır. Türkiye, ayrıca sistem ve okul düzeyinde yatay farklılaşmanın yüksek, dikey farklılaşmanın ise düşük olduğu bir ülke olarak konumlanmaktadır. Okul türü, program sayısı ve çeşitli nedenlerle okullar arası öğrenci transferinin yüksek olması yatay farklılaşmayı artırırken, sınıf tekrarının düşük ve okula normal yaşında başlamayanların sayısının az olması dikey farklılaşmayı azaltmaktadır.

Eğitimin finansmanı kapsamında Türkiye’de eğitim harcamalarının yükseliş eğiliminde olması büyük ölçüde son dönemdeki sayısal genişlemeye paralel olarak fiziki altyapı yatırımlarının, öğretmen istihdamının ve kaliteye yönelik harcamaların artmasından kaynaklanmaktadır. Milli Eğitim

Bakanlığının bütçesi hem merkezi yönetim bütçesi hem de GSYİH içinde artış eğilimini korumaktadır. Ortaöğretimin zorunlu eğitim kapsamına alınması ve kaliteye yönelik olarak uygulanan FATİH projesi gibi politikalarla önümüzdeki dönemde GSYİH içindeki eğitim harcaması oranı açısından OECD ortalamasının yakalanması muhtemel olacaktır. Ancak eğitim ve çalışma çağındaki nüfus dengesi dikkate alındığında Türkiye'nin ilgili oranı OECD ortalamasının da üzerine çıkarması gerekmektedir. Bu artışın sağlanmasında özellikle mevcut durumda düşük olan özel okul öğrenci oranının artırılması yönündeki çalışmalar hızlandırılmalıdır. Bölgeler itibarıyla öğrenci başına harcamaların önemli ölçüde farklılaşmasının temel nedeni ise öğretmen başına öğrenci sayısının bazı bölgelerde yüksek olmasıdır.

EĞİTİMİN ÇIKTILARI

Ortaöğretimde sınıf tekrarı, okul terki ve devamsızlık olguları birbirini etkileyen bir yapı göstermekte olup temelde akademik başarı, sosyo-ekonomik koşullar, sınıf düzeyi, cinsiyet ve bölge değişkenlerine göre şekillenmektedir. 2011-2012 eğitim-öğretim yılı itibarıyla ortaöğretimde sınıf tekrarı % 7,8, okul terki % 2,5 ve 2012-2013 birinci dönemi on gün ve üzeri devamsızlık oranı % 32,7'dir. Başarısızlık kaynaklı sınıf tekrarı oranı % 77,9 olup okul terklerinin % 58,8'inin nedeni daha önce sınıf tekrarı yapan öğrencinin örgün eğitimde okuma hakkının bitmesidir. Sınıf tekrarı ve okul terkinin en sık yaşandığı sınıf düzeyi 9. sınıftır. Ortaöğretimde bu sınıf düzeyinde sınıf tekrarı oranı % 16,8, okul terki oranı ise % 5,6'dır. Söz konusu olgular bağlamında cinsiyete göre de önemli farklılaşmalar söz konusudur. Ortaöğretimde kızların sınıf tekrarı oranı % 5,4, okul terki oranı % 1,7 ve devamsızlık oranı % 24,1 iken erkek öğrencilerin sınıf tekrarı oranı % 10, okul terki oranı % 3,1 ve devamsızlık oranı % 40,6'dır. Genel olarak, sınıf tekrarı ve okul terkinin en fazla olduğu

bölgeler Güneydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu'dur. Sınıf tekrarı ve okul terki oranları bölgesel bağlamda benzer nitelikler taşıırken, söz konusu iki olgu ile devamsızlık arasında bölgesel ilişki kurulamamaktadır.

Artan yükseköğretim arzına paralel olarak ortaöğretim öğrencilerinin yükseköğretime geçiş oranları yükselmekte ancak bölgesel farklar önemini korumaktadır. 2012 yılında ortaöğretimde son sınıf düzeyindeki öğrencilerin yaklaşık % 24'ü lisans, % 27'si ön lisans ve % 6'sı açıköğretim programlarına yerleşmiştir. Son sınıf düzeyindeki öğrencilerin üç program türünün toplamında yerleşme oranları Batı Marmara ve İstanbul'da % 65'in üzerinde iken Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu'da % 40'ın altındadır. Bununla birlikte Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne (% 35) ve Din öğretimi Genel Müdürlüğüne (% 19) bağlı okullardaki son sınıf öğrencileri daha çok lisans, Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğüne bağlı okullardakiler ise ön lisans (% 48) programlarına yerleşmektedirler.

Türkiye OECD ülkeleri arasında 25-64 yaş arasındaki en az ortaöğretim mezunu nüfusun istihdam oranının en düşük olduğu ülke konumundadır. Söz konusu oran erkeklerde % 80, kadınlarda % 28 ve toplamda % 59'dur. OECD genelinde 25-64 yaş arası en az ortaöğretim mezunu nüfusun erkeklerde % 80'i, kadınlarda % 65'i toplamda ise % 73'ü istihdam edilmektedir. Türkiye ilgili yaş aralığında erkeklerin istihdam oranı açısından OECD ile aynı orana sahiptir. Ancak bu durumun Türkiye'de kadınların istihdam oranlarının düşük olmasının erkekler için önemli bir istihdam sahası oluşturmasıyla ilişkili olması muhtemeldir. Bununla birlikte OECD'ye göre 15-29 yaş aralığında eğitimde geçirilmesi beklenen süre düşük, eğitim dışında geçirilmesi beklenen süre oldukça yüksektir. Türkiye'de 15-29 yaş aralığındaki nüfusun eğitimde geçirmesi beklenen süre 4,8 yıl iken, OECD'de bu süre 7,1 yıldır. Ayrıca ilgili

yaş aralığında eğitim dışında geçirilmesi beklenen süre Türkiye’de 10,2 yıl ve OECD’de ortalama 7,9 yıldır.

Nüfusun eğitim düzeyini göstermesi bakımından büyük öneme sahip ortaöğretim mezuniyet oranı açısından Türkiye, uluslararası ortalamaya göre önemli düzeyde farklılaşmaktadır. 25-34 yaş aralığında en az ortaöğretim mezunu nüfus oranı kadınlarda % 38 ve erkeklerde % 48’dir. Söz konusu oranların OECD ortalaması ise % 80’in üzerindedir. Bununla birlikte OECD ülkelerinin büyük çoğunluğunda en az ortaöğretim mezunu kadınların oranı daha yüksek iken Türkiye’nin de aralarında bulunduğu az sayıdaki ülkede söz konusu oran daha düşüktür. Ayrıca Türkiye en az ortaöğretim mezunu nüfus oranı anlamında cinsiyete bağlı farklılaşmanın en yüksek olduğu ülkedir. Bölgeler açısından farklılaşmanın yüksek olması ise bir diğer önemli noktadır. 22-24 yaş aralığında en az ortaöğretimden mezun olma oranı Doğu Karadeniz, Doğu Marmara ve Batı Anadolu bölgelerinde % 50’ye yaklaşmakta iken Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde ilgili oran % 30’dur.

Ülke çapında gerçekleştirilen Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS) ortaöğretimde öğrenci başarılarının değerlendirilmesinde önemli bir yer tutmaktadır. 2012 Yükseköğretime Geçiş Sınavı’nda Türkiye geneli ortalama netleri 40’ar soru üzerinden Türkçe testinde 18,8; sosyal bilimler testinde 11,8; matematik testinde 7,7 ve fen bilimleri testinde 4,7’dir. Türkçe testinde Batı Anadolu (19,6), İstanbul (19,6) ve Ege (19,2) bölgeleri ortalamaların en yüksek; Güneydoğu Anadolu (16,7), Ortadoğu Anadolu (17,3) ve Kuzeydoğu Anadolu (18,2) bölgeleri ise ortalamaların en düşük olduğu bölgelerdir. Matematik testinde Batı Anadolu (9,3), Ege (8,3) ve Batı Marmara (8,1) en yüksek ortalamalara; Güneydoğu Anadolu (6,2), Ortadoğu Anadolu (6,3) ve Kuzeydoğu Anadolu (6,6) bölgeleri ise en düşük ortalamalara sahiptir.

PISA, Türkiye’de eğitim politikalarının değerlendirilmesi ve kalitenin artırılması açısından nitelikli bilgiler sunmaktadır. 2009 PISA sonuçları ortaya koymaktadır ki Türkiye’nin okul türü ve bölgesel başarı anlamında daha homojen bir yapıya erişmesi için önemli mesafe kat etmesi gerekmektedir. Okul türlerinin matematik okuryazarlığı, okuma becerileri ve fen bilimleri alanlarındaki puan ortalamaları birbirine yakınsamakta iken okul türleri itibarıyla ortalama puanlar belirgin ölçüde farklılaşmaktadır. Bütün sınav türlerinde çıtanın iki ucunu temsil eden fen liseleri ile meslekî ve teknik liselerin üç puan türü ortalamaları arasındaki fark 176’dır. Bölgesel bazda bakıldığında, okuma becerileri alanında Batı Anadolu (481), Orta Anadolu (476) ve Doğu Karadeniz (474) bölgeleri ile Güneydoğu Anadolu (421) ve Ortadoğu Anadolu (430) bölgeleri önemli düzeyde farklılaşmaktadır.

1. EĞİTİME KATILIM

İdeal bir eğitim sisteminin en temel özelliği, okul çağındaki tüm öğrencilere kaliteli ve eşit şartlarda eğitim sunmasıdır. Eğitime katılımın evrensel olarak sağlanamadığı bir eğitim sisteminde fırsat eşitliğinden tam olarak söz etmek mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında eğitime katılım konusu, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere, bütün ülkelerin en önemli eğitim konuları arasında yer almaktadır. Bu konu ülkemizde de son yıllarda hem eğitimi yaygınlaştırma hem de eğitimde fırsat eşitliğini yakalama adına önemle ele alınmaktadır. Geçtiğimiz yıl alınan ortaöğretimin zorunlu hale getirilmesi yönündeki karar da eğitime katılım konusunun ülkemizde önemini koruduğunu göstermektedir. Bu bölümde ülkemizde ortaöğretim düzeyinde eğitime katılım ile ilgili bazı temel göstergelere yer verilmiştir. Bu kapsamda, öncelikle öğrencilerin yer aldığı çağ nüfusuna ait temel veriler incelenmiştir. Çağ nüfusuna dair göstergeler bir taraftan mevcut durumun daha iyi analiz edilmesini sağlarken diğer taraftan da nüfus projeksiyonu üzerinden geleceğe ilişkin çıkarımlar yapılmasına imkân verecektir. Eğitime katılım konusu kademeler arası geçişle doğrudan ilgili olduğundan ikinci kısımda ortaöğretime geçişle ilgili bazı temel göstergeler ele alınmış, ardından eğitime katılımın en somut göstergesi olan ortaöğretimde okullaşma oranları ve ortaöğretimdeki öğrencilerin okul türüne

göre dağılımı incelenmiştir. Son olarak, öğrencilerin sosyo-ekonomik ve kültürel durumları okul ve bölgesel karşılaştırmalarla değerlendirilmiştir.

1.1 Demografik Durum

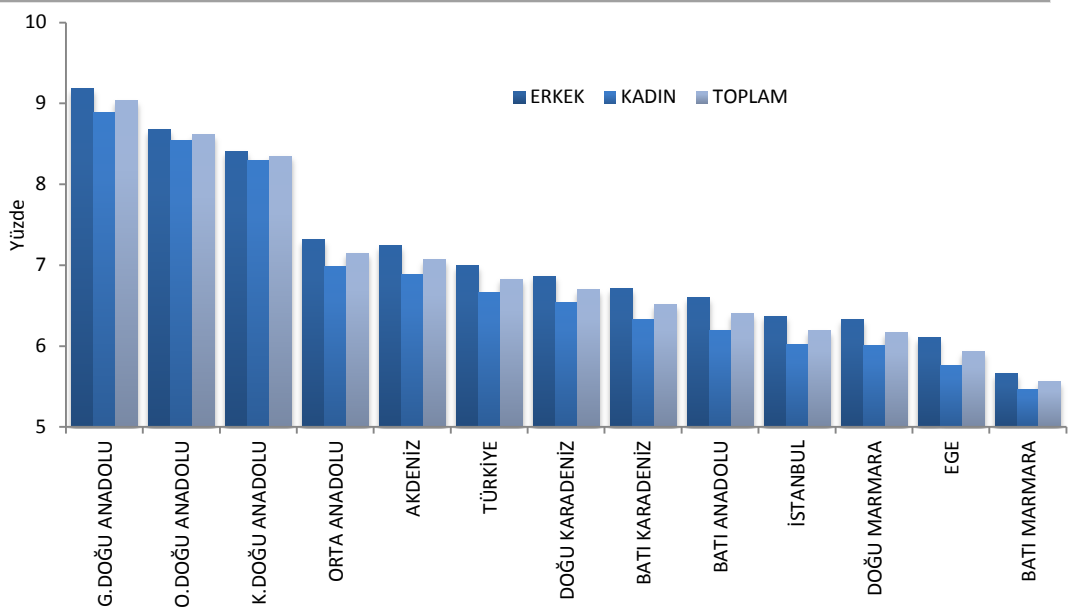
Ortaöğretimde fırsat ve imkân eşitliği kapsamında potansiyel öğrenci sayısının belirlenmesi, başta öğretmen ve derslik olmak üzere eğitimde oluşabilecek temel ihtiyaçların öngörülebilmesi amacıyla çağ nüfusu ve nüfus baskısı göstergelerinin incelenmesi önemlidir. Ortaöğretim kademesinde okullaşması beklenen çağ nüfusu 14-17 yaş grubunu kapsamaktadır. Bu yaş grubunun toplam nüfus içindeki oranı ortaöğretimde okullaşması beklenen öğrenci sayısının görece büyüklüğünü vermektedir.

Kutu1.1: Demografik Fırsat Penceresi

2000-2025 yılları arasında Türkiye’de çalışabilir nüfus toplam nüfus içinde en yüksek oranına ulaşacağından bu dönem "Demografik Fırsat Penceresi" olarak nitelendirilmekte olup söz konusu dönem ekonomik büyüme açısından stratejik öneme sahiptir. Bununla birlikte genç nüfus artışının durması, Türkiye’nin genç nüfuslu bir ülke olma özelliğini kaybetmesine neden olacağından 2000-2025 yılları arasında eğitim-öğretim sistemi içinde yapılacak iyileştirmeler önem arz etmektedir.

14-17 yaş ortaöğretim çağ nüfusu 2012 ADNKS (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi) verilerine göre 5.162.536 (2.654.107 erkek - 2.508.429 kız) olup toplam nüfusun % 6,8'ini oluşturmaktadır. Söz konusu oranın en yüksek olduğu bölgeler; Güneydoğu Anadolu (% 9), Ortadoğu Anadolu (% 8,6), Kuzeydoğu Anadolu (% 8,4) olup en düşük olduğu bölgeler ise Batı Marmara (% 5,6), Ege (% 5,9) ve Doğu Marmara'dır (% 6,2). Bununla birlikte ilgili çağ nüfusunun cinsiyet oranı tüm bölgelerde doğumda beklenen cinsiyet oranı olan 1.05'e yaklaşmaktadır (Bkz. Şekil1.1).

Şekil1.1: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla 14-17 Yaş Çağ Nüfusu Oranı (2012)

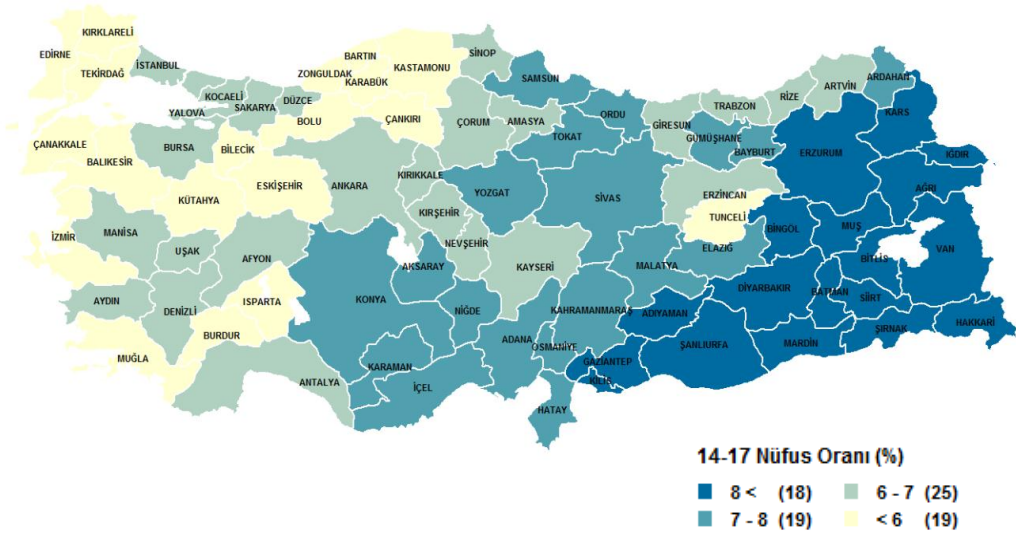

NUTS-İbölgeleeri toplam orana göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2012 verilerinden derlenmiştir.

Ortaöğretim çağ nüfusu oranı il düzeyinde incelendiğinde söz konusu oranın en yüksek olduğu iller Siirt (% 9,94), Muş (% 9,90) ve Batman (% 9,87); en düşük olduğu iller ise Tunceli (% 4,51), Çanakkale (% 5,05) ve Edirne'dir (% 5,10). Harita 1.1'e göre ortaöğretim çağ nüfusu oranı itibarıyla bölgeler homojen bir yapı göstermekte olup sosyo-ekonomik kalkınma düzeyinin nispeten düşük olduğu bölgelerde 14-17 yaş nüfus oranı yüksektir. Bu durum, demografik yapı üzerinde bölgelerin sosyo-ekonomik koşullarının etkili olduğunu göstermektedir.

Harita 1.1: İller İtibarıyla 14-17 Yaş Çağ Nüfusu Oranı (2012)

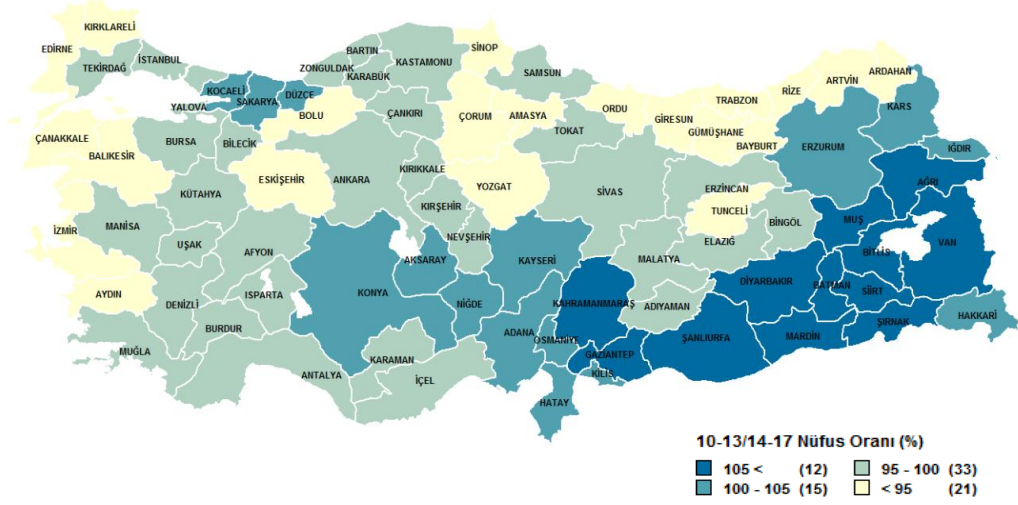

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2012 verilerinden derlenmiştir.

Ortaöğretimdeki mevcut çağ nüfusunun yanı sıra ilerleyen dönemlerde beklenen ilgili nüfusun izlenmesi eğitim süreçlerinin belirli bir plan ve program dâhilinde yönetilmesine imkân vermektedir. Bu çerçevede 10-13 yaş çağ nüfusunun gelecek 4 yıl içinde ortaöğretim çağ nüfusunu oluşturacağı gerçeğinden hareketle ortaöğretimde yaşanacak nüfus baskısının 10-13/14-17 nüfus oranı ile izlenmesi mümkündür.

Harita1.2'ye göre 10-13/14-17 nüfus oranı incelendiğinde 100'den düşük değerler ortaöğretimde 4 yıl içinde nüfus baskısının azalacağı, 100'den yüksek değerler ise baskının artacağı yönünde yorumlanmaktadır. Bu doğrultuda ortaöğretim nüfus baskısının Ağrı (% 115,7), Şırnak (% 115) ve Şanlıurfa (% 112,2) illerinde en fazla olmakla birlikte 27 ilde artacağı öngörülmektedir. Söz konusu nüfus baskısının en fazla azalacağı iller ise Edirne (% 89), Gümüşhane (% 89,1) ve Kırklareli'dir (% 89,2). Ayrıca nüfusu toplam ülke nüfusunun yaklaşık % 35,2'sini oluşturan 5 büyük şehirde (İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin ve Antalya) ortaöğretim çağ nüfusunun azaldığı dikkat çekmektedir. İlgili göstergelerden ortaöğretim çağ nüfusu baskısında bölgesel bir artış olması bu artışın görüleceği illerde mevcut durumda görece fazla olan öğretmen ve derslik ihtiyacının daha da artması beklenmektedir. Ancak büyükşehirlerin önemli bir kısmı da dâhil olmak üzere nüfusun yaklaşık % 70'ini oluşturan 54 ilde mevcut ihtiyacın karşılanması halinde 4 yıl içinde önemli bir derslik ve öğretmen ihtiyacı öngörülmemektedir. Söz konusu durum özellikle büyükşehirler olmak üzere bu illere yoğun göç hareketlerinin olmaması varsayımında yapılmaktadır.

Harita1.2: İller İtibarıyla 10-13/14-17 Yaş Çaç Nüfus Oranı (2012)

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2012 verilerinden derlenmiştir.

1.2 Ortaöğretime Geçiş

Eğitimde sürekliliğin sağlanması adına ilköğretimden ortaöğretime geçişte oluşan öğrenci kaybının izleme ve değerlendirme sistemi içinde takibi önem arz etmektedir. Bu amaçla, bir eğitim-öğretim yılında örgün ortaöğretime kaydolan öğrenci sayısının önceki eğitim-öğretim yılında 8. sınıftan mezun olan öğrenci sayısına oranlanmasıyla elde edilen ortaöğretime geçiş oranı dikkate alınmaktadır.

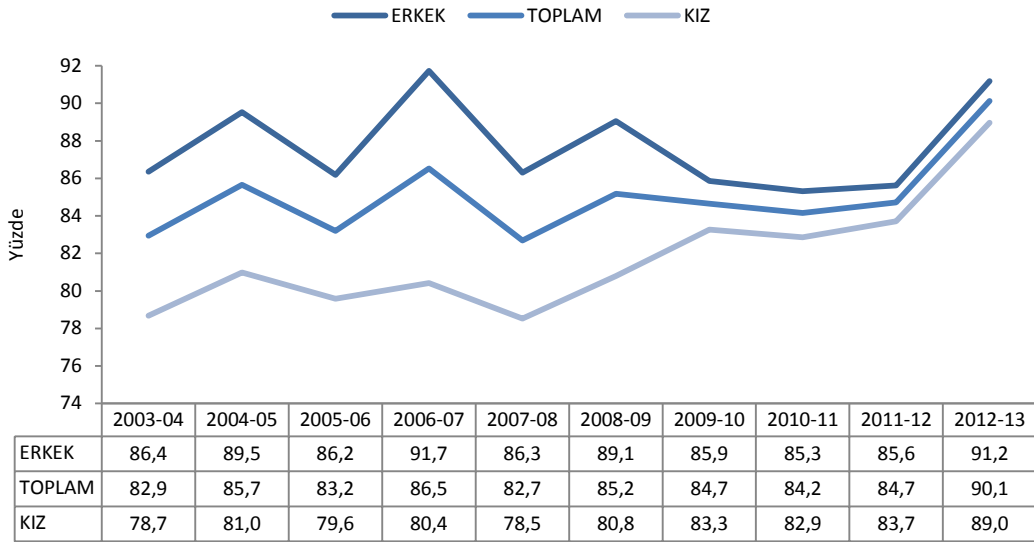
Kutu1.2: Zorunlu Eğitim Süresi

30.03.2012 tarihinde kabul edilen 6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda “İlköğretim kurumları; dört yıl süreli ve zorunlu ilkokullar ile dört yıl süreli, zorunlu ve farklı programlar arasında tercihe imkân veren ortaokullar ile imam-hatip ortaokullarından oluşur.” ve “Ortaöğretim, ilköğretime dayalı, dört yıllık zorunlu, örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar.” maddeleri yer almaktadır. Söz konusu maddeler doğrultusunda zorunlu eğitim kademelendirilerek 12 yıla çıkarılmıştır. Ayrıca öğrencilere zorunlu eğitime dâhil edilen ortaöğretim kademesini açıköğretim kurumlarında tamamlama seçeneği de sunulmuştur.

şekil 1.2’ye göre ortaöğretime geçiş oranı son on yılda düzensiz bir seyir izlemiştir. Bu dönemde kız öğrenci geçiş oranı erkek öğrenci geçiş oranından daha az gerçekleşmiştir. Ancak son yıllarda erkek ve kız geçiş oranlarının farkı kapanmaya başlamış ve bu fark 2012-2013 eğitim-öğretim yılında % 2,2’ye düşmüştür. Ortaöğretim kademesinin zorunlu eğitime dâhil edilmesi, ortaöğretime geçişi hızlandırmış, ilgili oran 2012-2013 yılı itibarıyla % 90,1’e

ulaşmıştır. Söz konusu oranın MEB (2010-2014) Stratejik Planı'nda yer alan "eğitimde kademeler arası geçişteki kayıpları en aza indirmek için ilköğretimden ortaöğretime geçişte % 85 olan ülke oranını 2014 sonuna kadar % 95'in üzerine çıkarmak"¹ hedefine paralel bir gelişme kaydettiği görülmektedir.

Şekil 1.2: Ortaöğretime Geçiş Oranının Değişimi (2003-2004/2012-2013)

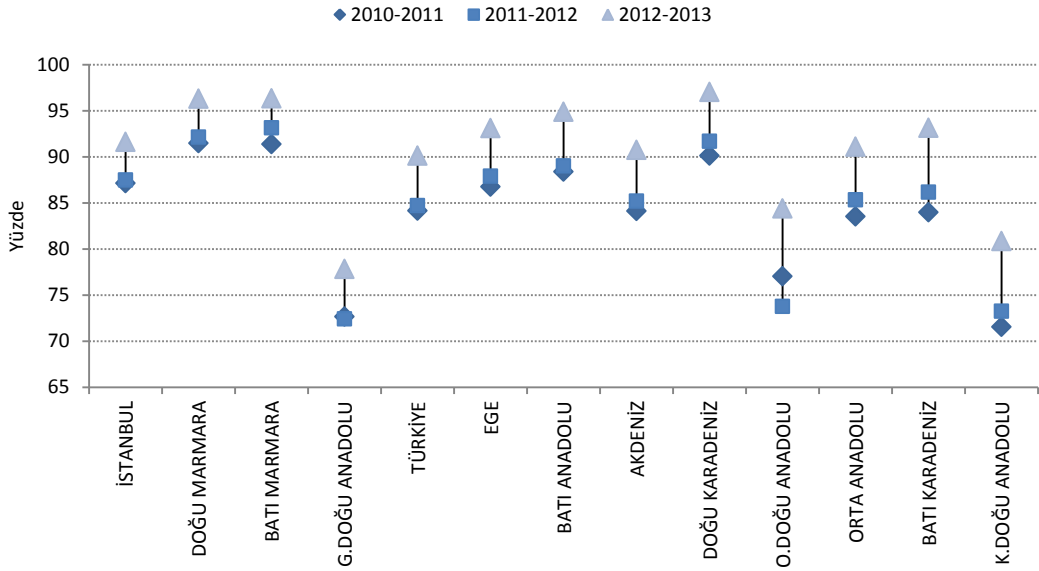
Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2005-2006/ 2012-2013)

Ortaöğretimin zorunlu eğitime dâhil edilmesi ile geçiş oranı tüm bölgelerde ciddi bir ivme kazanmıştır. Ancak bölgeler arası farklılıklar önemini korumaktadır. 2012-2013 eğitim-öğretim yılında ortaöğretime geçiş oranının en yüksek olduğu bölgeler Doğu Karadeniz (% 97), Batı Marmara (% 96,4) ve Doğu Marmara (% 96,3); en düşük olduğu bölgeler ise Güneydoğu Anadolu (% 77,8), Kuzeydoğu Anadolu (% 80,8) ve Ortadoğu Anadolu'dur (% 84,4).

¹ MEB (2010-2014) Stratejik Planı, 3. Tema, Stratejik Hedef-3.6.

Şekil 1.3'e göre, son üç yılda ortaöğretime geçiş oranlarında en fazla artış Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde gerçekleşmiştir. Bu durum okullaşma oranı Türkiye ortalamasının altında olan Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi için olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Okullaşmanın en düşük düzeyde gerçekleştiği Güneydoğu Anadolu'nun geçiş oranı artış hızının da düşük olması, bu bölgede geçiş oranını artırmaya dönük çalışmalara daha da hız kazandırılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Şekil 1.3: Bölgeler İtibarıyla Ortaöğretime Geçiş Oranının Değişimi (2010-2011/2012-2013)

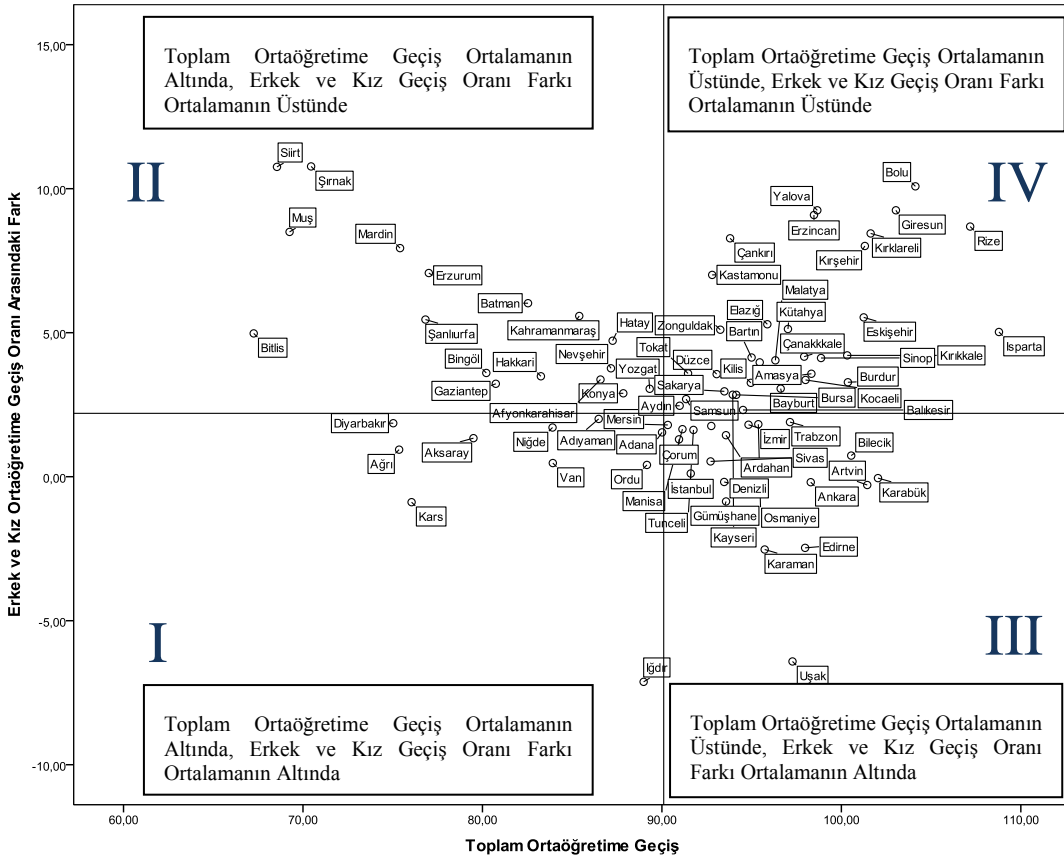

NUTS-1bölgeleri 2012-2013 geçiş oranlarının 2010-2011 geçiş oranları farkına göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2012-2013)

Ortaöğretime geçişte kız/erkek geçiş oranı arasında oluşan farklılıkların belirlenmesi eğitime katılım noktasında cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından önem taşımaktadır. Şekil 1.4, il düzeyinde kız/erkek geçiş oranı farkının toplam geçişle kıyaslanabilmesi amacıyla kurgulanmıştır.

Şekil 1.4:Ortaöğretime Geçişte Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (2012-2013)

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2012-2013)

- I. Bölüm:** Toplam geçiş oranının Türkiye ortalamasının altında olması ortaöğretime katılımın düşük olduğunu göstermekte iken kız/erkek geçiş oranı farkının ortalamanın altında olması cinsiyete bağlı farklılaşmanın görece az olduğunu ifade etmektedir. Türkiye geneli itibarıyla en az sayıdaki ili kapsayan bu bölümdeki iller arasında Kars (toplam geçiş oranı % 76,1; kız/erkek geçiş farkı % - 0,9), Ağrı (toplam geçiş oranı % 75,4; kız/erkek geçiş farkı % 0,9) ve Diyarbakır (toplam geçiş oranı % 75; kız/erkek geçiş farkı % 1,9) yer almakta olup söz konusu illerde, hem kız hem de erkek öğrencinin eğitime erişim anlamında desteklenmesini sağlayacak bölgesel politikalara gerek duyulmaktadır.
- II. Bölüm:** Toplam geçişin ortalamanın altında, kız/erkek geçiş farkının ise ortalamanın üstünde gerçekleştiği bu bölüm; ortaöğretime katılımın düşük, kız/erkek okullaşma oranı farkının görece yüksek olduğu illerden oluşmaktadır. Siirt (toplam geçiş oranı % 68,6; kız/erkek geçiş farkı % 10,7) Şırnak (toplam geçiş oranı % 70,5; kız/erkek geçiş farkı %10,7) ve Muş (toplam geçiş oranı % 69,3; kız/erkek geçiş farkı % 8,5) bölümün özelliklerini yansıtan illerdir. Ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşük olduğu bu illerde, gerek fırsat eşitliğinin gerekse toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması kapsamında yapılacak iyileştirmelerin toplam ortaöğretime geçiş oranının artmasında etkili olacağı öngörülmektedir.
- III. Bölüm:** Toplam geçiş oranı Türkiye ortalamasından yüksek, kız/erkek geçiş oranı farkı ise ortalama farktan düşük gerçekleşen bu bölümdeki illerde genel olarak ortaöğretime geçiş en ideal şekilde sağlanmaktadır. Karabük (toplam geçiş oranı % 102, kız/erkek geçiş farkı % - 0,1), Artvin (toplam geçiş oranı % 101,4; kız/erkek geçiş farkı % 0,3) ve Bilecik (toplam geçiş oranı % 100,5; kız/erkek geçiş farkı % -0,7) bölümdeki iller arasında yer almaktadır.

IV. Bölüm: Toplam geçiş oranı ve kız/erkek geçiş oranı farkı Türkiye ortalamasının üzerinde bulunmaktadır. Toplam geçişin ortalamasının üzerinde olması bölümdeki iller açısından olumlu bir gösterge iken kız/erkek geçiş oranı farkının yüksek olması ortaöğretime katılımı toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanamadığını göstermektedir. Bölümdeki illerden bazıları Rize (toplam geçiş oranı % 107,2; kız/erkek geçiş farkı % 8,6), Giresun (toplam geçiş oranı % 104; kız/erkek geçiş farkı % 9,2) ve Bolu'dur (toplam geçiş oranı % 104,1; kız/erkek geçiş farkı % 10).

İlgili şekle göre III. ve IV. bölümdeki bazı illerde toplam geçiş % 100'ün üzerinde gerçekleşmiştir. Bu durumun temel sebebi diğer illerdeki öğrencilerin de söz konusu illerde bulunan ortaöğretim kurumlarında okullaşmalarıdır.

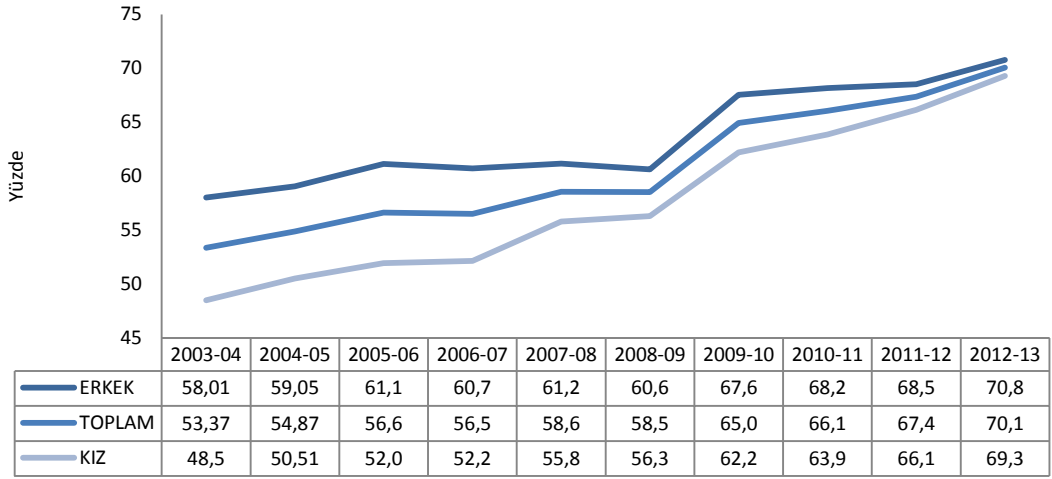
1.3 Ortaöğretimde Okullaşma

Ortaöğretim çağ nüfusunda olup ortaöğretime devam eden öğrencilerin, 14-17 yaş toplam nüfusuna oranlanması ile elde edilen net okullaşma, bu yaş grubunda ortaöğretimde okullaşması beklenen öğrenci oranını göstermektedir. Toplam ortaöğretim öğrenci sayısının 14-17 yaş ortaöğretim çağ nüfusu toplamına oranlanmasıyla elde edilen brüt okullaşma ise 14-17 yaş çağ nüfusu dışındaki öğrencileri de kapsamaktadır. Bu nedenle ilgili oran % 100'ün üzerine çıkabilmektedir. Ancak öğrencilerin bu yaş grubunda ortaöğretimde okullaşmaları öncelikli bir hedef olarak kabul edildiğinden brüt okullaşma oranı, zamanında okullaşmayı gösteren net okullaşma oranından bağımsız değerlendirilmemelidir.

Son on yıla ait net okullaşma trendi incelendiğinde söz konusu oranın hem kız hem de erkek öğrenciler için artış eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Genel

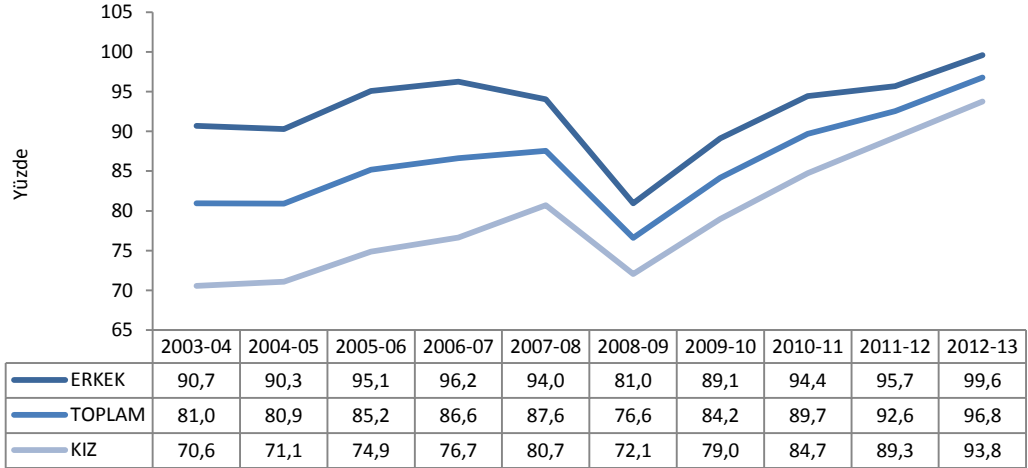
itibarıyla kız öğrencilere ait net okullaşma oranı erkek öğrenci net okullaşma oranından düşük gerçekleşmiş olup aradaki fark zaman içinde kapanmaktadır. Ortaöğretim kademesinin de zorunlu eğitime dâhil edilmesiyle 2012-2013 eğitim-öğretim yılında toplam net okullaşma oranı % 2,7 oranında bir artış göstererek % 70,1'e yükselmiştir (Bkz. Şekil 1.5).

Şekil 1.5: Ortaöğretimde Net Okullaşma Oranının Değişimi (2003-2004/2012-2013)

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2005-2006/ 2012-2013)

Şekil 1.6: Ortaöğretimde Brüt Okullaşma Oranının Değişimi (2003-2004/2012-2013)

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2005-2006/ 2012-2013)

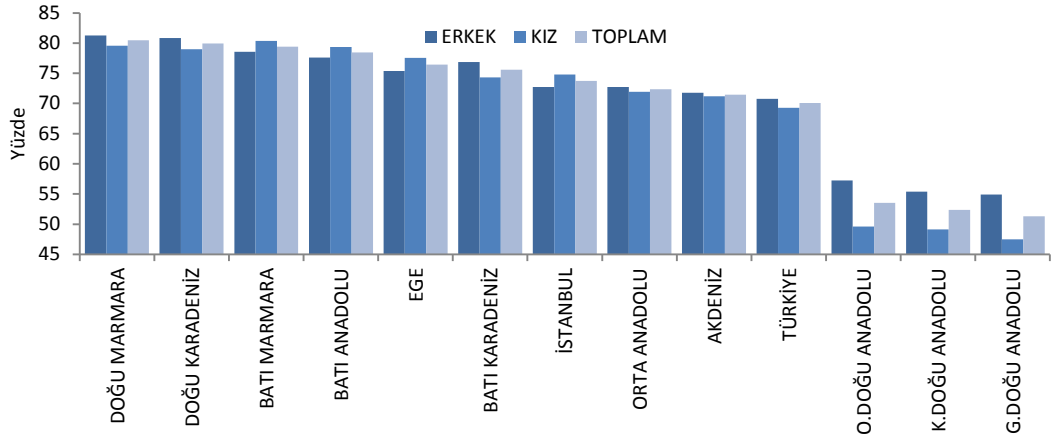
Şekil 1.6'da ise ortaöğretim düzeyinde brüt okullaşma oranının son on yıldaki değişimi incelenmektedir. Çeşitli dalgalanmalar olmakla birlikte söz konusu oran 2012-2013 eğitim-öğretim yılında % 96,8'e ulaşmış, erkek-kız brüt okullaşma oranı farkı ise % 5,8'e düşmüştür. Ancak bu düşüşün sınırlı olması, MEB (2010-2014) Stratejik Planında yer alan "ortaöğretimde kızların eğitime erişimini daha da artırmak için erkek-kız brüt okullaşma oranı arasındaki farkı 2014 yılı sonuna kadar % 2'nin altına düşürmek"² hedefi doğrultusunda önemli bir mesafe kat edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Son on yılda brüt ve net okullaşma oranlarının değişimi birlikte değerlendirildiğinde ilgili oranların toplamda artmış olması ve erkek/kız farkının azalması itibarıyla benzerlik göstermektedir. Brüt ve net okullaşma oranları bölgeler düzeyinde ise farklılaşmaktadır. 2012-2013 eğitim-öğretim yılında net okullaşma oranının en yüksek gerçekleştiği Doğu Marmara (% 80,5), Doğu Karadeniz (% 79,9) ve Batı Marmara (% 79,4) bölgeleri ve söz konusu oran itibarıyla Türkiye ortalamasının üzerinde bulunan diğer bölgeler net okullaşma oranı ile erkek/kız okullaşma oranları farkı açısından benzer niteliklere sahiptir. Ancak Ortadoğu, Kuzeydoğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri hem net okullaşma hem de erkek/kız okullaşma oranları farkı açısından Türkiye ortalamasından farklılaşmaktadır. Söz konusu bölgelerin net okullaşma oranı sırasıyla % 53,6; % 52,4 ve % 51,3 olup erkek/kız okullaşma oranı farkları ise % 7,6; % 6,2 ve % 7,4'tür (Bkz. Şekil 1.7). Net okullaşma ile brüt okullaşmanın en düşük gerçekleştiği bölgeler deđiŐmemekte iken ilgili oranların en yüksek düzeyde gerçekleştiği bölgeler farklılaşmaktadır. İstanbul, Doğu Marmara ve Doğu Karadeniz brüt okullaşmanın en yüksek oranda gerçekleştiği bölgeler olup

² MEB (2010-2014) Stratejik Planı, 3.Tema, Stratejik Amaç-3.

söz konusu bölgelere ait brüt okullaşma oranları sırasıyla % 110,3; % 107,9 ve % 104,4'tür.

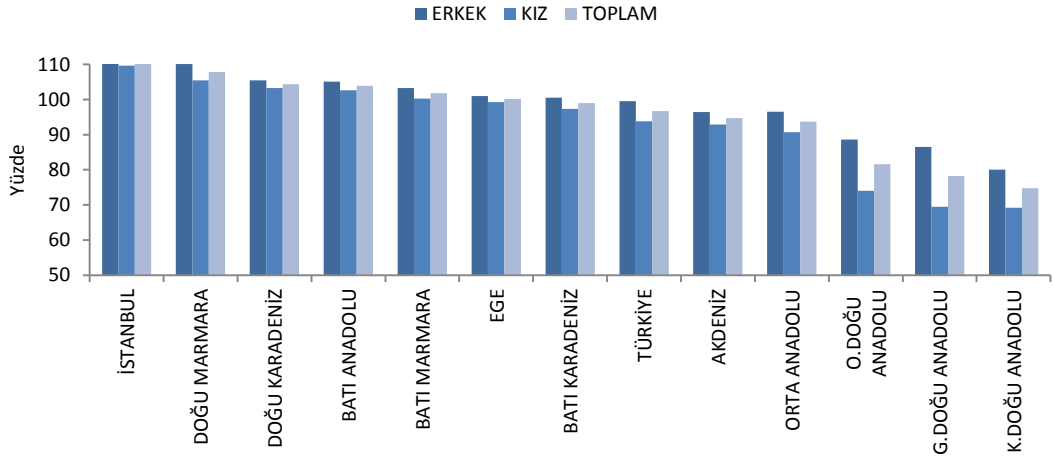
Şekil 1.7: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Net Okullaşma Oranı (2012-2013)

NUTS-1 bölgeleri toplam orana göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2012-2013)

Şekil 1.8: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Brüt Okullaşma Oranı (2012-2013)

NUTS-1 bölgeleri toplam orana göre azalan şekilde sıralanmıştır.

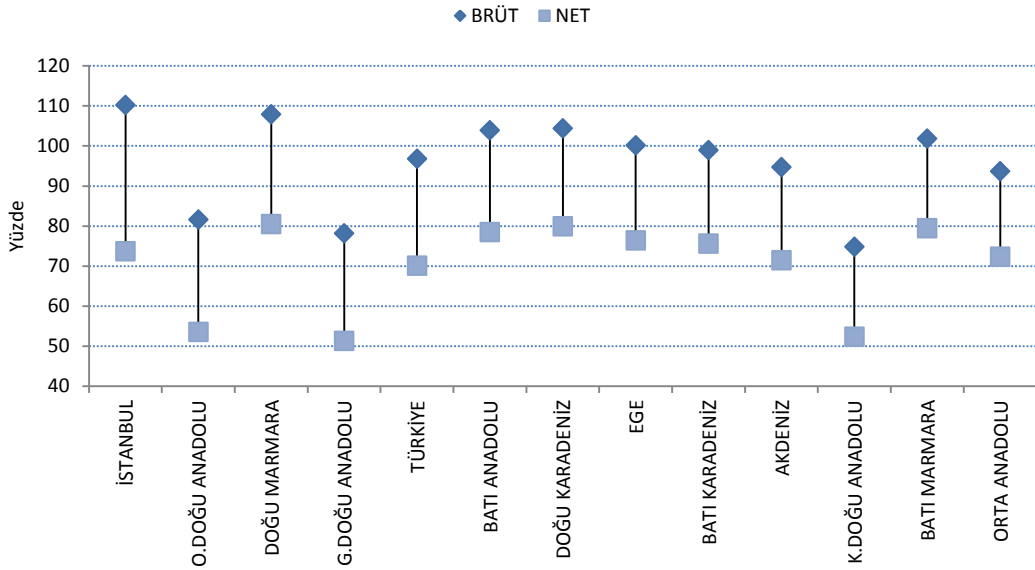
Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2012-2013)

MEB (2010-2014) Stratejik Planında "2014 yılı sonuna kadar ortaöğretim okullaşma oranlarındaki bölgesel farklılıkları gidererek, brüt okullaşma oranını % 90'ın üzerine çıkarmak"³ hedefi yer almaktadır. Türkiye geneli brüt okullaşma oranının % 96,8 ve 55 ile ait brüt okullaşma oranının % 90'ın üzerinde olması, söz konusu hedefe ulaşma anlamında önemli bir mesafe alındığını göstermektedir. Ancak Şekil 1.8'e göre brüt okullaşma bağlamında bölgesel farklılıkların devam ettiği anlaşılmaktadır.

Brüt ve net okullaşmanın karşılaştırılması, zamanında okullaşmanın hangi ölçüde gerçekleştiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu nedenle Şekil 1.9'da bölgeler söz konusu oranların farkına göre sıralanarak bir değerlendirme yapılmıştır.

³ MEB (2010-2014) Stratejik Planı, 3. Tema, Stratejik Amaç-3.

Şekil 1.9: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Brüt ve Net Okullaşma Oranı Farkı (2012-2013)

NUTS-1 bölgeleri net ve brüt okullaşma farkına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2012-2013)

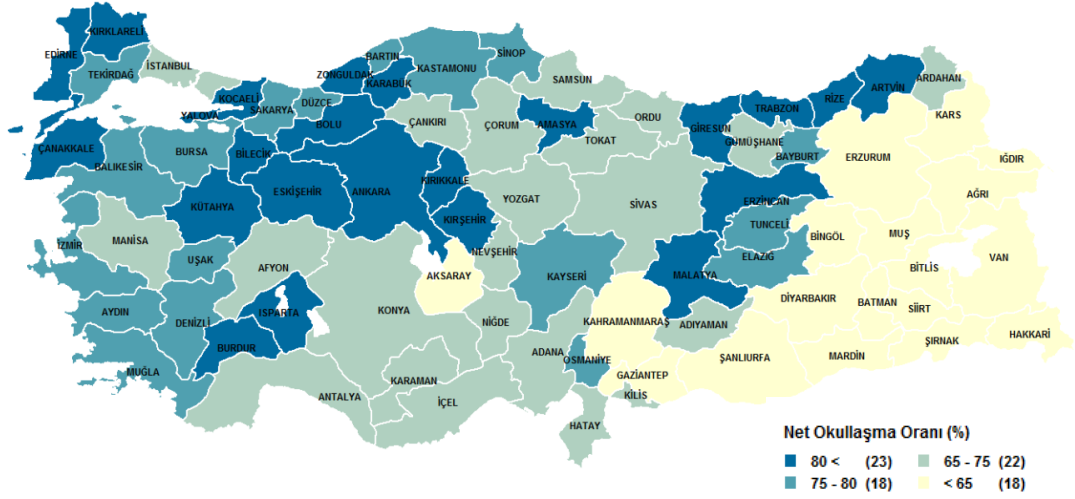
Brüt okullaşma oranı ile net okullaşma oranı arasındaki fark; açıköğretime devam eden öğrenci sayısının fazla olması, eğitim-öğretimin verimliliğini düşüren geç okullaşma ve sınıf tekrarı gibi etkenlerle ilişkilendirilmektedir. 2012-2013 eğitim-öğretim yılında brüt ve net okullaşma oranı farkının Türkiye ortalaması % 26,7'dir. Bu farkın en düşük olduğu bölge Orta Anadolu (% 21,4), en yüksek olduğu bölge ise İstanbul (% 36,5)'dur. İstanbul aynı zamanda % 9,6 oranıyla en fazla sınıf tekrarı yapılan ikinci bölgedir. Ayrıca, sürekli olarak göç aldığı bilinen ilde okula geç başlayan ve açıköğretime devam eden öğrenci sayısının da fazla olması net ve brüt okullaşma oranı farkını artırmaktadır.

Brüt ve net okullaşmanın il düzeyinde incelenmesi daha ayrıntılı bir analiz imkânı sunmaktadır. Harita 1.3'e göre net okullaşma il düzeyinde homojen bir

dağılıma sahiptir, bu durum ilgili oran üzerinde bölgesel faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir. 2012-2013 eğitim öğretim yılında net okullaşma oranının en yüksek olduğu iller Rize (% 92,4), Bolu (% 91,7) ve Bilecik'tir (% 90,7). İlgili oranın en düşük gerçekleştiği iller ise Ağrı (% 35,5), Muş (% 37) ve Van (% 39,7) olup bu illerle birlikte Türkiye geneli net okullaşma oranının (% 70,1) altında toplam 53 il bulunmaktadır.

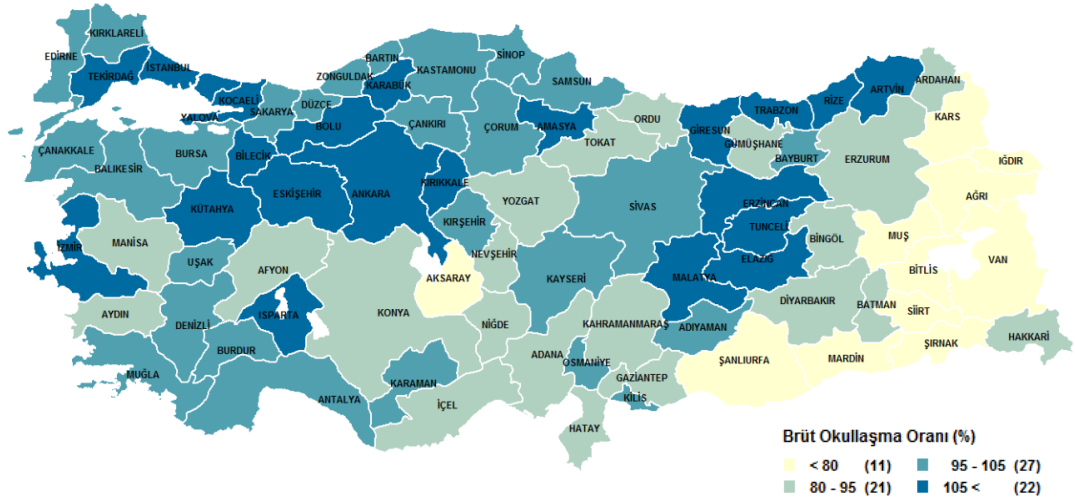
Harita 1.4'te brüt okullaşma göstergeleri il düzeyinde incelenmektedir. İlgili haritaya göre brüt okullaşma oranının en yüksek olduğu iller Rize (% 132,1), Bolu (% 115), Tunceli (% 114,9); en düşük olduğu iller ise Ağrı (% 52,79), Muş (% 57,6) ve Van'dır (% 62,5). Brüt okullaşma oranı, net okullaşma oranı gibi Türkiye geneli itibarıyla homojen bir dağılıma sahiptir.

Harita 1.3: Ortaöğretimde İller İtibariyle Net Okullaşma Oranı (2012-2013)

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2012-2013)

Harita 1.4: Ortaöğretimde İller İtibariyle Brüt Okullaşma Oranı (2012-2013)

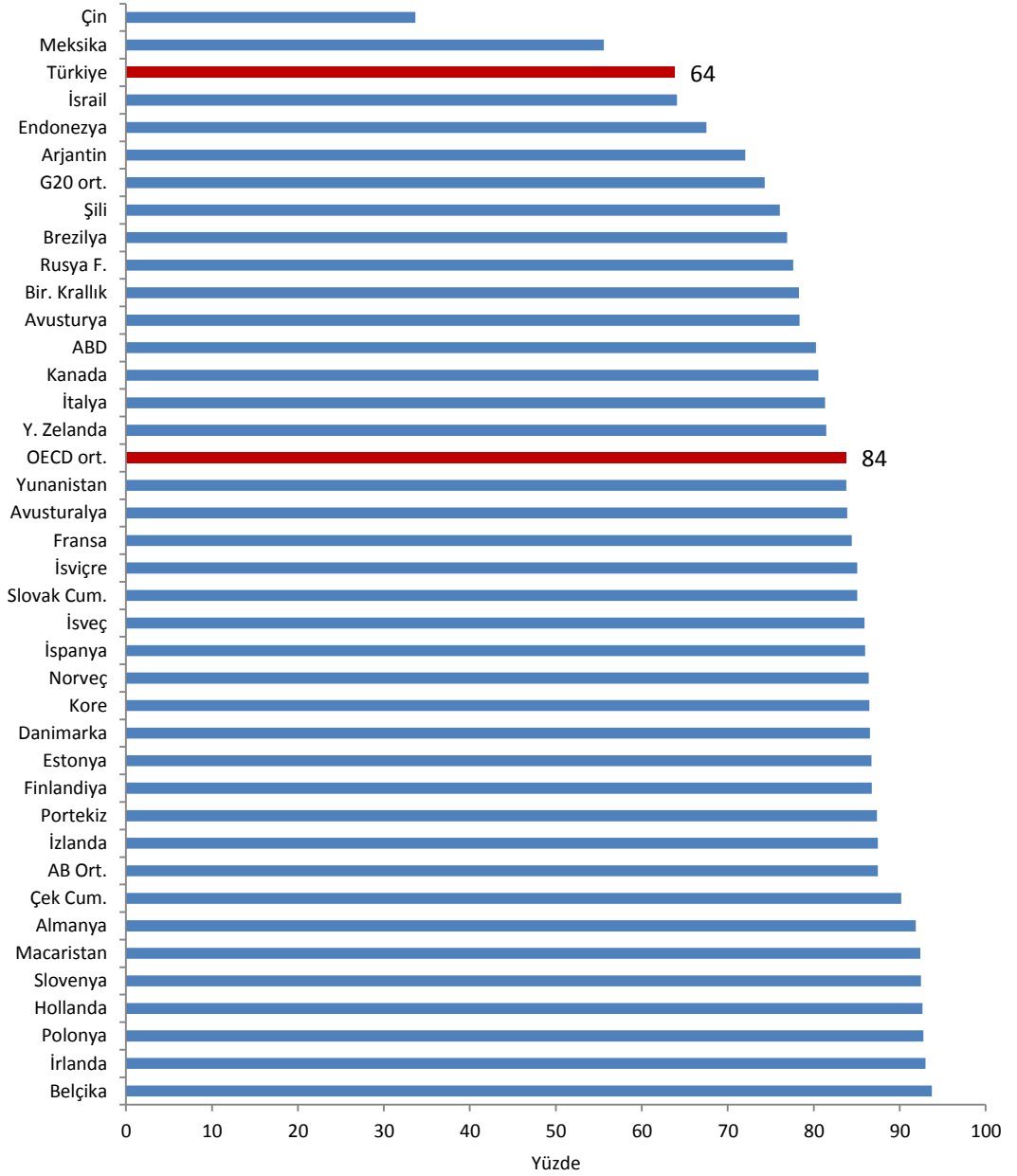

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2012-2013)

Bölgesel karşılaştırmanın yanı sıra, ülkeler itibarıyla bir değerlendirme yapıldığında okullaşma oranlarının önemli ölçüde farklılaştığı görülmektedir. Şekil 1.10'a göre 2011 yılında Türkiye (% 64) ilgili oran açısından OECD (% 84) ortalamasının oldukça gerisindedir. OECD ülkelerinin okullaşma yaş aralığının farklılık göstermesinden dolayı araştırma kapsamında karşılaştırılabilir yaş aralığı olarak 15-19 yaş verisi kullanılmıştır. Bu durum ortaöğretim çağ nüfusu 14-17 yaş grubundan oluşan Türkiye için okullaşma oranının olduğundan daha düşük algılanmasına sebep olmaktadır⁴. Söz konusu şekle göre, 2011 yılında OECD ülkeleri içinde okullaşma en yüksek Belçika'da (% 94), en düşük ise Çin'de (% 34) gerçekleşmiştir.

⁴ Türkiye için 14-17 yaş grubu net okullaşma oranı 2010-2011'de % 66,1; 2011-2012'de % 67,4 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 1.10: Ülkeler İtibarıyla 15-19 Yaş Aralığında Okullaşma Oranı (2011)

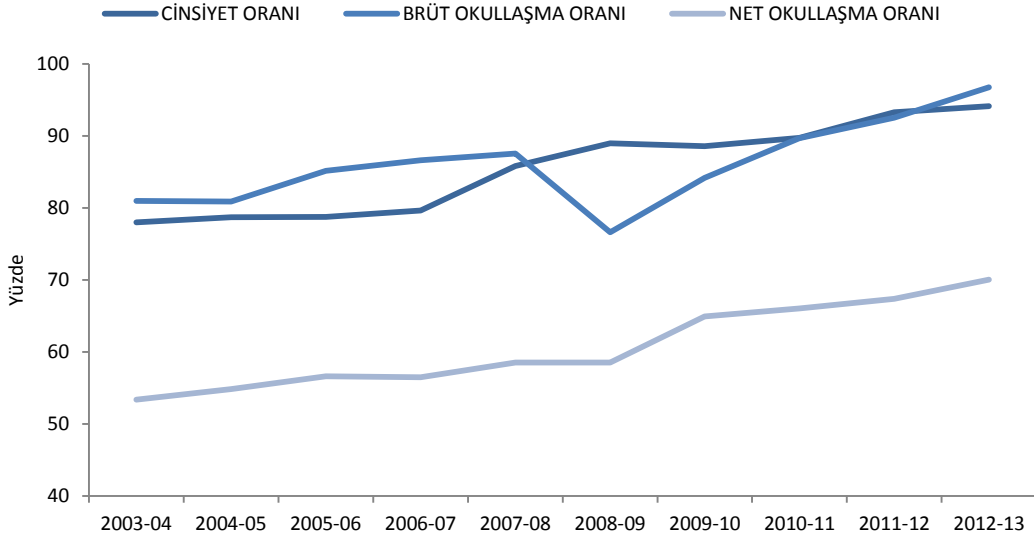

Ülkeler okullaşma oranlarına göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013

Belirli bir öğretim yılında ilgili öğretim türünün kız çocuk brüt okullaşma oranının, aynı öğretim yılında ilgili öğretim türünün erkek çocuk brüt okullaşma oranına olan göreceli büyüklüğünü gösteren cinsiyet oranı, ortaöğretimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin incelenmesi amacıyla net ve brüt okullaşma oranıyla birlikte değerlendirilmektedir. Cinsiyet oranı, bazı yıllarda değişmekle birlikte genel itibarıyla net okullaşma oranıyla daha paralel bir seyir izlemiştir (Bkz. Şekil 1.11).

Şekil 1.11:Ortaöğretim Cinsiyet Oranı ve Okullaşma Oranları (2003-2004/2012-2013)

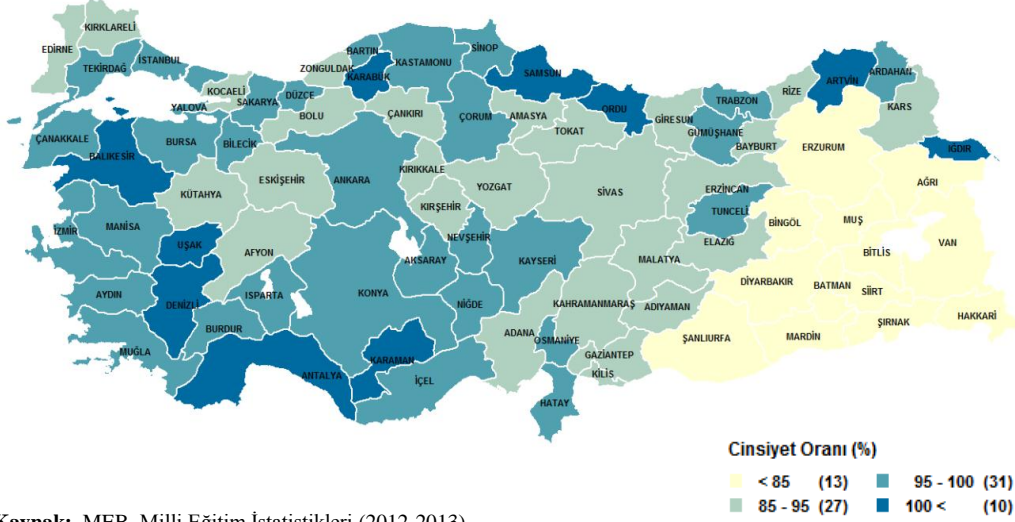

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2005-2006/ 2012-2013)

Ortaöğretimde cinsiyet oranı son on yılda düzenli bir artış eğilimindedir. Özellikle 2006-2009 yılları arasında ciddi bir ivme kazanan ilgili oran, 2012-2013 eğitim-öğretim yılında % 94,2'ye yükselmiştir. Cinsiyet oranında 100'e yakın değerler ortaöğretime erişimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında önemli mesafe alındığını ancak Türkiye geneli cinsiyet oranının % 94,2 olması, ortaöğretimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesinin önemini koruduğunu göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği, il düzeyinde önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Manisa (% 99,9), Ordu (% 100,4) ve Karabük (% 100,6) cinsiyet oranı % 100'e en yakın iller iken cinsiyet oranının en yüksek olduğu iller Uşak (% 110,2), Karaman (% 106,8) ve Iğdır (% 106,3); en düşük olduğu iller ise Siirt (% 61,4), Bitlis (% 66,3) ve Muş'tur (% 68,5). Cinsiyet oranının 100'ün altında gerçekleştiği illerde kızlar açısından 100'ün üzerinde gerçekleştiği illerde ise erkekler açısından toplumsal cinsiyet eşitliği tam olarak sağlanamamıştır. Harita 1.5'te kızlar açısından oluşan eşitsizlik durumunun bölgesel olarak homojen, erkekler açısından oluşan cinsiyet eşitsizliğinin ise heterojen bir yapıya sahip olduğu görölmektedir.

Harita 1.5: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Cinsiyet Oranı (2012-2013)

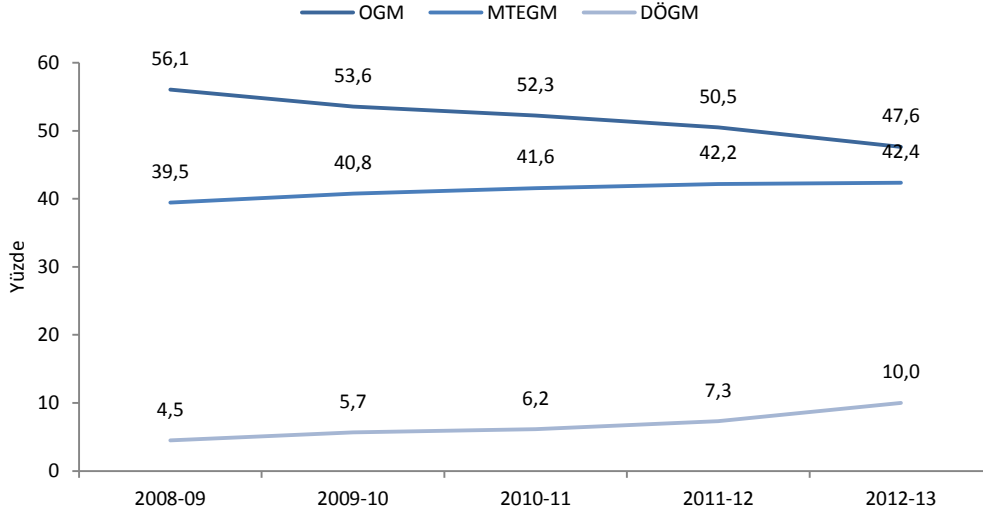

1.4 Ortaöğretimde Öğrenci Dağılımı

Örgün ortaöğretimdeki öğrencilerin genel müdürlüklere ve okul türlerine göre dağılımı, eğitim politikalarının ve kaynak dağılımının belirlenmesinde önemli bir referans noktası olarak kabul edilmektedir. Program türüne göre öğrencilerin dağılımı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü ile Din Öğretimi Genel Müdürlüğü olmak üzere üç genel müdürlüğe bağlı okul türleri itibarıyla incelenmektedir.

Genel müdürlükler düzeyinde öğrenci dağılımının son 5 yıldaki değişimi incelendiğinde, öğrencilerin önemli bir bölümünün Ortaöğretim Genel Müdürlüğü ile Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü bünyesinde okullaştığı görülmektedir. Bu dönemde Ortaöğretim Genel Müdürlüğü öğrenci oranı azalırken, Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü ile Din Öğretimi Genel Müdürlüğü öğrenci oranı artmıştır. 2012-2013 eğitim-öğretim yılında ise en yüksek artış Din Öğretimi Genel Müdürlüğünde gerçekleşmiş, Genel Müdürlüğün öğrenci sayısı 380.771'e ulaşıarak toplam öğrenci içindeki oranı % 10'a yükselmiştir. Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü öğrenci sayısı da 2011-2012 yılına göre artış göstererek 1.614.837 olmuş ve toplam öğrencinin % 42,4' ü bu genel müdürlükte okullaşmıştır. 2012-2013'te 1.816.159 olan öğrenci sayısı ile Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'nün toplam öğrenci içindeki oranı (% 47,6) ise azalma eğilimindedir (Bkz. Şekil 1.12).

Şekil 1.12: Ortaöğretimde Genel Müdürlükler İtibarıyla Öğrenci Dağılım Trendi (2008-2009/2012-2013)

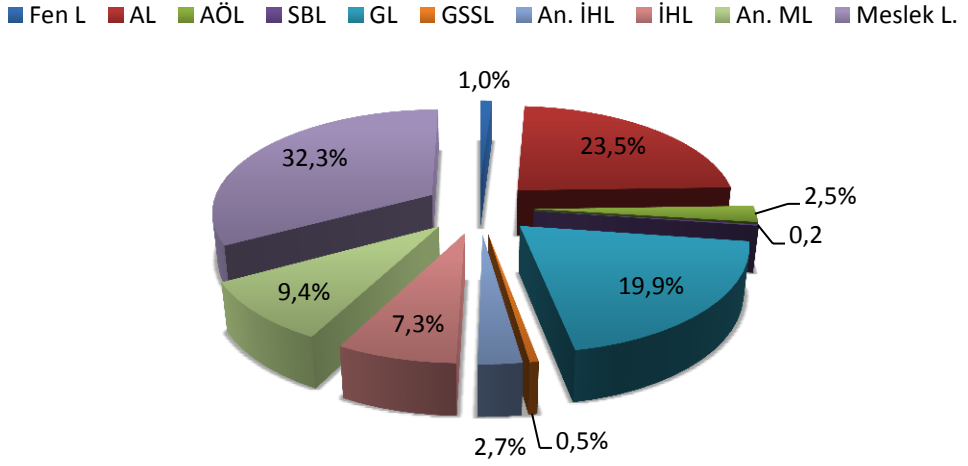

2011-2012 eğitim-öğretim yılı ve önceki yıllarda Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü öğrencileri Ortaöğretim Genel Müdürlüğü; Erkek Teknik, Kız Teknik, Ticaret Turizm Genel Müdürlükleri ve Sağlık İşleri Dairesi Başkanlığı öğrencileri Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü bünyesinde gösterilmiştir.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

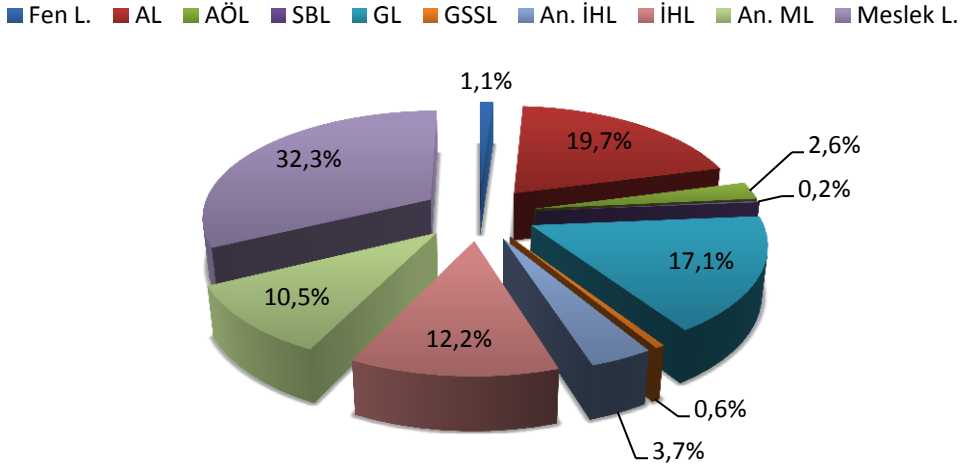
Okul türü bağlamında okullaşma büyük ölçüde değişiklik arz etmektedir. 2012-2013 eğitim-öğretim yılında okul türleri içinde en fazla öğrencinin okullaştığı ortaöğretim kurumları meslekî ve teknik liselerdir. Bu liselerde öğrenci sayısı 1.257.578'e ulaşmış, toplam öğrenci içindeki payı % 32,3'e yükselmiştir. En az öğrencinin okullaştığı kurum türü ise % 0,2 (8.266 öğrenci) oranıyla sosyal bilimler liseleri olmuştur (Bkz. Şekil 1.13).

Şekil 1.13: Ortaöğretimde Okul Türleri İtibarıyla Öğrencilerin Dağılımı (2012-2013)

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2012-2013)

Şekil 1.14: Ortaöğretimde Okul Türleri İtibarıyla Yeni Kayıt Öğrencilerin Dağılımı (2012-2013)

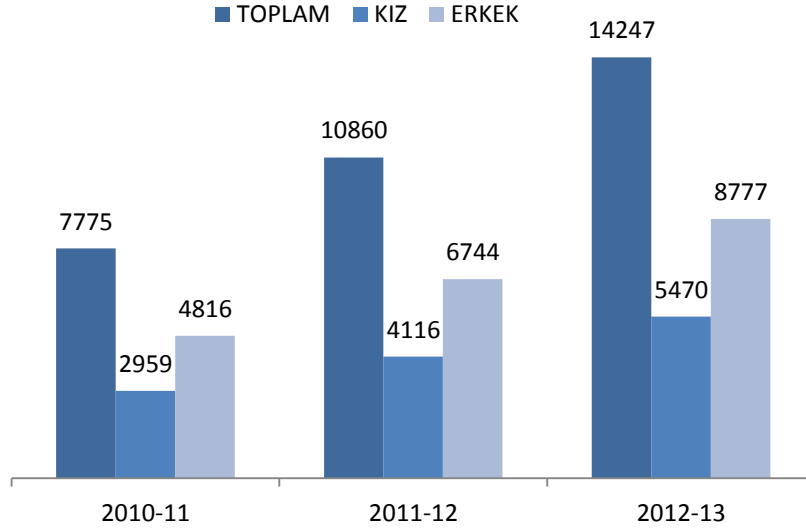
Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2012-2013)

Şekil 1.13 ve Şekil 1.14'e göre 2012-2013 eğitim-öğretim yılında yeni kayıt öğrenci dağılımı toplam öğrenci dağılımına göre farklılaşmıştır. Anadolu liselerinin ve genel liselerin toplam öğrenci içindeki oranı azalırken Anadolu imam hatip ve imam hatip liselerinin öğrenci oranı artmıştır. Meslekî ve teknik liselerin öğrenci oranında ise anlamlı bir değişim olmamıştır. 2010-2011 eğitim-öğretim yılında başlayan genel liselerin Anadolu liselerine dönüştürülme veya Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü ile Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne devredilme işlemleri 2013-2014 eğitim-öğretim yılı itibarıyla tamamlanmıştır. Bu çerçevede dört yıl içinde genel liselerin 972'si Anadolu lisesine dönüştürülmüş; 579'u Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü'ne ve 73'ü Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Söz konusu değişiklikler, ilerleyen dönemlerde Ortaöğretim Genel Müdürlüğü öğrenci oranının azalacağı ve bu azalmanın diğer genel müdürlüklerdeki öğrenci oranlarına artış olarak yansıtacağı öngörülmektedir. Ayrıca MEB (2010-2014) Stratejik Planı'nda "Ortaöğretimde farklı okul türleri yerine program türünü esas alan bir yapıya geçilmiştir."⁵ ifadesi yer almaktadır. Bu doğrultuda ilerleyen dönemlerde öğrenci dağılımında da program türünün esas alınması ve daha esnek bir yapının oluşması söz konusudur.

Ortaöğretimin zorunlu eğitime dâhil edilmesi ile birlikte toplam öğrenci sayısına paralel olarak özel eğitim gereksinimi olan öğrenci sayısında da artış gerçekleşmiş, 2012-2013 eğitim-öğretim yılında toplam kaynaştırma eğitimi alan öğrenci sayısı 14.247'ye ulaşmıştır. Kaynaştırma eğitimi alan öğrenci sayısının son üç yılda artış eğiliminde olduğu ancak okullaşan kız ve erkek öğrenci sayısının büyük ölçüde farklılaştığı anlaşılmaktadır (Bkz. Şekil 1.15).

⁵ MEB (2010-2014) Stratejik Planı, 3. Tema

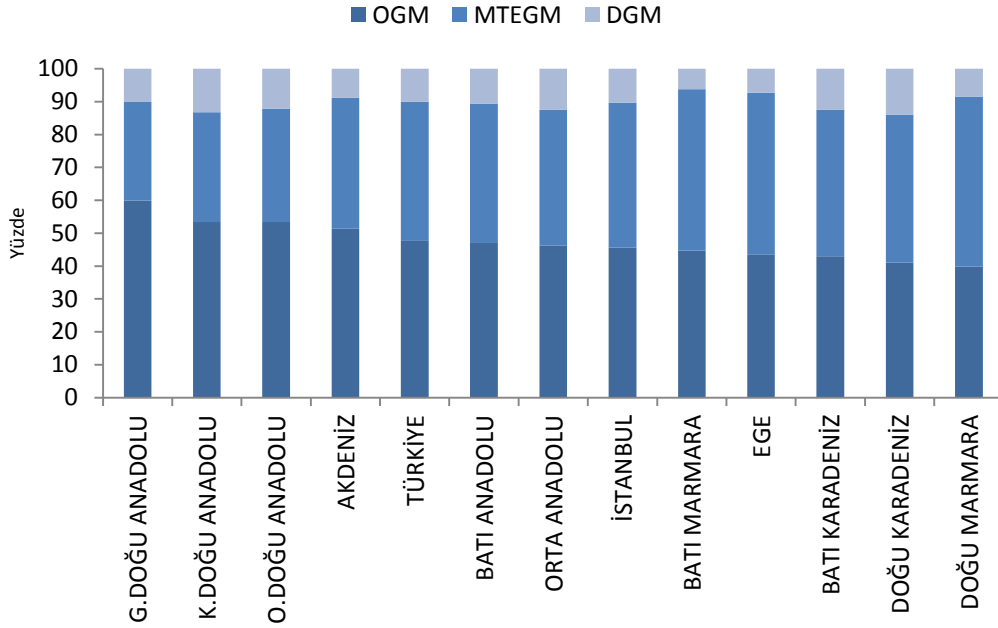
Şekil 1.15: Ortaöğretimde Kaynaştırma Öğrencisi Sayısı (2010-2011/ 2012-2013)

Kaynak: MEB, Milli Eğitim İstatistikleri (2010-2011/ 2012-2013)

Öğrenci dağılımı bölgeler düzeyinde karşılaştırıldığında, okul talebini oluşturan sosyal nedenlerle birlikte bölgelerin ekonomik faaliyetleri doğrultusunda şekillenen istihdam koşullarının da dağılım üzerinde etkili olduğu görölmektedir. Örneğin, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde öğrencilerin % 60'ı Ortaöğretim Genel Müdürlüğünde, % 30'u ise Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünde okulaşırken Doğu Marmara Bölgesinde öğrencilerin % 39,9'unun Ortaöğretim Genel Müdürlüğünde ve % 51,6'sının Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünde okulaşması söz konusu etkinin sonucu olarak değerlendirilmektedir (Bkz. Şekil 1.16).

Şekil 1.16: Ortaöğretimde Genel Müdürlükler İtibarıyla Öğrencilerin Dağılımı (2012-2013)

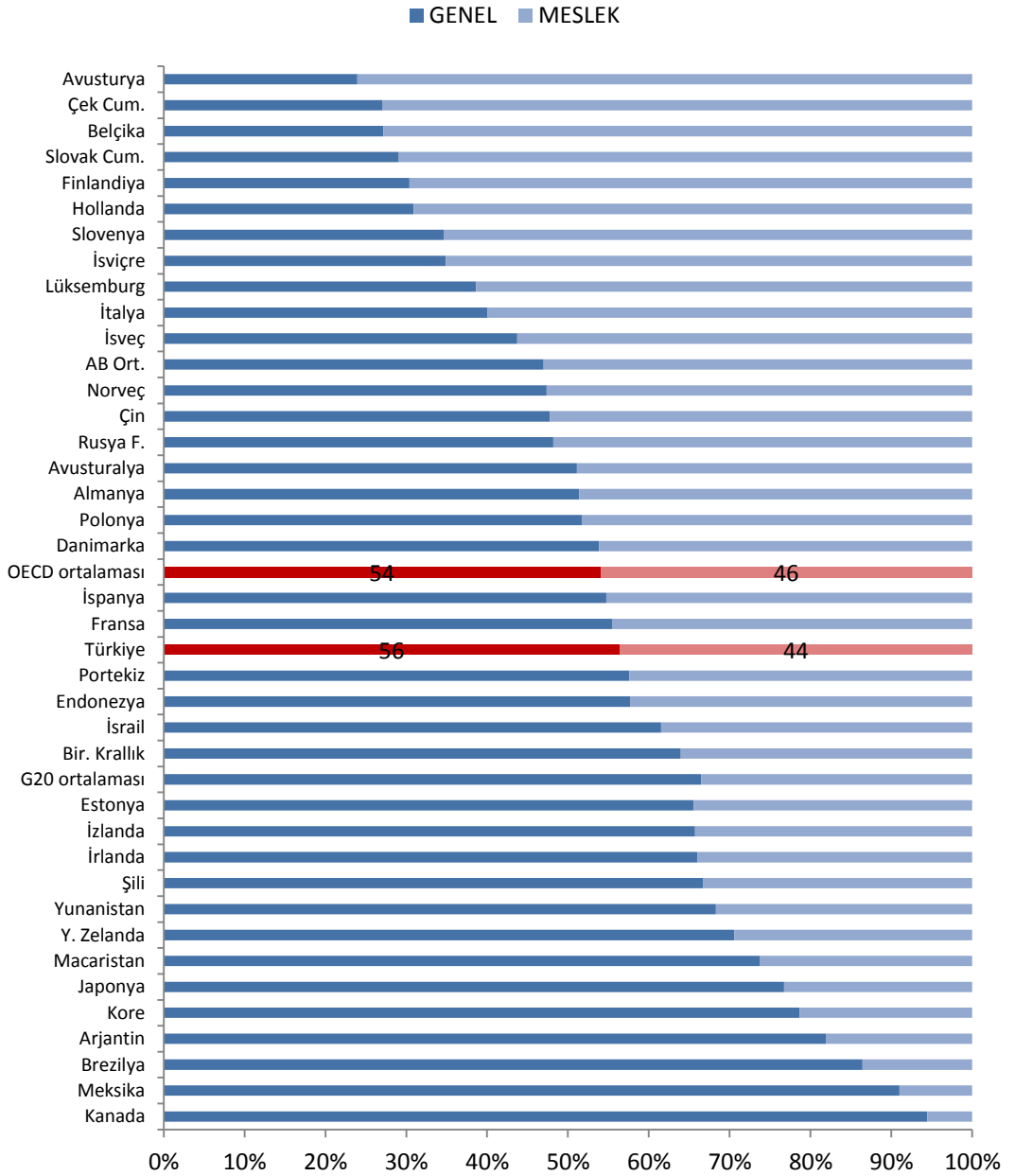

NUTS-1 bölgeleri OGM oranlarına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Milli Eğitim İstatistikleri (2012-2013)

Program türüne göre öğrencilerin dağılımı ülkeden ülkeye farklılaşmaktadır. Şekil 1.17’de OECD ülkeleri itibarıyla öğrencileri bir üst eğitim kademesine hazırlayan genel ortaöğretim ile bir üst kademeye veya iş hayatına hazırlayan meslekî ve teknik ortaöğretim dağılımı verilmektedir. Bu dağılımda ülkelerin izlemiş olduğu makro politikaların etkili olduğu düşünülmektedir. Örneğin, Kanada’da genel ortaöğretim kurumlarında okullaşan öğrenci oranı % 94 iken Avusturya’da bu oran % 24’tür. Türkiye ise % 56 genel ortaöğretim, % 44 meslekî ve teknik ortaöğretim öğrenci oranlarıyla söz konusu dağılımın sırasıyla % 54 ve % 46 olduğu OECD ortalamasına yakınsamaktadır. Ayrıca genel/ meslekî ve teknik eğitim dengesinin ülkelerin gelişmişlik düzeyinden bağımsız bir yapı arz ettiği görülmektedir.

Şekil 1.17: Ükelere Göre Ortaöğretim Öğrenci Dağılımı (2011)

Ükeler genele göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

1.5 Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapı

Öğrencilerin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı, eğitime erişim ve eğitimde kalite kapsamında izlenmesi gereken önemli bir göstergedir. Bu doğrultuda, okul türlerine ve bölgelere göre sosyo-ekonomik ve kültürel statü düzeyi PISA (Programme For International Student Assessment) araştırmalarından elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmıştır. Rapor kapsamında söz konusu verilerin kullanılmasının sebebi; PISA araştırmalarında sosyo-ekonomik ve kültürel düzeye ilişkin birçok değişkenin değerlendirilmiş olması ve göstergelerin uluslararası karşılaştırmaya imkan vermesidir.

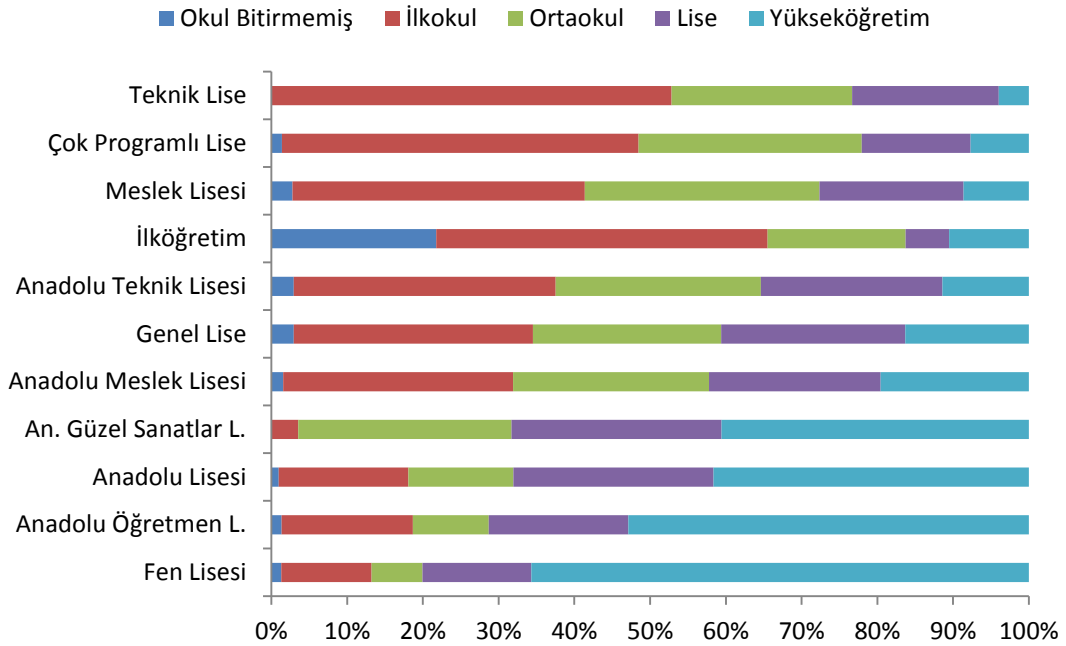
Kutu 1.3: Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Düzey

Açılımı “Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı” olan PISA, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından üçer yıllık dönemler hâlinde, 15 yaş grubundaki öğrencilerin kazanmış oldukları bilgi ve becerileri değerlendiren bir araştırma projesidir. PISA çalışmaları 15 yaş grubundaki öğrencilerle yapıldığından Türkiye’de 7. sınıf ve üzeri öğrenciler örneklem içinde yer almaktadır. Bu nedenle okul türlerine göre yapılan incelemeler ilköğretim kademesini de kapsamaktadır. Ancak çalışma çerçevesinde yapılan analiz ve yorumlar ortaöğretim düzeyi ile sınırlı tutulmuştur.

PISA kapsamında öğrenci başarısının yanı sıra öğrencilerin sosyo-ekonomik ve kültürel statüsü hakkında da kapsamlı bilgi toplanmaktadır. Sosyo-ekonomik altyapı ailenin, sosyal, ekonomik ve kültürel statüsüne yönelik özelliklerinin birleşimi olup PISA çalışmalarında sosyo-ekonomik ve kültürel statü düzeyine ilişkin veriler öğrenciler tarafından yanıtlanan soru kâğıtları yoluyla elde edilmektedir. Söz konusu soru kâğıtlarında iş statüsü yüksek olan ebeveyn, eğitim düzeyi yüksek olan ebeveyn ve ailelerin ekonomik durumlarını yansıtacağı düşünülen ev eşyaları (çalışma masası, öğrencilerin kendilerine ait odası, internet bağlantısı, klasik edebiyat kitapları, şiir kitapları, DVD, bulaşık makinesi vb.) ile ilgili sorular yer almaktadır. Çalışma çerçevesinde sosyo-ekonomik ve kültürel statü düzeyinin OECD ortalaması “0” kabul edilmekte ve öğrenciler “-4 ve +4” aralığında değerlendirilmektedir.

Öğrencilerin sosyo-ekonomik yapısı hakkında bilgi veren ailelerin eğitim düzeyi göstergesi anne, baba ve eğitim düzeyi yüksek olanın yansıtıldığı ebeveyn ayırımında incelenmektedir. Yükseköğretim mezunu ebeveyn oranının en yüksek olduğu okul türü fen lisesi (% 65,7), en düşük olduğu okul türü ise teknik lisedir (% 4). Ortaöğretim okul türleri içinde okul bitirmemiş ebeveyn oranının görece düşük olması öğrencilerin ortaöğretime devam etmesinde, ebeveynlerden en az birinin herhangi bir düzeyde okul bitirmiş olmasının önemli bir belirleyici olduğunu göstermektedir (Bkz. Şekil 1.18).

Şekil 1.18: Okul Türleri İtibarıyla Ebeveynin Eğitim Düzeyi (2009)

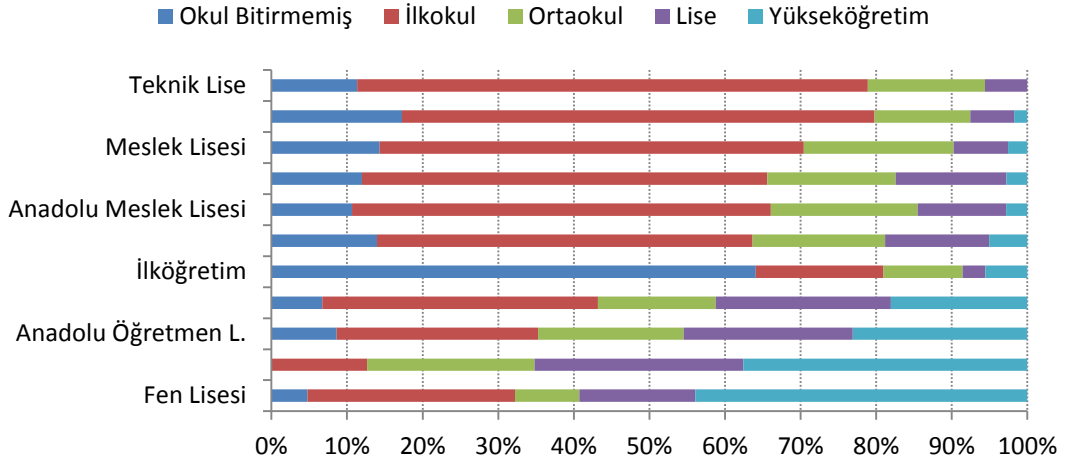

Okul türleri yükseköğretim düzeyine göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, PISA 2009 verilerinden hesaplanmıştır.

Okul turleri itibarıyla hiçbir okul bitirmemiş annenin oranı, hiçbir okul bitirmemiş babanın oranından görece yüksektir. İki kategoride de ön plana çıkan en düşük mezuniyet kademesi “ilkokul” iken söz konusu kademe toplam anne mezuniyeti içinde daha önemli bir paya sahiptir. İncelemede en yüksek mezuniyet kademesi olarak kabul edilen yükseköğretim, anne-babanın mezuniyeti açısından okul türü düzeyinde benzer özelliklere sahip olup ilgili kademedeki mezun anne-babanın oranının en yüksek olduğu okul türü fen lisesi, en düşük olduğu okul türü ise teknik lisedir. Fen lisesinde yükseköğretim mezunu anne-babanın oranı sırasıyla % 44 ve % 61,2’dir. Teknik lisede ise yükseköğretim mezunu annenin oranı istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmamakla birlikte yükseköğretim mezunu babanın oranı % 4,1’dir. Ayrıca tüm okul türlerinde babanın eğitim düzeyi annenin eğitim düzeyinden yüksek olmakla birlikte anne-babanın mezuniyet durumu aynı okul türü için birbirine yakınsamaktadır. Bu durum öğrencinin okullaştığı okul türü üzerinde anne ve babanın eğitim düzeyinin önemli ve eşdeğer bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Bkz. Şekil 1.19 ve Şekil 1.20).

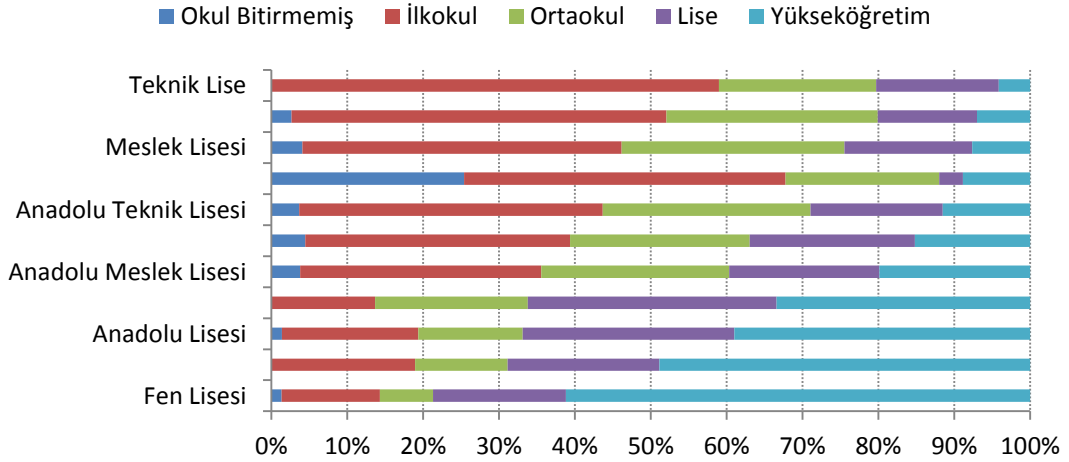
Şekil 1.19: Okul Türleri İtibarıyla Annenin Eğitim Düzeyi

Okul türleri yükseköğretim düzeyine göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, PISA 2009 verilerinden hesaplanmıştır.

Şekil 1.20: Okul Türleri İtibarıyla Babanın Eğitim Düzeyi

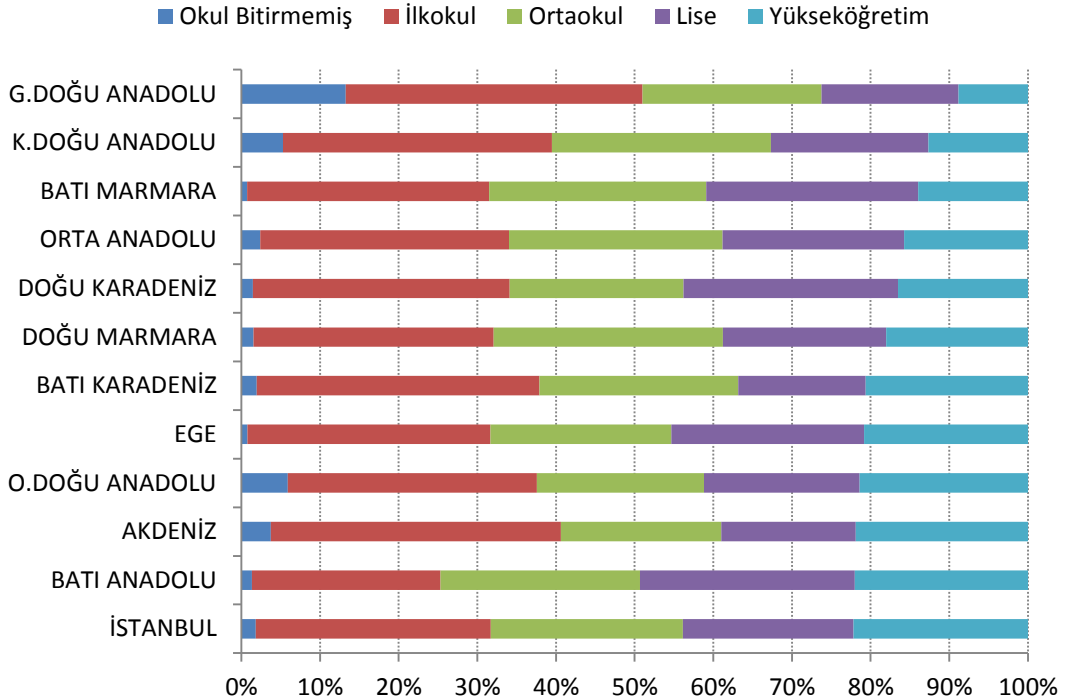

Okul türleri yükseköğretim düzeyine göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, PISA 2009 verilerinden hesaplanmıştır.

Şekil 1.21’de eğitim düzeyi daha yüksek olan ebeveynin oranı bölgesel düzeyde incelenmektedir. Genel itibarıyla bölgeler arasında anlamlı farklılıklar olmamakla beraber ebeveynlerin mezuniyet durumu bölge içinde farklılaşmaktadır. Hiçbir okul bitirmemiş ebeveyn oranının en yüksek (% 13,3), yükseköğretim mezunu ebeveyn oranının en düşük olduğu (% 8,8) Güneydoğu Anadolu Bölgesi; kendi içinde en fazla farklılaşan bölgedir.

Şekil 1.21: Bölgeler İtibarıyla Ebeveynin Eğitim Düzeyi

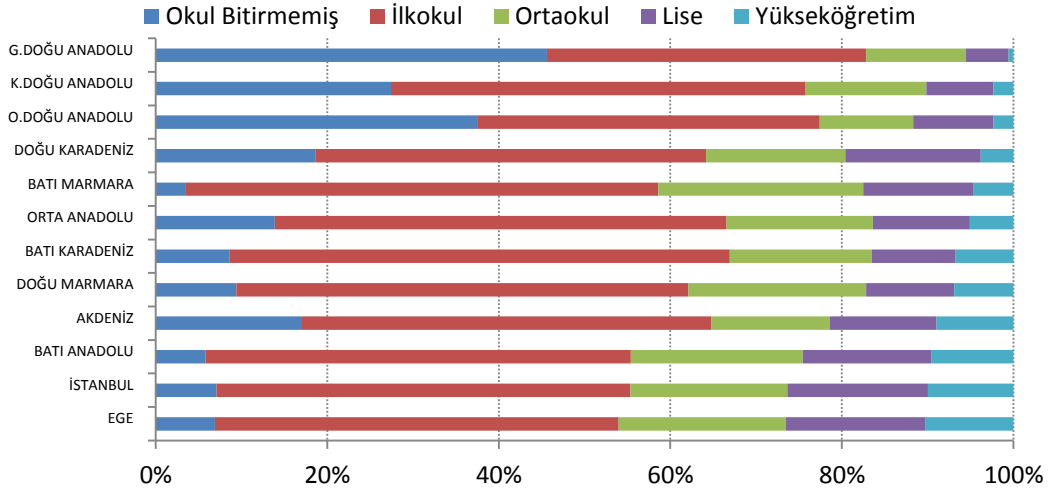

Bölgeler yükseköğretim düzeyine göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, PISA 2009 verilerinden hesaplanmıştır.

Okul türlerinde olduğu gibi bölgeler düzeyinde de babanın eğitim düzeyi annenin eğitim düzeyinden daha yüksektir. Hiçbir okul bitirmemiş annenin oranının en yüksek, yükseköğretim mezunu annenin oranının ise en düşük olduğu bölgeler Güneydoğu Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu'dur. Hiçbir okul bitirmemiş babanın oranının en yüksek olduğu bölgeler, ilgili oranın anne açısından en yüksek olduğu bölgeler ile aynı iken yükseköğretim mezunu babanın oranının en yüksek olduğu bölgeler farklılaşmaktadır. Ortadoğu Anadolu yükseköğretim mezunu babanın oranının en yüksek olduğu bölge olup onu sırasıyla Batı Anadolu ve İstanbul bölgeleri takip etmektedir (Bkz. Şekil 1.22 ve Şekil 1.23).

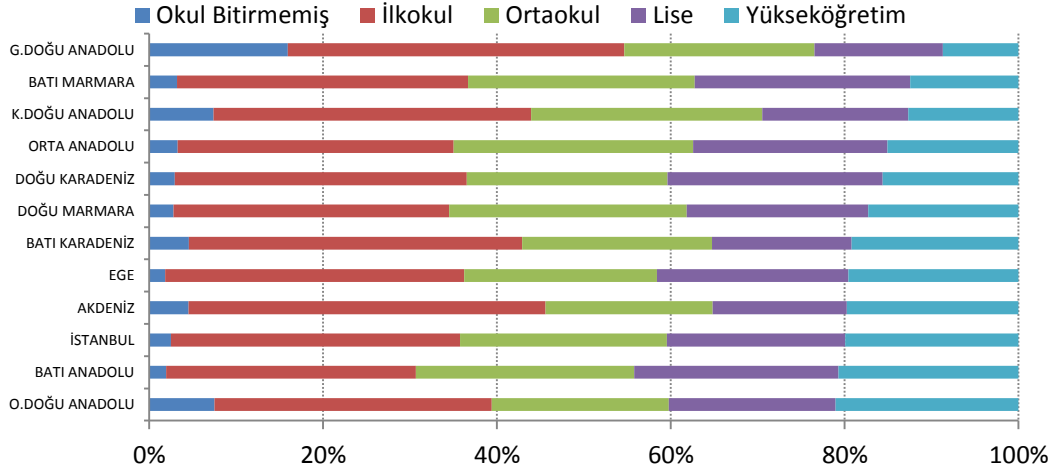
Şekil 1.22: Bölgeler İtibarıyla Annenin Eğitim Düzeyi

Bölgeler yükseköğretim düzeyine göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, PISA 2009 verilerinden hesaplanmıştır.

Şekil 1.23: Bölgeler İtibarıyla Babanın Eğitim Düzeyi

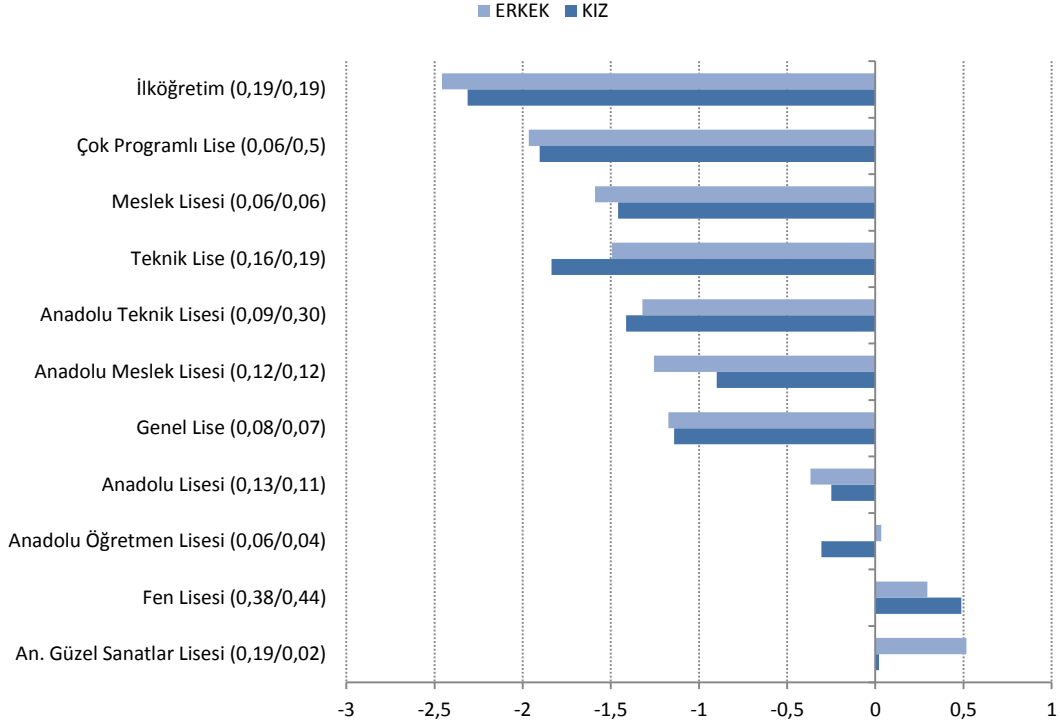

Bölgeler yükseköğretim düzeyine göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, PISA 2009 verilerinden hesaplanmıştır.

15 yaşındaki öğrencilerin sosyo-ekonomik ve kültürel statü düzeyi açısından OECD ortalamasının (0) altında olan Türkiye (-1,16) kendi içinde okul türleri itibarıyla oldukça farklılaşmaktadır. Sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyin en yüksek olduğu okul türü erkek öğrencilerde Anadolu güzel sanatlar lisesi, kız öğrencilerde ise fen lisesidir. Söz konusu göstergenin en düşük olduğu okul türü ise hem kız hem de erkek öğrenciler için çok programlı lisedir (Bkz. Şekil 1.24).

Şekil 1.24: Okul Türleri İtibarıyla Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Statü Düzeyi

Okul türleri sosyo-ekonomik ve kültürel statüye göre artan şekilde sıralanmıştır.

Not: Standart hata bilgileri erkek ve kız olarak bölgelerin yanında parantez içinde verilmiştir.

Kaynak: OECD, PISA 2009 verilerinden hesaplanmıştır.

15 yaşındaki öğrencilerin okul türleri arasındaki sosyo-ekonomik ve kültürel statü düzeyi farkını değerlendirmek amacıyla Tablo 1.1’de ikili karşılaştırmalar yapılmaktadır. Fen lisesi ile Anadolu lisesi, Anadolu öğretmen lisesi ve Anadolu güzel sanatlar lisesi arasında; teknik lise ile de meslek lisesi ve Anadolu teknik lisesi arasında söz konusu fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildir. Sosyo-ekonomik ve kültürel düzey açısından en belirgin fark ise fen ve Anadolu güzel sanatlar liseleri ile çok programlı lise arasında bulunmaktadır. Ayrıca genel olarak sınavlı ve sınavsız okul türleri arasında sosyo-ekonomik ve kültürel fark düzeyi yüksektir. Bu durum ortaöğretimde okul türlerine yerleşmede sosyo-ekonomik ve kültürel statü düzeyinin etkisinin azaltılmasının önemine işaret etmektedir.

Tablo 1.1: Okul Türleri Arasındaki Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Statü Düzeyi Farkı

	İÖ	GL	AL	FL	AÖL	AGSL	ML	AML	TL	ATL	ÇPL
İÖ		-1,247 (0,16)	-1,247 (0,16)	-2,793 (0,45)	-2,289 (0,17)	-2,602 (0,17)	-0,866 (0,18)	-1,374 (0,20)	-0,84 (0,21)	-1,069 (0,20)	- 0,466 (0,18)
GL	-1,247 (0,16)		-0,847 (0,13)	-1,547 (0,43)	-1,042 (0,07)	-1,356 (0,07)	0,381 (0,08)	-0,127* (0,13)	0,407 (0,13)	0,178* (0,11)	0,781 (0,08)
AL	-1,247 (0,16)	-0,847 (0,13)		-0,7* (0,43)	-0,195* (0,11)	-0,508 (0,11)	1,228 (0,12)	0,72 (0,15)	1,254 (0,16)	1,025 (0,15)	1,628 (0,12)
FL	-2,793 (0,45)	-1,547 (0,43)	-0,7* (0,43)		0,504* (0,41)	0,191* (0,41)	1,928 (0,42)	1,419 (0,42)	1,953 (0,42)	1,725 (0,47)	2,328 (0,42)
AÖL	-2,289 (0,17)	-1,042 (0,07)	-0,195* (0,11)	0,504* (0,41)		-0,313 (0,01)	1,423 (0,05)	0,915 (0,11)	1,449 (0,11)	1,221 (0,10)	1,823 (0,05)
AGSL	-2,602 (0,17)	-1,356 (0,07)	-0,508 (0,11)	0,191* (0,41)	-0,313 (0,01)		1,736 (0,05)	1,228 (0,11)	1,762 (0,11)	1,534 (0,10)	2,136 (0,05)
ML	-0,866 (0,18)	0,381 (0,08)	1,228 (0,12)	1,928 (0,42)	1,423 (0,05)	1,736 (0,05)		-0,508 (0,12)	0,026* (0,12)	-0,203 (0,10)	0,4 (0,07)
AML	-1,374 (0,20)	-0,127* (0,13)	0,72 (0,15)	1,419 (0,42)	0,915 (0,11)	1,228 (0,11)	-0,508 (0,12)		0,534 (0,15)	0,306 (0,12)	0,908 (0,13)
TL	-0,84 (0,21)	0,407 (0,13)	1,254 (0,16)	1,953 (0,42)	1,449 (0,11)	1,762 (0,11)	0,026* (0,12)	0,534 (0,15)		-0,229* (0,14)	0,374 (0,13)
ATL	-1,069 (0,20)	0,178* (0,11)	1,025 (0,15)	1,725 (0,47)	1,221 (0,10)	1,534 (0,10)	-0,203 (0,10)	0,306 (0,12)	-0,229* (0,14)		0,603 (0,12)
ÇPL	-0,466 (0,18)	0,781 (0,08)	1,628 (0,12)	2,328 (0,42)	1,823 (0,05)	2,136 (0,05)	0,4 (0,07)	0,908 (0,13)	0,374 (0,13)	0,603 (0,12)	

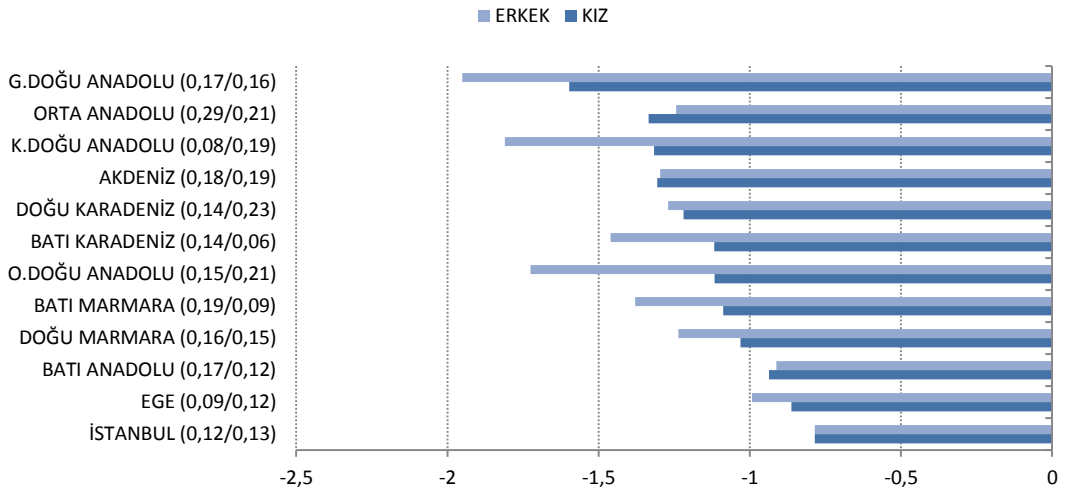
*Okul türleri arasındaki sosyo-ekonomik ve kültürel statü farkı istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildir.

Not: Standart hata değerleri parantez içinde verilmiştir.

Kaynak: OECD, PISA 2009 verilerinden hesaplanmıştır.

Türkiye’de sosyo-ekonomik ve kültürel statü düzeyi hem bölgesel düzeyde hem de kız/erkek bağlamında farklılaşmaktadır. Sosyo-ekonomik ve kültürel statü düzeyinin ortalaması tüm bölgelerde OECD ortalamasından (0) düşük gerçekleşmekte olup hem kız hem de erkek öğrenciler açısından ilgili oranın en yüksek olduğu bölge İstanbul, en düşük olduğu bölge ise Güneydoğu Anadolu’dur. Ortadoğu Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ise sosyo-ekonomik ve kültürel statü düzeyinin cinsiyete bağlı farklılaşma boyutunun en yüksek olduğu bölgelerdir. Bu durum araştırma kapsamında yer alan kız öğrencilerin sosyo-ekonomik ve kültürel statülerinin aynı kapsamdaki erkek öğrencilerden yüksek olduğunu göstermektedir (Bkz. Şekil 1.25). Bunun temel nedeni alt düşük sosyo-ekonomik yapıya sahip erkek öğrencilerin kızlara göre daha fazla okullaşmasıdır.

Şekil 1.25: Bölgeler İtibarıyla Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Statü Düzeyi

Bölgeler sosyo-ekonomik ve kültürel statüye göre artan şekilde sıralanmıştır.

Not: Standart hata bilgileri erkek ve kız olarak bölgelerin yanında parantez içinde verilmiştir.

Kaynak: OECD, PISA 2009 verilerinden hesaplanmıştır.

2. EĞİTİM ORTAMLARI

Eğitim sisteminin önemli bileşenlerinden olan eğitim ortamları, eğitim-öğretim süreçlerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Öğrenme-öğretme süreçleri, öğrenci başarısı, öğrencilerin fiziksel ve sosyal gelişimi üzerinde etkili olan eğitim ortamlarının hedef yaş grubunun özellikleri dikkate alınarak tasarlanması eğitimde kaliteyi yükseltecek bir unsur olarak kabul edilmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen ve planlanan yatırımlarda da eğitim ortamlarının iyileştirilmesi ve çağa uygun olarak geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda eğitim ortamlarına dair göstergelerin incelenmesi ve analiz edilmesi önem kazanmaktadır. Raporun bu bölümünde eğitim ortamlarına dair göstergeler farklı alt boyutlarıyla değerlendirilmektedir.

2.1 Fiziki Altyapı

Fiziki altyapı, eğitim-öğretim hizmetlerinin etkin ve kaliteli sürdürülebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Mevcut durumun en iyi şekilde ortaya konulabilmesi için fiziki altyapı; derslik, okul yaşları ve bilişim teknolojisi altyapısı olmak üzere çeşitli yönleriyle ele alınmaktadır.

Derslik Analizi

Derslik başına öğrenci sayısı, açıköğretim dışındaki toplam öğrenci sayısının toplam derslik sayısına oranlanmasıyla elde edilmekte olup MEB (2010-2014) Stratejik Planında “Ortaöğretim süresinin 4 yıla çıkarılmasından dolayı öğrenci sayısında meydana gelen yaklaşık 700 bin öğrencilik artış, derslik başına düşen öğrenci sayısını yükseltmiştir. Derslik başına düşen öğrenci sayısının tekrar 30’a yaklaştırılması için gerekli alt yapı ihtiyacı giderilecektir”⁶ hedefi ile yer almıştır. Onuncu Kalkınma Planında ise derslik başına öğrenci sayısı itibarıyla 30 ve altı olan il sayısının 2006’da 57, 2012’de 55 olduğu belirtilmiş ve 2013’te bu il sayısının 57, plan dönemi sonu olan 2018’de ise 66 olması hedeflenmiştir⁷. Fiziki altyapı durumunun önemli bir göstergesi olan derslik başına öğrenci sayısı, belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi adına devam eden projelerin uygunluğu ve başlatılacak olanların seçimi aşamasında önemli bir kriter olarak kabul edilmektedir.

Şekil 2.1’de son on yıl itibarıyla ortaöğretimde derslik başına öğrenci sayısının değişimi incelenmektedir. İlgili şekilde tüm iller, derslik başına öğrenci sayısında önemli bir eşik olarak kabul edilen 30’un altında veya üstünde olması durumuna göre sınıflandırılmıştır.

⁶ MEB (2010-2014) Stratejik Planı, 3. Tema, Stratejik Amaç-3.

⁷ Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Tablo-2.

Tablo 2.1: Derslik Yatırımlarının Etkinlik Analizi (2002-2003/2012-2013)

		2012-2013	
		30 altı	30 üstü
2002-2003	30 altı	I	II
		Tunceli (+), Giresun (+), Edirne (+), Artvin (+), Aksaray(-), Niğde (-), Erzincan (-), Bartın (-)	Şırnak (-), Ağrı (-), Kars (-), Siirt (-), Mersin (-), Konya (-)
	30 üstü	III	IV
		Van (+), Kırşehir (+), Kırıkkale (+), Muğla (+), Düzce (+), Kayseri (+)	Hakkâri (-), Diyarbakır (-), Gaziantep (-), Batman (-), İğdır (+), Elazığ (+), Adıyaman (+), Adana (+)

Not: (+) 2003-2013 yılları arasında derslik başına öğrenci sayısındaki artışı, (-) 2003-2013 yılları arasında derslik başına öğrenci sayısındaki azalışı ifade etmektedir.

- I. Bölüm:** 2002-2003 eğitim-öğretim yılında 30'un altında olan derslik başına öğrenci sayısı, son on yıl içinde önemli bir değişim göstermeyerek durumunu muhafaza etmiştir. Bu doğrultuda bölümde yer alan illerde derslik ihtiyacı bulunmadığı ve illerin öğrenci potansiyelinde yoğun bir hareketlilik yaşanmadığı düşünülmektedir. İlgili bölümde köşegenin altında bulunan Tunceli, Giresun, Edirne gibi illerin derslik başına öğrenci

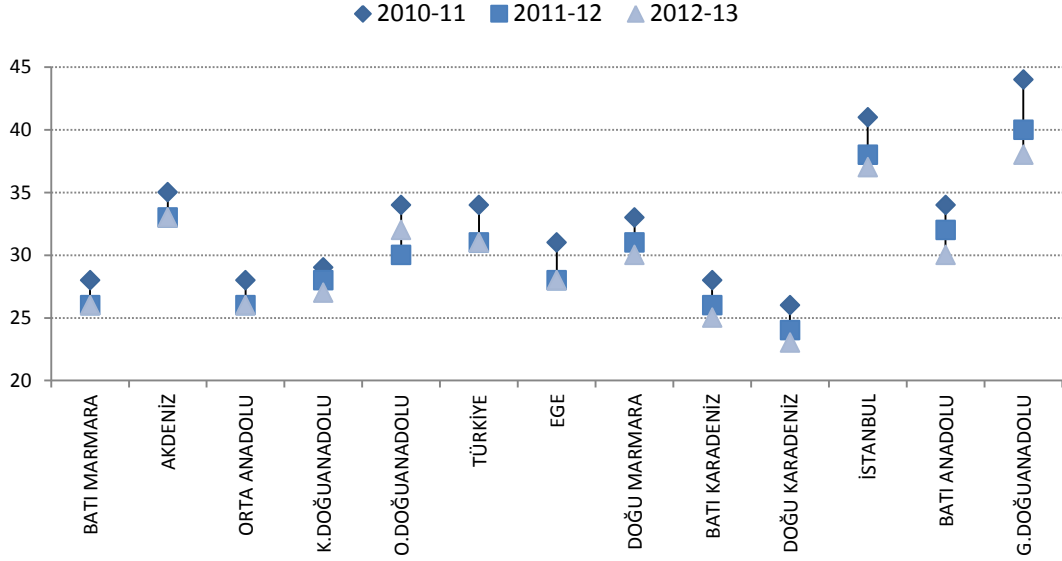
sayısı, son on yıl içinde azalma eğilimi gösterirken köşegenin üzerinde bulunan Aksaray, Niğde, Erzincan gibi illerin derslik başına öğrenci sayısı zaman içinde artmıştır; ancak 30'un üzerine çıkmamıştır.

- II. Bölüm:** 2002-2003 eğitim-öğretim yılında derslik başına öğrenci sayısı 30'un altında iken 10 yıl içinde ilgili oran yükselerek 2012-2013'te 35'lere ulaşmıştır. Şırnak, Ağrı, Kars illerinin de yer aldığı bu bölümdeki il sayısı görece düşüktür. Söz konusu illerde okullaşma oranlarının yükselmesiyle beraber mevcut derslikler ihtiyacı karşılayamaz hale gelmiş, derslik yatırımları ise okullaşma oranlarına paralel olarak gerçekleştirilememiştir.
- III. Bölüm:** 2002-2003 eğitim-öğretim yılında 30'un üzerinde olan derslik başına öğrenci sayısı son on yıl içinde ciddi bir iyileşme göstererek 30'un altına düşmüştür. İl sayısının nispeten az olduğu bu bölümdeki illerden bazıları Van, Kırşehir ve Kırıkkale'dir. İlgili bölümde yer alan iller için 2002-2003'te mevcut durumda bulunan ve zaman içinde okullaşma oranlarının yükselmesiyle artan derslik ihtiyacının giderildiği çıkarımı yapılabilmektedir.
- IV. Bölüm:** 2002-2003 eğitim-öğretim yılında 30'un üzerinde olan derslik başına öğrenci sayısı son on yıl içinde önemli bir değişim göstermemiştir. İlgili bölümde köşegenin üzerinde bulunan Hakkâri, Batman, Gaziantep gibi illerin derslik ihtiyacı okullaşma oranlarının da yükselmesiyle artarak devam etmiş, söz konusu oran 2002-2003 yılında 40'ın altında iken 10 yıl içinde yükselerek 40'ın üzerine çıkmıştır. Iğdır, Adıyaman, Elazığ gibi köşegenin altında bulunan iller ise derslik başına öğrenci açısından iyileşmekte olup bu illerin 2002-2003 yılında 40'ın üzerinde olan derslik başına öğrenci sayısı azalarak 2012-2013'te 40'ın altına düşmüştür. Bu durum, okullaşma oranlarına paralel olarak derslik yapılmaya çalışıldığını ancak bu yatırımların biriken derslik ihtiyacı stoğunu eritemediğini göstermektedir.

Şekil 2.1'e göre illerin büyük ölçüde I. ve IV. bölümde yoğunlaşmış olması derslik başına öğrenci sayısı itibarıyla son on yıl içinde önemli bir değişim yaşanmadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. 2012-2013 eğitim-öğretim yılında % 70,1 olan net okullaşma oranının zorunlu eğitim dolayısıyla % 90'ın üzerine çıkması durumunda özellikle okullaşma oranlarının çok düşük olduğu il ve bölgelerde derslik ihtiyacının önemli ölçüde artacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda Kalkınma Planı hedefleri doğrultusunda derslik başına öğrenci sayısı 30'un üzerinde olan illerin hem zaman hem mekân açısından önceliklendirildiği bir planlamaya ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir.

Son üç yıl itibarıyla Türkiye genelinde 34'ten 31'e düşen derslik başına öğrenci sayısı bölgesel düzeyde farklılaşan değişimler göstermiştir. Güneydoğu Anadolu (44'ten 38'e), Batı Anadolu (34'ten 30'a) ve İstanbul (41'den 37'ye) bölgelerinde derslik başına öğrenci açısından önemli ölçüde iyileşme sağlanmış olup bu gelişme Batı Anadolu için yeterli düzeyde olsa da Güneydoğu Anadolu ve İstanbul bölgeleri için yeterli değildir. İlgili oran açısından bir diğer olumlu gelişme Ortadoğu Anadolu bölgesinde yaşanmıştır. Bölgede, 2010-2011 eğitim-öğretim yılında 34 olan derslik başına öğrenci sayısı, 2011-2012'de 30'a düşmüştür. Ancak söz konusu oran 2012-2013 yılında tekrar yükselerek 32'ye çıkmıştır. Bu durumun temel sebebi bölgede gerçekleştirilen derslik yatırımlarının 2011-2012'de okullaşma oranlarına paralel olarak gerçekleştirilmesine karşın 2012-2013'te ilgili oranın gerisinde kalmasıdır (Bkz. Şekil 2.2).

Şekil 2.2: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Derslik Başına Öğrenci Sayısının Değişimi (2010-2013)

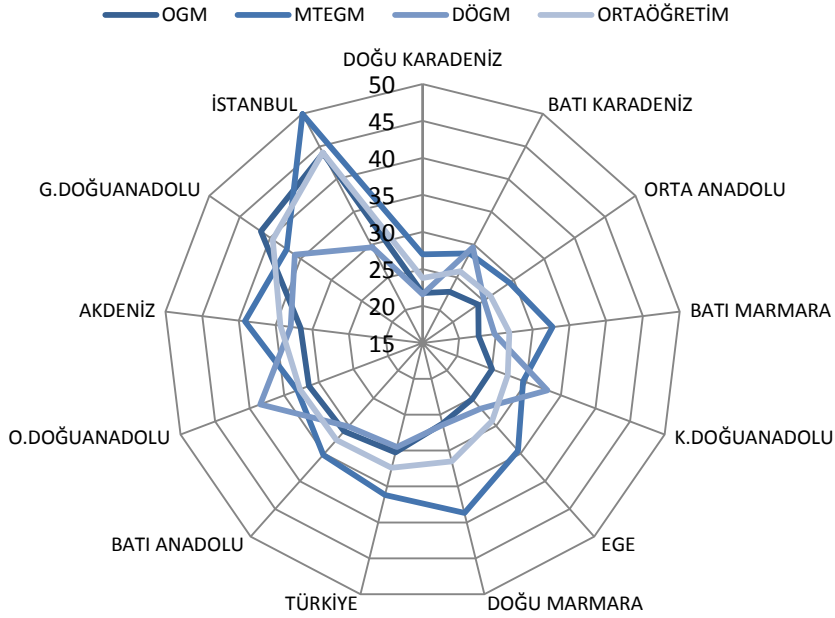
NUTS-1 bölgeleri 2010/11- 2012/13 DBÖ verilerinin farkına göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2010-2011/ 2012-2013)

Şekil 2.3'te derslik başına öğrenci sayısı itibarıyla bölge analizi genel müdürlükler düzeyinde yapılmaktadır. Türkiye genelinde derslik başına öğrenci sayısının ortalama en yüksek olduğu bölge İstanbul (44) olup söz konusu bölge Ortaöğretim Genel Müdürlüğü (44) ile Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü (50) için ilgili oranın en yüksek olduğu bölge iken Din Öğretimi Genel Müdürlüğünde derslik başına öğrencinin en yüksek olduğu bölge Ortadoğu Anadolu'dur (38). Hem ortaöğretimin genelinde hem de tüm genel müdürlüklerde derslik başına öğrencinin en düşük olduğu bölge ise Doğu Karadeniz'dir. Bahsi geçen bölgede Ortaöğretim Genel Müdürlüğü ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğü

bünyesinde 22 olan derslik başına öğrenci sayısı Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünde 27'dir.

Şekil 2.3: Ortaöğretimde Genel Müdürlükler Düzeyinde Derslik Başına Öğrenci Sayısı (2012-2013)

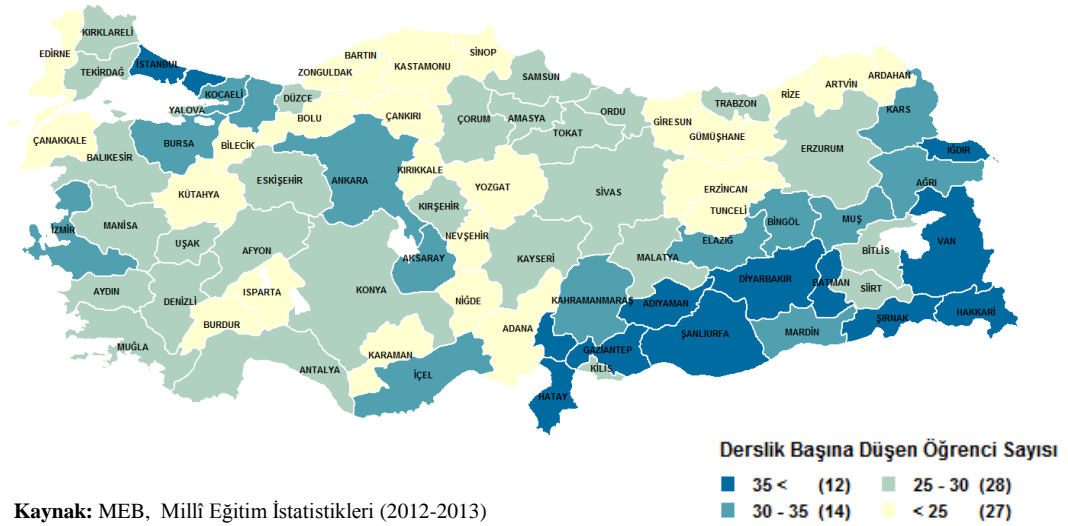
NUTS-1 bölgeleri ortaöğretime göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Harita 2.1'de derslik başına öğrenci sayısı il düzeyinde incelenmektedir. Türkiye geneli itibarıyla 30 hedefine yaklaşıldığı görülmekle birlikte bölgeler ve iller arasındaki farklılaşma dikkat çekici niteliktedir. Söz konusu haritaya göre İstanbul, İzmir, Ankara gibi göç alan büyük şehirlerde ve Hakkâri, Van, Şırnak gibi nüfus artış hızı yüksek, okullaşma oranı düşük olan illerde derslik başına öğrenci sayısı görece yüksektir. Ayrıca, 2012'de zorunlu eğitim süresinin 12 yıla

çıkarmasıyla birlikte ilerleyen yıllarda ortaöğretimde okullaşma oranlarının önemli ölçüde artması beklendiğinden özellikle okullaşma oranlarının düşük olduğu illerde derslik ihtiyacının daha fazla artacağı öngörülmektedir.

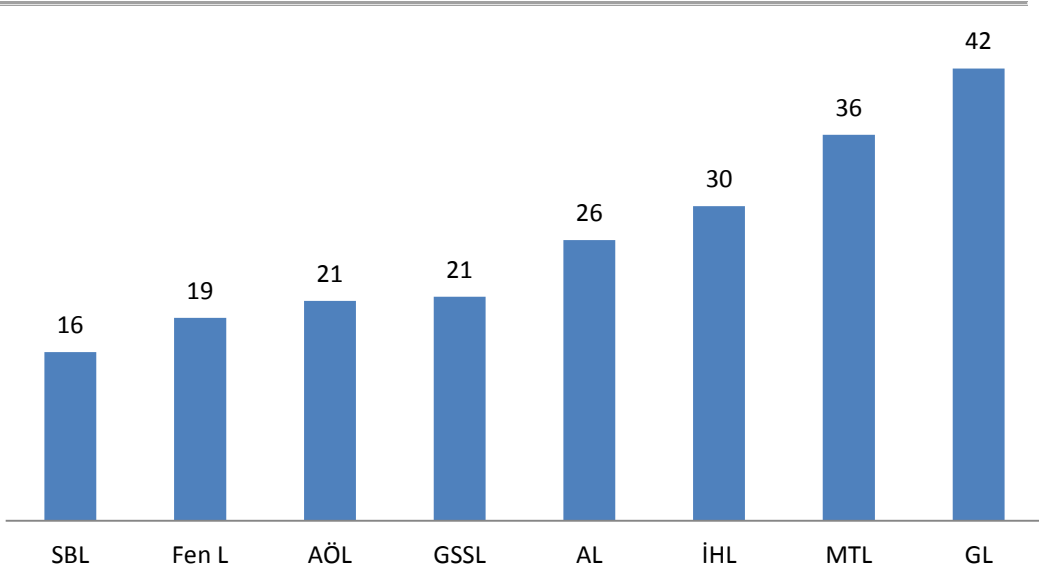
Harita 2.1: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Derslik Başına Öğrenci Sayısı (2012-2013)

Derslik başına öğrenci sayısı okul türlerinin özelliklerine göre değişebilmektedir. 2012-2013 eğitim-öğretim yılında okul türleri içinde ilgili oranın en yüksek olduğu ortaöğretim kurumları genel liseler, en düşük olduğu ortaöğretim kurumları ise sosyal bilimler liseleridir. Ortaöğretim Genel Müdürlüğünde sınavla öğrenci alan okul türlerinin fazla olması ve bu okul türlerinde derslik başına öğrenci sayısının mevzuat çerçevesinde sınırlandırılması genel müdürlük düzeyinde derslik başına öğrenci ortalamasını düşürse de okul türleri içinde ciddi ölçüde farklılaşma söz konusudur. Eylül 2013'te yayınlanan

“Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği” öncesinde okul türlerinin yönetmeliklerinde fen liselerinin ve sosyal bilimler liselerinin sınıf mevcudu 26, Anadolu ve Anadolu öğretmen liselerinin ise 30 olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda 2012-2013 eğitim-öğretim yılı eğitim göstergeleri incelendiğinde söz konusu liselerin derslik başına öğrenci sayılarının yönetmelikle sınırlanan rakamların oldukça altında olduğu görülmektedir. 2012-2013 yılında genel liseler dışında derslik başına öğrenci sayısının 30’un üzerinde bulunduğu diğer okul türü ise meslekî ve teknik liselerdir. İlgili okul türünde derslik başına öğrenci sayısı 36’dır (Bkz. Şekil 2.4).

Şekil 2.4: Okul Türleri İtibarıyla Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2012-2013)

Okul türleri DBÖ oranına göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Kutu 2.1: Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği Çerçevesinde Belirlenen Sınıf Mevcutları

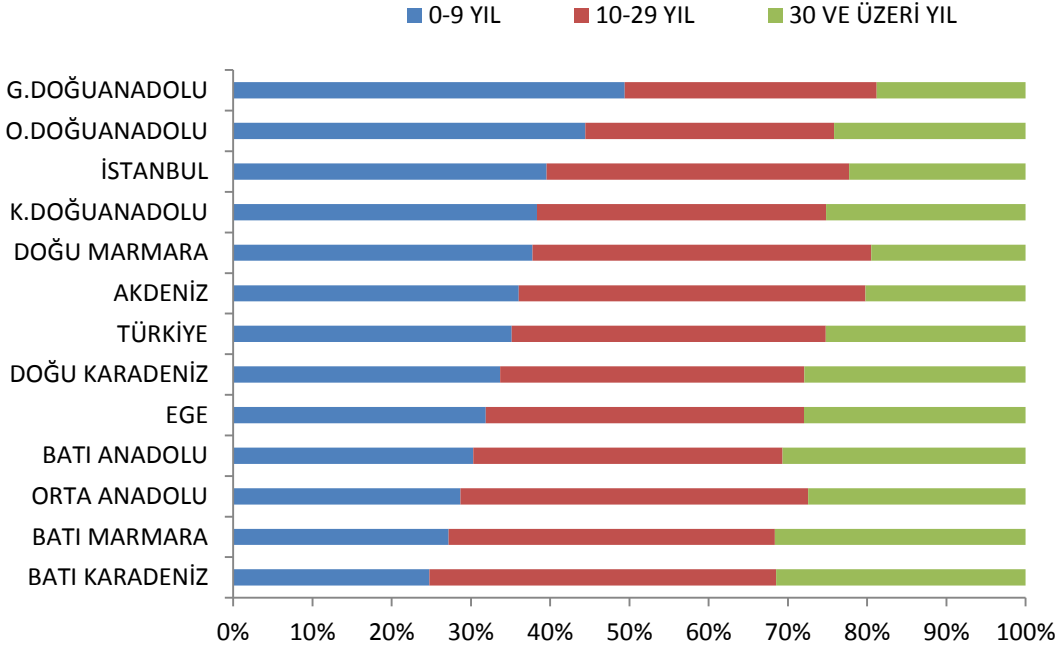
2013-2014 eğitim-öğretim yılında Ortaöğretim Genel Müdürlüğü bünyesindeki genel liselerin dönüşümü tamamlanmış olup Genel Müdürlük içinde sınavla öğrenci almayan okul türü kalmamıştır. Bu nedenle, Milli Eğitim Bakanlığı genel ortaöğretime olan talebin karşılanması amacıyla merkezî sınavla öğrenci alan fen ve sosyal bilimler liseleri ile her türdeki Anadolu liselerinin kontenjanını 2013-2014 eğitim-öğretim yılı itibarıyla yaklaşık % 30 artırmıştır. 07 Eylül 2013'te yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'ne göre güzel sanatlar, spor ve sağlık meslek liseleri hariç her türden Anadolu lisesinin sınıf kontenjanı 30'dan 34'e, fen ve sosyal bilimler liselerinin kontenjanları ise 26'dan 30'a çıkarılmıştır.

Yaşları İtibarıyla Okullar

Okulların yaşları itibarıyla dağılım oranı, bir taraftan ildeki okulların hizmete girme yılı hakkında bilgi verirken diğer taraftan da büyük onarım ihtiyacının yaklaşık büyüklüğünü belirlemede önem taşımaktadır.

Şekil 2.5 incelendiğinde, Türkiye'deki okulların % 35'inin son on yılda % 40'ının 10-29 yıl önce; % 25'inin ise 30 ve üstü yıl önce hizmete girdiği görülmektedir. Son on yıl içinde en fazla okul yapılan bölgeler Güneydoğu Anadolu (% 49,4), Ortadoğu Anadolu (% 44,4), İstanbul (% 39,6) iken en az okul yapılan bölgeler Batı Karadeniz (% 24,8), Batı Marmara (% 27,2) ve Orta Anadolu'dur (% 28,7). Dolayısıyla okulları genel itibarıyla en eski olan bölgelerimizin; Batı Marmara, Batı Karadeniz ve Batı Anadolu olduğu söylenebilir. Bu bölgelerde diğerlerine göre daha fazla büyük onarım ihtiyacı doğacağı öngörülmektedir.

Şekil 2.5: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Okul Yaşları (2012-2013)

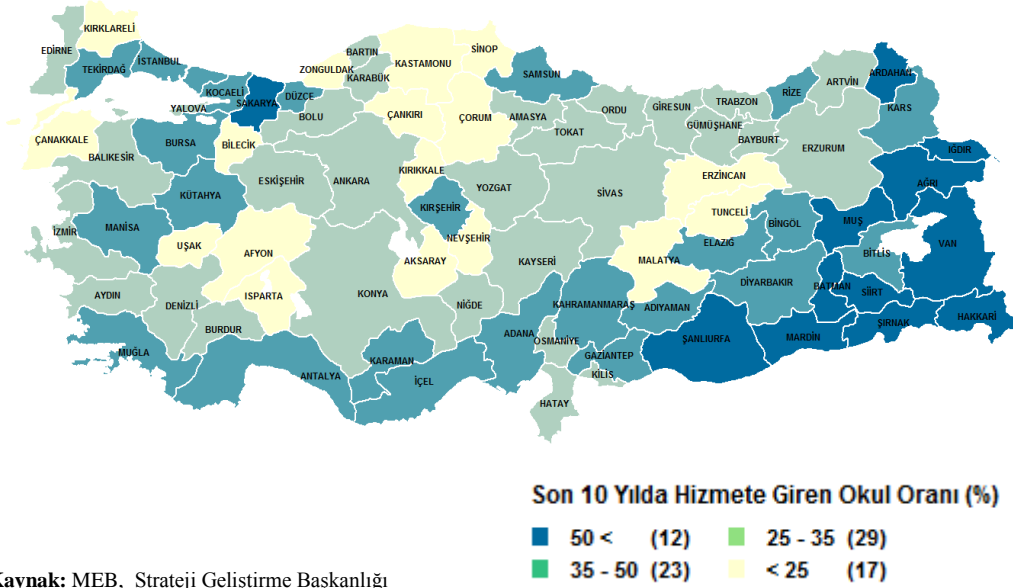

NUTS-1 bölgeleri 0-9 yıl arasındaki okulların oranına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Son on yıl içinde hizmete giren okul oranı il düzeyinde incelendiğinde genel olarak homojen bir dağılım olduğu dikkat çekmektedir. Van (% 76,6), Şırnak (% 67,6) ve Iğdır (% 61,9) son on yıl içinde hizmete giren okul oranının en yüksek olduğu illerdir. Söz konusu illerle beraber 12 ilde ilgili oran % 50'in üzerindedir. Aksaray (% 13,3), Bilecik (% 13,5), Çankırı (% 15,6) ise son on yıl içinde hizmete giren okul oranının en düşük olduğu illerdir.

Harita 2.2: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Son 10 Yılda Hizmete Giren Okul Oranı

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Bilişim Teknolojisi Alt Yapısı

Millî Eğitim Bakanlığınca 2012’de başlatılan FATİH Projesi ile eğitim-öğretimde fırsat eşitliğini sağlamak ve okullardaki teknolojiyi iyileştirmek kapsamında bilişim teknolojileri araçlarının öğrenme-öğretme sürecinde daha fazla duyu organına hitap edilecek şekilde etkin kullanımı amaçlanmıştır. Söz konusu projeye Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)’nda değinilerek “Örgün ve yaygın eğitim kurumlarında bilgi ve iletişim teknolojisi altyapısı geliştirilecek, öğrenci ve öğretmenlerin bu teknolojileri kullanma yetkinlikleri artırılabacaktır. FATİH Projesi tamamlanacak ve teknolojinin eğitime entegrasyonu konusunda nitel ve nicel göstergeler geliştirilerek etki değerlendirmesi yapılacaktır.” ve “FATİH Projesi başta olmak üzere, kamu projelerindeki BİT ürün ve hizmet alım

süreçleri, yerli katma değer artırılmasını ve KOBİ'lerin gelişimini gözeten bir anlayışla düzenlenecektir.”⁸ hedeflerine yer verilmiştir.

FATİH projesi bünyesinde ortaöğretim kurumları arasından seçilen 216 pilot okulun tüm derslikleri etkileşimli tahta ve diğer gerekli donatım ile projeye uygun hale getirilmiştir. Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nce yürütülen projenin z-kitap ve e-müfredat çalışmalarına diğer genel müdürlüklerdeki kitap yazım ve program geliştirme komisyonları da destek vermektedir. Proje kapsamında pilot okullarda toplam 38.473 öğrenciye ve 7.434 öğretmene tablet bilgisayar dağıtılmıştır. Bunların dışında 600 kritik yedek olmak üzere toplam 2.999 yedek tablet bilgisayar bulunmaktadır. Ayrıca pilot okulların tümünde birer adet doküman ve yazıcı, her derslikte ise bir adet etkileşimli tahta mevcuttur (Bkz. Tablo 2.2).

Tablo 2.2: FATİH Projesi Kapsamında Dağıtılan Tablet Verileri (2012-2013)

Tablet			
Öğrenci	Öğretmen	Yedek	Kritik Yedek
38.473	7.434	2.999	600

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

⁸ Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Md. 157, 728.

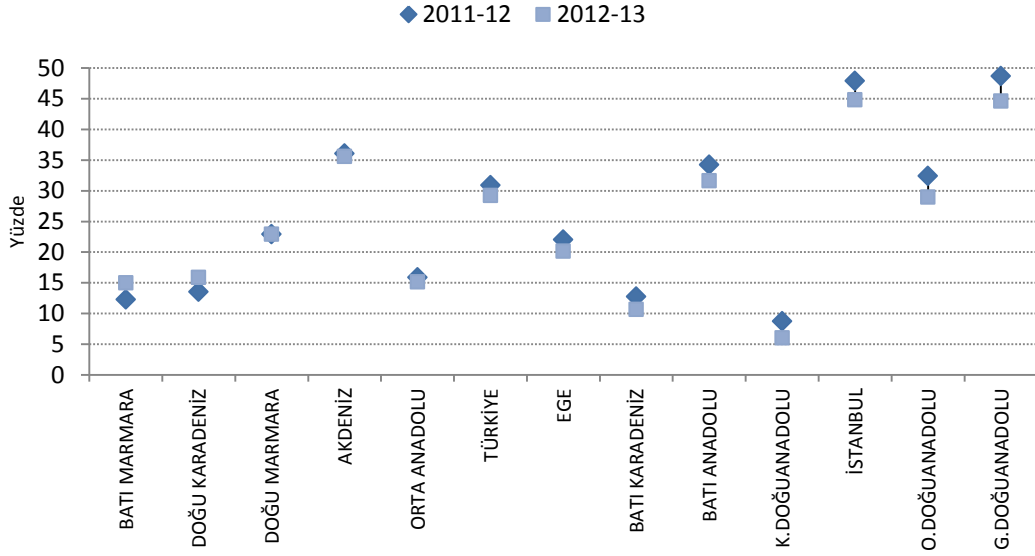
2.2 İkili Eğitim

Mevcut fiziki altyapıdan maksimum düzeyde faydalanmayı hedefleyen ikili eğitim uygulaması, aynı okulda ayrı öğrenci gruplarıyla sabah ve öğleden sonra yapılan eğitim-öğretim faaliyetlerini ifade etmektedir. İkili eğitim oranı; fiziki altyapı yatırımı, ders programlarının düzenlenmesi, taşınmalı ortaöğretim, öğrenci ve öğretmenlerin okulda bulunma zamanı vb. alanlarda uygulanacak politikalarda dikkate alınması gereken önemli bir göstergedir. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)'nda “Kalabalık ve birleştirilmiş sınıf ile ikili eğitim uygulamaları azaltılacak, öğrenci pansiyonları yaygınlaştırılacaktır.”⁹ maddesi ile ikili eğitim uygulamasının azaltılmasına dönük hedefler belirlenmiştir.

İkili eğitim yapan okul ve öğrenci sayısı, derslik yatırımlarına ve okullaşma oranlarına bağlı olarak değişmektedir. İkili eğitim yapan öğrenci ve okul oranının düşmesi ise derslik başına öğrenci sayısındaki iyileşmeyi göstermesi açısından önemlidir. Şekil 2.6'ya göre Türkiye genelinde ikili eğitim yapan öğrenci oranı 2011-2012 eğitim-öğretim yılında % 30,9 iken 2012-2013'te % 29,2'ye düşmüştür. İlgili oran itibarıyla en fazla düşüş Güneydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve İstanbul bölgelerinde gerçekleşmiştir. Söz konusu bölgelerin derslik başına öğrenci sayılarının da düşüş eğiliminde olması derslik yatırımlarının amacına ulaştığını göstermektedir. Batı Marmara ve Doğu Karadeniz ise ikili eğitim yapan öğrenci oranının yükseldiği bölgelerdir.

⁹ Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Md. 155.

Şekil 2.6: Ortaöğretimde İkili Eğitim Yapan Öğrenci Oranının Değişimi (2011-2012/ 2012-2013)

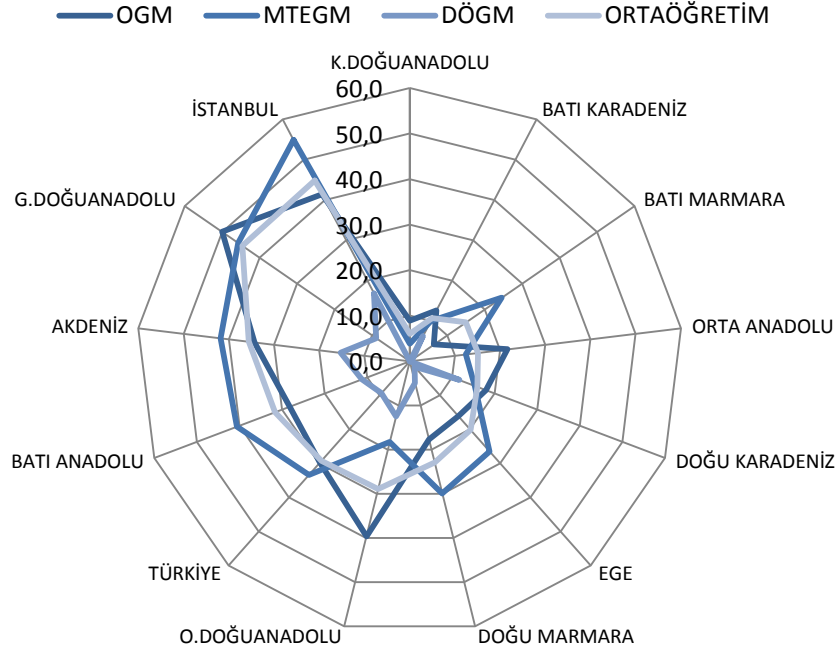

NUTS-1 bölgeleri, ikili eğitim oranının farkına göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

İkili eğitim uygulaması hem bölgesel düzeyde hem de genel müdürlükler düzeyinde farklılaşmaktadır. Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünde ortalama % 33,3; Ortaöğretim Genel Müdürlüğünde % 29,7 olan ikili eğitim yapan öğrenci oranı Din Öğretimi Genel Müdürlüğünde % 9,3'tür. Bölgeler itibarıyla incelendiğinde ikili eğitim yapan öğrenci oranının en yüksek olduğu bölgeler İstanbul (% 44,8), Güneydoğu Anadolu (% 44,6) ve Akdeniz (% 35,6) iken en düşük olduğu bölgeler Batı Marmara (% 15), Batı Karadeniz (% 10,6) ve Kuzeydoğu Anadolu'dur (% 6) (Bkz. Şekil 2.7).

Şekil 2.7: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla İkili Eğitim Yapan Öğrenci Oranı (% , 2012-2013)

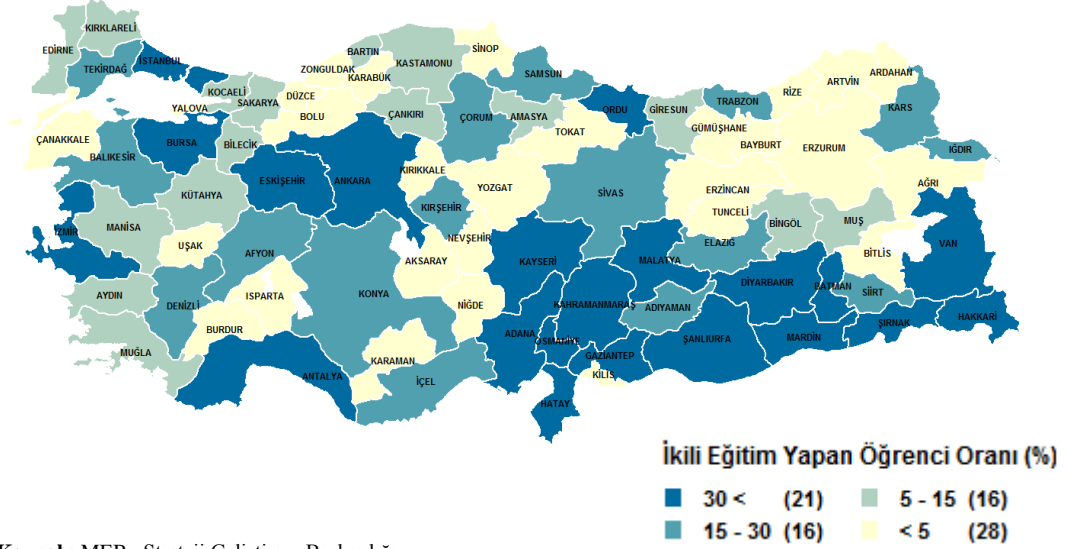

NUTS-1 bölgeleri, ortaöğretime göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

İkili eğitim uygulaması il düzeyinde oldukça heterojen bir dağılıma sahiptir. Söz konusu uygulama, nüfusu yüksek olan büyük şehirlerde ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki illerde ön plana çıkmaktadır. Batman (% 63,6), Diyarbakır (% 58,8) ve Hatay (% 53,4) ikili eğitimin en fazla görüldüğü iller olup bu illerle birlikte 21 ilde ilgili oran % 30'un üzerindedir. Türkiye genelinde toplam 9 ilde ise ikili eğitim uygulanmamaktadır (Bkz. Harita 2.3).

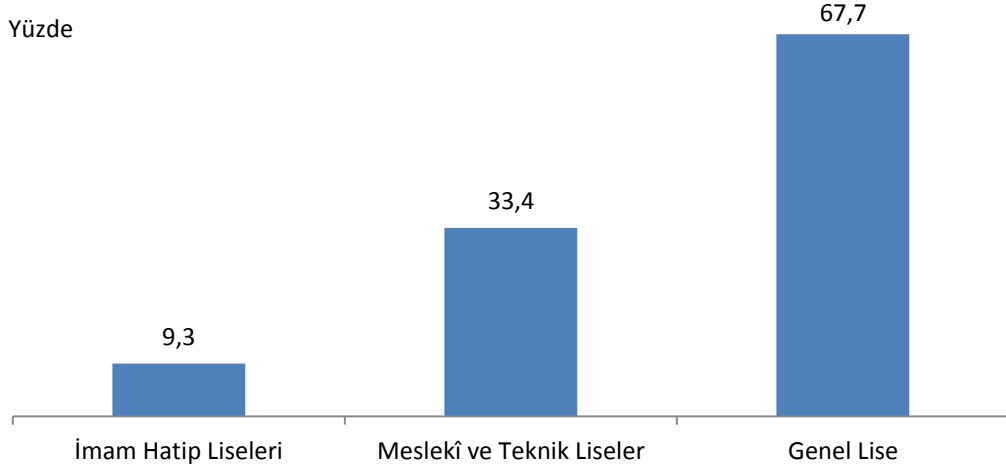
Harita 2.3: Ortaöğretimde İller İtibarıyla İkili Eğitim Yapan Öğrenci Oranı (2012-2013)

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

İkili eğitim yapan öğrenci oranı farklı sebeplere bağlı olarak okul türleri düzeyinde değişmektedir. Fen, sosyal bilimler ve her türden Anadolu lisesinin haftalık ders saatinin görece yüksek olması ve sınıf mevcutlarının yönetmelik gereği sınırlandırılması nedeniyle söz konusu okul türlerinde ikili eğitim yapılmamaktadır. Meslekî ve teknik liseler ile imam hatip liselerinin sınavla öğrenci almayan türleri ve genel liseler ise mevcut öğrencilerinin hepsine eğitim-öğretim hizmeti sunabilmek için ikili eğitim uygulamasına başvurmuşlardır. 2012-2013'te ikili eğitimin en fazla görüldüğü okul türleri genel liseler (% 67) ile meslekî ve teknik liselerdir. İlgili okul türlerinin derslik başına öğrenci sayılarının da yüksek olması ikili eğitim göstergelerini doğrulamaktadır. 2013-2014 eğitim-öğretim yılı itibarıyla genel liselerin dönüşümünün tamamlanmış olması ilerleyen dönemlerde ikili eğitimin meslekî ve teknik liseler ile imam hatip liselerinde uygulanacağını göstermektedir (Bkz. Şekil 2.8).

Şekil 2.8: Okul Türleri Düzeyinde İkili Eğitim Yapan Öğrenci Oranı (2012-2013)

Not: İkili eğitim uygulaması olmayan okul türleri şekilde yer almamaktadır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

3. ÖĞRENCİ DESTEK HİZMETLERİ

Türkiye’de hem bölgeler hem de iller arasında sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan önemli ölçüde farklılar bulunmaktadır. Bu farklılıklara bağlı olarak bireylerin başta eğitim olmak üzere ana hizmet sektörlerinden faydalanma durumları da farklılaşabilmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nda yer alan “Fırsat ve imkân eşitliği” ilkesi doğrultusunda, eğitim alanında oluşan farklılaşmaların aşılabilmesi amacıyla, dezavantajlı öğrencilerin eğitime katılımının artırılması için çeşitli destek hizmetleri sunmaktadır. Bu bölümde, eğitimde oluşan ve oluşabilecek eşitsizliklerin önüne geçilebilmesi adına öğrencilere sunulan burs, şartlı nakit transferi, pansiyon ve taşınmalı ortaöğretim gibi destek hizmetleri incelenmekte olup söz konusu hizmetler farklı boyutlarıyla ele alınarak etkinlik analizi yapılmaktadır.

Kutu 3.1: İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Parasız Yatılılık, Burs ve Sosyal Yardımlar

Millî Eğitim Bakanlığı, "İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Parasız Yatılılık, Burs ve Sosyal Yardımlar Yönetmeliği" kapsamında her yıl düzenlenen "Parasız Yatılılık ve Bursluluk Sınavı" ile önceden belirlenen kontenjan dâhilinde sınavda başarılı olan öğrencilere parasız yatılılık veya bursluluk imkânı sunmaktadır.

Bakanlık tarafından 2012 yılı için belirlenen parasız yatılılık ve bursluluk kontenjanı 60.000'dir. 2012 pansiyon ücretleri 1.930 TL olarak belirlenmiş olup yönetmelik gereği bir öğrencinin parasız yatılılık veya bursluluktan faydalanabilmesi için ailesinin bir önceki mali yıla ait yıllık gelir toplamından fert başına düşen net miktarın en fazla 5.790 TL olması gerekmektedir. 2012 yılı aylık burs miktarı ise yıl sonu itibarıyla 125 TL'ye ulaşmıştır.

Kutu 3.2: Parasız Yatılılık ve Bursluluk Sınavı

Parasız Yatılılık ve Bursluluk Sınavı'na girebilmek için yönetmelikte yer alan başvuru şartlarını taşıyor olmak gerekmektedir. İlgili yönetmeliğin 5. maddesinde sınava başvuru yapabilmenin ön şartları olarak;

- "a) Türkiye Cumhuriyeti veya Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vatandaşı olmak.
- b) Parasız yatılı olarak öğrenim göreceği kurumda öğrenci olmak veya mevzuatta belirlenen kayıt şartlarını taşımak.
- c) Uzun süreli tedavi gördüğünü sağlık raporu ile belgelendirenler hariç olmak üzere buldukları sınıfta bir yıllık olmak.
- ç) Ortaöğretim kurumlarında, sınavın yapıldığı ders yılında okuldan tasdikname ile uzaklaştırma veya daha ağır bir ceza almamış olmak.
- d) Ailenin bir önceki mali yıla ait yıllık gelir toplamından fert başına düşen net miktarın, içinde bulunulan mali yılın Merkezi Yönetim Bütçe Kanununun (M) işaretli cetvelinde belirtilen Milli Eğitim Bakanlığı okul pansiyon ücretinden en azının üç katını geçmemek kaydıyla maddi imkânlardan yoksun bulunmak." maddeleri yer almaktadır.

Parasız Yatılılık ve Bursluluk Sınavı için belirlenen kontenjan yönetmelik doğrultusunda belirli sınıflara ayrılmaktadır. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ile 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamına giren öğrencilere kontenjanın % 10'u, ailesinin oturduğu yerleşim biriminde ortaokul veya imam-hatip ortaokulu bulunmayan öğrencilere % 5'i, çalışan, emekli olan veya vefat eden öğretmen çocuklarına % 15'i, diğer öğrencilere ise % 70'i ayrılmaktadır. Bu kontenjanlarda açık kalması halinde boş kontenjanlar diğer öğrencilere ayrılan % 70'lik kısma ilave edilmektedir.

3.1 Burs ve Şartlı Nakit Transferi

Eğitime erişimin ve eğitimde sürekliliğin sağlanabilmesi amacıyla sunulan öğrenci destek hizmetleri kapsamında farklı uygulamalar söz konusudur. Bu uygulamalar içinde yer alan burs ve şartlı nakit transferi “nakdi yardım” çerçevesinde değerlendirilmekte olup öğrenciye sağlanan karşılıksız nakit desteğini ifade etmektedir. Onuncu Kalkınma Planında burs ve Şartlı Nakit Transferi’ne yer verilerek bu kapsamda yapılan çalışmalar anlatılmıştır¹⁰. MEB (2010-2014) Stratejik Planında ise “Ortaöğretim çağındaki bireylerin eğitime erişimini arttırmak için pansiyon ve burs hizmetlerinden yararlananların sayısını plan dönemi sonuna kadar % 25 artırmak”¹¹ hedefi ile pansiyon ve burs hizmetleri üzerinde durulmuştur. Burs ve şartlı nakit transferinin eş güdüm halinde incelendiği bu bölümde iki benzer uygulama çeşitli yönleriyle ele alınması etkinlik analizi yapılmasına imkân sunmaktadır.

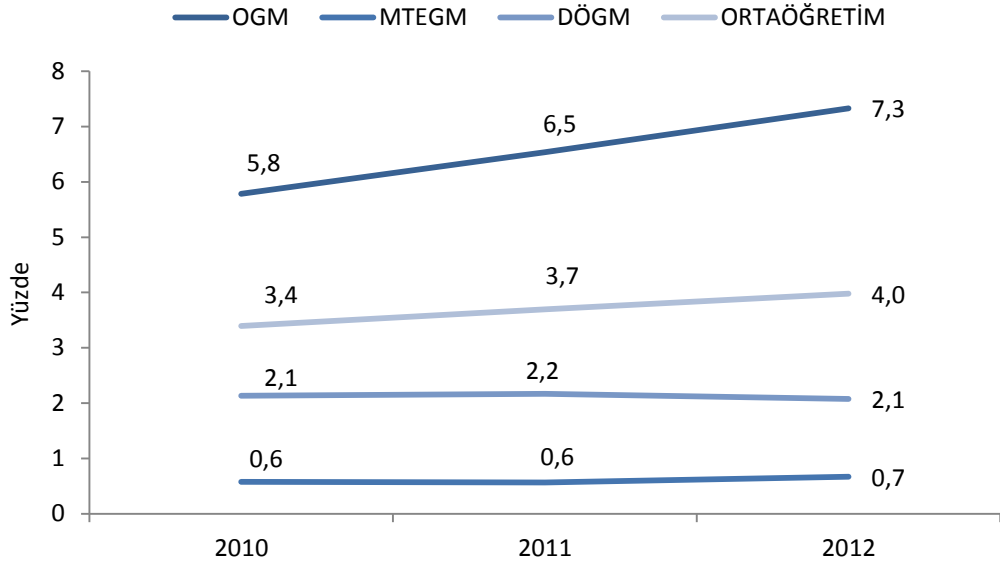
Öğrenci destek hizmetlerinin trend analizi, ilerleyen dönemlerin planlanması aşamasında önemli bir gösterge olarak katkı sağlamaktadır. Bu doğrultuda son üç yıl içindeki burs trendleri incelendiğinde genel müdürlükler düzeyinde burslu öğrenci artışının en fazla Ortaöğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde gerçekleştiği görülmektedir. Söz konusu Genel Müdürlükte son üç yıl itibarıyla toplam öğrenci sayısı azalsa da burslu öğrenci oranı artış eğilimindedir. Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünde ilgili oran son üç yıl içinde önemli bir değişim göstermemiştir. Din Öğretimi Genel Müdürlüğünde ise burslu öğrenci sayısı 2012-2013 yılında önceki yıla göre % 35 artış gösterse de bu

¹⁰ Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Md. 259,137.

¹¹ MEB (2010-2014) Stratejik Planı, 3. Tema, Stratejik Amaç-3.

artışın toplam öğrenci artış oranından (% 42) düşük gerçekleşmesi burs alan öğrenci oranının beklenen düzeyde yükselmesini engellemiştir (Bkz. Şekil 3.1).

Şekil 3.1: Ortaöğretimde Burslu Öğrenci Oranının Yıllar İtibarıyla Değişimi (2010-2012)

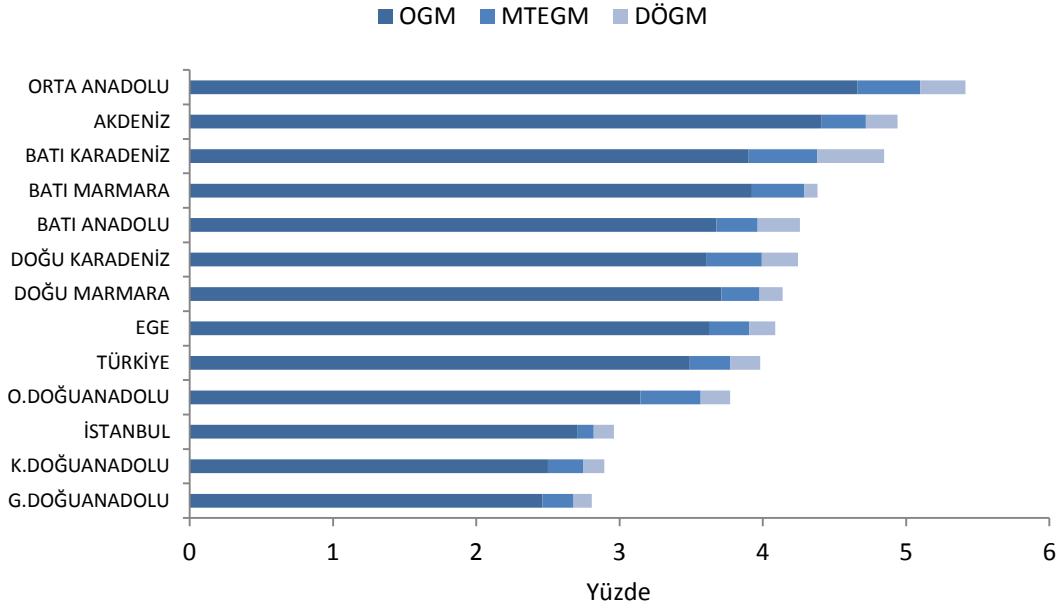

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2010-2011/ 2012-2013)

2012 yılında ortaöğretim düzeyinde bulunan 151.746 burslu öğrencinin % 88'i Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, % 7'si Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, % 5'i ise Din Öğretimi Genel Müdürlüğü bünyesinde yer almaktadır. Söz konusu dağılım genel müdürlükler düzeyinde 2010 ve 2011 yıllarında da benzer oranlarda gerçekleşmiştir.

Ortaöğretimde burslu öğrenci oranı bölgesel düzeyde oldukça farklılaşmaktadır. Bu durumun temel sebebi Ortaöğretim Genel Müdürlüğü burslu öğrenci oranının bölgeden bölgeye belirgin ölçüde değişim göstermesidir. Tüm ortaöğretimde en fazla burslu öğrenci Orta Anadolu (% 5,4), Akdeniz (% 4,9) ve Batı Karadeniz (% 4,8) bölgelerinde bulunmaktadır. Okullaşma oranları diğer bölgelere göre düşük olan Güneydoğu Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu bölgeleri ise burs alan öğrenci oranı sıralamasında son dört bölge içinde yer almakta olup söz konusu bölgelere ait ilgili oranlar sırasıyla % 2,8, % 2,9 ve % 3,8'dir (Bkz. Şekil 3.2).

Şekil 3.2: Ortaöğretimde Burslu Öğrenci Oranının Bölgeler İtibarıyla Dağılımı (2012-2013)

NUTS-1 bölgeleri, tüm ortaöğretim burslu öğrenci oranına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

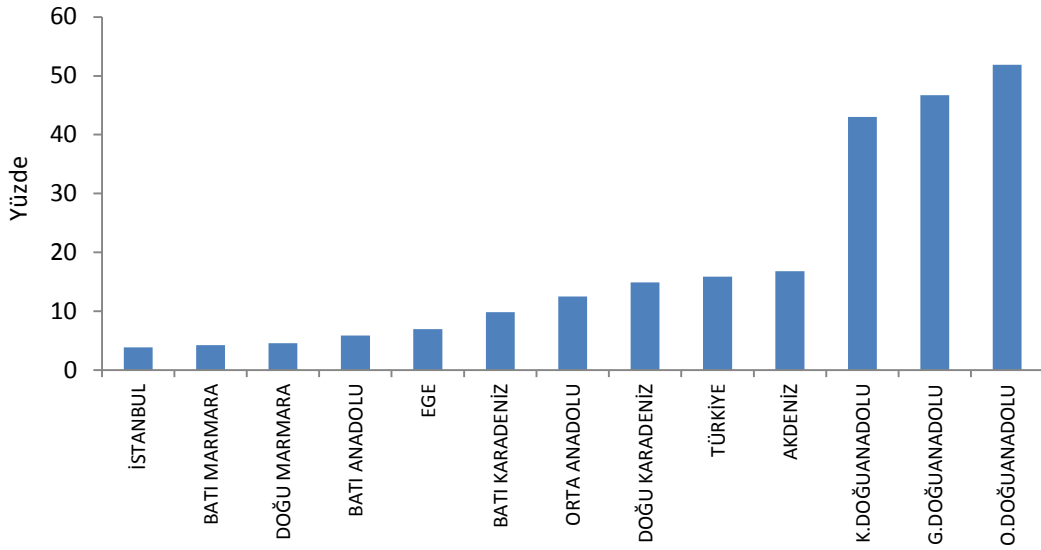
Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Kutu 3.3: Şartlı Nakit Transferi

Şartlı Nakit Transferi; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yürütülen, sosyal güvencesi olmayan ailelere sağlanan eğitim ve sağlık hizmetlerini kapsamaktadır. 2001 yılında Dünya Bankası kredisiyle uygulanan "Sosyal Riski Azaltma Proje" sinin bir bileşeni olarak hayata geçirilen uygulama 2002 yılında 6 ilde pilot olarak uygulanmaya başlanmış, 2003 yılından itibaren kademeli olarak yaygınlaştırılmıştır. Proje kapsamında nüfusun en yoksul % 6'lık kesiminde yer alan ve maddi imkânsızlıklar nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen ailelere, çocuklarının okula devam etmeleri şartıyla nakdi yardım yapılmaktadır. Okula devamin sağlanabilmesi amacıyla Şartlı Nakit Transferi'nin faydalanıcıları için okulun açık olduğu gün sayısı üzerinden % 20 ve fazlası gün devamsızlık yapamayacakları şartına yer verilmiştir. Kız çocuklarına sağlanan yardım miktarı erkek çocukları için sağlanan yardım miktarından daha yüksek olup 2012 yılında aylık ödeme miktarı; ortaöğretime devam eden kız öğrenci için 55 TL, erkek öğrenci için 45 TL'dir.

Şekil 3.3'te ortaöğretimde Şartlı Nakit Transferinden faydalanan öğrenci oranı bölgesel düzeyde incelenmiştir. Burslu öğrenci oranı görece düşük olan Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde Şartlı Nakit Transferinden faydalanan öğrenci oranı diğer bölgelere nispeten oldukça yüksektir. Diğer bölgelerde ortaöğretim öğrencilerinin % 20'sinden daha azı şartlı nakit transferinden faydalanırken söz konusu üç bölgede şartlı nakit transferinden faydalanan öğrenci oranı % 40'ın üzerindedir.

Şekil 3.3: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Şartlı Nakit Transferinden Faydalanan Öğrenci Oranı (2012-2013)

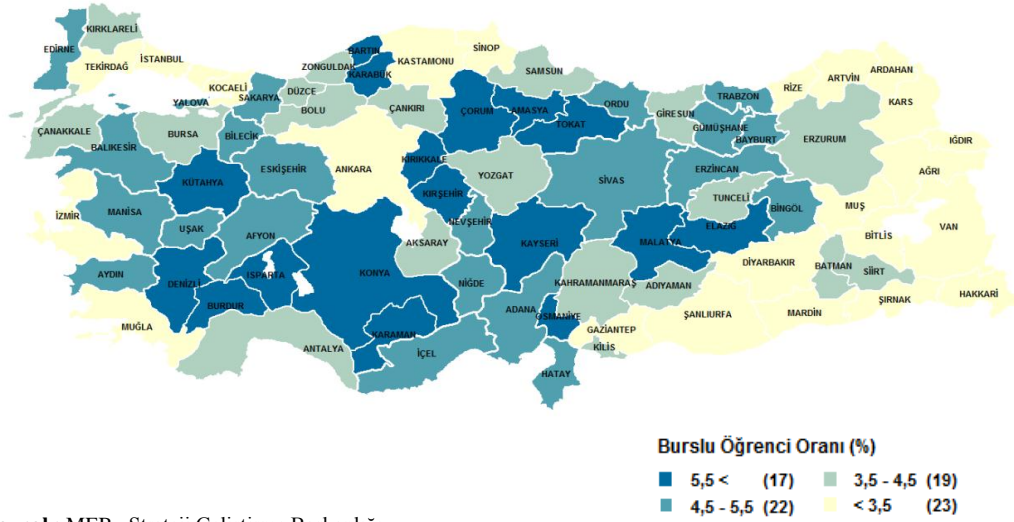
NUTS-1 bölgeleri, şartlı nakit transferinden faydalanan öğrenci oranına göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Ortaöğretimdeki burslu öğrenci oranının il düzeyinde incelendiği Harita 3.1'e göre nüfusu diğer illere göre yüksek olan İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlerde burslu öğrenci sayısı görece yüksek olmasına rağmen toplam öğrenci sayısının fazla olmasına bağlı olarak ilgili oran düşük gerçekleşmektedir. Büyük kentler dışında burslu öğrenci oranının düşük olduğu iller Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Hakkâri (% 0,74), Ardahan (% 1,17) ve Şırnak (% 1,36) burslu öğrenci oranının en düşük olduğu iller iken Kütahya (% 6,89), Karabük (% 7,37) ve Kırşehir (% 8,44) ilgili oranın en yüksek olduğu illerdir.

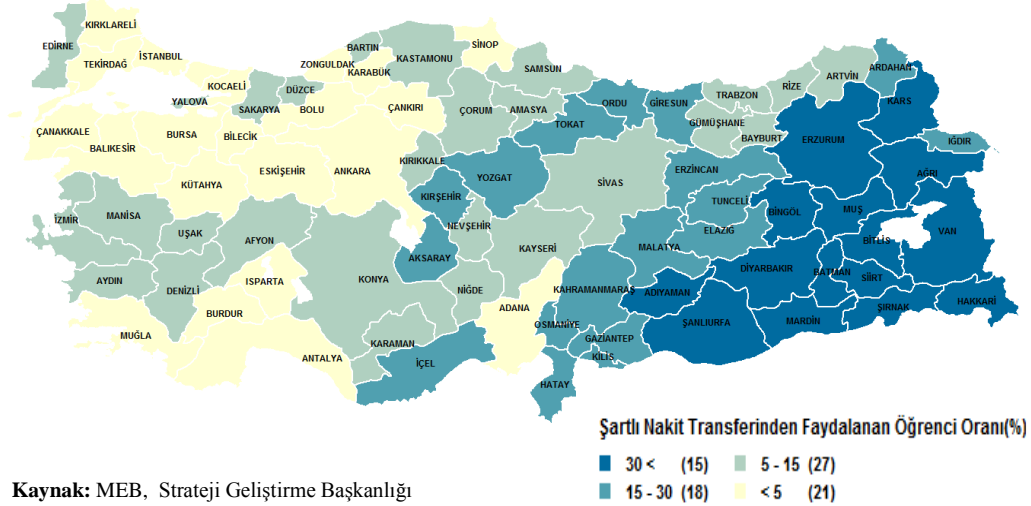
Şartlı Nakit Transferi'nden faydalanan öğrenci oranı il düzeyinde incelendiğinde burslu öğrenci oranı dağılımının tersi yönünde bir eğilim sergilediği görülmektedir. Türkiye geneli itibarıyla Şartlı Nakit Transferi'nden faydalanan öğrenci oranı belirli bölgelerde yoğunlaşmakta olup bu bölgelerle diğerleri arasında söz konusu oran itibarıyla büyük ölçüde farklılaşma meydana gelmektedir. Adıyaman, Bitlis, Batman, Mardin, Diyarbakır, Van, Bingöl, Ağrı, Şırnak ve Hakkâri illerinde ortaöğretim öğrencilerinin % 50'sinden fazlası şartlı nakit transferinden faydalanırken Burdur, Çanakkale, Tekirdağ, Antalya ve Bilecik illerinde söz konusu yardımdan faydalanan öğrenci oranı % 3'ün altındadır (Bkz. Harita 3.2).

Harita 3.1: Ortaöğretimde Burs Alan Öğrenci Oranının İl Düzeyinde Dağılımı (2012-2013)

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

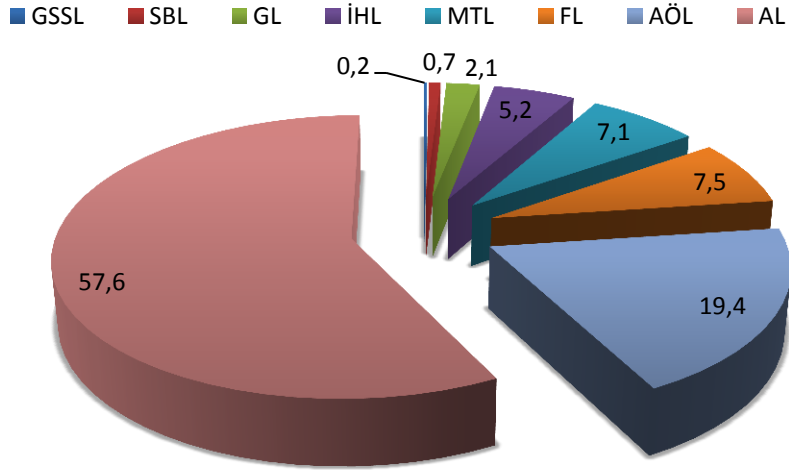
Harita 3.2: Ortaöğretimde Şartlı Nakit Transferinden Faydalanan Öğrenci Oranı (2012-2013)

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Bölge ve il düzeyinde belirgin ölçüde farklılaşan burs alan öğrenci oranı okul türleri itibarıyla da değişmektedir. 2012-2013 burs göstergelerine göre ortaöğretimde burslu öğrencilerin % 57,6'sı Anadolu liseleri, % 19,4'ü Anadolu öğretmen liseleri ve % 7,5'i fen liseleri bünyesinde yer almaktadır (Bkz. Şekil 4.4). Burslu öğrenci dağılımında sınavla öğrenci alan okul türlerinin ön plana çıktığı görülmekte olup Anadolu liselerinin diğerlerinden belirgin ölçüde farklılaşmasının sebebi toplam öğrenci sayısının görece yüksek olmasıdır.

Şekil 3.4: Ortaöğretimde Burslu Öğrencilerin Okul Türleri İtibarıyla Dağılımı (2012-2013)

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

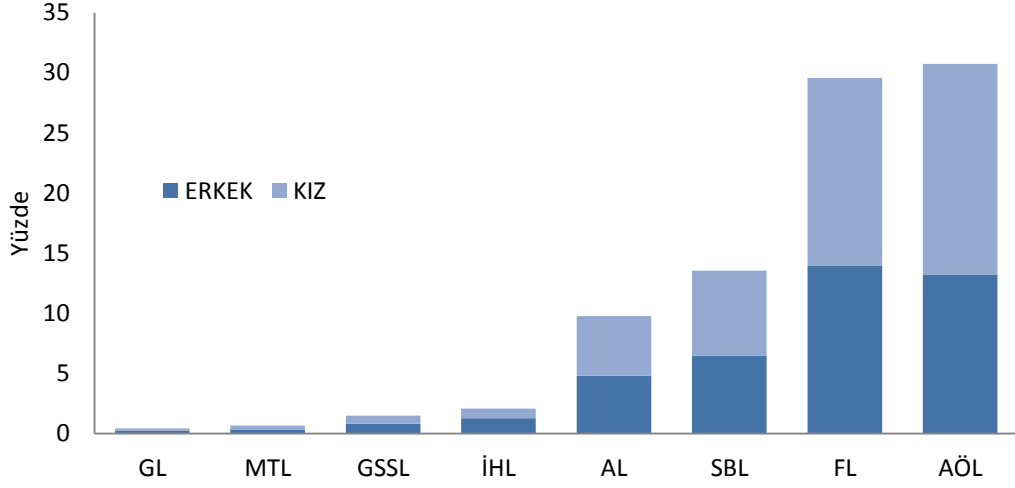
Okul türleri itibarıyla burslu öğrenci sayılarının toplam öğrenci sayısına oranlanmasıyla hazırlanan Şekil 3.5'e göre Anadolu öğretmen liselerinde öğrencilerin % 30,7'si, fen liselerinde % 29,6'sı, sosyal bilimler liselerinde % 13,5'i, Anadolu liselerinde ise % 9,8'i burs almaktadır. Anadolu öğretmen liselerinde burs alma oranının diğer okul türlerinden daha yüksek gerçekleşmesinin temel sebebi fen ve sosyal bilimler liselerinin yönetmelik gereği "yatılı okul" statüsünde bulunmaları dolayısıyla söz konusu okul türlerinde pansiyonda kalma oranının burs alma oranından oldukça yüksek olmasıdır¹². Ortaöğretimdeki burslu öğrencilerin % 50'sinden fazlasını bünyesinde bulundurmasına rağmen toplam öğrenci sayısının görece fazla olması nedeniyle Anadolu liseleri söz konusu oran açısından 4. sırada yer almaktadır. Ayrıca, söz konusu okul türlerinde kız öğrencilerin burs alma oranının erkek öğrencilerin burs alma oranından daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, burslu öğrenci oranı görece yüksek olan okul türlerinde kız öğrencilerin ağırlıkta olmasının¹³ ve genel itibarıyla kız öğrenciler için ayrılan pansiyon kapasitesinin nispeten az olmasının doğal bir sonucudur¹⁴.

¹²2012-2013 eğitim-öğretim yılında fen liselerinde pansiyonda kalan öğrenci oranı % 45,1; sosyal bilimler liselerinde % 39,7 iken Anadolu öğretmen liselerinde % 35,4'tür.

¹³Okul türlerine ait toplam cinsiyet oranı (%): AÖL (128,7), AL (113,2), SBL(108,2), FL(100,2).

¹⁴Pansiyon kapasitelerine ait cinsiyet oranı (%): AÖL (102,3), AL (97,5), SBL (82,5), FL (75,9).

Şekil 3.5: Ortaöğretimde Okul Türleri İtibarıyla Burs Alan Öğrenci Oranı (2012-2013)

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

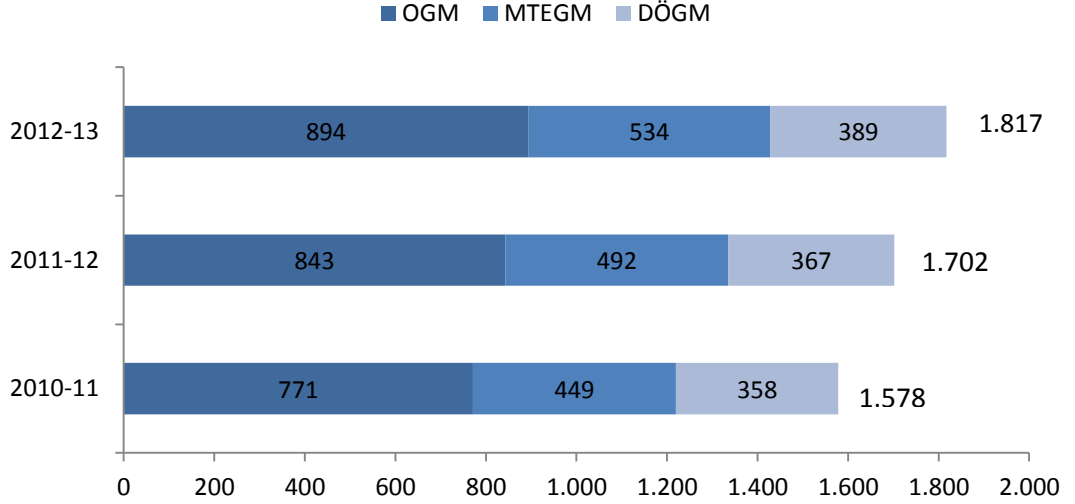
3.2 Pansiyon ve Taşınalı Ortaöğretim

Özellikle kırsal nüfusu yoğun olan bölgelerde ve yatılılık şartı bulunan okul türleri bünyesinde yapılandırılan pansiyon ve erişim engellerinin görece fazla olduğu illerde uygulanan taşınalı ortaöğretim eğitime katılımı artıran önemli destek hizmetleridir. “Aynı yardımlar” kapsamında yer alan pansiyon ve taşınalı ortaöğretim, okullaşma oranlarını artırması ve eğitimde kaliteyi yükseltmesi itibarıyla politika yapıcılar ve karar alıcılar tarafından önemsenmektedir. Söz konusu hizmetlerle ilgili yapılan iyileştirmelere ve yapılması öngörülen değişikliklere Onuncu Kalkınma Planında ve MEB (2010-2014) Stratejik Planında yer verilmiştir¹⁵. Pansiyon ve taşınalı ortaöğretim yer yer birbirine alternatif oluşturabildiğinden iki uygulamanın bir arada değerlendirilmesi daha kaliteli bir analiz imkanı sunmaktadır.

Ortaöğretimde gerek okullaşmayı desteklemek gerekse okul türlerinin özelliklerine bağlı olarak oluşan pansiyon ihtiyacının giderilmesi amacıyla yeni pansiyonlar açılmaktadır. Son üç yıl itibarıyla genel müdürlükler düzeyinde pansiyon göstergeleri incelendiğinde pansiyon sayılarının birbirine yakın oranlarda arttığı ve toplam pansiyon sayısı içindeki oranlarının büyük ölçüde aynı kaldığı görülmektedir. Ortaöğretim düzeyindeki pansiyonların yaklaşık % 50’si Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, % 30’u Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü, % 20’si ise Din Öğretimi Genel Müdürlüğü bünyesindeki okullara bağlıdır (Bkz. Şekil 3.6).

¹⁵ Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Md. 108, 137, 155, 259; MEB (2010-2014) Stratejik Planı, 3. Tema, Stratejik Amaç-3.

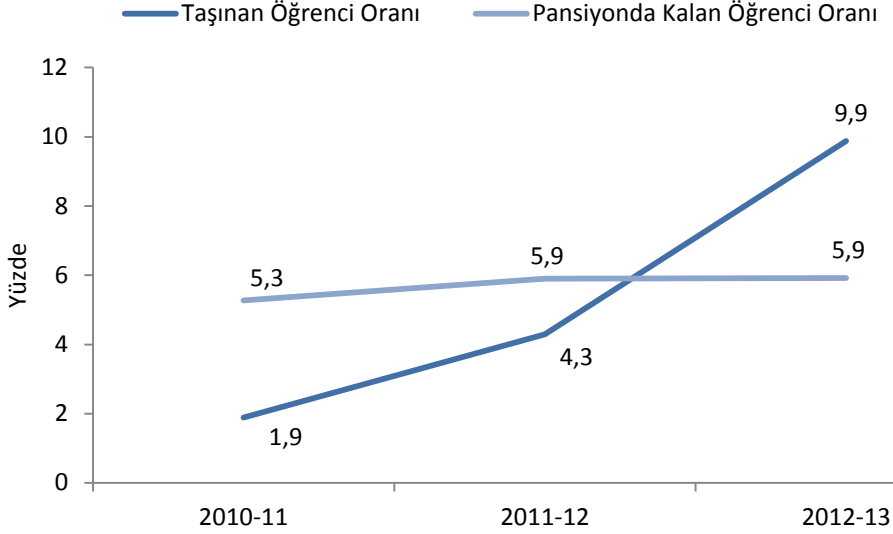
Şekil 3.6: Ortaöğretimde Pansiyon Sayılarının Yıllar İtibarıyla Değişimi (2010-2011/2012-2013)

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2010-2011/ 2012-2013)

Ortaöğretimde pansiyonda kalan veya taşınmalı ortaöğretimden faydalanan öğrenci oranının son üç yıl itibarıyla değişiminin incelendiği Şekil 3.7'ye göre pansiyonda kalan öğrenci oranı 2011-2012'de artış göstermesine karşın 2012-2013'te değişmemiştir. Taşınmalı ortaöğretimden faydalanan öğrenci oranı ise son üç yıl içinde sürekli yükselen bir seyir izlemiştir. Bu durumun temel sebebi uygulama kapsamının hem sınıf hem de okul türü düzeyinde her yıl kısmî oranda genişletilmiş olmasıdır. Taşınmalı ortaöğretim kapsamında 2010-2011 eğitim-öğretim yılında 9. sınıflardan 72.432; 2011-2012 yılında 9 ve 10. sınıflardan 157.560 öğrenci taşınmıştır. 2012-2013 yılında ise ortaöğretim zorunlu eğitime dâhil edilmesiyle tüm sınıf düzeyleri taşıma kapsamına alınmış ve 376.566 öğrenci taşınmıştır.

Şekil 3.7: Ortaöğretimde Pansiyon Hizmetlerinden veya Taşınabilir Ortaöğretimden Faydalanan Öğrenci Oranının Değişimi (2010-2012)

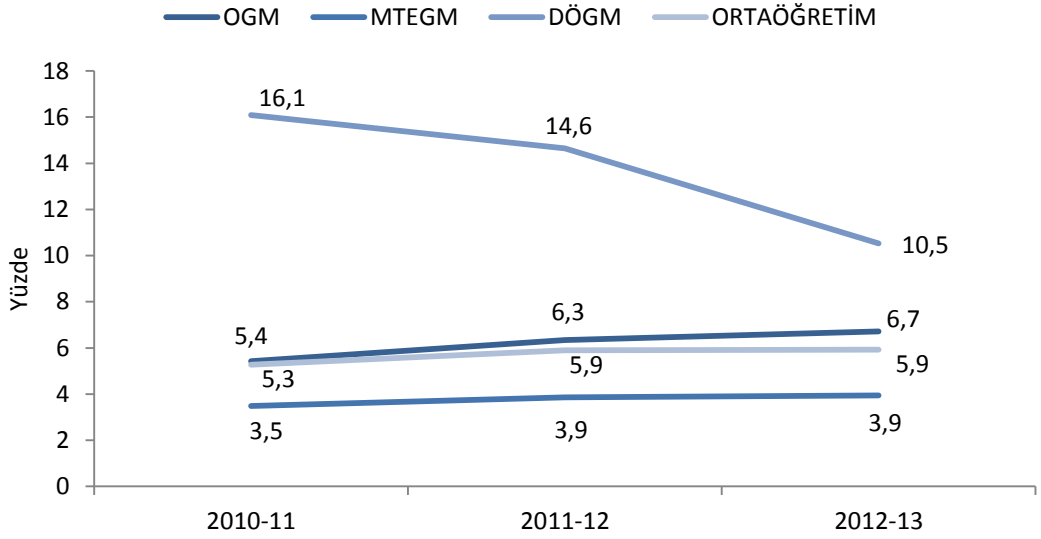
Not: 2010-11 Taşınabilir Ortaöğretim verileri II. dönemi kapsamaktadır.

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2010-2011/ 2012-2013)

Ortaöğretimde pansiyonda kalan toplam öğrenci oranı son üç yıl içinde belirgin bir değişim göstermezken ilgili oran genel müdürlükler düzeyinde farklılaşmaktadır. Ortaöğretim Genel Müdürlüğünde toplam öğrenci sayısı son üç yıl itibarıyla azalsa da pansiyonda kalan öğrenci oranının artış eğiliminde olması dikkat çekmektedir. Söz konusu orandaki yükselişin temel sebebi Genel Müdürlük bünyesinde sınavla öğrenci alan okul sayısının artması ve ikametgâha göre okula devam eden öğrenci oranının azalmasıyla artan öğrenci mobilitesinin beraberinde pansiyon talebini getirmiş olmasıdır. Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünde ise pansiyonda kalan öğrenci oranı büyük ölçüde aynı kalmıştır. Genel müdürlükler içinde ilgili oran açısından en büyük farklılaşma Din Öğretimi Genel Müdürlüğünde görülmekte olup artan öğrenci sayısına

paralel olarak Genel Müdürlük içinde pansiyonda kalan öğrenci oranı hızlı bir düşüş eğilimindedir (Bkz. Şekil 3.8).

Şekil 3.8: Ortaöğretimde Genel Müdürlükler İtibarıyla Pansiyonda Kalan Öğrenci Oranının Değişimi (2010-2012)

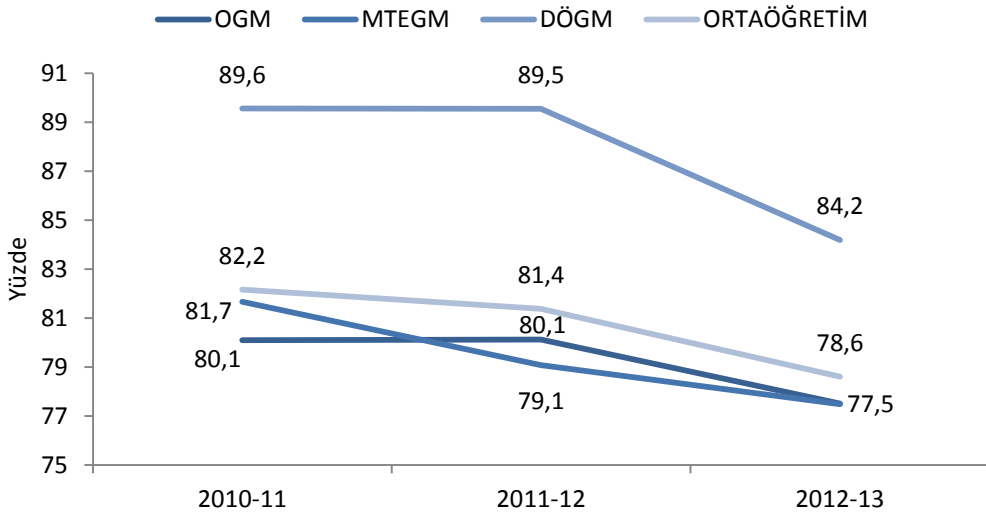

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2010-2011/ 2012-2013)

Pansiyon göstergelerinin daha doğru değerlendirilebilmesi ancak pansiyon sayıları ve pansiyonda kalan öğrenci oranları ile birlikte pansiyon doluluk oranlarının incelenmesiyle mümkündür. Son üç yıl içinde genel müdürlükler düzeyinde pansiyon doluluk oranları düşüş eğiliminde olup bu eğilim özellikle 2012-2013 eğitim-öğretim yılında görülmektedir. 2012-2013'te ortaöğretimin zorunlu eğitime dâhil edilmesiyle birlikte özellikle okullaşma oranı itibarıyla Türkiye ortalamasının altında bulunan, gerek fiziksel gerekse sosyal nedenlerle erişim engellerinin görece fazla olduğu bölgelerde okullaşma oranları nispeten

daha fazla artış göstermiştir. Söz konusu dezavantajlı grubun eğitime dâhil edilmesiyle birlikte pansiyon doluluk oranlarının artması beklenirken taşımalı ortaöğretimin de etkisiyle ilgili oran düşmektedir (Bkz. Şekil 3.9).

Şekil 3.9: Ortaöğretimde Genel Müdürlükler İtibarıyla Pansiyon Doluluk Oranının Değişimi (2010-2012)

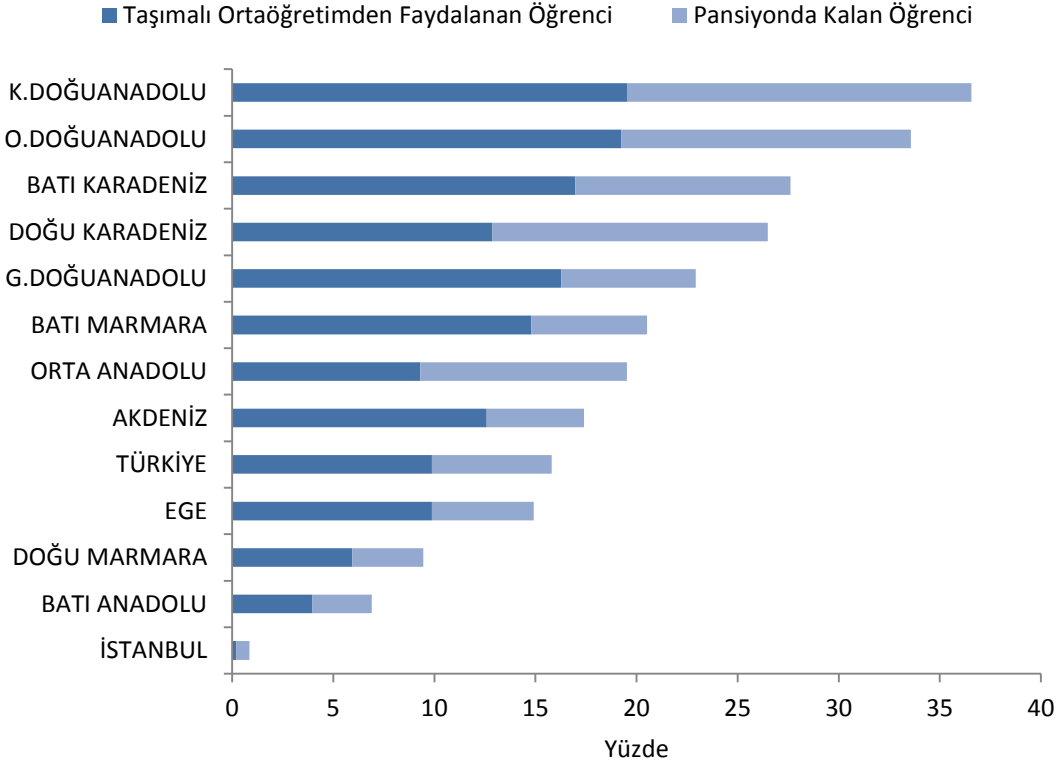

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2010-2011/ 2012-2013)

Pansiyon ve taşımalı ortaöğretim bölgesel düzeyde incelendiğinde taşımalı ortaöğretim ile daha fazla öğrenciye destek sağlandığı görülmektedir. Türkiye geneli itibarıyla taşımalı ortaöğretimden faydalanan öğrenci oranı % 9,9 iken pansiyonda kalan öğrenci oranı % 5,9'dur. Söz konusu iki destek hizmetinden en fazla faydalanan bölgeler Kuzeydoğu Anadolu (% 36,6), Ortadoğu Anadolu (% 33,6) ve Batı Karadeniz (% 27,6) iken en az faydalanan bölgeler İstanbul (% 0,9), Batı Anadolu (% 6,9) ve Doğu Marmara'dır (% 9,5). Taşımalı ortaöğretim ve pansiyon hizmetlerinden faydalanma açısından 5. sırada

yer alan Güneydoğu Anadolu okullaşmanın en düşük gerçekleştiği bölge olduğundan öğrenci destek hizmetleri kapsamında bölgedeki öğrencilerin eğitime katılımının sağlanması ayrıca önem arz etmektedir. Bölgede taşımali ortaöğretimden faydalanma oranı (% 16,3) oldukça yüksek olmasına rağmen pansiyon hizmetlerinden faydalanma oranı (% 6,6) ve pansiyonların doluluk oranının (% 77) nispeten düşük olması taşımali ortaöğretim ve pansiyon hizmetlerinin bölgesel taleplere uygun olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Bkz. Şekil 3.10).

Şekil 3.10: Ortaöğretimde Pansiyonda Kalan veya Taşımali Ortaöğretimden Faydalanan Öğrenci Oranı (2012-2013)

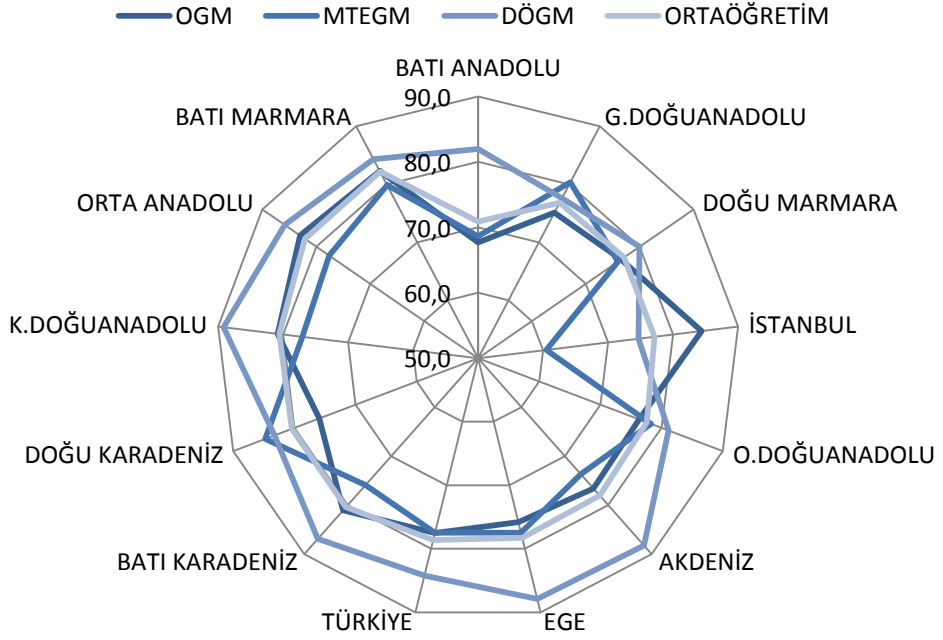
NUTS-1 bölgeleri taşımali ortaöğretim ve pansiyon hizmetlerinden faydalanma oranlarına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Pansiyonda kalan öğrenci oranı gibi pansiyon doluluk oranları da hem bölgesel düzeyde hem de genel müdürlükler düzeyinde değişmektedir. Ortaöğretimin genelinde doluluk oranlarının en yüksek olduğu bölgeler Batı Marmara (% 82,2), Orta Anadolu (% 82,1) ve Kuzeydoğu Anadolu (% 80,6) en düşük olduğu bölgeler ise Batı Anadolu (% 70,9), Güneydoğu Anadolu (% 76,8) ve Doğu Marmara'dır (% 77,1). Doluluk oranları genel müdürlükler düzeyinde

incelendiğinde Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün pansiyon doluluk oranlarının nispeten yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye geneli itibarıyla söz konusu genel müdürlüğe ait doluluk oranı % 84 olup Ortaöğretim Genel Müdürlüğü ile Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü doluluk oranları % 77,5'tir (Bkz. Şekil 3.11).

Şekil 3.11: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Pansiyon Doluluk Oranları (% , 2012-2013)

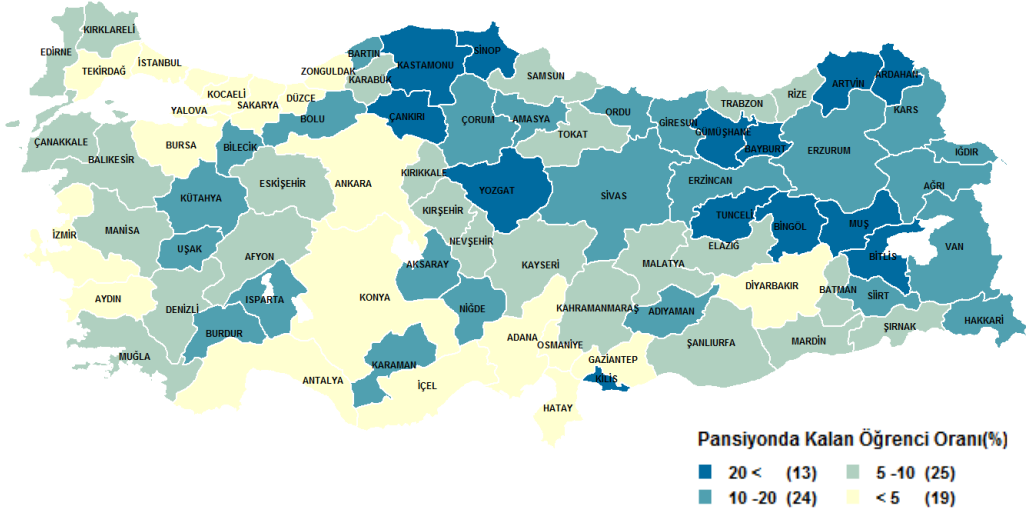
NUTS-1 bölgeleri ortaöğretim doluluk oranlarına göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Pansiyon ve taşınmalı ortaöğretim hizmetlerine ait göstergeler il düzeyinde incelendiğinde söz konusu uygulamaların Türkiye geneli itibarıyla heterojen bir dağılıma sahip olduğu görülmektedir. Ortaöğretimde İstanbul, Ankara, İzmir, Konya, Bursa gibi kent nüfusunun yoğun olduğu büyük şehirlerde pansiyonda kalan öğrenci oranı görece düşük olup söz konusu illerle birlikte toplam 19 ilde ilgili oran % 5'in altında gerçekleşmiştir. Tunceli, Bingöl, Muş, Artvin, Ardahan, Yozgat ve Çankırı gibi kırsal nüfusunun kent nüfusuyla yarıştığı küçük şehirlerde ise pansiyonda kalan öğrenci oranı yüksektir. İlgili haritaya göre pansiyonda kalan öğrenci oranının % 20'in üzerinde bulunduğu 13 il bulunmaktadır (Bkz. Harita 3.3).

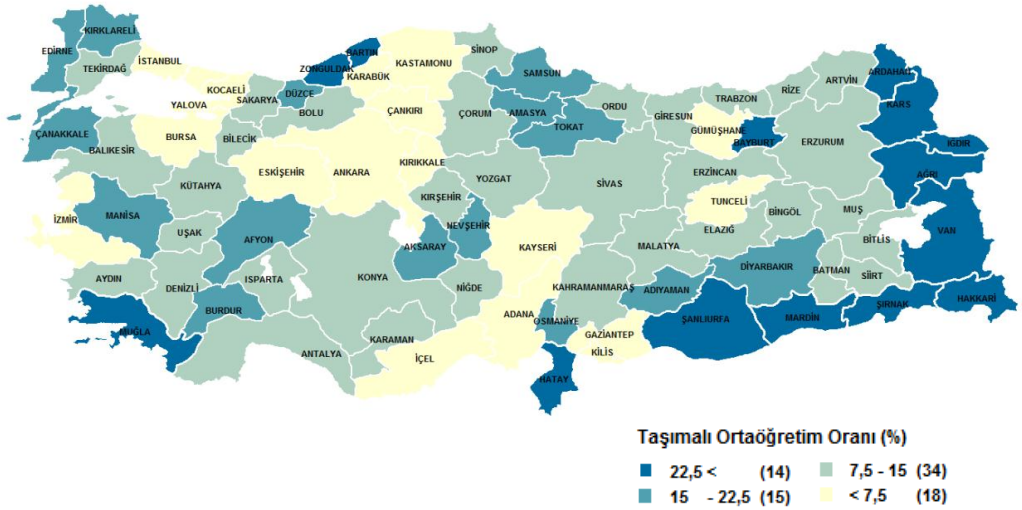
Taşınmalı ortaöğretim; ağırlıklı olarak okula erişimin görece zor olduğu illerde uygulanmaktadır. Bu durum taşınmalı ortaöğretimin amacına uygun olarak hayata geçirildiğini göstermektedir. Van (% 39), Hatay (% 31,6) ve Bartın (% 31,6) taşınmalı ortaöğretimden faydalanan öğrenci oranının en yüksek olduğu iller olup söz konusu illerin dışında 11 ilde taşınmalı ortaöğretimden faydalanan öğrenci oranı % 22,5'in üzerindedir. İlgili oranın en düşük olduğu iller ise İstanbul (% 0,2), Ankara (% 0,7) ve Gümüşhane'dir (% 1,2) (Bkz. Harita 3.4).

Harita 3.3: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Pansiyonda Kalan Öğrenci Oranı (2012-2013)

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

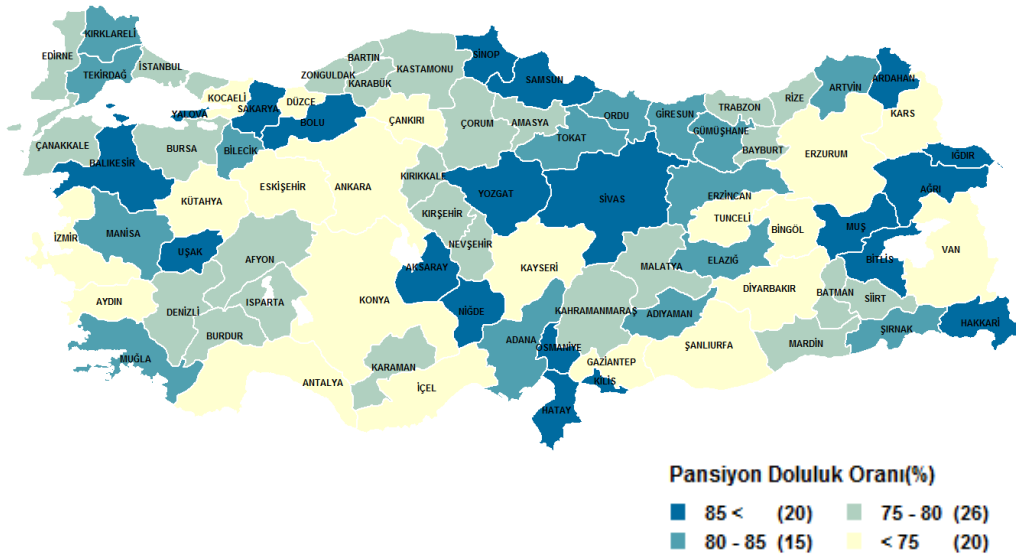
Harita 3.4: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Taşınmaz Ortaöğretimden Faydalanan Öğrenci Oranı (2012-2013)

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2012-2013)

Pansiyon doluluk oranlarının incelendiği Harita 3.5'e göre ilgili oranın en yüksek olduğu iller Yalova (% 91,1), Sinop (% 93) ve Kilis (%95,3) olup bu illerle birlikte toplam 20 ilde doluluk oranı % 85'in üzerinde gerçekleşmiştir. Doluluk oranlarının en düşük olduğu iller ise Van (% 61,4), Düzce (% 62,3) ve Kocaeli'dir (% 65,8). Genel itibarıyla kent nüfusunun yoğun olduğu Ankara, Eskişehir, Konya, İzmir, Diyarbakır gibi illerde pansiyon doluluk oranı % 75'in altındadır ve söz konusu iller dışında doluluk oranı % 75'in altında olan 14 il bulunmaktadır.

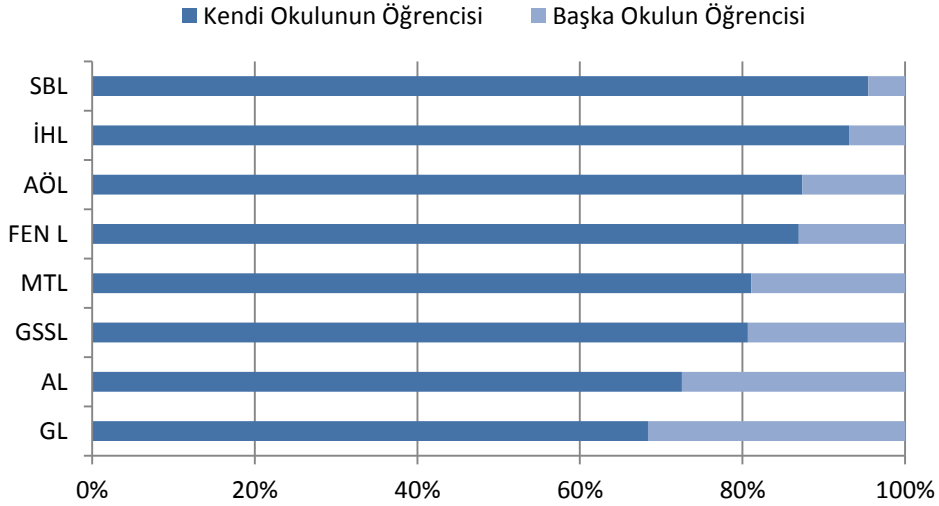
Harita 3.5: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Pansiyon Doluluk Oranı (2012-2013)

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Ortaöğretim kurumlarında pansiyonlar okul merkezli faaliyet gösterdiğinden öncelikle bağlı buldukları okulların öğrencilerine barınma imkânı sunmakla yükümlüdürler. Kontenjanların dolmaması halinde pansiyonlar kendi türüne en yakın okul türlerinden başlamak üzere genel müdürlük bünyesinde ya da diğer genel müdürlüklerde yer alan öğrencilere de barınma imkânı sunabilmektedir. Şekil 3.12'ye göre başka okulların öğrencilerine kendi pansiyonlarında en fazla yer veren kurumlar genel liseler ve Anadolu liseleridir. Sosyal bilimler, imam hatip, Anadolu öğretmen ve fen liseleri ise yüksek oranda kendi öğrencilerine barınma imkânı sunmaktadır.

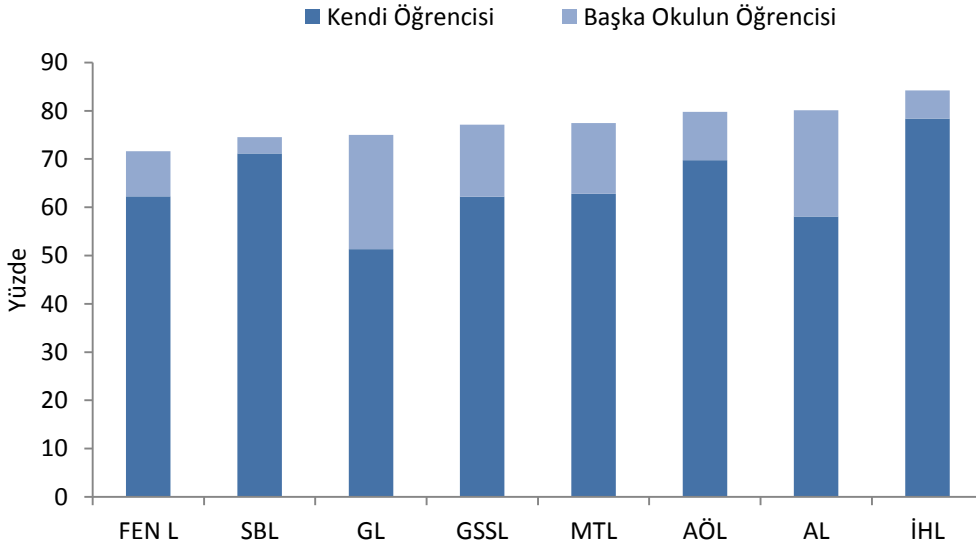
Şekil 3.12: Ortaöğretim Düzeyinde Pansiyonda Kalan Öğrencilerin Okulun Kendi Öğrencisi veya Başka Okulun Öğrencisi Olma Durumuna Göre Dağılımı (2012-2013)

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Pansiyon doluluk oranlarının okul türleri itibarıyla incelenmesi pansiyonların verimlilik analizi yapılabilmesi açısından önemli görülmektedir. 2012-2013 eğitim-öğretim yılında İmam hatip, Anadolu ve Anadolu öğretmen liselerinde pansiyonların doluluk oranı % 80'in üzerinde iken fen ve sosyal bilimler liseleri gibi yatılılık şartı bulunan okul türlerinde doluluk oranı % 75'in altında gerçekleşmiştir (Bkz. Şekil 3.13).

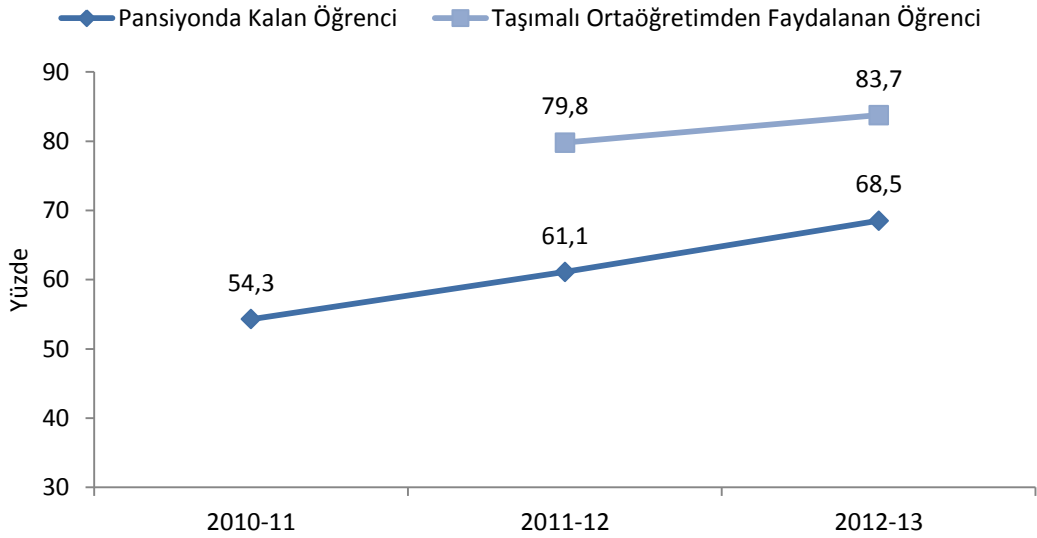
Şekil 3.13: Okul Türlerine Ait Pansiyon Doluluk Oranları (2012-2013)

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Taşımali ortaöğretim ve pansiyon hizmetleri kız öğrencilerin okullaşmasını destekleyici birer unsur olarak kabul edilmekte olup bu bağlamda söz konusu hizmetlere ait göstergelerin cinsiyet perspektifinden incelenmesi gerekmektedir. Şekil 3.14'e göre hem taşımali ortaöğretimden hem de pansiyon hizmetlerinden faydalanma açısından cinsiyet oranı zaman içinde yükselmektedir. İlgili oran açısından söz konusu iki destek hizmeti karşılaştırıldığında ise kız öğrenciler tarafından taşımali ortaöğretim daha fazla tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Şekil 3.14: Ortaöğretimde Pansiyonda Kalan veya Taşımali Ortaöğretimden Faydalanan Öğrencilerin Cinsiyet Oranı (2010-2011/2012-2013)

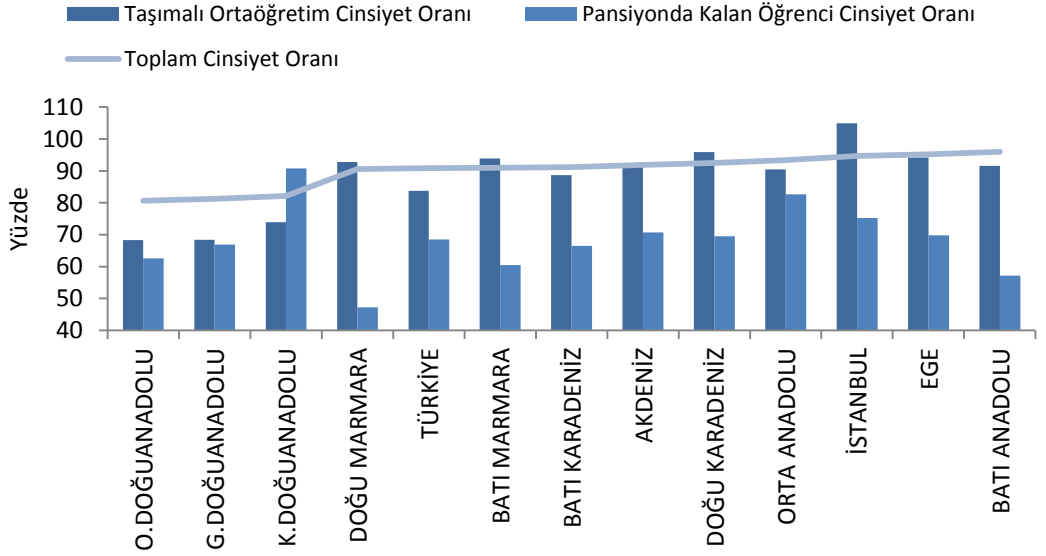

2010-11 eğitim öğretim yılında taşımali ortaöğretimden faydalanan kız-erkek öğrenci oranlarına dair veri bulunmamaktadır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Ortaöğretimdeki toplam cinsiyet oranının taşımali ortaöğretim ve pansiyon hizmetlerinden faydalanma oranı ile birlikte değerlendirilmesi kız öğrencilerin okullaşması ve taşıma-pansiyon talebinin daha net analiz edilmesi noktalarında yardımcı olmaktadır. Ortaöğretimdeki cinsiyet oranı bölgesel bir bakış açısıyla incelendiğinde tüm bölgelerimizde erkek öğrenci okullaşma oranının daha yüksek olduğu görülmekte olup cinsiyet oranı % 100'ün altında gerçekleşmektedir. Türkiye genelinde toplam cinsiyet oranı % 90'ın üzerinde iken Orta Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kız öğrencilerle erkek öğrencilerin okullaşması arasındaki fark görece yüksektir. Taşımali ortaöğretim ve pansiyon hizmetleri bölgesel düzeyde cinsiyet oranı itibarıyla incelendiğinde taşımali ortaöğretimin kız öğrenciler tarafından daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Ancak bu durum kız/erkek okullaşma oranı arasında ciddi ölçüde farklılaşma bulunan Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu'da diğer bölgelerde olduğu kadar kız öğrenciler açısından pozitif bir ayrıcalık olarak kendini gösterememiştir (Bkz. Şekil 3.15).

Şekil 3.15: Ortaöğretimde Pansiyonda Kalan, Taşımali Ortaöğretimden Faydalanan ve Toplam Ortaöğretim Öğrencilerinin Cinsiyet Oranı (2012-2013)

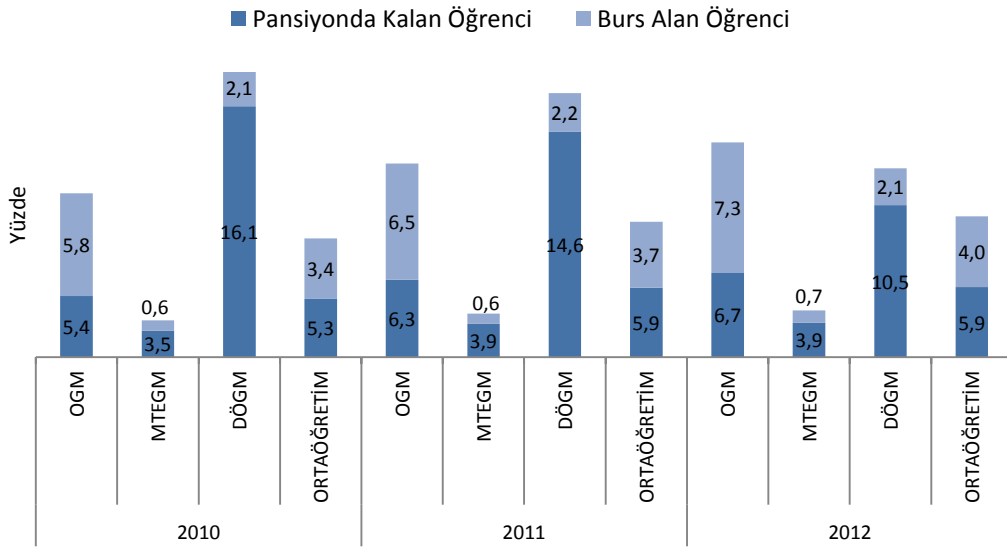
NUTS-1 bölgeleri, toplam cinsiyet oranına göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Pansiyon ve burs hizmetleri ortaöğretim düzeyinde aynı sınavın sonucuna göre değerlendirilmektedir. Bu çerçevede genel müdürlükler düzeyinde sözü edilen destek hizmetlerinin trend analizi ve okul türü itibarıyla karşılaştırması yapılmaktadır. Son üç yıl içinde Ortaöğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde toplam öğrenci sayısı azalma eğiliminde olsa da destek hizmetlerinden faydalanan öğrenci oranı artış eğilimindedir. Ortaöğretim Genel Müdürlüğünde pansiyonda kalan veya burs alan öğrenci oranı 2010'da % 11,2; 2011'de % 12,8; 2012'de ise % 14 olarak gerçekleşmiştir. Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünde toplam öğrenci sayısı artmış olmasına rağmen öğrenci destek hizmetlerinden faydalananların oranı önemli bir değişim göstermemiştir. Din

Öğretimi Genel Müdürlüğünde ise son üç yıl içinde pansiyon ve burs hizmetlerinden faydalanan öğrenci sayısı artmış olmasına karşın bu artış toplam öğrenci sayısı artış oranından düşük gerçekleştiği için genel müdürlük içinde destek alan öğrenciler oransal olarak azalmıştır (Bkz. Şekil 3.16).

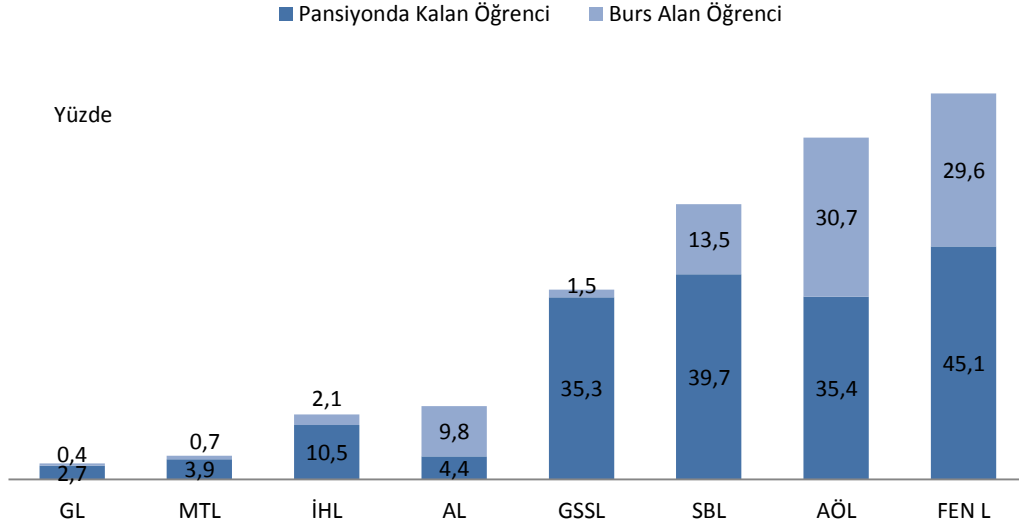
Şekil 3.16: Ortaöğretimde Pansiyonda Kalan veya Burs Alan Öğrenci Oranı (2010-2012)

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2010-2011/ 2012-2013)

Şekil 3.17’de ortaöğretimde pansiyon veya burs hizmetlerinden faydalanma oranı açısından okul türleri karşılaştırılmaktadır. Fen liselerinde öğrencilerin % 75’i, Anadolu öğretmen liselerinde öğrencilerin % 66’sı, sosyal bilimler liselerinde öğrencilerin % 53’ü burs veya pansiyon hizmetinden faydalanmaktadır. Genel liseler, mesleki ve teknik liseler ise ilgili oran itibarıyla oldukça düşük değerlere sahiptir.

Şekil 3.17: Okul Türleri İtibarıyla Burs Alan veya Pansiyonda Kalan Öğrencilerin Oranı (2012-2013)

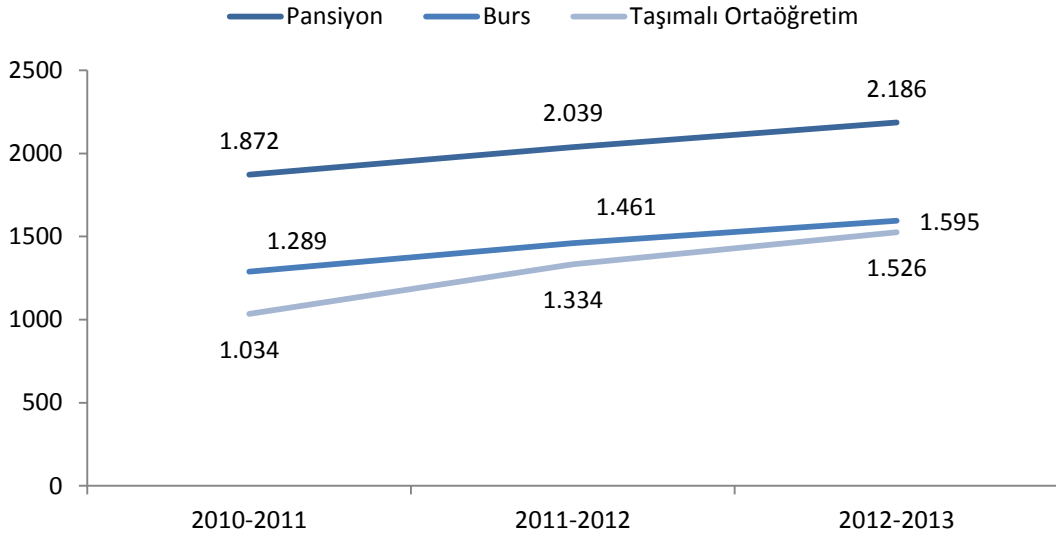

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2010-2011/ 2012-2013)

Öğrenci destek hizmetleri maliyet açısından karşılaştırıldığında öğrenci başına yıllık harcamanın en yüksek olduğu destek hizmetinin pansiyon hizmeti olduğu anlaşılmaktadır. 2012-2013 eğitim-öğretim yılında paralı yatılı bir öğrencinin yıllık pansiyon ücreti 1.930 TL olarak belirlenmiştir. Bu ücret beslenme ve barınma hizmetlerinin maliyetidir. Bunun dışında parasız yatılı öğrenciye sağlanan diğer hizmetler –harçlık, kırtasiye, kıyafet- de eklendiği zaman bir öğrencinin yıllık pansiyon maliyeti 2.186 TL' ye ulaşmaktadır. Maliyet itibarıyla en uygun destek hizmeti ise taşımalı ortaöğretimdir. Ancak söz konusu destek hizmetlerinin son üç yıl içindeki artış oranları incelendiğinde en yüksek artışın taşımalı ortaöğretimin maliyetinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumun temel sebebi, kapsamın genişlemesiyle beraber taşınan öğrenci sayısının

artması ve buna bağlı olarak okula uzaklık itibarıyla yerleşim birimlerinin daha fazla değişkenlik göstermesidir. Ayrıca yerelde yapılan ihalelerin bölgenin özelliklerine göre farklılık arz etmesi de söz konusu durum için önemli bir etkidir (Bkz. Şekil 3.18).

Şekil 3.18: Pansiyon, Burs ve Taşınmalı Ortaöğretimde Öğrenci Başına Yıllık Harcama (TL, 2010-2011/ 2012-2013)

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

4. EĞİTİM PROGRAMLARI

Eğitim programı en genel tanımıyla, öğrenciye bir plan dâhilinde okul içinde ve okul dışında sağlanan öğrenme yaşantıları olarak tanımlanmaktadır. Eğitimde alt yapı, insan kaynağı, teknoloji vb. yatırımlardan beklenen verimin elde edilmesi, bahsedilen değişkenlerdeki ivmenin okul odağında karşılık bulması ile mümkündür. Faydalanıcılar ve uygulayıcılar için rehber niteliği taşıyan programlar öğretmenlerin ve öğrencilerin dolaysız bir biçimde etkileşim içinde olması bakımından eğitimin diğer bileşenlerinden farklılaşmaktadır. Eğitimin dinamik yapısı programlara da yansımakta, günümüzde programlar beceri odaklı bir yapıda hazırlanmaya çalışılmaktadır. Söz konusu durum Onuncu Kalkınma Planında “Eğitimin tüm kademelerindeki müfredatın temel becerileri içerecek ve geliştirecek şekilde güncellenmesi”¹⁶ amacıyla yer almaktadır. Ülkeler açısından program, okul türü ve sınıf düzeylerine göre farklı karakteristiklere sahip kategorilerin karşılaştırılması her zaman mümkün olmasa da bazı temel noktalarda (program süresi ve içeriği) bahsedilen sınıflandırmaların karşılaştırılması mümkün olabilmektedir. Bu bölümde programların süresi ve içeriği temel kategoriler (ülke, program türü, okul türü, sınıf düzeyi) düzeyinde analiz edilmektedir.

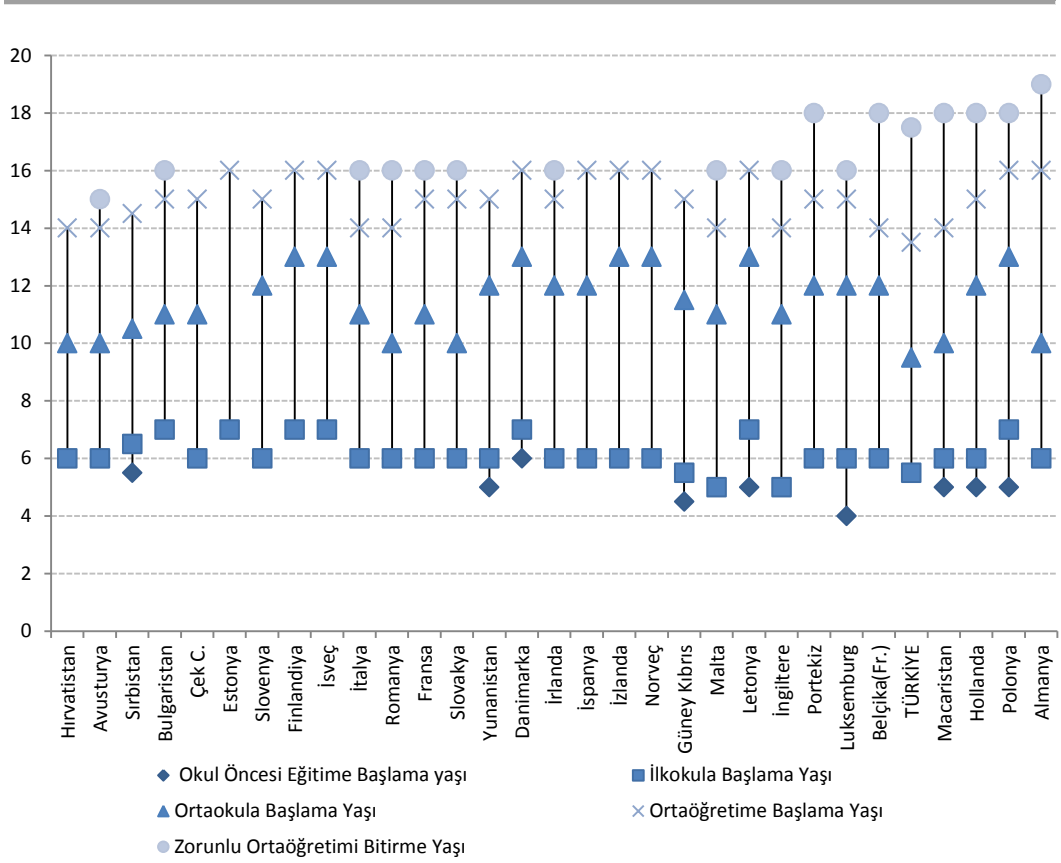
¹⁶ Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Md. 1.131, 1.19.

4.1 Program Süresi

Türkiye’de 1997 yılı itibarıyla zorunlu eğitim süresi 8 yıla çıkarılmıştır. Geçen 15 yıllık dönemde ilköğretimdeki okullaşma oranları evrensel düzeye ulaşmış ve temel eğitim kademesindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliği giderilmiştir. Ancak küresel ölçekteki değişimler bireylerin sosyal ve ekonomik hayata etkin katılımları noktasında daha üst beceriler edinmelerini gerekli kılmıştır. Türkiye’de temel eğitimde sağlanan olumlu gelişmenin ortaöğretim düzeyinde de yakalanması amacıyla bu kademe de zorunlu eğitime dâhil edilmiştir.

Zorunlu eğitime başlama yaşı ülkeler düzeyinde incelendiğinde bu konudaki uygulamaların farklılaştığı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede bazı ülkelerde okulöncesi eğitim zorunlu eğitim kapsamındadır. AB ülkelerinin büyük bir bölümünde öğrenciler zorunlu eğitime 6 yaşında başlarken zorunlu eğitim süresi 8 ile 13 yıl arasında değişmektedir. Zorunlu eğitim süresinin en kısa olduğu ülke Hırvatistan (8) iken; bu sürenin en uzun olduğu ülkeler 13 yıl ile Hollanda, Polonya ve Almanya’dır. Diğer yandan AB’de ortaöğretime başlama yaşı ülkelere göre 14-16 yaş aralığında değişkenlik göstermekte ve buna bağlı olarak ortaöğretime bitirme yaşı ise 16-19 yaş aralığında değişmektedir. Türkiye’nin toplam 12 yıl olan zorunlu eğitim süresi AB’deki birçok ülkeden daha uzun olup ortaöğretime bitirme yaşı ise diğer ülkelerin ortalamasına yakınsamaktadır (Bkz. Şekil 4.1).

Şekil 4.1: Ülkelere Göre Zorunlu Eğitim Süresi (2012-2013)

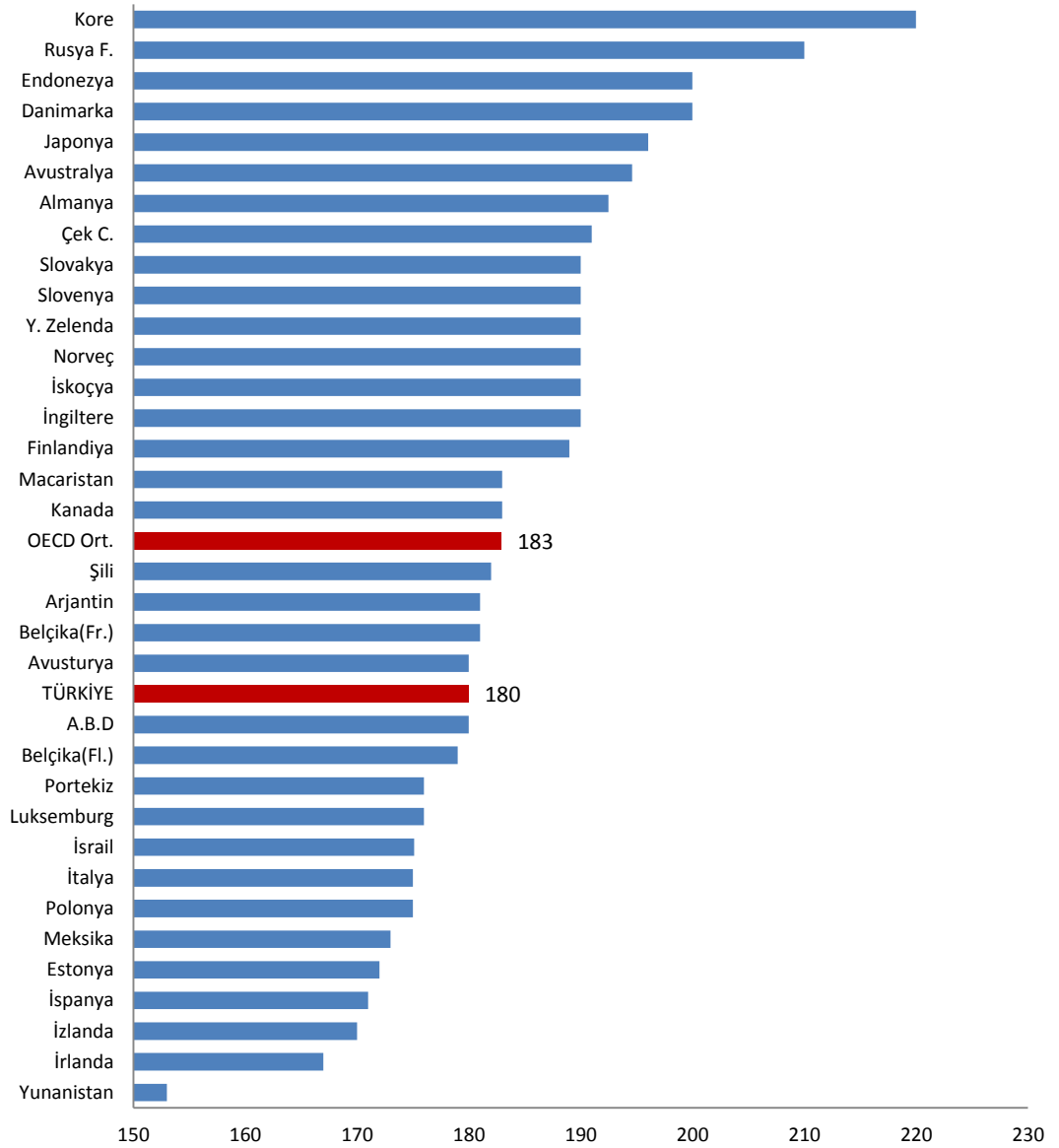
Ülkeler zorunlu eğitim sürelerine göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: Eurydice 2013, The Structure of the European Education Systems, 2012/13: Schematic Diagrams.

Öğrencilerin eğitim kademelerinde geçirdiği toplam süre kadar belirli bir eğitim-öğretim yılında geçirdiği süre de önem taşımaktadır. Ülkelerin bir ders yılı içinde öğrenciye sunduğu eğitim hizmetinin süresi, program hedeflerine ulaşılma düzeyini ve öğrenme-öğretme süreçlerinin kalitesini etkileyen önemli bir faktördür. Bu nedenle yıl içindeki eğitim-öğretim süresi öğrenim günü sayısı, günlük ders saati ve yıllık gerçek ders saati olmak üzere çeşitli yönlerden karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.

Öğrenim günü sayısı bir ülkede öğrencilerin kaç gün okulda bulunduğunu ifade etmektedir. Ülkelerin sosyo-kültürel özellikleri ile birlikte iklim vb. değişikliklerin de etkisiyle şekillenen öğrenim günü sayısının en fazla olduğu ülkeler Kore, Rusya, Endonezya ve Danimarka'dır. Kore ve Rusya Federasyonunda öğrencilerin haftada 6 gün öğrenim görüyor olması, söz konusu ülkelerde öğrenim günü sayısını yükseltmektedir. Öğrenim günü sayısının az olduğu ülkeler içinde Güney Avrupa ülkelerinin ağırlıklı olması dikkat çekmektedir. Türkiye, 180 gün olan yıllık öğrenim günü sayısı ile Belçika, ABD ve Avusturya gibi ülkelerle benzer bir yapıya sahiptir (Bkz. Şekil 4.2).

Şekil 4.2: Ülkelere Göre Ortaöğretimde Yıllık Öğrenim Günü Sayısı (2011)

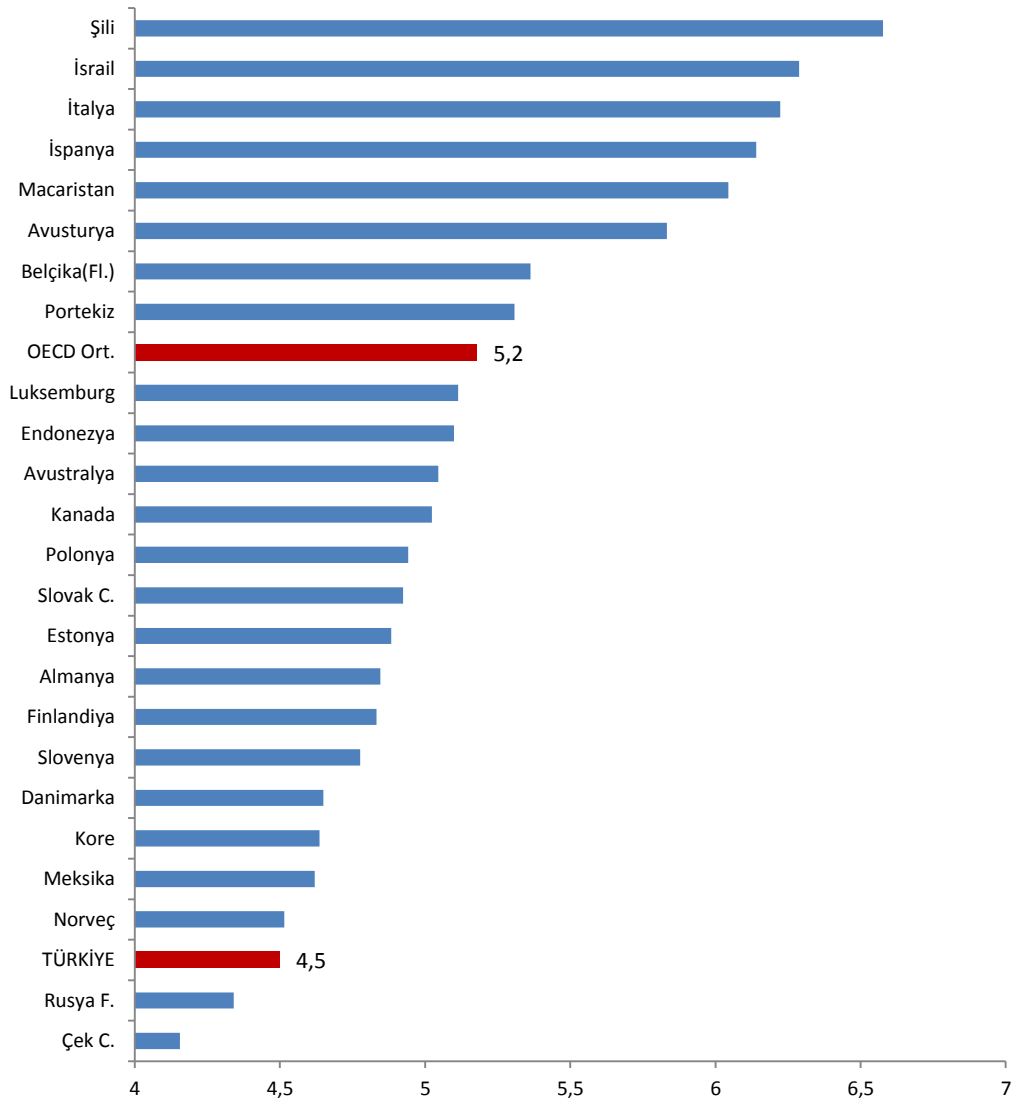
Ülkeler öğrenim günü sayısına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

Ders saati sayılarının öğrenim günü sayısına oranlanmasıyla elde edilen günlük ortalama ders saati sayısı ülkeler düzeyinde karşılaştırılabilir olma özelliği açısından önemli bir göstergedir. 2011 yılı itibarıyla OECD’de ortalama 5,2 olan günlük ders saati, Türkiye’de 4,5’tir. Günlük ders saati en az olan ülke Çek Cumhuriyeti (4,2), en yüksek olan ülke ise Şili’dir (6,6) (Bkz. Şekil 4.3).

Türkiye’de genel ortaöğretimde yıllık ders saati 2012-2013’te 9. sınıflarda 1.080 saat olarak uygulanmıştır. Bunun sonucunda 180 iş günü olan öğrenim günü sayısı ile birlikte değerlendirildiğinde günlük ders saati 6 gerçek saat olmuştur. Ancak 07 Eylül 2013’te yayımlanan “Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği”ne göre bir ders saatinin süresi 45 dakikadan 40 dakikaya indirilmiştir. Bu değişiklik göz önüne alındığında 1080 saat olarak ifade edilen yıllık ders saati sayısı 960 saat, 6 saat olarak ifade edilen günlük gerçek ders saati ise 5,3 saat olarak gerçekleşecektir. Söz konusu değişiklikle Türkiye, günlük gerçek ders saati 5,2 saat olan OECD ortalamasına yakınsamıştır.

Şekil 4.3: Ülkelere Göre Genel Ortaöğretimde Günlük Ortalama Ders Saati (2011)

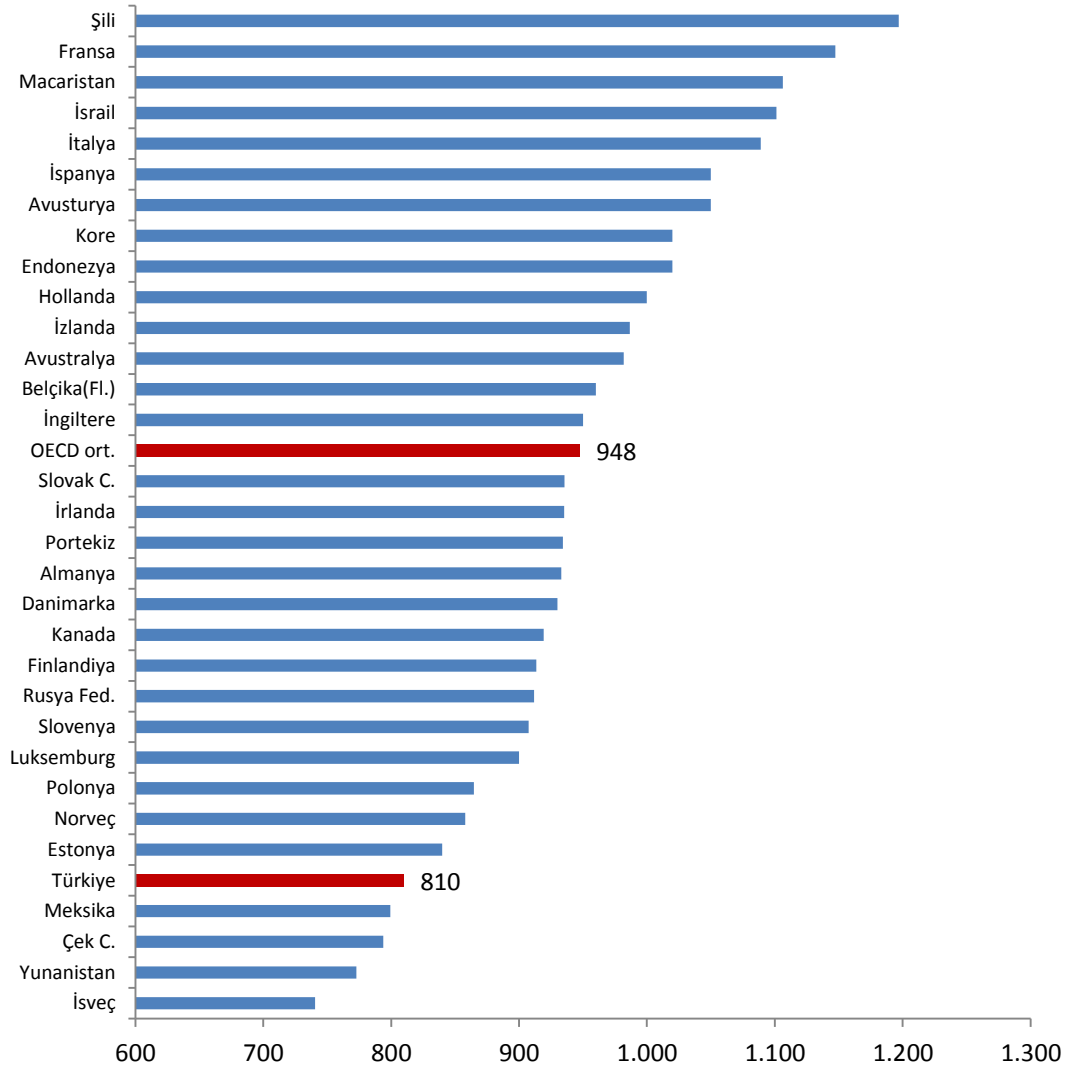

Ülkeler günlük ortalama ders saatine göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

Ülkeler düzeyinde öğrenim süresiyle alakalı daha net bir karşılaştırma yapılabilmesi için OECD araştırmalarında ülkelere ait ders saatleri gerçek saate dönüştürülmekte ve bu şekilde yıllık gerçek ders saati üzerinden kıyas yapılabilir. Ortaöğretim düzeyinde OECD ülkeleri içinde yıllık gerçek ders saatinin en düşük olduğu ülke İsveç (741), en yüksek olduğu ülke Şili (1.197) olup OECD ortalaması 948 saattir. Türkiye 810 gerçek ders saati süresiyle Meksika, Estonya gibi ülkelerle benzer bir yapı göstermekle birlikte OECD ortalamasının altındadır (Bkz. Şekil 4.4). Ancak 2012-13 eğitim-öğretim yılında ders saatlerinin artırılması ile 960 saat olacak değeriyle Türkiye, Avustralya ve Belçika gibi ülkelerle benzer bir konuma gelecektir.

Şekil 4.4: Ülkelere Göre Genel Ortaöğretim Programlarında Yıllık Gerçek Ders Saatleri (2010)

Ülkeler yıllık ders saati sayısına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Not 1: Türkiye tablodaki veride genel liseye ait verilerle yer almaktadır.

Not 2: Genel liselerin dönüştürülmesiyle birlikte ilerleyen yıllarda ilgili tabloda Anadolu lisesine ait veriler yer alacaktır.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2012.

Kutu 4.1: Yeni Ders Çizelgeleri

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 14.08.2012 tarihli ve 124 sayılı “Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgelerinde Değişiklik Yapılması” konulu kararı ile 2012-2013 yılında 9. sınıflarda; 28.03.2013 tarihli ve 18 Sayılı “Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumlarının 10, 11 ve 12. Sınıflarına Ait Haftalık Ders Çizelgeleri” başlıklı kararı ile de 2013-2014 eğitim-öğretim yılından itibaren 10. sınıflardan başlamak ve kademeli olarak diğer sınıf düzeylerinde uygulanmak üzere yeni haftalık ders çizelgeleri hazırlanmıştır.

Yeni çizelgelerin uygulandığı 9. sınıflarda haftalık ders saati genel lisede, teknik lisede ve meslek lisesinde diğer okul türlerine göre nispeten az, Anadolu sağlık meslek lisesinde ise fazladır. Haftalık ders saati Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü ile Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne bağlı kurumlarda Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı kurumlara göre meslek derslerinin etkisiyle daha fazladır. En fazla ders saati, okul türü düzeyinde genel ortaöğretimde sosyal bilimler lisesinde (40), mesleki ve teknik ortaöğretimde ise Anadolu sağlık meslek lisesindedir (42-43). Ders saatlerindeki artıştan diğer okul türlerine göre daha fazla etkilenen okul türleri ise genel lise ve Anadolu liseleri olmuştur (Bkz. Tablo 4.1). Ders saatinin kademeli olarak artırılması sınıf düzeylerinin çıkış saatlerinin farklı olması sebebiyle sorun oluşturabilmektedir. Ayrıca ders saatlerinin artırılması okulların “yaşam alanı” niteliğinin güçlendirilmesi gerektiği tezinin önemini ortaya koymaktadır.

Tablo 4.1: Ortaöğretimde Haftalık Ders Saatleri (2012-2013)

OKUL TÜRÜ	9. Sınıf	10. Sınıf	11.Sınıf	12. Sınıf
Genel Lise	37	30	30	30
Anadolu Lisesi	40	35	35	35
Fen Lisesi	40	37	37	37
Sosyal Bilimler Lisesi	40	40	40	40
G.S.S.L	40	35	35	35
Anadolu Öğretmen Lisesi	40	38	38	38
İmam-Hatip Lisesi	40	40	40	40
Anadolu İmam-Hatip Lisesi	40	40	40	40
Teknik Lise	37	43	43	43
Anadolu Teknik Lise	37	45	45	45
Meslek Lisesi	37	35	(35) 40	(38) 40
Anadolu Meslek Lisesi	37	40	(40)(44)	(40)(44)
Sağlık Meslek Lisesi*	40	40	42	42
Anadolu Sağlık Meslek Lisesi*	43	42	43	42

*Radyoloji Alanı, Radyoloji Teknisyenliği Dalı

Not-1: Hazırlık sınıfı bulunan Anadolu Liseleri ve Sosyal Bilimler Liselerinde hazırlık sınıfında haftalık ders saati 34'tür.

Not-2: 2012-2013 yılından itibaren 9. sınıflarda başlamak üzere kademeli olarak uygulanacak çizelgeye göre genel ortaöğretimde(genel lise hariç) bütün okul türleri ve sınıf düzeylerinde haftalık ders saati 40 saat olacaktır

Kaynak: MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

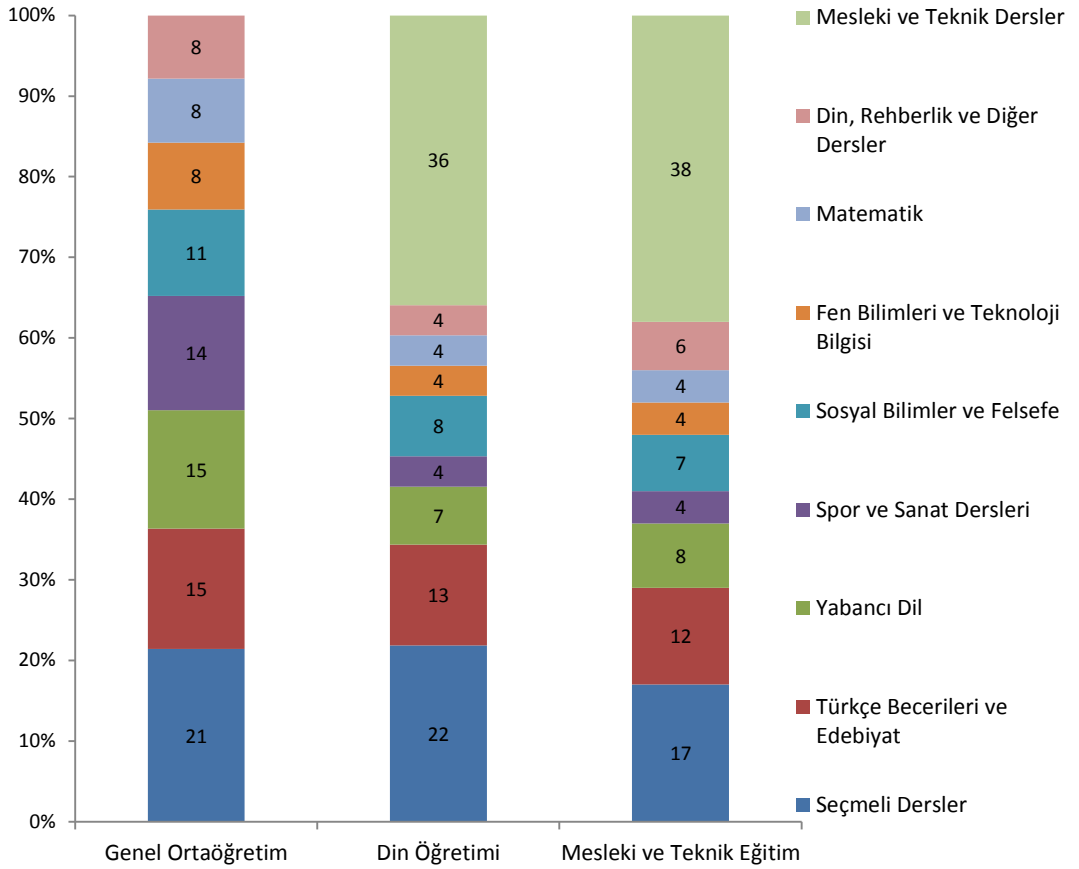
4.2 Program İçeriği

Eğitim programlarının ders türleri alt bileşeni, ortaöğretimde farklı program ve okul türlerine göre değişkenlik göstermektedir. Derslerin program içindeki dağılımının okul türleri ve ülkeler itibarıyla farklı ağırlıkta olması büyük ölçüde okulların ve ülkelerin program hedefleriyle ilişkilidir. Bununla birlikte ülkeler arasında artan rekabet ve iletişim ortamının ortaya çıkardığı en önemli sonuçlardan biri olan “evrensel ortak beceriler” de programların şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla eğitim sistemleri yapısal olarak özgünlüklerini korumanın yanı sıra temel bir takım ölçütler çerçevesinde paralellik arz etmek durumundadır. Söz konusu nedenlerin de etkisiyle ülkeleri ders türlerinin dağılımı açısından karşılaştırmak, program uygulamalarını küresel bir perspektiften inceleyerek ülkelere eğitim programı bağlamında konumlarını sorgulama ve geliştirme imkânı sunar. Program içeriği başlığı altında derslerin program içindeki dağılımı hem ülkeler düzeyinde hem de Türkiye’deki farklı okul türleri düzeyinde incelenmektedir.

Bütün programlar için önem arz eden bazı dersleri program türü düzeyinde incelemek “ortak kazanımlar” veya “ortak bir asgari kültür” çerçevesini belirlemek ve değerlendirmek açısından önem arz etmektedir. Şekil 4.5 incelendiğinde, seçmeli derslerin genel ortaöğretimde ve din öğretiminde mesleki ve teknik ortaöğretime oranla daha önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. Yabancı dilin program içindeki ağırlığının en yüksek olduğu program türü genel ortaöğretim olup matematik ve fen bilimleri derslerinin de ilgili programdaki oranı görece yüksektir. Türkçe becerileri ve edebiyat, din, rehberlik, spor ve sanat ders alanları bütün okul türlerinin çizelgelerinde aynı saat sayısında yer almakla birlikte türler itibarıyla oransal farklılaşmanın sebebi haftalık toplam ders saatinin farklı olmasıdır. Genel ortaöğretimde “Diğer” oranının yüksek olmasının nedeni Anadolu öğretmen liseleri programlarında yer

alan “Öğretmenlik Meslek Bilgisi” dersleri iken spor ve sanat derslerinin yüksek olmasının nedeni ise güzel sanatlar liseleri ve spor liselerinin programlarıdır.

Şekil 4.5: Ortaöğretimde Program Türüne Göre Ders Türlerinin Dağılımı (2012-2013)

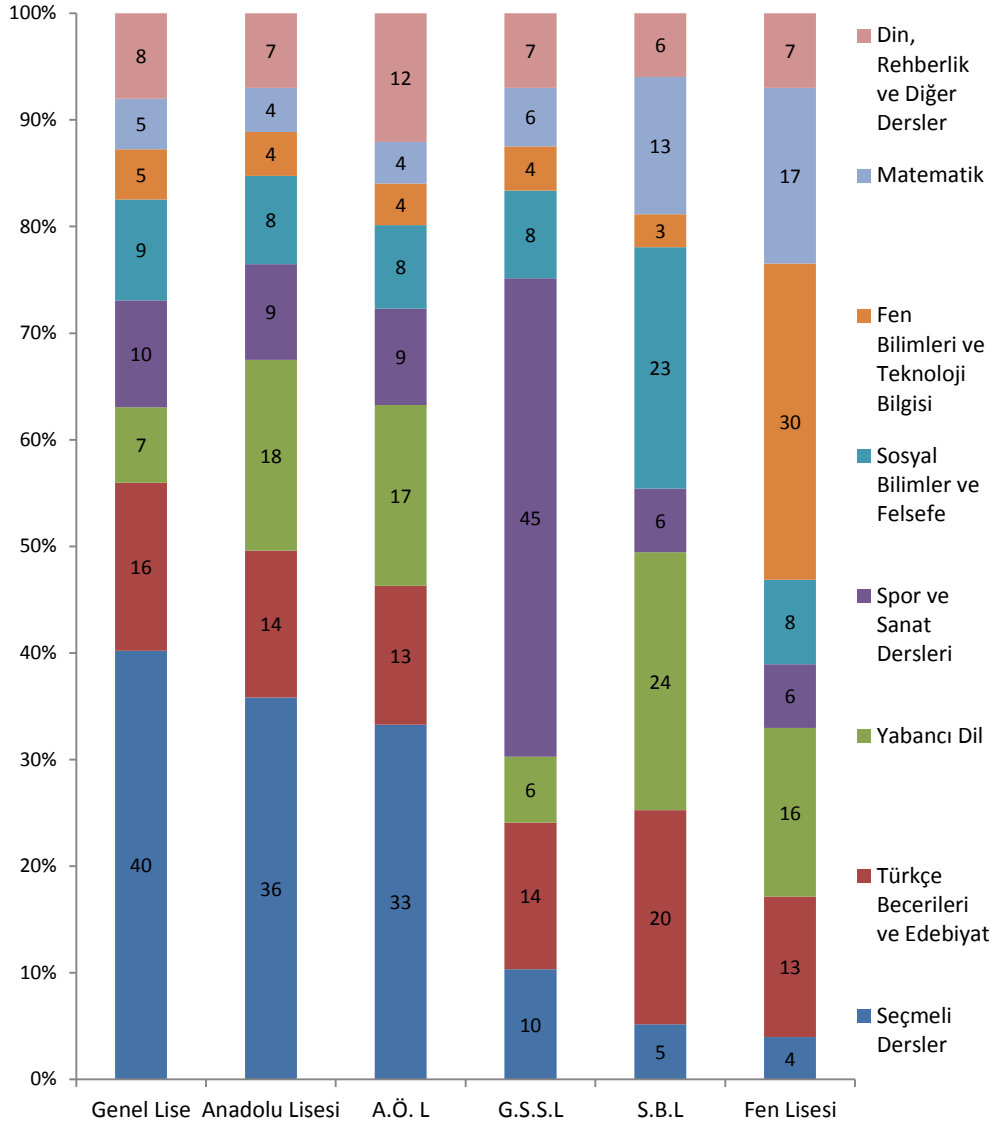

Kaynak: MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

Genel ortaöğretimde seçmeli derslerin okul türlerine göre farklılaşma oranı yüksek olup ilgili oranın en yüksek olduğu okul türü genel lise (% 40), en düşük olduğu okul türü ise fen lisesidir (% 4) (Şekil 4.6). Anadolu Lisesi % 36; Anadolu öğretmen lisesi % 33 seçmeli ders oranı ile benzerlik gösterirken güzel sanatlar ve spor liselerinde söz konusu oran % 10' dur. Türkçe becerileri ve edebiyat (Türk edebiyatı, dil ve anlatım) dersleri bütün okul türleri ve sınıf düzeylerinde ortak olup haftada toplam 5 saat olması sebebiyle okul türleri itibarıyla mevcut farklılaşma sadece haftalık ders saatinden kaynaklanmaktadır. Yabancı dil dersi Anadolu, Anadolu öğretmen lisesi ve fen lisesinde % 15-20 oranlarında iken sosyal bilimler lisesinde hazırlık sınıfı olmasının da etkisiyle programın yaklaşık dörtte biri yabancı dil derslerinden oluşmaktadır. Genel lise, güzel sanatlar ve spor liseleri yabancı dil ders oranının en düşük olduğu iki okul türüdür.

Güzel sanatlar ve spor liselerinde spor ve sanat dersleri alan dersleri olarak değerlendirildiği için % 45'lik bir orana sahiptir, diğer genel ortaöğretim okul türlerinde ise ilgili oran % 6-10 aralığında değişmektedir. Fen bilimleri ve teknoloji bilgisi dersi ile geometri dâhil olmak üzere matematik dersi fen lisesinde oldukça yüksek bir orana sahiptir (% 47). Fen lisesi bu yönüyle genel ortaöğretimdeki diğer okul türlerinden belirgin bir şekilde farklılaşmaktadır.

Şekil 4.6: Genel Ortaöğretimde Okul Türüne Göre Ders Türlerinin Dağılımı (2012-13)

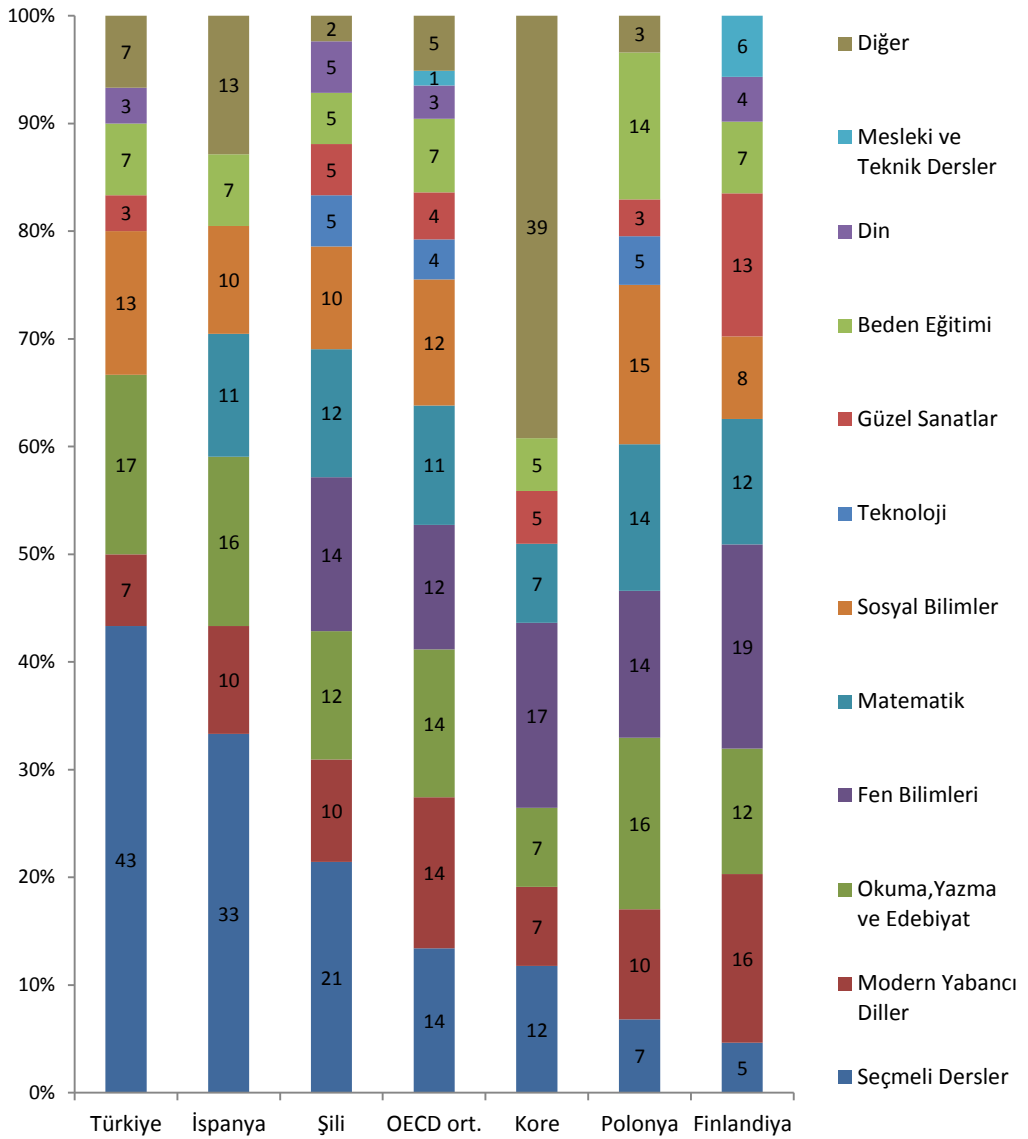

Okul türleri seçmeli ders oranına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

Türkiye’de ortak ders kapsamındaki yabancı dil dersinin program içindeki ağırlığı OECD ortalamasından düşük; okuma, yazma ve edebiyat derslerinin oranı ise yüksektir. Şekil 4.7’de görüleceği üzere Türkiye’de sosyal bilimler, güzel sanatlar, beden eğitimi ve din derslerinin program içerisindeki ağırlığı OECD ortalamasına yakınsamaktadır. Kore ve Finlandiya’da fen bilimlerinin oranı diğer ülkelerden ciddi düzeyde farklılaşırken teknoloji dersleri ülkelerin büyük kısmında önemli bir paya sahiptir. Türkiye, Şekil 4.7’deki ülkeler içinde 15 yaşındaki öğrencilerin devam etmekte olduğu en çok öğrenci oranına sahip genel ortaöğretim programları içerisinde matematik ve fen bilimleri derslerinin ortak ders kapsamında olmadığı tek ülkedir. Söz konusu gösterge bağlamında Türkiye diğer OECD ülkelerinden farklılaşmaktadır. 2014-2015 eğitim-öğretim yılında uygulamaya geçmesi düşünülen çizelgelere göre 10. sınıflarda matematik ve fen bilimleri derslerinin ortak ders kapsamına alınacak olunmasında bu durumun da etkili olduğu düşünülmektedir.

Şekil 4.7: Ortaöğretimde Ülkelere Göre Ders Türlerinin Dağılımı (15 Yaş, 2011)

Ülkeler seçmeli ders oranına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

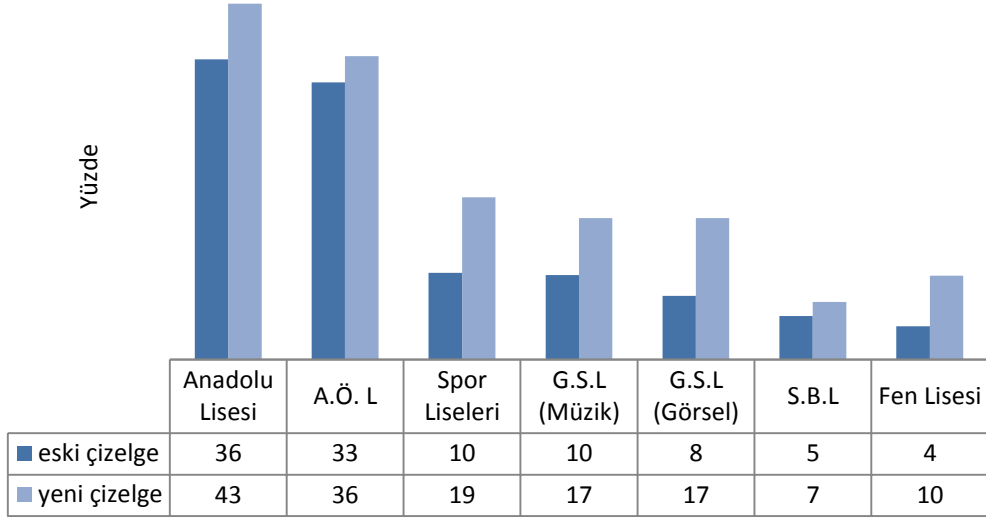
Not: Türkiye için veriler genel liselerin 10.sınıfına aittir.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

Ortaöğretimin zorunlu eğitime dâhil edilmesi öğretim programlarının bu doğrultuda düzenlenmesini gerekli kılmıştır. Ortaöğretim çağ nüfusunun tamamının eğitim hayatına devam edecek olması öğrencilerin ilgi, ihtiyaç, yetenek ve potansiyelleri bakımından çeşitlenmesi anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda öğretim programlarının da farklı özelliklere sahip öğrencilerin öğrenme ve gelişim ihtiyaçlarını karşılaması gerekmektedir. Bireyin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap vermesi beklenen bir programda seçmeli dersler büyük önem arz etmektedir.

2013-2014 eğitim-öğretim yılından itibaren 10. sınıflardan başlamak üzere kademeli olarak uygulanacak çizelgeye göre seçmeli derslerin oranlarında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Seçmeli derslerin program içindeki oranı, yeni çizelgeye göre Anadolu lisesinde % 43, Anadolu öğretmen lisesinde % 36 olmuştur. Spor liseleri ile güzel sanatlar liselerinde de önemli bir artış söz konusudur. Seçmeli ders oranının nispeten düşük olduğu sosyal bilimler ve fen liselerinde de ilgili oran yükselmiştir (Bkz. Şekil 4.8).

Şekil 4.8: Genel Ortaöğretimde Seçmeli Derslerin Dağılımı

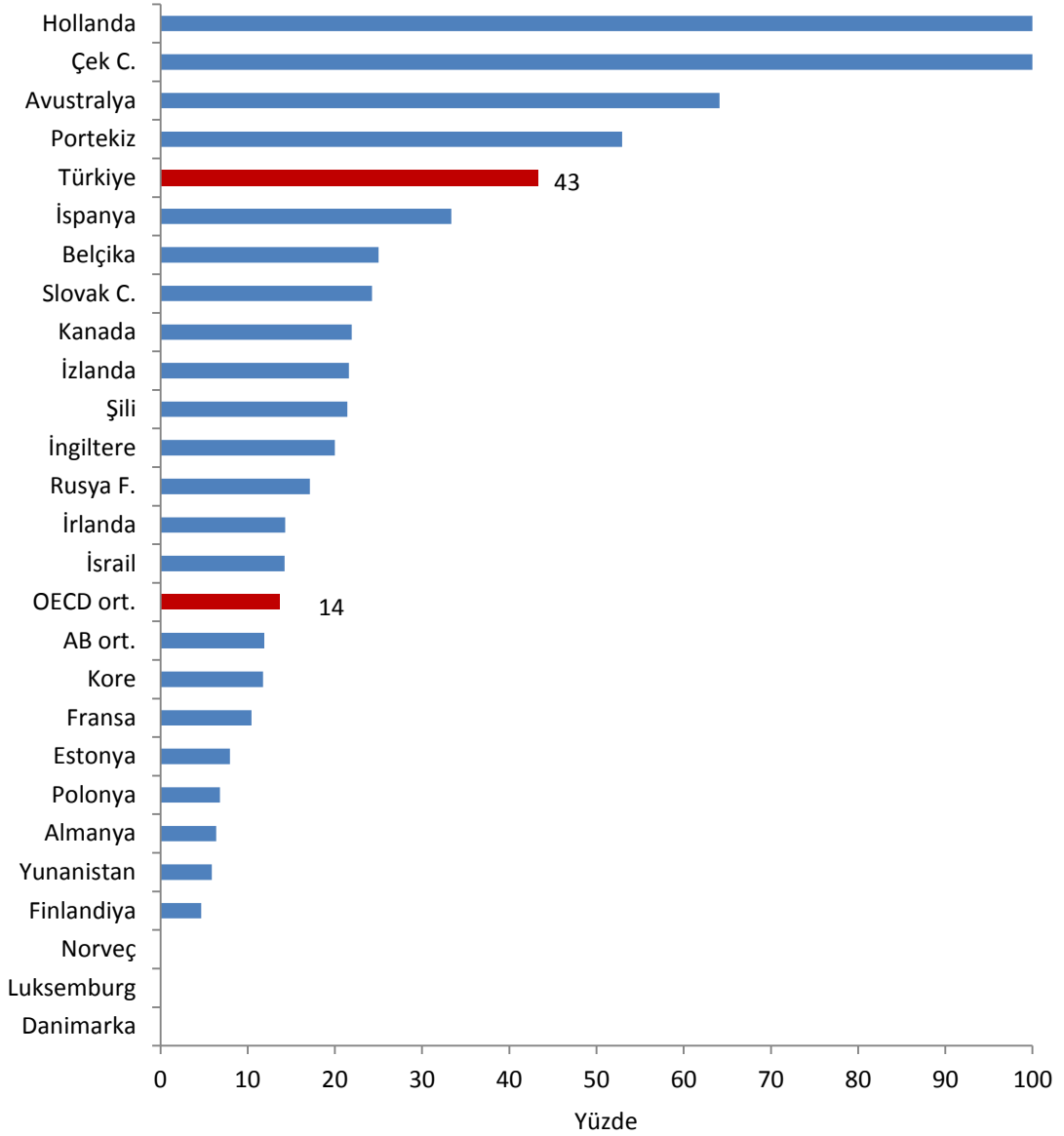

Okul türleri eski çizelge seçmeli ders oranına göre azalarak sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

Ülkeler sahip olduğu öğrenci sayısı ve profili ile sunduğu eğitim programının çeşitliliğine göre programlarında seçmeli derslere farklı oranlarda ağırlık vermektedir. Örneğin ilgili program ve yaş grubu kapsamında Danimarka, Lüksemburg ve Norveç'te seçmeli ders yok iken Çek Cumhuriyeti ve Hollanda'da programın tamamını seçmeli dersler oluşturmaktadır. OECD ülkelerinde seçmeli ders oranı ortalama % 14'tür. Türkiye ise % 43' lük seçmeli ders oranı ile söz konusu oranın en yüksek olduğu ülkelerden biridir (Bkz. Şekil 4.9).

Şekil 4.9: Ortaöğretimde Ülkelere Göre Seçmeli Ders Oranı (15 yaş, 2011)

Ülkeler seçmeli ders oranına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Not: Türkiye için veri genel liselerin 10.sınıfına aittir.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler neticesinde bireyin ve toplumun ihtiyaçlarında meydana gelen değişiklikler öğretim programlarının belirli aralıklarla yenilenmesini gerekli kılmaktadır. Programlardaki değişikliğin gerekliliğine Onuncu Kalkınma Planında “Okul türlerinin azaltıldığı, programlar arası esnek geçişlerin olduğu, öğrencilerin ruhsal ve fiziksel gelişimleri ile becerilerini artırmaya yönelik sportif, sanatsal ve kültürel aktivitelerin daha fazla yer aldığı, bilgi ve iletişim teknolojilerine entegre olmuş bir müfredatın bulunduğu, sınav odaklı olmayan, bireysel farklılıkları gözeten bir dönüşüm programı uygulanacaktır”¹⁷ hedefiyle vurgu yapılmıştır. Zorunlu eğitimin ortaöğretimi de kapsayacak şekilde düzenlenmesi, kazandırılmak istenen asgari bilgi, beceri, tutum ve değerlerin yeniden belirlenmesi ve tasarlanması ihtiyacını doğurmuştur. 2013-2014 eğitim-öğretim yılından itibaren 9. sınıflardan başlamak üzere kademeli olarak uygulanacak şekilde ortaöğretim matematik, fizik, kimya ve biyoloji programları yeniden hazırlanmıştır.

¹⁷ Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Md. 145.

Kutu 4.2: Yenilenen Ortaöğretim Programları

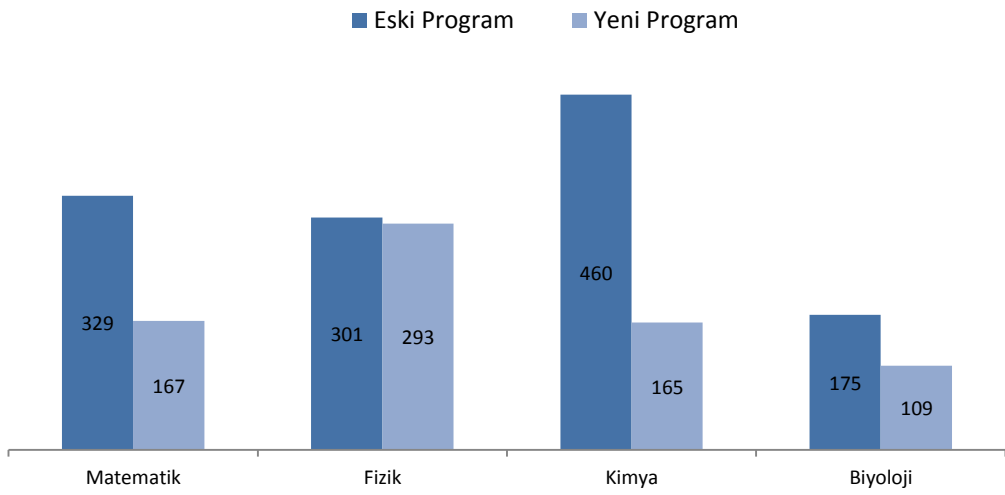
2013-2014 eğitim-öğretim yılından itibaren ilk kez 9. sınıflarda uygulanmak üzere hazırlanan matematik, fizik, kimya ve biyoloji programlarına dair bazı genel değişiklikler şu şekilde ifade edilmektedir:

- 1968 programları olarak bilinen programlarda ilk köklü değişiklikler 2005 yılında gerçekleştirilmiş olup 2013 yılı değişiklikleri de bu revizyonun devamı niteliğindedir.
- Ortaöğretimin zorunlu eğitim kapsamına alınmış olması ve öğrencilerin potansiyel yetenek, ilgi ve ihtiyaçlarında görülebilecek farklılıklara bağlı olarak öğretim programlarında esneklik ve seviye farklılıklarını dikkate alan bir yapı oluşturulmuştur.
- Matematik, fizik, kimya ve biyoloji derslerinde 9 ve 10. sınıflar temel düzey, 11 ve 12. sınıflar ileri düzey olarak düzenlenmiştir.
- Tüm öğrencilerin temel matematik ve fen bilimleri becerilerini kazanmalarını sağlayacak bir içerik ve yapı oluşturulmuştur.
- Bilgi ve iletişim teknolojilerinin aktif olarak kullanılabilmesi konu ve kazanımlara vurgu yapılarak z-kitap, etkileşimli tahta vb. uygulamalara zemin oluşturulmuştur.

Yenilenen ortaöğretim programlarının en önemli noktalarından birisi kazanım sayısındaki değişimdir. Kazanım sayısındaki değişim aynı zamanda daha fazla uygulama olanağı sunması bakımından programın altyapısını da bir anlamda açığa çıkarmaktadır. Kazanım sayısı anlamında matematik ve kimya derslerinde, fizik ve biyoloji derslerine kıyasla daha yüksek düzeyde değişim gerçekleşmiştir. Matematik dersi öğretim programlarında dört sınıf düzeyi

toplamında 329 olan kazanım sayısı 167'ye, kimya dersi öğretim programında 460 olan kazanım sayısı 165'e düşmüştür. Matematik, fizik, kimya ve biyoloji derslerinin kazanım sayıları toplamda % 42 oranında azalmıştır (Bkz. Şekil 4.10).

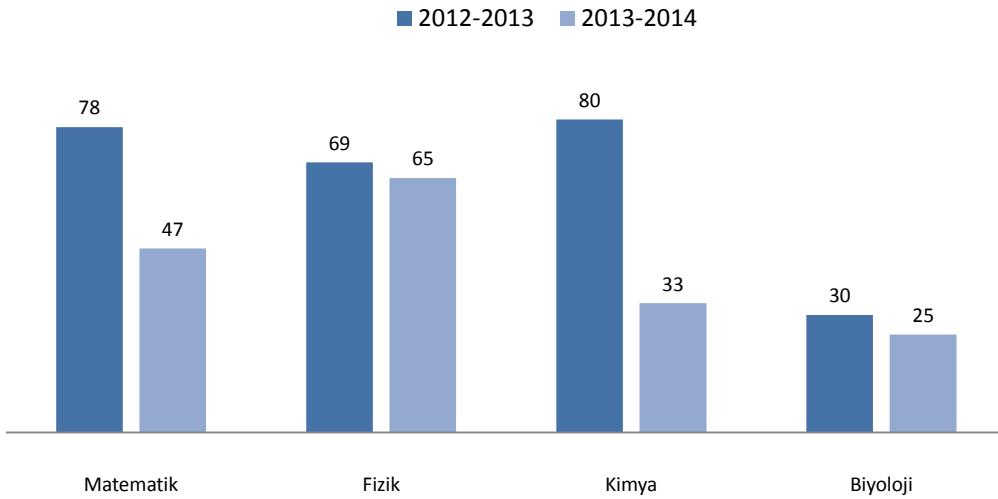
Şekil 4.10: Yenilenen Ortaöğretim Programlarının Kazanım Sayısındaki Değişim

Kaynak: MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

9. sınıf ortaöğretimin ilk yılı olması, ortak ders oranının yüksek olması (% 88), okul terk, sınıf tekrarı ve devamsızlık oranlarının görece fazla olması etmenlerine bağlı olarak program bazında da ayrı bir öneme sahiptir. Programların hazırlanış yaklaşımı ilköğretim programları ile ortaöğretim programları arasındaki ilişkiyi güçlendirmesi bakımından önemlidir. Yenilenen programlarda kazanım sayısının az olmasının etkinlik temelli bir öğrenme sürecine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Şekil 4.11: 9. Sınıf Düzeyinde Kazanım Sayısının Değişimi

Kaynak: MEB, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı

Kutu 4.3: Kazanım Sayısının Değişimine 9. Sınıf Matematik Dersi Kümeler Konusu Örneği

Yenilenen ortaöğretim programlarının kazanım sayısındaki değişim matematik dersi 9. sınıf öğretim programı kümeler konusundan bir örnekle açıklanabilir. Eski program 2012-2013 eğitim-öğretim yılında uygulanan; yeni program ise 2013-2014 eğitim-öğretim yılında uygulanacak programdan seçilen örnekleri ifade etmektedir.

Eski Program:

Kazanım 1: “Sonlu sayıdaki kümelerin birleşim ve kesişim işlemlerinin özelliklerini gösterir.”

Kazanım 2: “Evrensel kümeyi ve bir kümenin tümleyenini açıklar, tümeleme işleminin özelliklerini ve De Morgan kurallarını gösterir.”

Yeni Program:

Kazanım 1: “Kümelerde birleşim, kesişim, fark ve tümeleme işlemlerini yapar; bu işlemler arasındaki ilişkileri ifade eder.”

Açıklamalar:

- Kümelerin birleşim ve kesişim işlemlerinin özellikleri keşfettirilir.
- En fazla üç kümenin birleşiminin eleman sayısını veren ilişkiler incelenir.
- Fark ve tümeleme işlemlerinin özellikleri incelenir.
- De Morgan kuralları keşfettirilir.
- Kümelerde fark kavramı işlenirken ayrık küme kavramına yer verilir.

Kazanımların azaltılması, öğretim sürecinin daha esnek olmasını sağlamakta iken bu durum içeriğin sınırlandırıldığı anlamına gelmemektedir. Öğretimin planlanması kazanımlar temel alınarak kazanım-zaman ilişkisi üzerine kurgulanmaktadır. Ders kitaplarının hacimsel değişimi kazanım sayısı ile doğru orantılı olmayacağı gibi farklı derslere göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bu durum büyük ölçüde “içerik”te sunulmak istenenlerin niteliği ve niceliği ile ilişkilidir.

Kutu 4.4: Yeni Dönemde Çizelgelerdeki Diğer Değişiklikler

2013-2014 eğitim-öğretim yılında uygulanmak üzere ortaöğretim kurumlarının 9. sınıf haftalık ders çizelgesinde bir takım değişiklikler yapılmıştır. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca:

- Matematik (4) ve geometri (2) derslerinin birleştirilerek matematik dersi adıyla haftada 6 ders saati olması,
- 2 ders saati olan biyoloji dersinin haftada 3 ders saati olması,
- Ortak derslerin haftalık ders saati sayısı toplamalarının 1'er saat artırılması ve seçmeli derslerin haftalık ders saati sayıları toplamalarının 1'er saat azaltılması kararlaştırılmıştır.

5. ÖĞRETMENLER

Eğitim sisteminin bütün imkânları öğretmen değişkeninin kritik etkisine bağlı olarak en etkin düzeye ulaşabilmektedir. Bir başka ifadeyle öğretmenler eğitim niteliğinin temel belirleyicileridir. Birer tasarı şeklindeki eğitim programları ancak nitelikli öğretmenlerce verimli bir şekilde uygulanabilmektedir. Söz konusu durum MEB (2010-2014) Stratejik Planında şu şekilde ifade edilmektedir: “İyi eğitilmiş ve yüksek düzeyde motive edilmiş öğretmenler, kaliteli eğitimin en önemli unsurudur”¹⁸. Öğrenme ve öğretme açısından kuramlar ve uygulamalar günden güne gelişmektedir. Geleneksel eğitimden modern eğitime hızlı bir geçiş evresinin yaşandığı günümüzde eğitimle ilgili kabul edilen bir takım gerçekler geçerliliğini yitirebilmektedir. Ancak bilinmektedir ki eğitimdeki bu değişimler öğretmen bileşeninin önemine yapılan vurgu noktasında paralellik göstermektedir. Bu noktadan hareketle 21. yüzyılda da eğitim anlayışının öğretmen unsurunu kapsayarak gelişeceği öngörülebilir. Ortaöğretimde öğretmenlerin nicel ve nitel yaklaşımla analiz edildiği bu başlık altında öğretmen ihtiyacı ve öğretmen profili konuları yer almaktadır.

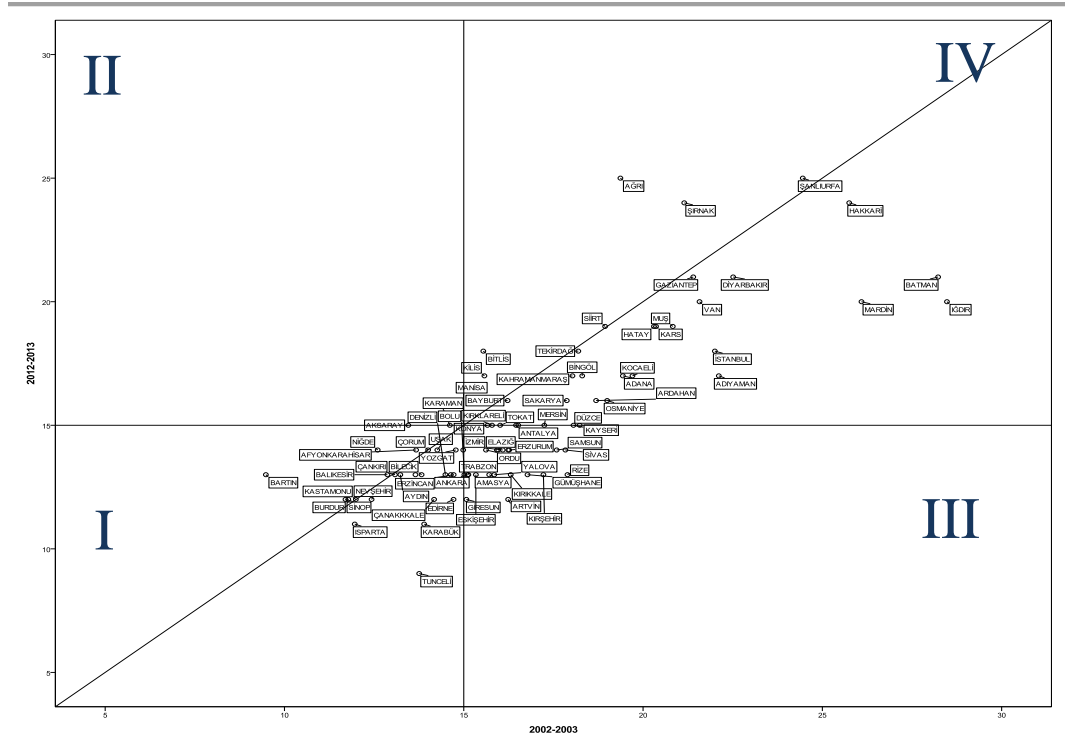
¹⁸ MEB (2010-2014) Stratejik Planı, 8. Tema, Stratejik Amaç-13.

5.1 Öğretmen İhtiyacı

Değişen eğitim anlayışı öğretmenin rolünde de önemli değişiklikler meydana getirmiş, bilgiye ulaşma sürecinde öğrenciye rehberlik edecek olan öğretmenin sınıf içi öğrenme-öğretme sürecindeki konumu da farklılaşmıştır. Modern eğitim anlayışında öğretmen rehberliğinde probleme dayalı öğrenme, işbirlikçi öğrenme, proje tabanlı öğrenme gibi öğrenci merkezli eğitim kuramlarının aktif olarak uygulanması beklenmektedir. Öğrencinin nitelikli bir eğitim hizmeti alabilmesinin temel koşullarından biri de öğretmenin her öğrenciye yeteri kadar vakit ayırabilmesi, öğrenmeyi kılavuzlama görevini etkin bir şekilde sürdürebilmesidir. Bu koşulların gerçekleşmesi ise ancak öğretmenin ideal sayıda öğrenciye öğretim hizmeti sunması ile mümkündür. Söz konusu etkinin belirlenmesinde temel bir gösterge olarak kullanılan öğretmen başına öğrenci sayısı ortaöğretimde yıllara ve farklı değişkenlere göre analiz edilmiştir.

Son on yılda öğretmen başına öğrenci sayısının incelendiği Şekil 5.1’de, iller ilgili oran itibarıyla kritik eşik kabul edilen 15’in altında ve üstünde yer alma durumlarına göre sınıflandırılarak bir durum analizi yapılmıştır. İllerin köşegenin altında veya üstünde oluşuna göre farklılaşan durumları, köşegenin altındaki iller için öğretmen başına öğrenci oranında düşüş, üstündeki iller için ise artış gerçekleştiği anlamı taşımaktadır.

Şekil 5.1: Ortaöğretimde Öğretmen Başına Öğrenci Sayısındaki Değişim (2002-2003/ 2012-2013)

Tablo 5.1: Öğretmen İstihdamının Etkinlik Analizi (2002-2003/ 2012-2013)

		2012-2013	
		15 altı	15 üstü
2002-2003	15 altı	I	II
		Bartın (-), Niğde (-), Tunceli (+), Karabük (+), Edirne (+), Ankara (+)	-
	15 üstü	III	IV
		Kırşehir (+), Gümüşhane (+), Artvin (+), Rize (+), Sivas (+)	Ağrı (-), Şırnak (-), Hakkâri (+), Iğdır (+), Mardin (+), İstanbul (+), Batman (+), Diyarbakır (+)

Not: (+) 2003-2013 yılları arasında öğretmen başına öğrenci sayısındaki artışı, (-) 2003-2013 yılları arasında öğretmen başına öğrenci sayısındaki azalışı ifade etmektedir.

- I. Bölüm:** 2002-2003 eğitim-öğretim yılında 15'in altında olan öğretmen başına öğrenci sayısı, son on yıl içinde durumunu korumuştur. İlgili bölümde köşegenin altında yer alan iller Tunceli ve Karabük en önemli iyileşmenin, Bartın ve Niğde ise görel olarak düşüşün gerçekleştiği illerdir.
- II. Bölüm:** 2002-2003 eğitim-öğretim yılında öğretmen başına öğrenci sayısı 15'in altında iken 2012-2013'te 15'in üzerine çıkmıştır. Bu bölümde herhangi bir ilin bulunmayışı, 2002-2003 yılında ilgili oran itibarıyla 15'in altında bulunan illerde son 10 yıl içinde herhangi bir yükseliş

olmadığını göstermekte olup söz konusu iller için öğretmen istihdamının okullaşma oranıyla paralel gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

III. Bölüm: 2002-2003 eğitim-öğretim yılında öğretmen başına öğrenci sayısı 15'ten yüksek olup 2012-2013'te 15'in altına düşen illerin yer aldığı bu bölümde, başlangıçta kritik eşikten yüksek oranlara sahip iller son on yıl içinde önemli bir iyileşme göstermişlerdir. Kırşehir, Rize, Artvin, Gümüşhane bu illerden bazılarıdır.

IV. Bölüm: 2002-2003 eğitim-öğretim yılında 15'in üzerinde olan öğretmen başına öğrenci sayısı 2012-2013 yılında da 15'in üzerindedir. Bu bölümdeki illerden köşegenin altında bulunan Hakkâri, Iğdır, Mardin gibi iller için ilgili oran itibarıyla durumun iyileşmekte olduğu, köşegenin üzerinde bulunan Ağrı, Şırnak gibi illerin ise öğretmen başına öğrenci sayılarının artmakta olduğu anlaşılmaktadır.

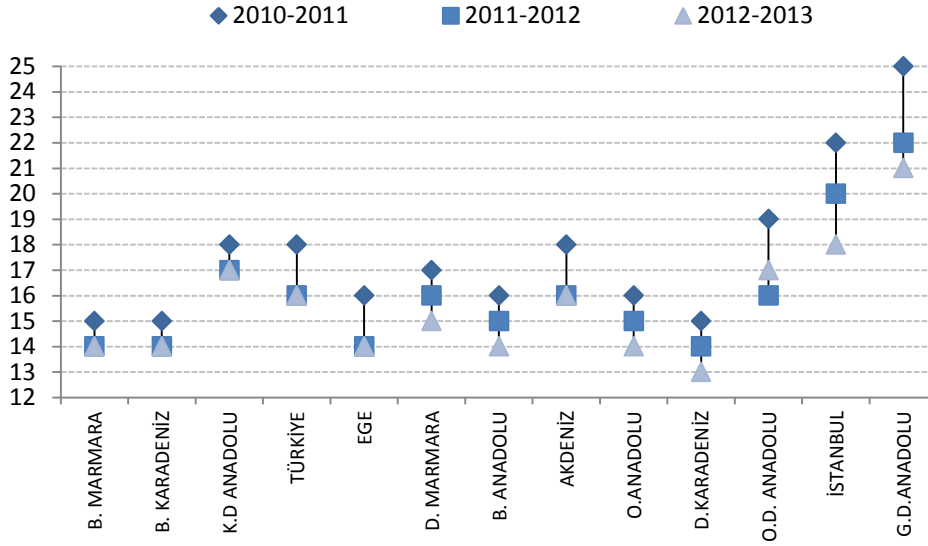
Şekil 5.1'de illerin büyük bir kısmının köşegenin altında yer alıyor olması on yıllık süreçte öğretmen başına öğrenci oranının il düzeyinde azalma eğiliminde olduğu anlamını taşımaktadır. Ayrıca, illerin III. bölümde yoğunlaşması ortaöğretimde öğretmen istihdamı açısından önemli gelişmeler olduğuna işaret etmektedir. Özellikle okullaşma oranı ve nüfus artış hızının yüksek olduğu illerin yer aldığı IV. bölümdeki illerin ilerleyen yıllarda III. bölümde yer alması gerekmektedir. Dolayısıyla IV. bölümde yer alan illerin öğretmen istihdamı ve yer değiştirmeleri bu hedefi gözeterek planlanmalıdır.

Ortaöğretimde öğretmen başına öğrenci sayısının son üç yıllık eğiliminin incelendiği Şekil 5.2'ye göre 2010-2011 yılından itibaren ilgili oran sırasıyla 18, 16 ve 16 olarak gerçekleşmiştir. 2010-2011'den 2011-2012 yılına geçişte ortaöğretimde öğrenci sayısının azalıp, öğretmen sayısının artış göstermesi oransal iyileşmeyi sağlamıştır. 2011-2012'den 2012-2013 yılına geçişte ise hem öğrenci hem de öğretmen sayılarının artması oranın değişmemesine neden

olmuştur. Batı Marmara ve Batı Karadeniz bölgeleri öğretmen başına öğrenci sayısı itibarıyla başlangıçtaki olumlu durumlarını korumuşlardır. Söz konusu göstergenin en yüksek oranda gerçekleştiği İstanbul ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde 4 birimlik önemli iyileşmeler görülmektedir. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde öğretmen başına öğrenci sayısı 1 birim, diğer bölgelerde ise 2'şer birim düşmüştür. Ortadoğu Anadolu Bölgesinde ise diğer bölgelerden farklı olarak, 2012-2013'te öğretmen başına öğrenci oranı artmıştır. Bu durumun temel sebebi, Van depreminin etkilerinin azalmasıyla şehirde tekrar öğrenci artışının gerçekleşmesidir.¹⁹

¹⁹ Van ili için öğretmen başına öğrenci sayısı: 2010-2011'de 24, 2011-2012'de 14, 2012-2013'te 20'dir.

Şekil 5.2: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Öğretmen Başına Öğrenci Sayısındaki Değişim (2010-2011/ 2012-2013)

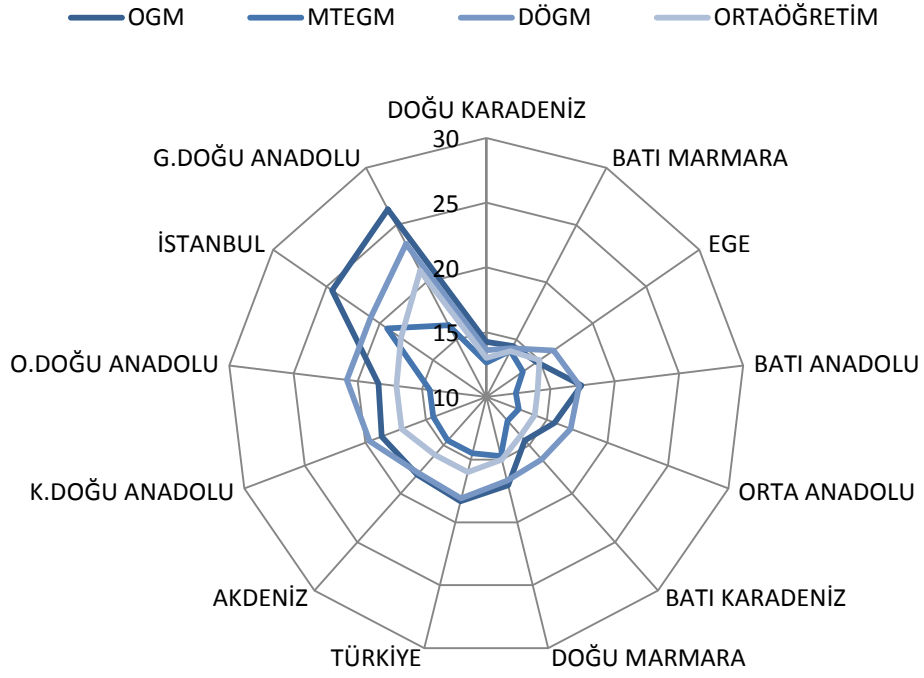

NUTS-1 bölgeleri ÖBÖ sayısındaki farka göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2010-2011/ 2012-2013)

Genel müdürlük düzeyinde öğretmen başına öğrenci sayısının incelendiği Şekil 5.3'e göre ilgili gösterge tüm ortaöğretimde 16, Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünde 14, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ve Ortaöğretim Genel Müdürlüğünde ise 18'dir. Batı Marmara bölgesi öğretmen başına öğrenci sayısı itibarıyla en homojen, Güney Doğu Anadolu Bölgesi ise genel müdürlükler düzeyinde farklılaşmanın en fazla görüldüğü bölgedir. Doğu Karadeniz ve Batı Marmara öğrenci-öğretmen oranının en düşük, Güneydoğu Anadolu ve İstanbul ise ilgili oranın en yüksek olduğu bölgelerdir. Öte yandan Ortaöğretim Genel Müdürlüğünde bölgesel farklılaşma diğer genel müdürlüklere göre belirgin düzeyde yüksektir. Örneğin, Ortaöğretim Genel Müdürlüğünde öğretmen başına öğrenci sayısı İstanbul'da 24, Batı Marmara'da 14'tür (Bkz. Şekil 5.3).

Şekil 5.3: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Öğretmen Başına Öğrenci Sayısı (2012-2013)

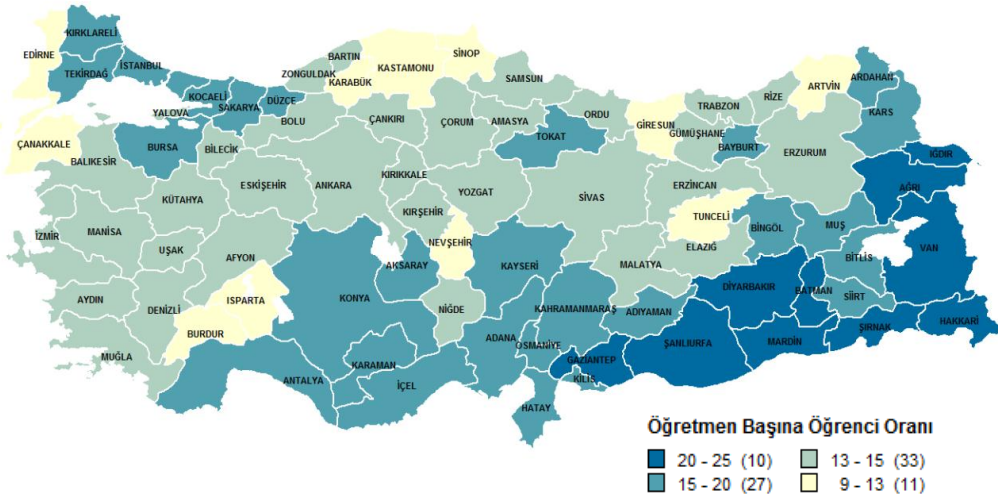

NUTS-1 bölgeleri ortaöğretim ÖBÖ sayısına göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Öğretmen başına öğrenci sayısı il düzeyinde analiz edildiğinde, ait olduğu bölgeden olumlu veya olumsuz yönde farklılaşan bazı illerin bulunduğu görülmektedir. Edirne (12) ve Çanakkale (12), Batı Marmara Bölgesine (14) göre; Burdur (11) ve Isparta (12) Akdeniz Bölgesine (16) göre; Karabük (11), Kastamonu (12) ve Sinop (12) Batı Karadeniz Bölgesine (14) göre daha iyi bir konumdadır. Nevşehir, Tunceli, Artvin, Giresun illeri de bu kapsamda değerlendirilebilir. Öğretmen başına öğrenci sayısının en yüksek olduğu iller Hakkâri (24), Ağrı (25), Şanlıurfa (25) iken en düşük olduğu iller Tunceli (9), Isparta (11) ve Karabük'tür (11) (Bkz. Harita 5.1).

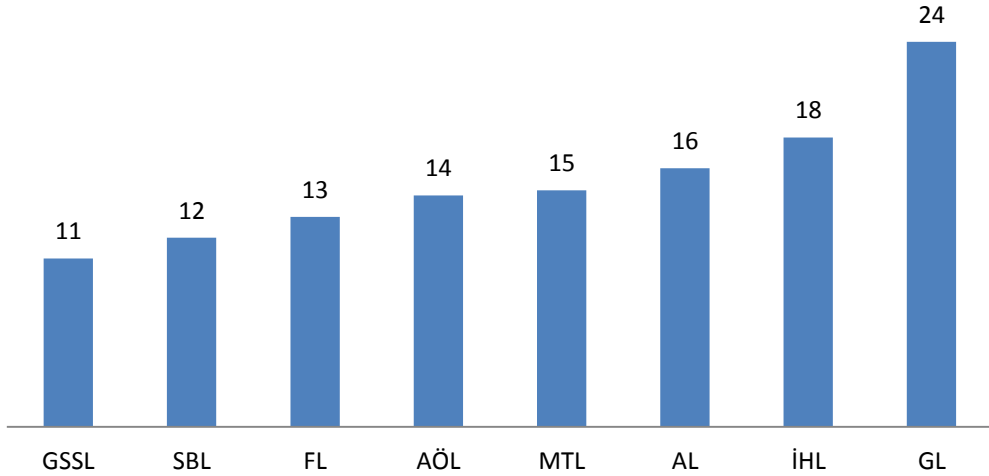
Harita 5.1: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Öğretmen Başına Öğrenci Sayısı (2012-2013)

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2012-2013)

Öğretmen başına öğrenci sayısı okul türlerine göre önemli düzeyde farklılaşmaktadır. Farklılaşmanın temel sebebi okul türlerine göre değişen derslik başına düşen öğrenci sayısıdır. Ancak spor, sanat, meslekî ve teknik derslerin uygulama ağırlıklı olması nedeniyle öğrenme sürecinde öğretmene daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle güzel sanatlar ve spor lisesi ile meslekî ve teknik lisenin öğretmen başına öğrenci oranı, derslik başına öğrenci oranına göre okul türleri itibarıyla daha olumlu bir seviyededir. Güzel sanatlar ve spor lisesi (11) öğretmen başına öğrenci oranının en düşük olduğu, genel lise (24) ise bu oranının en yüksek olduğu okul türüdür (Bkz. Şekil 5.4 ve Şekil 2.4).

Şekil 5.4: Okul Türleri İtibarıyla Öğretmen Başına Öğrenci Sayısı (2012-2013)

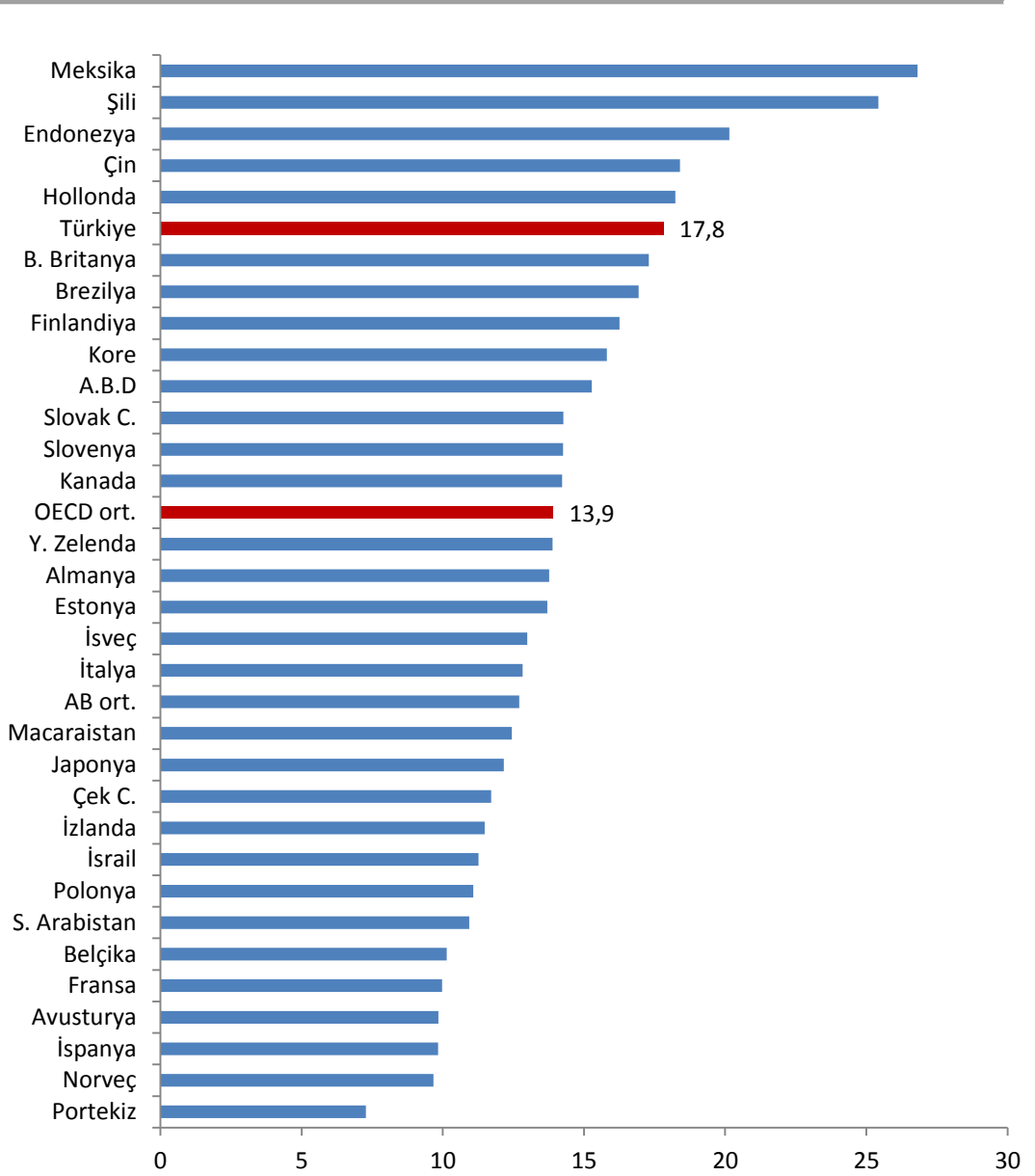

Okul türleri ÖBÖ sayısına göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Öğretmen başına öğrenci sayısı ülkeler itibarıyla büyük değişiklik arz etmektedir. Portekiz, Norveç, İspanya ve Avusturya'da öğretmen başına öğrenci sayısı 10'dan düşük iken Endonezya, Şili ve Meksika'da bu sayı 20'den yüksektir. Söz konusu oran uluslararası sınavlarda yüksek başarı gösteren Kore ve Finlandiya'da yaklaşık 16'dır. Nüfus artış hızının düşük olması sebebiyle Avrupa ülkelerinin büyük bir bölümünde öğretmen başına öğrenci sayısı düşüktür. OECD ortalamasının (14) üzerindeki değeriyle Türkiye (18), Büyük Britanya ve Hollanda ile benzer özellik göstermektedir (Bkz. Şekil 5.5).

Şekil 5.5: Ortaöğretimde Ülkelere Göre Öğretmen Başına Öğrenci Sayısı (2011)

Ülkeler ÖBÖ sayısına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

Üniversitelerin ülke genelinde yaygınlaşması nedeniyle öğretmen kaynağının sayısal olarak yeterli olması Türkiye için büyük bir avantajdır. Türkiye öğretmen ihtiyacının karşılanması yolunda önemli mesafeler kat etmekle birlikte, bölgesel düzeyde farklılaşan göstergeler ortaya koymaktadır ki öğretmen istihdamı ilerleyen dönemlerde de önemini korumaya devam edecektir.

Kutu 5.1: Öğretmen Norm Kadrosu

Öğretmen ihtiyacının belirlenmesi norm kadro uygulaması ile sağlanmakta ve gerekli mevzuat “Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumların Yönetici ve Öğretmenlerinin Norm Kadrolarına İlişkin Yönetmelik” ile düzenlenmektedir. İlgili yönetmeliğin 11. Maddesinde:

“Örgün ve yaygın eğitim okul ve kurumlarında, genel bilgi ve meslek derslerinden haftalık toplam ders yükü;

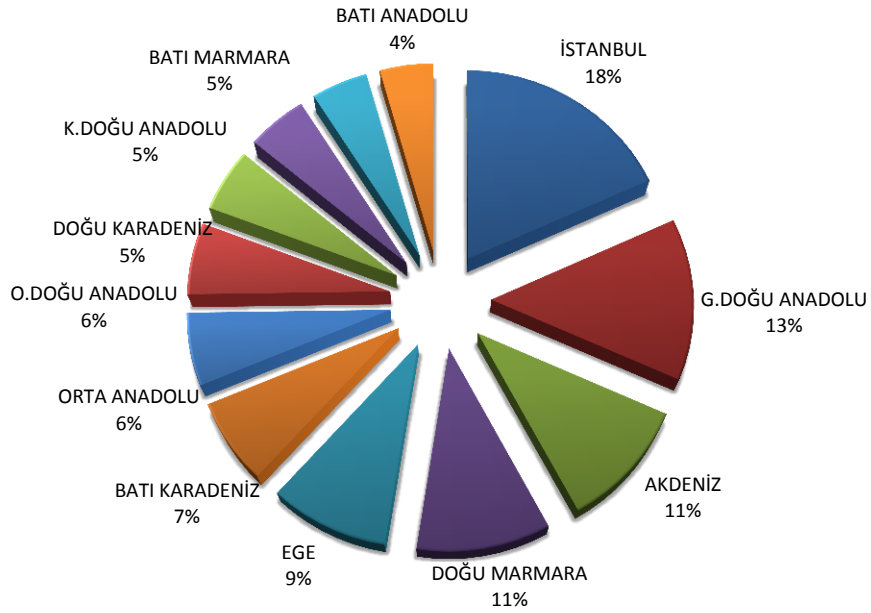
- a) 6-31 saate kadar 1,
- b) 31-42 saate kadar 2,
- c) 42'den fazla olması halinde her 21 saat için 1,

öğretmen norm kadrosu verilir. Bu şekildeki hesaplama sonrasında artan ders yükünün en az 15 saat olması halinde ilave olarak 1 öğretmen norm kadrosu daha verilir” şeklinde ifade edilmiştir.

Öğretmen ihtiyacında bölgesel dağılımın bölgelerin nüfus büyüklüğüne bağlı olması beklenirken, bir takım farklılaşmalar olduğu görülmektedir. Toplam öğretmen ihtiyacının yaklaşık yarısı İstanbul, Güneydoğu Anadolu, Akdeniz ve Doğu Marmara bölgelerine aittir. Nüfus büyüklüğü ile birlikte göçe bağlı nüfus artışının etkisiyle ortaöğretim çağ nüfusunun görece yüksek olduğu İstanbul, öğretmen ihtiyacının en fazla görüldüğü bölgedir. 10-13/14-17 yaş oranının en

yüksek olduğu (1,09) Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ise söz konusu oran % 13'tür. Öğrenci sayısına da bağlı olarak artan derslik sayısı, ders yükünün belirlenmesinde önemli bir etkidir. Akdeniz Bölgesinin derslik sayısı itibarıyla en büyük üçüncü bölge olması norm öğretmen ihtiyacının yükselmesinde etkili olmuştur (Bkz. Şekil 5.6).

Şekil 5.6: Ortaöğretimde Bölgelere Göre Öğretmen-Norm İhtiyaç Dağılımı (Nisan, 2013)

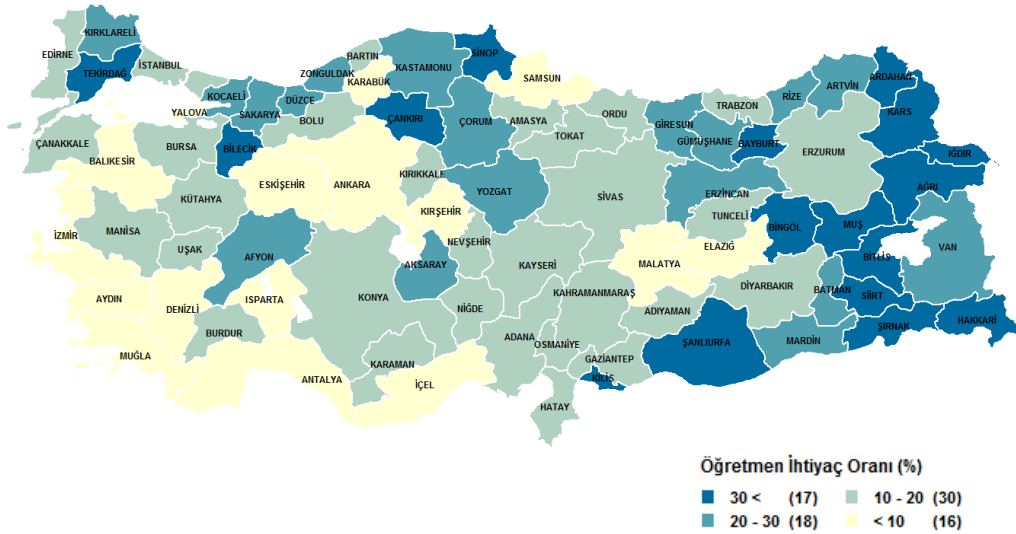

NUTS-1 bölgeleri öğretmen norm-ihyaç dağılım oranına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü

Öğretmen ihtiyacının, ildeki mevcut öğretmen sayısına oranlanmasıyla elde edilen öğretmen ihtiyacı haritasına göre Tekirdağ (% 30), Bilecik (% 30), Çankırı (% 37), Sinop (% 32), Kilis (% 35) illerinin, bulunduğu bölgelere göre önemli ölçüde farklılaştığı anlaşılmaktadır. Bu illerde derslik başına öğrencinin düşük olması, bir başka ifadeyle derslik sayısının fazla olması ilave bir norm kadro ihtiyacı meydana getirmektedir. Ağrı % 64, Şanlıurfa ve Şırnak ise % 50 oranlarıyla öğretmen ihtiyacının en fazla olduğu iller iken Aydın, Ankara, Elazığ ve Karabük ise % 5'ten daha az oranlarla söz konusu ihtiyacın en az olduğu illerdir (Bkz. Harita 5.2).

Harita 5.2: Ortaöğretimde İllere Göre Norm Öğretmen İhtiyacının İldeki Öğretmen Sayısına Oranı (Nisan, 2013)

Kaynak: MEB, İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü

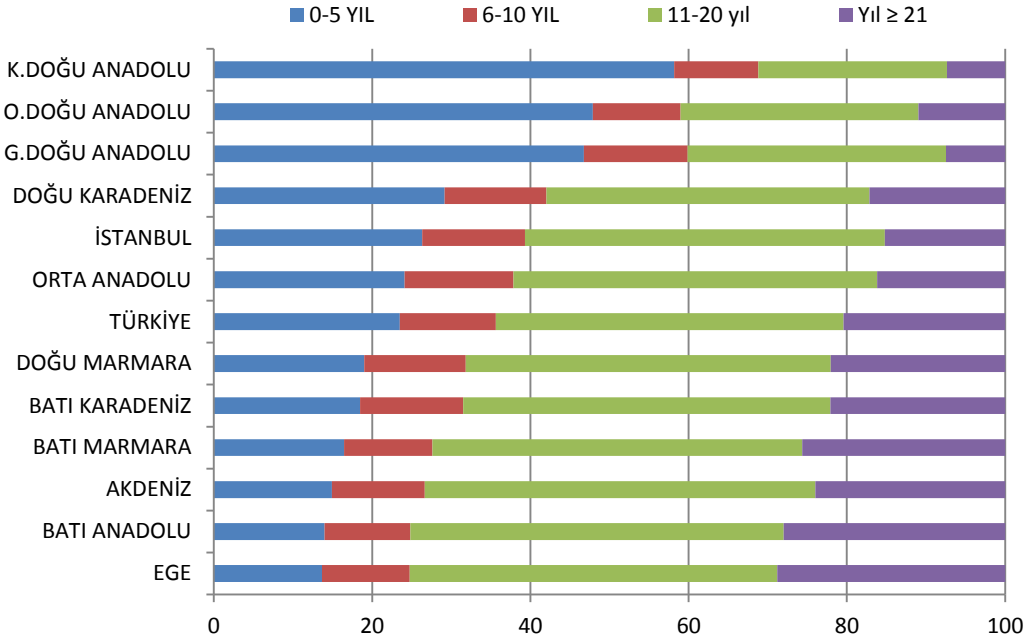
5.2 Öğretmen Profili

Öğretmen profili eğitim sistemlerinin tanımlanmasında önde gelen başlıklardandır. Öğretmenleri temel özellikler bağlamında ülke ve bölge düzeyinde incelemek eğitimde söz konusu sınıflandırmalara göre farklılaşmaların nedenlerini tespit etmek açısından önemlidir. Öğretmen bileşeninin ülke ve bölge açısından eğitime olan etkisi bu şekilde daha net ortaya konulabilmektedir. Ortaöğretim kurumları kapsamında öğretmenlik mesleğinin mevcut durumunu ortaya koymayı amaçlayan bu bölümde öğretmenler; çalışma yılı, cinsiyet, ekonomik durum ve öğretim süresi gibi çeşitli özellikleri itibarıyla incelenmektedir.

Öğretmen verimliliğinin önemli değişkenlerinden biri olarak kabul edilen çalışma yılı, tecrübe ve yeniliğe yatkınlık bağlamında değerlendirilmektedir. Bu açıdan ortaöğretim öğretmenleri incelendiğinde Türkiye genelinde öğretmenlerin yaklaşık % 25'inin 5 yıldan az, % 20'sinin ise 20 yıldan fazla tecrübeli olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin yaklaşık % 45'i ise 11 ile 20 yıl arası çalışma tecrübesine sahiptir (Bkz. Şekil 5.7).

Çalışma yılına göre öğretmen oranı bölgeler itibarıyla ciddi ölçüde farklılaşmaktadır. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde ortaöğretim öğretmenlerinin % 50'sinden fazlası 5 yıldan az çalışma süresine sahipken, Ege Bölgesinde söz konusu oran % 13,6'dır. Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde de büyük oranda daha az tecrübeli öğretmenler görev yapmaktadır. Öte yandan Akdeniz, Batı Anadolu ve Batı Marmara bölgelerinde ise görece daha tecrübeli bir öğretmen profili mevcuttur (Bkz. Şekil 5.7).

Şekil 5.7: Ortaöğretimde Bölgesel Düzeyde Çalışma Yılı İtibarıyla Öğretmen Oranı (2012-2013)

NUTS-1 bölgeleri "0-5"yıla göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü

Öğretmen yaş dağılımı bağlamında bölgesel farklılaşmanın temel sebebi hızlı öğretmen sirkülasyonudur. Bu konuya Onuncu Kalkınma Planında değinilerek "Deneyimli öğretmenlerin dezavantajlı bölgelerde ve okullarda uzun süreli çalışması özendirilecektir."²⁰ hedefine yer verilmiştir. Söz konusu durum MEB (2010-2014) Stratejik Planında ise "Öğretmenlerin bölgelere ve yerleşim yerlerine göre dengeli dağılımı sağlanarak, özlük haklarında hizmet yaptıkları

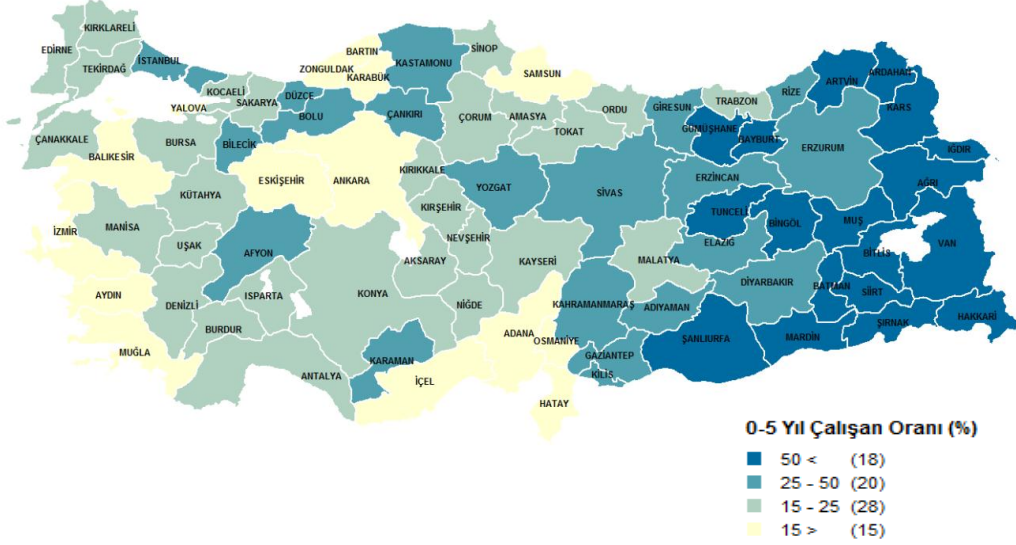
²⁰ Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Md. 153.

yerleşim yerleri, görev bölgeleri ve görev alanları esas alınarak gerekli düzenlemeler yapılacaktır”²¹ şeklinde ifade edilmiştir.

Öğretmenlerin çalışma yılına göre oranlarının değişiklik göstermesinde en önemli etken ilin öğretmenler açısından tercih edilebilirliğidir. Afyon (% 30), Bilecik (% 26), Düzce (% 26), Bolu (% 25), Çankırı (% 30), Kastamonu (% 33), Karaman (% 31) illerinde, buldukları bölgelere göre 0-5 yıllık öğretmen oranı yüksektir. Ege ve Akdeniz bölgelerinin kıyı kesimlerinde ise 0-5 yıllık öğretmen oranı yaklaşık % 10’dur. Şırnak ve Hakkâri’de öğretmenlerin yaklaşık % 90’ı; Ardahan, Muş ve Ağrı illerinde ise % 80’i 5 yıldan daha az tecrübelidir. 0-5 yıllık öğretmen oranının yüksek olduğu diğer iller Bitlis (% 76), Siirt (% 73), Iğdır (% 70) ve Kars’tır (% 69) (Bkz. Harita 5.3).

²¹ MEB (2010-2014) Stratejik Planı, 8. Tema, Stratejik Amaç-13.

Harita 5.3: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Çalışma Yılına Göre Öğretmen Oranı (2013)

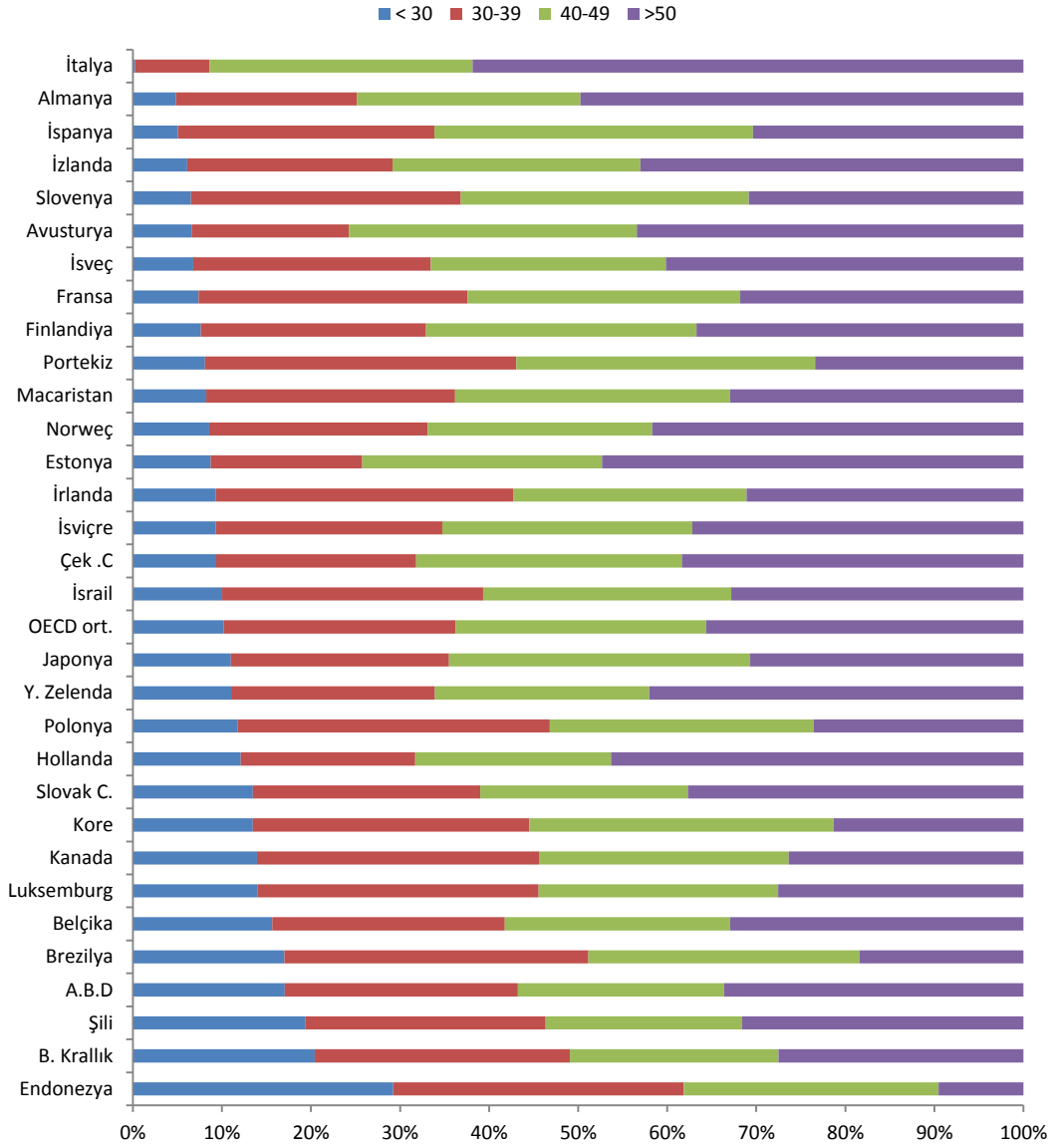
Kaynak: MEB, İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü

Öğretmenlerin göreve başladığı yıldan itibaren hesaplanan çalışma yılının yanı sıra önemli bir diğer husus da herhangi bir kurumda ortalama ne kadar süre görev yaptığıdır. Söz konusu göstergenin 5 yıldan az tecrübeli öğretmen oranının yüksek olduğu bölgelerde nispeten düşük olacağı öngörülmektedir. Bunun sebebi, bahsi geçen bölgelerde öğretmenlerin bölge içindeki sirkülasyonunun düşük olmasıdır. Öğretmenlerin göreve başladığı kurumlardan kısa sürede ayrılması kurum kültürünün ve hafızasının oluşmasını engellemektedir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak “öğretim” ve “rehberlik” uygulamalarında istenen düzeyde verim elde edilememektedir.

OECD ülkelerinin büyük bir bölümünde 30 yaştan genç öğretmenlerin oranı düşüktür. Söz konusu oran itibarıyla OECD ülkeleri ortalaması % 10 olup bu oranın en yüksek olduğu ülkeler Endonezya (% 29,2) ve B. Krallık (% 20,4);

en düşük olduğu ülkeler ise İtalya (% 0,2) ve Almanya'dır (% 4,8). İtalya' da öğretmenlerin % 62'sinin yaşı 50'nin üzerindedir. Almanya, Estonya ve Hollanda'da ise 50 yaşın üzerinde öğretmen oranı yaklaşık % 50'dir. OECD sınıflandırmasından farklı olarak Türkiye'de öğretmen analizleri yaşa göre değil çalışma yılı esasına dayalı olarak yapılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye ile OECD kıyas edilirken, doğrudan karşılaştırılabilir bir veri olmaması sebebiyle, "0-5 yıl tecrübe" ile "30 yaş altı"nın aynı olduğu varsayılmaktadır. Türkiye % 23'lük 5 yıldan daha az tecrübeli öğretmen oranı ile Endonezya'dan (% 29) sonra en genç öğretmen profiline sahip ülkedir (Bkz. Şekil 5.8).

Şekil 5.8: Ortaöğretimde Ülkelere Göre Öğretmenlerin Yaş Dağılımı (2010)

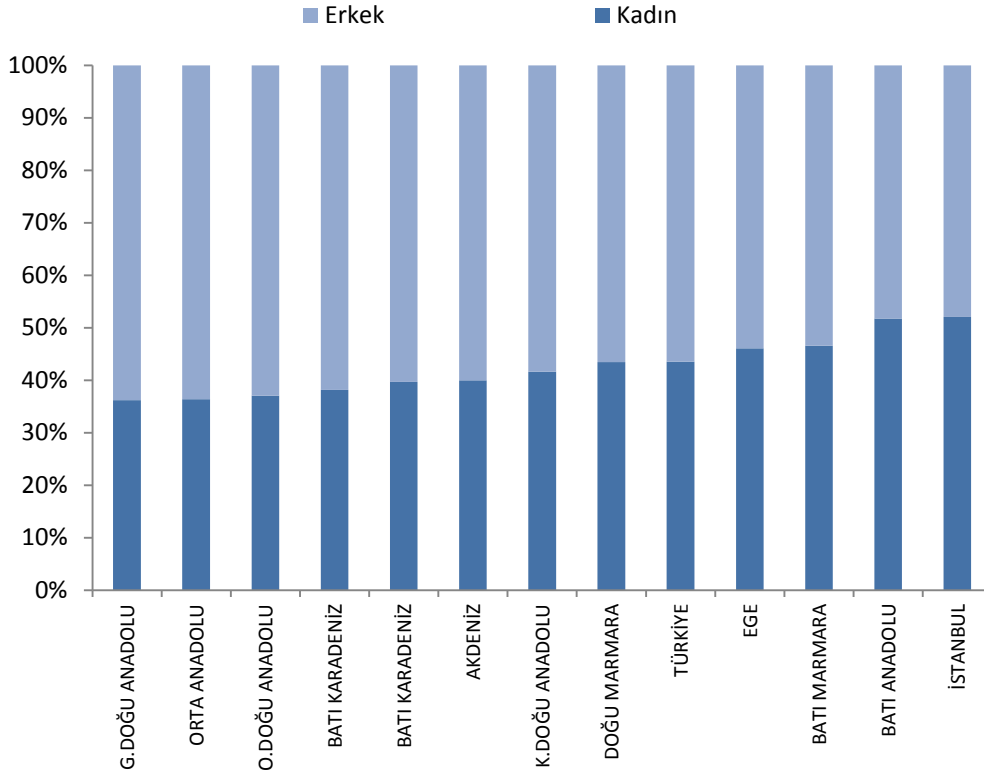
Ülkeler <30 'e göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2012.

Öğretmenlik mesleği açısından kadın/erkek oranının incelenmesi, eğitimde cinsiyete bağlı değişkenlerin analiz edilebilmesi açısından önemlidir. Türkiye’de kamu çalışanlarının % 36’sı kadındır. Öğretmenlerin ise temel eğitimde % 60’ı, ortaöğretimde % 44’ü kadındır. Söz konusu oranlar, öğretmenlik mesleğinin kamuda kadınlar tarafından daha fazla tercih edildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca eğitim kademelerine göre farklılaşan kadın öğretmen oranı öğretmenlik mesleğinin kademelere göre farklı bir nitelik taşıdığını göstermektedir.

Ortaöğretimde öğretmenlerin cinsiyete göre dağılımı açısından bölgesel düzeyde farklılaşmalar söz konusudur. Şekil 5.9’da görüleceği üzere İstanbul ve Batı Anadolu bölgeleri cinsiyet dağılımı açısından eşit değerlere sahip iken diğer bölgeler önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Güneydoğu Anadolu, Orta Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Batı Karadeniz bölgelerinde kadın öğretmen oranı % 40’ın altındadır. Batı Marmara (% 47) ve Ege (% 46) bölgeleri ise ortalamanın üzerinde ve kadın/erkek dengesinin nispeten sağlandığı bölgelerdir.

Şekil 5.9: Ortaöğretimde Bölgelere Göre Öğretmen Cinsiyet Dağılımı (2012-2013)

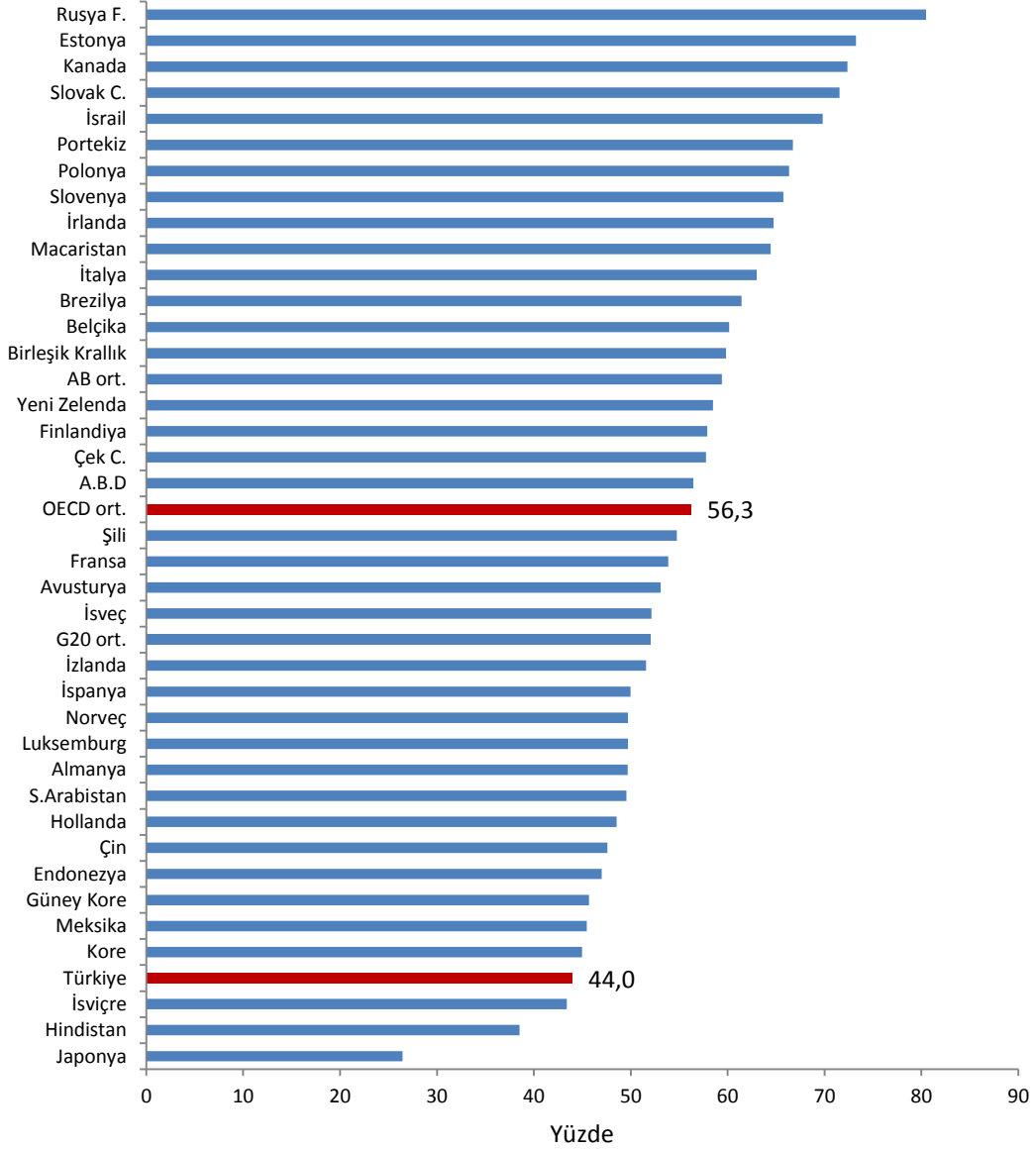

NUTS-1 bölgeleri kadın öğretmen oranına göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü

Ülkeler düzeyinde kadın/erkek öğretmen oranı incelendiğinde söz konusu oranın ülkelerin sosyo- ekonomik ve kültürel yapılarına bağlı istihdam oranlarından etkilendiği anlaşılmaktadır. Kadın öğretmen oranının diğer ülkelere göre nispeten düşük olduğu Japonya’da ortaöğretimdeki öğretmenlerin yalnızca % 25’i kadındır. Söz konusu oran Asya ve Uzak Doğu ülkelerinin büyük bir bölümünde % 50’nin altındadır. Kadın öğretmen oranının en yüksek olduğu ülkelerden Rusya, Estonya, Kanada ve Slovak Cumhuriyeti’nde ilgili oran % 70’in üzerindedir. Türkiye ise % 44 oranı ile OECD (% 56) ortalamasının altındadır (Bkz. Şekil 5.10).

Şekil 5.10: Ortaöğretimde Ülkeler İtibarıyla Kadın Öğretmen Oranı (2010)

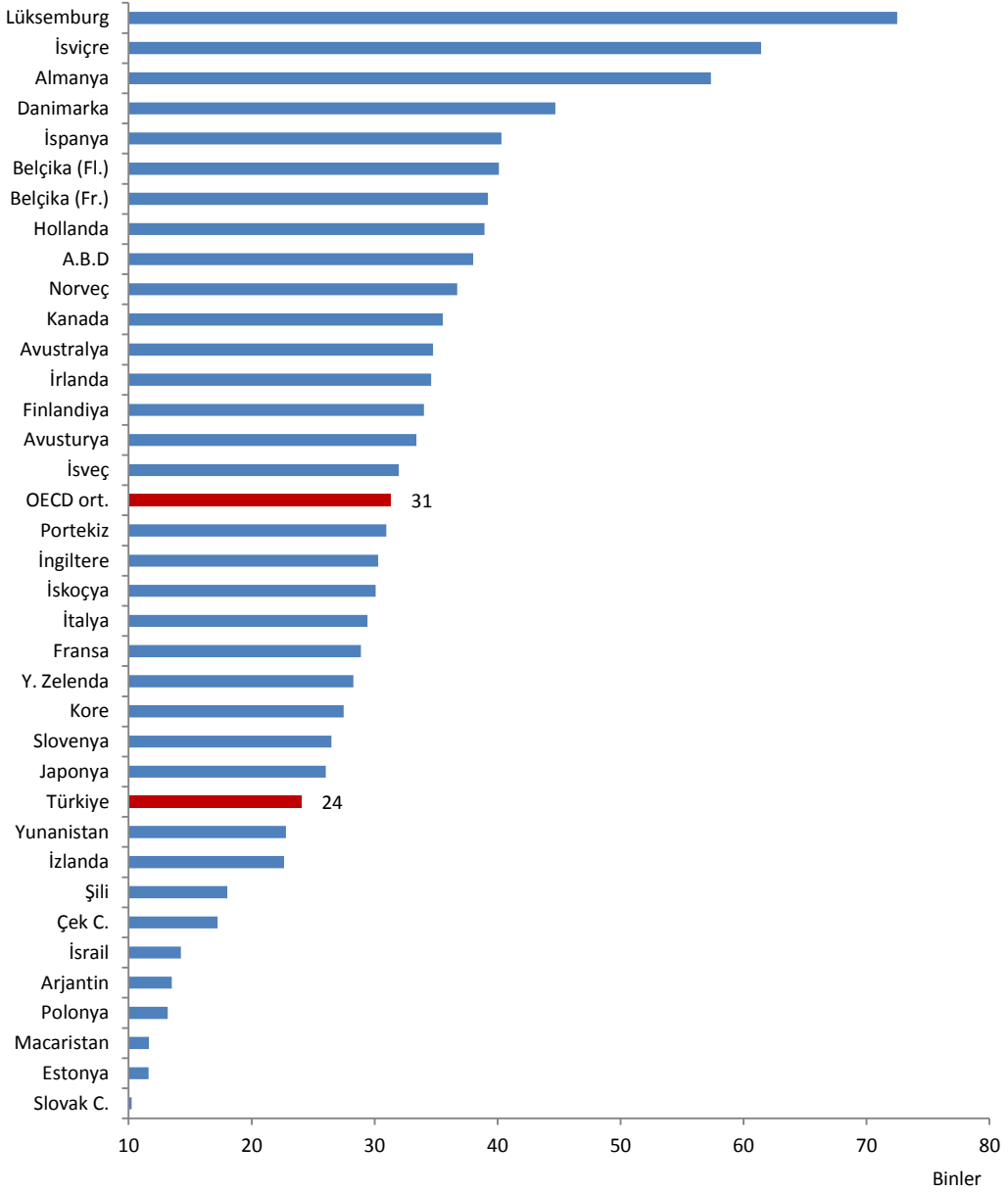

Ülkeler kadın öğretmen oranına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2012.

Öğretmen profilinin önemli göstergelerinden bir diğeri de öğretmen maaşlarıdır. Öğretmenlerin ekonomik standartları öğretmen motivasyonunu, mesleki statüyü ve mesleğin tercih edilme düzeyini etkilemektedir. OECD ülkeleri itibarıyla öğretmen başlangıç maaşlarının ortalaması 31.348 \$ olup Slovak Cumhuriyeti, Estonya ve Macaristan'da başlangıç maaşları 15.000 \$'ın altında; Lüksemburg, İsviçre ve Almanya'da ise 50.000 \$'ın üzerindedir. Satın alma gücü paritesine göre hesaplanan ortaöğretimde öğretmen başlangıç maaşları açısından, Türkiye (24.053 \$) Yunanistan, Japonya gibi ülkelerle benzer özellik göstermektedir (Bkz. Şekil 5.11).

Şekil 5.11 : Ortaöğretimde Öğretmenlerin Başlangıç Maaşları (Bin \$, 2011)

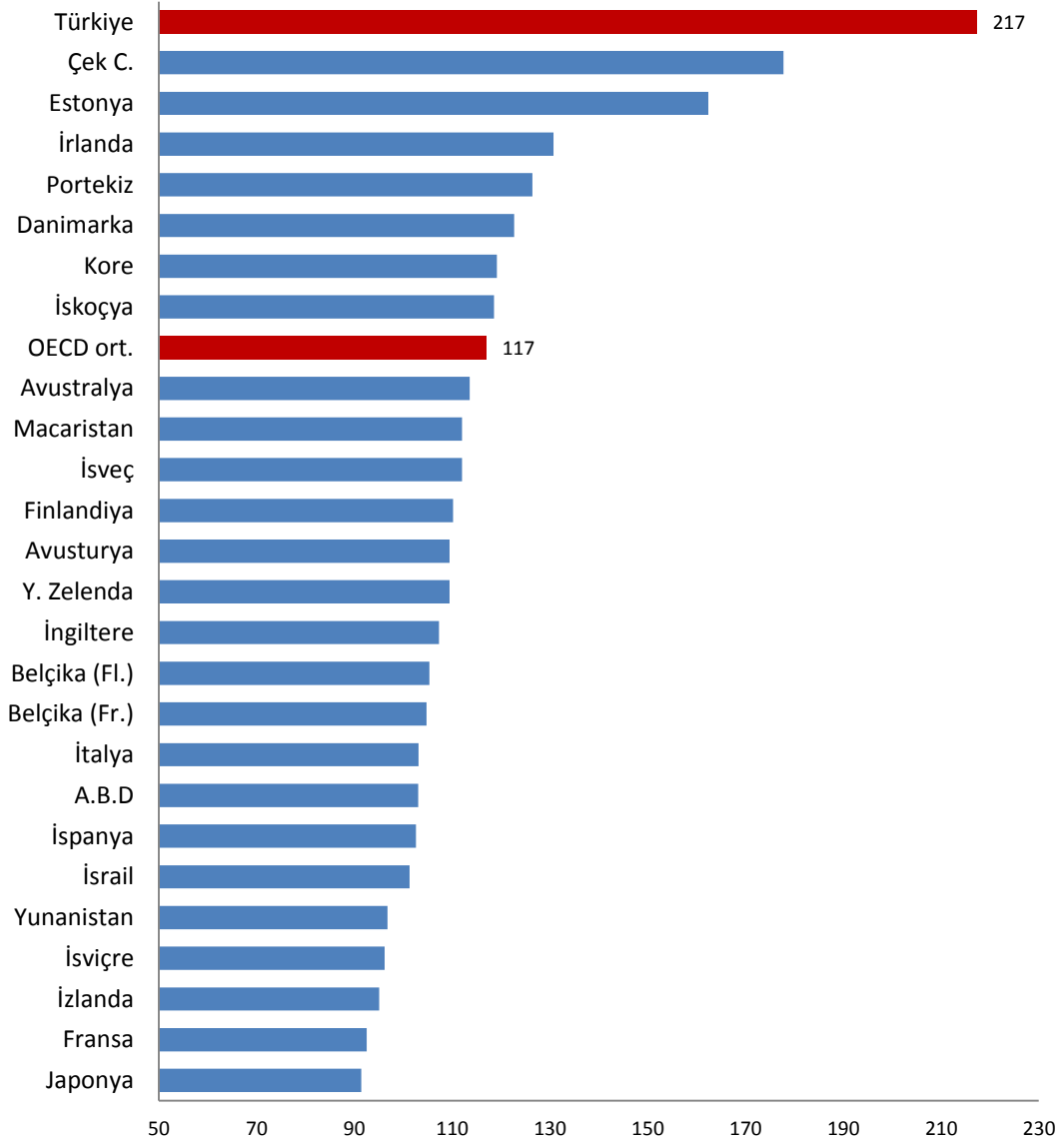
Ülkeler Ortaöğretim öğretmenlerinin başlangıç maaşlarına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Not: OECD tarafından SAGP' ye göre hesaplanmıştır.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2012.

Öğretmen maaşlarının ne kadar olduğu gibi ne oranda arttığı da önemli bir gösterge olup belirli bir referans yılına göre maaş eğilimleri mesleğin gelecekteki konumunun yordanmasına katkı sağlamaktadır. Şekil 5.12’de OECD tarafından 2000 yılında bütün ülkeler için öğretmen maaşları 100 birim kabul edilerek 11 yıl içindeki eğilimleri incelenmiştir. 2000-2011 yılları arasında ortaöğretim öğretmen maaşlarında en önemli artışlar Türkiye (% 117), Çek Cumhuriyeti (% 78) ve Estonya’ da (% 62) gerçekleşmiştir. Söz konusu artışın OECD ortalaması ise % 17’dir. Japonya, Fransa, İzlanda gibi ülkelerde ise sınırlı da olsa bir azalma söz konusudur. Türkiye’de öğretmen maaş eğiliminin yorumlanmasında önemli bir gösterge de zaman içinde kişi başına düşen GSYİH oranının değişimidir. Bu oran 2000 yılında 4.130 \$ iken 2011 yılında 10.466 \$’a yükselerek 11 yıl içinde % 153 oranında artış göstermiştir. İlgili göstergeler sözü edilen süre içinde öğretmen maaşlarında GSYİH’ den % 15 daha az artış gerçekleştiğini göstermektedir. Sonuç olarak Türkiye’de hızla artan öğretmen sayısına rağmen öğretmen maaş artışıdaki ivme öğretmenlik mesleği açısından oldukça önemli bir gelişmedir.

Şekil 5.12: 2000-2011 Yılları Arasında Ortaöğretimde Öğretmen Maaş Eğilimleri (2000=100)

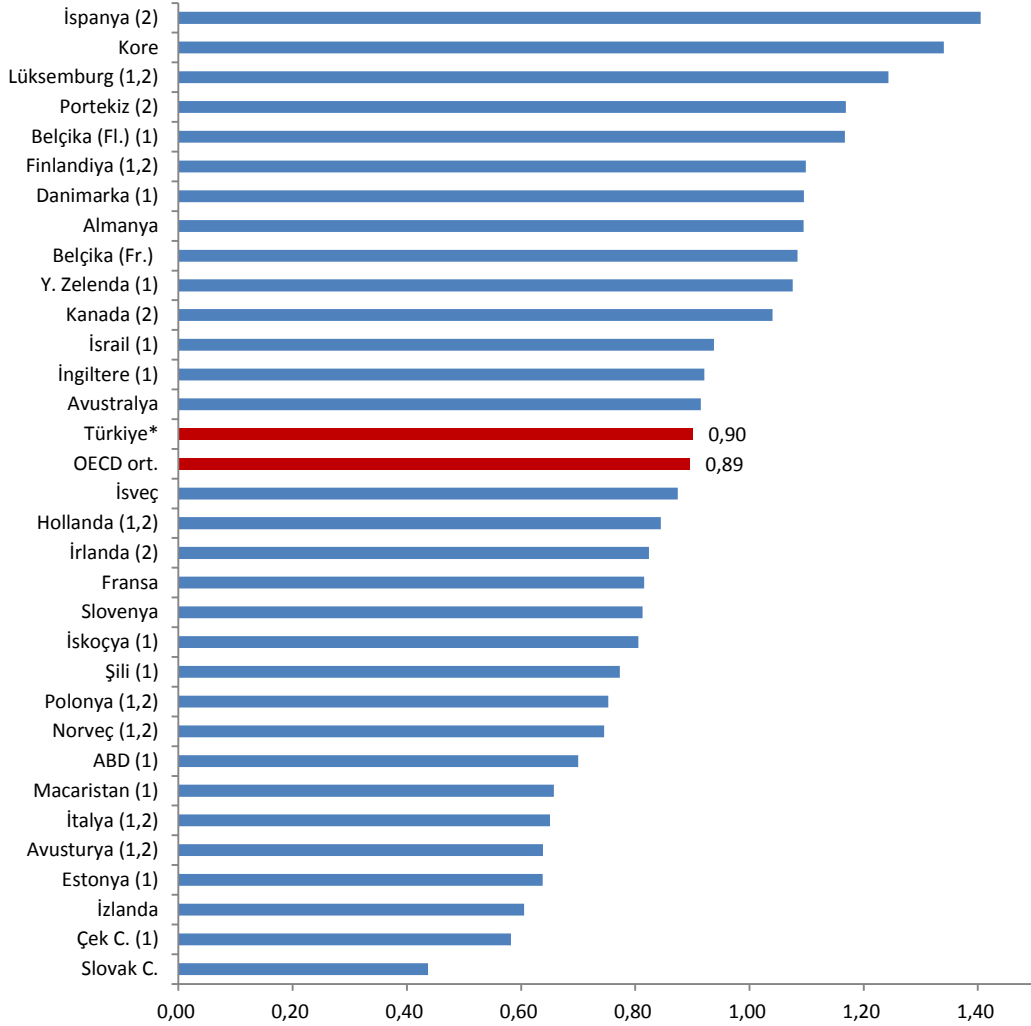

Ülkeler ortaöğretim öğretmen maaş artışlarına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2012.

Öğretmen maaşlarının ülkelere göre karşılaştırılmasında ülkenin görece refah düzeyini ve işgücü piyasasındaki ortalama ücret seviyesini de dikkate alması bakımından öğretmen maaşlarının yükseköğretim mezunu olanların ortalama maaşlarına oranı kritik bir karşılaştırma imkanı sunmaktadır. Türkiye’de ortaöğretimde öğretmen maaşının, yükseköğretim mezunlarının ortalama maaşına oranı 0,9’dur. Bu oranın OECD ortalaması ise 0,89’dur. İlgili oran açısından Türkiye ortalaması OECD ortalaması ile benzerlik göstermektedir. İspanya (1,40), Kore (1,34) ve Lüksemburg’da (1,24) öğretmen maaşları ortalama yükseköğretim mezunu maaşına kıyasla oldukça yüksek iken Slovakya (0,44), Çek Cumhuriyeti (0,58) ve İzlanda (0,61) ise söz konusu oranın en düşük olduğu ülkelerdir (Bkz.Şekil 5.13).

Şekil 5.13: Ortaöğretimde Öğretmen Maaşının Ortalama Yükseköğretim Mezunu Maaşına Oranı (2011)

(1): Gerçek maaşla birlikte ilave ödemeleri de kapsamaktadır.

(2): 15 yıllık tecrübe ve minimum öğrenim seviyesi için maaşları ifade etmektedir.

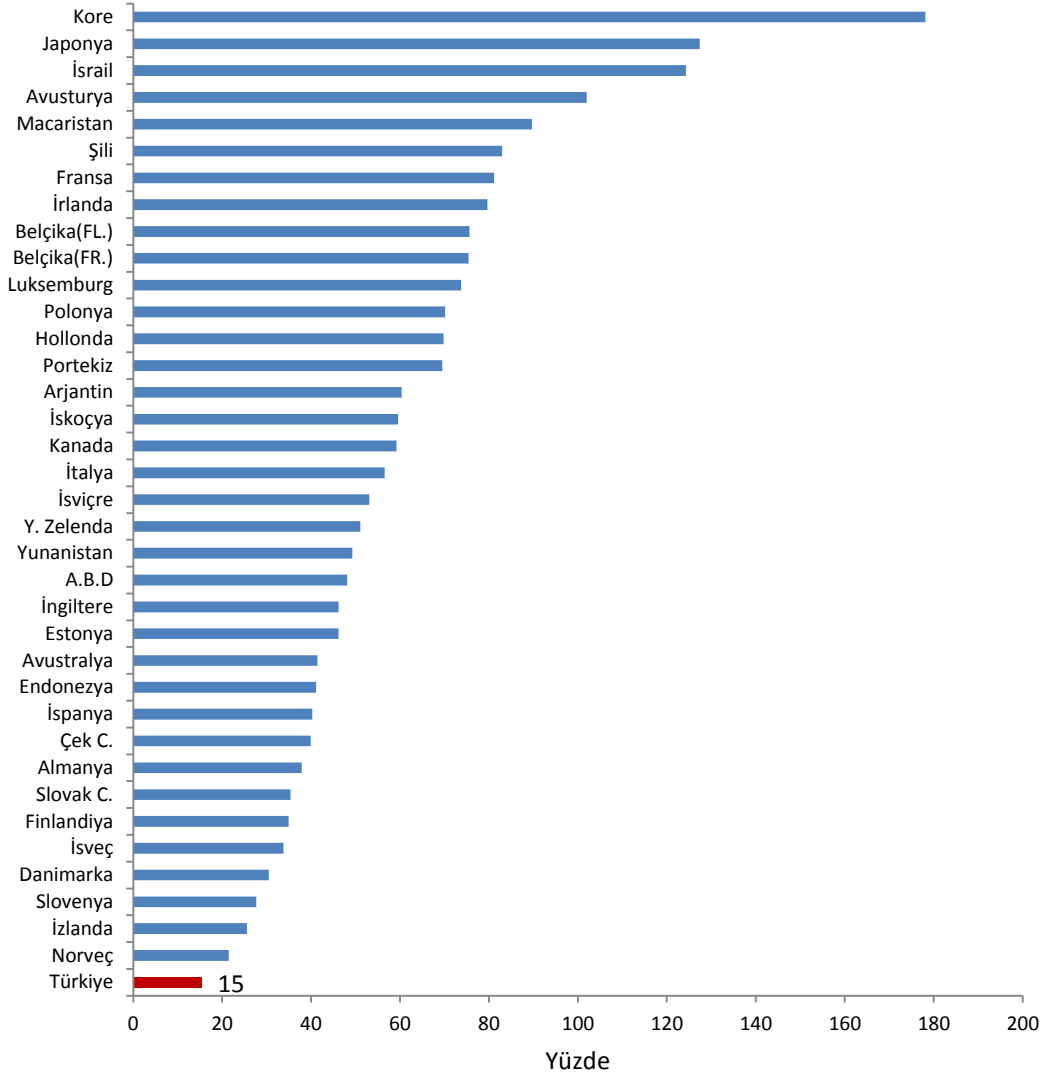
* Türkiye için ilgili veri OECD'de yer almadığı için 2010 yılı TÜİK verilerinden yararlanılarak 5. derecedeki bir ortaöğretim öğretmenin, ek derssiz ücreti baz alınarak hesaplanmıştır.

Ülkeler maaş oranına göre azalarak sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

Hizmet süresince maaş değişimi öğretmenlerin mesleki motivasyonunun belirleyicilerindedir. OECD ülkelerinin büyük çoğunluğunda öğretmenler mesleki kariyerlerinin sonuna geldiklerinde maaşlarında başlangıç maaşlarına oranla % 50'nin üzerinde değişim gerçekleşmektedir. Kore (% 178), Japonya (% 127), İsrail (% 124) ve Avusturya (% 102) değişimin en fazla görüldüğü ülkelerdir. Türkiye (%15) ilgili göstergenin en düşük olduğu ülkedir. Norveç (% 21) ve İzlanda (% 26) ise söz konusu oran itibarıyla düşük değerlere sahip diğer ülkelerdir (Bkz. Şekil 5.14). Türkiye'de öğretmen maaşları kariyere göre şekillenmediği için öğretmen maaş artışlarının temel belirleyicisi çalışma yılıdır. Öğretmenlik mesleğinde motivasyonun temel belirleyicilerinden birinin de “kariyer sistemi” olduğu kabul edilmektedir. OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında bu yönüyle Türkiye'de öğretmenlik kariyer sisteminin önemli bir gereklilik olduğu ortaya çıkmaktadır.

Şekil 5.14: Ortaöğretimde Öğretmenlerin Kariyerlerinin Başında ve Sonunda Maaş Değişimi (2011)

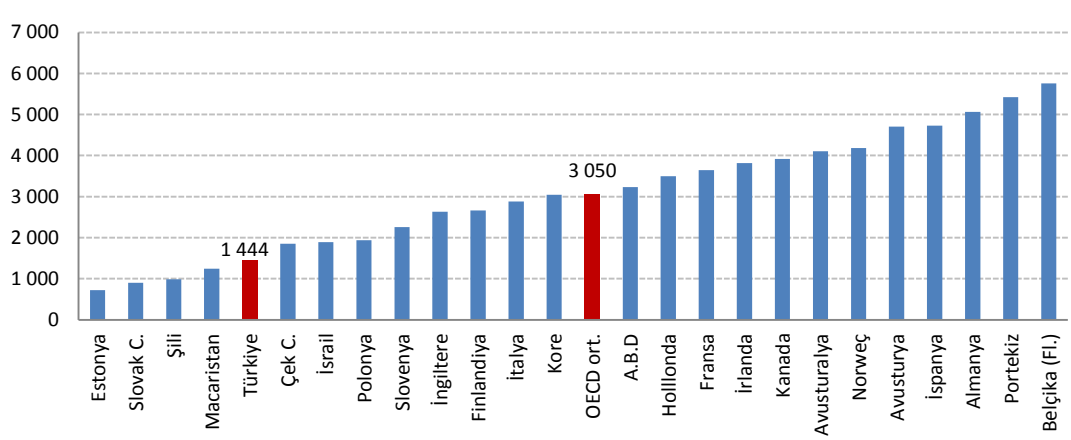
Ülkeler maaş değişimine göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Not: OECD tarafından SAGP' ne göre hesaplanmıştır.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

Eğitim harcamalarında kaynağın büyük bir bölümü personel giderlerine ayrılmaktadır. Öğretmen maaşlarının öğrenci başına öğrenci oranı ile sentezi şeklinde ifade edilebilecek olan öğrenci başına öğretmen maaş ortalaması eğitime ayrılan kaynakların incelenmesinde önemli bir göstergedir. Öğretmen maaşları eğitim kaynaklarının öğretmen açısından analiz edilmesine fırsat sunarken ilgili gösterge, kaynakları öğrenci açısından karşılaştırma imkânı sunar. Almanya, Portekiz ve Belçika’da öğretmenlere ödenen miktar, öğrenci başına 5.000 \$’a karşılık gelmektedir. Söz konusu oranın OECD ortalaması ise 3.050 \$’dır. Öğrenci başına öğretmen maaş ortalamasının diğer ülkelere kıyasla düşük olduğu Estonya, Slovak C. ve Şili’de bu oran 1.000 \$’dan daha azdır. Türkiye’de ise öğrenci başına öğretmen maaş ortalaması 1.444 \$’dır (Bkz. Şekil 5.15).

Şekil 5.15: Ortaöğretimde Öğrenci Başına Öğretmen Maaşı Ortalaması (\$, 2011)

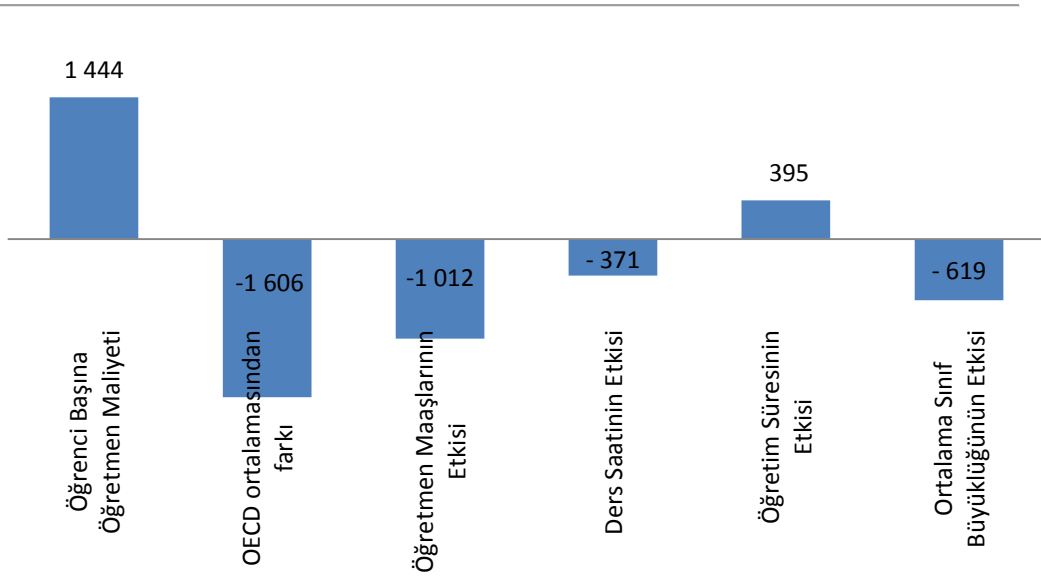
Ülkeler öğrenci başına öğretmen maaş ortalamasına göre artan şekilde sıralanmıştır

Not: Değeri 10.409 \$ olan Lüksemburg grafiğe dâhil edilmemiştir.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

Öğrenci başına öğretmen maaşı ortalaması temelde dört değişkene bağlıdır. Bu değişkenler, öğretmen maaşları, ders saati, öğretim süresi ve ortalama sınıf büyüklüğüdür. Öğrenci başına öğretmen maaş ortalaması Türkiye’de OECD’den 1.606 \$ daha azdır. Bu farkın dört ayrı değişkene göre incelendiği Şekil 5.16’ya göre söz konusu farkın oluşmasında en büyük etken öğretmen maaşlarıdır (-1.012 \$). Ders saatlerinin az olması ve ortalama sınıf büyüklüğünün fazla olması da Türkiye ortalamasının OECD’den düşük olmasına neden olan diğer etkenlerdir. Türkiye’de ders saatlerinde yapılan artışın öğrenci başına öğretmen maliyetini olumlu etkileyeceği öngörülmektedir. Pozitif etkiye sahip tek etken ise öğretim süresinin (öğretmenlerin yıllık çalışma süresi) OECD ortalamasına kıyasla düşük olmasıdır.

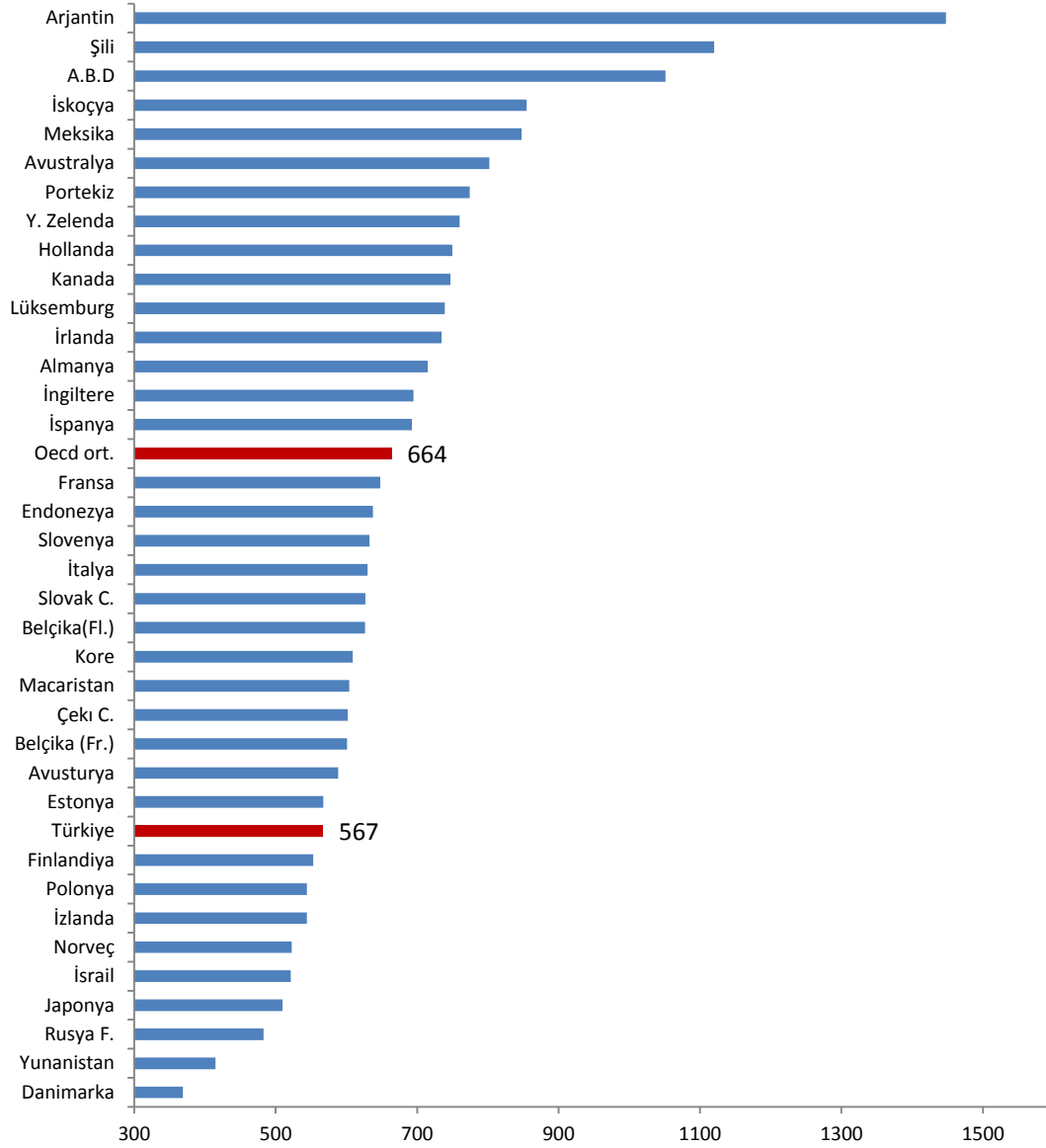
Şekil 5.16: Türkiye’de Çeşitli Etkenlerin Ortaöğretimde Öğrenci Başına Öğretmen Maaşı Ortalamasına Etkisi (\$, 2011)

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

Net öğretim süresi öğretmenlerin sınıf içi çalışma sürelerini gösteren ve öğretim kalitesini doğrudan etkileyen önemli bir değişkendir. Ders yükü olarak da nitelendirilen bu değişken ülkeden ülkeye farklılaşmaktadır. Öğretmenlerin net çalışma süresi Arjantin ve Şili gibi Güney Amerika ülkelerinde 1.100 saatin üzerinde iken Danimarka, Yunanistan ve Rusya Federasyonunda 500 saatten daha azdır. Söz konusu değer Norveç, İzlanda, Polonya ve Finlandiya gibi Kuzey Avrupa ülkelerinde ise 500 saatin üzerindedir. OECD ülkelerinde ortalama 664 saat olan net öğretim süresi Türkiye’de 567 saattir (Bkz. Şekil 5.17). Bu oranlar tek başına değerlendirildiğinde Türkiye’de öğretmenlerin çalışma süresinin OECD ülkelerinden kıyasla daha az olduğu düşünülebilir. Ancak dikkate alınması gereken diğer değişkenler farklılaşan derslik ve öğretmen başına öğrenci sayılarıdır. Öğretimin planlanması, öğrenme sürecinin kılavuzlanması, sürecin ve çıktıların değerlendirilmesi de çalışma süresini etkileyen önemli değişkenlerdir.

Şekil 5.17: Ortaöğretimde Net Öğretim Süresi (2011)

Ülkeler öğretim sürelerine göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

6. YÖNETİŞİM VE FİNANSMAN

6.1 Yönetişim

Dünyadaki eğitim sistemleri incelendiğinde, ülkeden ülkeye ve hatta bölgeden bölgeye farklılaşan yönetim modellerinin var olduğu görülmektedir. Yönetişim modelleri arasında farklılıklar genellikle merkez teşkilatın eğitimin farklı bileşenleri üzerindeki yetki farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Merkez teşkilatın yetki alanının geniş olduğu eğitim sistemleri merkezi olarak tanımlanırken, yerel yönetimlerin ya da okul yönetiminin eğitimin farklı bileşenleri ile ilgili karar alma süreçlerindeki yetkilerinin geniş olduğu sistemler adem-i merkeziyetçi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin eğitim sisteminde genel olarak merkeziyetçi bir yönetim anlayışı olduğu kabul edilmektedir. Bu kapsamda eğitim sisteminin yönetim yapısı PISA araştırmaları sonucunda elde edilen veriler kullanılarak değerlendirilmektedir.

Kutu 6.1: Yönetişim Göstergeleri

PISA araştırmaları çerçevesinde okulların genel yapısı ve işleyişi hakkında veri elde edilebilmesi amacıyla hazırlanan soru kâğıtlarını söz konusu alanlara dair en bilgili kişiler (genellikle okul müdürü ya da vekili) yanıtlamaktadır. Soru kâğıtları aşağıdaki konulara yönelik soruları içermektedir:

Yönetişim Kapsamında

- Okul liderliği,
- Öğrenci profili,
- Müfredattaki konu ağırlığı,
- Müfredat dışı aktiviteler,
- Okul büyüklüğü,
- Okulun sosyo-ekonomik altyapısı,
- Eğitim ve öğretime verilen destek.

Tablo 6.1’de okulların kaynak tahsisi ile eğitim programları üzerindeki özerkliği Türkiye ve OECD ortalaması düzeyinde incelenmiş olup Türkiye’nin öğretmen politikaları açısından daha merkeziyetçi bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin işe alınması, işten çıkarılması gibi uygulamalarda merkez teşkilatın yetkisi itibarıyla Türkiye ortalaması (% 99, % 96) OECD ortalamasından (% 25, % 37) oldukça yüksek gerçekleşmektedir. Öğretmenlerin başlangıç maaşlarının ve maaşlarındaki artışın belirlenmesinde ise Türkiye (% 99, % 99) kadar olmasa da OECD’de (% 77, % 73) merkeziyetçi bir yapı hâkimdir.

Eğitim sisteminin bütçe üzerindeki özerkliği açısından da Türkiye’de merkez teşkilatın yetki alanı daha geniştir. Türkiye’de okul yönetimi ve öğretmenler okul bütçesinin planlanmasında % 34, okul içindeki bütçe tahsisinde ise % 56 oranında söz sahibi iken bu oranların OECD ortalaması sırasıyla % 46 ve % 81’dir.

Eğitimin en önemli bileşenlerinden olan müfredat konusunda da durum çok farklı değildir. Kullanılan ders kitaplarının seçimi, ders içeriğinin belirlenmesi, programdaki derslere karar verilmesi gibi müfredatla ilgili konularda Türkiye’de merkezi yönetimin yetkisi (% 68, % 76 ve % 65), okul yönetiminin yetkisinden (% 14, % 9, % 14) oldukça yüksektir. Söz konusu alanlara dair OECD ortalamaları incelendiğinde ise büyük ölçüde okul yönetiminin (% 78, % 45, % 50) yetkili olduğu görülmektedir. Ölçme-değerlendirme politikalarının belirlenmesinde ise okul yönetimi ve öğretmenlerin yetki sahibi olma oranları hem Türkiye’de (% 42), hem de OECD’de (% 66) yüksektir.

Tablo 6.1 : Okulların Kaynak Tahsisi ile Eğitim Programları Üzerindeki Özerkliği

		Türkiye			OECD		
		1	2	3	1	2	3
Okulların Kaynak Tahsisi Üzerindeki Özerkliği	Öğretmenlerin işe alınması (%)	1	1	99	61	14	25
	Öğretmenlerin işten çıkarılması (%)	2	2	96	51	13	37
	Öğretmen başlangıç maaşlarının belirlenmesi (%)	1	0	99	17	7	77
	Öğretmen maaşlarındaki artışın belirlenmesi (%)	1	0	99	17	10	73
	Okul bütçesinin planlanması (%)	34	19	47	46	22	32
	Okul içinde bütçe tahsisine karar verilmesi (%)	56	16	28	81	12	8
	Ortalama endeks	(-0.18)			(-0.06)		
	Değişkenlik endeksi	0.2			0.7		
Okulların Müfredat ve Ölçme-Değerlendirme Üzerindeki Özerkliği	Öğrenci ölçme/ değerlendirme politikalarının belirlenmesi (%)	42	29	30	66	23	11
	Kullanılan ders kitaplarının seçimi (%)	14	18	68	78	15	8
	Ders içeriğinin belirlenmesi (%)	9	15	76	45	31	24
	Programdaki derslere karar verilmesi (%)	14	21	65	50	28	21
	Ortalama endeks	(-1.04)			(-0.06)		
	Değişkenlik endeksi	0.4			0.8		
1	Sadece "okul müdürleri ve / veya öğretmenler"						
2	Her ikisi; " okul müdürleri ve / veya öğretmen" ve "bölgesel ve / veya ulusal eğitim otoritesi"						
3	Sadece "bölgesel ve / veya ulusal eğitim otoritesi"						

Kaynak: OECD, PISA 2009 verilerinden derlenmiştir.

OECD ülkeleri “müfredat ve ölçme/değerlendirme” alanlarında okul özerkliğinin yapısına bağlı olarak ikiye ayrıldığında Türkiye okul özerkliğinin daha az olduğu grupta yer almaktadır. Türkiye, Portekiz, Yunanistan gibi ülkelerde ders kitaplarının ve eğitim programlarında yer alacak derslerin seçimi, ölçme/değerlendirme politikalarının oluşturulması gibi öğretimle alakalı temel konuların netleştirilmesinde okullar merkez teşkilat ile beraber hareket etmekte iken Avusturya, Kanada, Finlandiya gibi ülkelerde okulların yetki alanı çok daha geniştir.

OECD ülkeleri, okullar arasındaki rekabetin ölçüsü itibarıyla da incelenmiştir. Okullar arasındaki rekabetin daha az olduğu grupta yer alan Türkiye’de bu duruma özel okul oranının (% 8) görece düşük olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Yapılan çalışma sonucu, okullar arasında rekabetin daha az ve okul yönetiminin daha fazla söz sahibi olduğu ülkelerde akademik başarı oranının nispeten yüksek olduğu tespit edilmiştir. Türkiye’de okullar arası rekabet daha az olsa da, okul yönetimlerinin eğitimin içeriği boyutundaki yetkisi oldukça sınırlıdır (Bkz.Tablo 6.2).

Tablo 6.2: Okul Yönetim Politikaları

		Okullar Arasında Rekabet Daha <u>Az</u>	Okullar Arasında Rekabet Daha <u>Fazla</u>
		Aynı bölgedeki öğrenciler için rekabet eden okullar: % 73	Aynı bölgedeki öğrenciler için rekabet eden okullar: % 89
		Özel Okullar: % 8	Özel Okullar: % 52
Müfredat ve Ölçme/ Değerlendirmede Okulun Özerkliği Daha <u>Az</u>	Öğrenci değerlendirme politikalarının oluşturulması: % 61	Yunanistan, Meksika, Portekiz, Türkiye, Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Hırvatistan, Kazakistan, Ürdün, Karadağ, Katar, Sırbistan, Tunus, Uruguay	-
	Ders kitaplarının seçimi: % 55		
	Ders içeriğinin belirlenmesi: % 14		
	Hangi derslerin verileceğine dair karar verme : % 18		
Müfredat ve Ölçme/ Değerlendirmede Okulun Özerkliği Daha <u>Fazla</u>	Öğrenci değerlendirme politikalarının oluşturulması: % 92	Avusturya, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Almanya, Macaristan, İzlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Lüksemburg, İsviçre, İngiltere, ABD, Brezilya, Rusya	Avustralya, Belçika, Şili, İrlanda, Kore, Hollanda, Dubai (BAE), Hong Kong-Çin, Endonezya
	Ders kitaplarının seçimi : % 97		
	Ders içeriğinin belirlenmesi % 85		
	Hangi derslerin verileceğine dair karar verme : % 87		

Not: Tabloda yer alan ülkelerden siyah renkle yazılmış olanlar OECD üye ülkelerini, mavi renkle yazılmış olanlar ise OECD partner ülkelerini belirtmektedir.

Kaynak: OECD, PISA 2009 verilerinden derlenmiştir.

Öğrencilerin okul, sınıf ve program düzeyinde seçilmesi ve gruplandırılması da OECD ülkeleri genelinde farklı politikalarla şekillendirilmektedir. Tablo 6.3'te ülkeler eğitim sistemi içindeki uygulamaları doğrultusunda dikey ve yatay farklılaşma boyutlarına bağlı olarak sınıflandırılmıştır. Türkiye, dikey farklılaşmanın düşük, yatay farklılaşmanın ise yüksek olduğu grupta yer almaktadır. Dikey farklılaşmanın düşük olmasının temel sebebi 15 yaşındaki öğrencilerin sınıf tekrarı veya eğitim kademesine başlama yaşı itibarıyla birbirinden çok fazla farklılaşmamasıdır. Türkiye'de okul düzeyinde yatay farklılaşma oranının yüksek olmasına ise başarısızlık, davranış problemleri ya da özel öğrenme ihtiyaçları nedeniyle diğer okullara öğrenci transferi yapan okul oranının yüksek ve öğrencileri yeteneklerine göre gruplandıran okul sayısının fazla olması sebep olmaktadır.

Türkiye, okul türlerinin ve eğitim programlarının çeşitliliğinin görece fazla olduğu bir ülkedir. İlk merkezî sınavın 8. sınıf düzeyinde yapıldığı Türkiye, öğrencilerin nispeten erken yaşlarda seçime tabi tutuldukları bir eğitim sistemini uygulamaktadır. Öğrenciler 8. sınıf itibarıyla akademik başarı düzeyleri göz önünde bulundurularak farklı okul türlerini seçme hakkını elde edebilmektedir. Öğrencilerin görece erken seçime tabi tutulmaları akademik seçici lise türlerinin ve yetenek sınavlarıyla öğrenci alan liselerin bulunmasıyla ilgilidir.

Tablo 6.3: Öğrencilerin Okul, Sınıf ve Program İtibarıyla Seçilmesi ve Gruplandırılması

		Düşük dikey farklılaşma		Yüksek dikey farklılaşma	
Sistem düzeyinde düşük yatay farklılaşma	Okul türlerinin sayısı veya farklı eğitim programları: 1.1	Bir veya daha fazla sınıf tekrarı yapan öğrenci: % 7	Bir veya daha fazla sınıf tekrarı yapan öğrenci: % 29	Standart okula başlama yaşı dışındaki öğrenci: % 7	Standart okula başlama yaşı dışındaki öğrenci: % 11
	Seçime tabi olunan ilk yaş: 15.8	Okul düzeyinde düşük yatay farklılaşma	Okul düzeyinde yüksek yatay farklılaşma	Okul düzeyinde düşük yatay farklılaşma	Okul düzeyinde yüksek yatay farklılaşma
	Seçici okullar: % 17	Başarısızlık, davranış problemleri ya da özel öğrenme ihtiyaçları nedeniyle diğer okullara öğrenci transferi yapan okullar: % 15	Başarısızlık, davranış problemleri ya da özel öğrenme ihtiyaçları nedeniyle diğer okullara öğrenci transferi yapan okullar: % 33	Başarısızlık, davranış problemleri ya da özel öğrenme ihtiyaçları nedeniyle diğer okullara öğrenci transferi yapan okullar: % 15	Başarısızlık, davranış problemleri ya da özel öğrenme ihtiyaçları nedeniyle diğer okullara öğrenci transferi yapan okullar: % 33
Sistem düzeyinde orta yatay farklılaşma	Okul türlerinin sayısı veya farklı eğitim programları: 3.0	Tüm derslerde öğrencileri yeteneklerine göre gruplandırılan okullar: % 8	Tüm derslerde öğrencileri yeteneklerine göre gruplandırılan okullar: % 38	Tüm derslerde öğrencileri yeteneklerine göre gruplandırılan okullar: % 8	Tüm derslerde öğrencileri yeteneklerine göre gruplandırılan okullar: % 8
	Seçime tabi olunan ilk yaş: 14.5	Avustralya, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Yunanistan, Norveç, ABD, İngiltere, Kazakistan, Litvanya, Rusya	İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Kore, Slovenya, Arnavutluk, Azerbaycan, Hong Kong-Çin, Şangay-Çin, Tayland	Ürdün	İspanya, Arjantin, Brezilya, Tunus, Uruguay
	Seçici okullar: % 42	İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Kore, Slovenya, Arnavutluk, Azerbaycan, Hong Kong-Çin, Şangay-Çin, Tayland	Endonezya, Kuzguzistan, Katar, Romanya, Çin Taipei	Meksika, Portekiz	Lüksemburg, Macao-Çin, Panama
Sistem düzeyinde yüksek yatay farklılaşma	Okul türlerinin sayısı veya farklı eğitim programları: 4.3	Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovak Cumhuriyeti, Hırvatistan, Singapur	Türkiye, Bulgaristan, Sırbistan	Belçika, Almanya	Hollanda, İsviçre
	Seçime tabi olunan ilk yaş: 11.2	Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovak Cumhuriyeti, Hırvatistan, Singapur	Türkiye, Bulgaristan, Sırbistan	Belçika, Almanya	Hollanda, İsviçre
	Seçici okullar: % 61	Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovak Cumhuriyeti, Hırvatistan, Singapur	Türkiye, Bulgaristan, Sırbistan	Belçika, Almanya	Hollanda, İsviçre

Not: Tabloda yer alan ülkelerden siyah renkle yazılmış olanlar OECD üye ülkelerini, mavi renkle yazılmış olanlar ise OECD partner ülkelerini belirtmektedir.

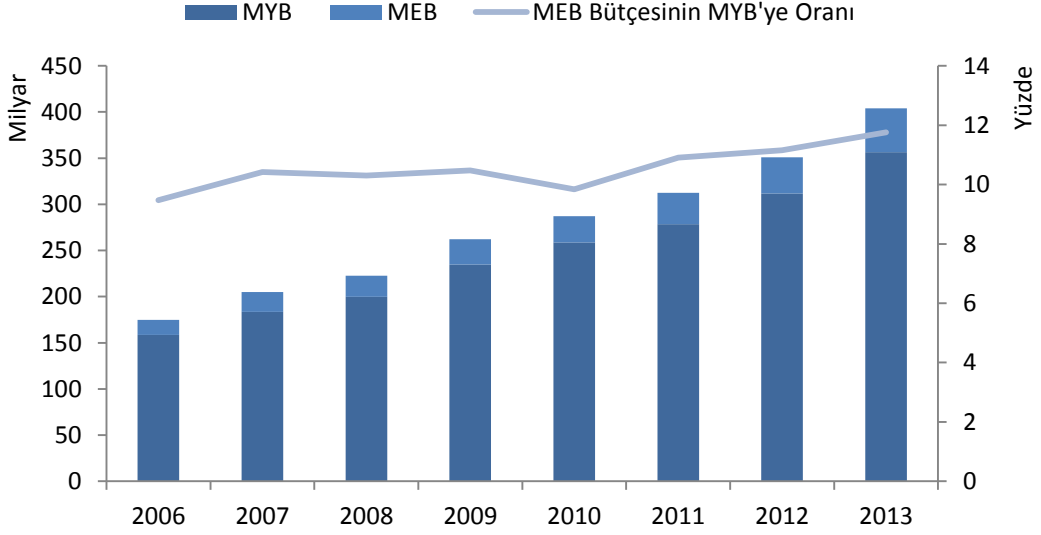
Kaynak: OECD, PISA 2009 verilerinden derlenmiştir.

6.2 Finansman

Her ülke ekonomik kaynaklarını çeşitli sektörler arasında paylaşmaktadır. Bu paylaşımında ülkelerin yatırım politikalarının yanı sıra sosyo-ekonomik-kültürel özellikleri de etkilidir. Bir sektöre diğerinden daha fazla kaynak ayrılmasında onun geliştirilmesi, daha işlevsel hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Türkiye’de merkezi yönetim bütçesinin tahsisi incelendiğinde eğitime ayrılan bütçenin zaman içinde arttığı görülmekte olup bu durum genç nüfus potansiyeli yüksek olan Türkiye’nin politika seçenekleri arasında eğitim-öğretim hizmetlerine verdiği önceliği ve önemi ifade etmektedir.

Merkezi yönetim bütçesinin 2006-2013 yıllarına ait bütçe rakamları incelendiğinde genel itibarıyla Millî Eğitim Bakanlığının bütçesindeki artış oranının (% 187) merkezi yönetim bütçesindeki artış oranından (% 131) daha yüksek gerçekleşmiş olduğu ve buna bağlı olarak Bakanlık bütçesinin merkezî yönetim bütçesi içindeki payının arttığı görülmektedir. Bakanlık bütçesinin merkezî yönetim bütçesine oranı düzenli bir seyir izlememekle birlikte 2010 yılından itibaren istikrarlı bir artış eğilimindedir. İlgili oranın son sekiz yıl içinde en yüksek olduğu yıllar 2011 (% 10,9); 2012 (% 11,2) ve 2013’tür (% 11,8) (Bkz. Şekil 6.1).

Şekil 6.1: Merkezî Yönetim Bütçesi ve Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesinin Değişimi (2006-2013)

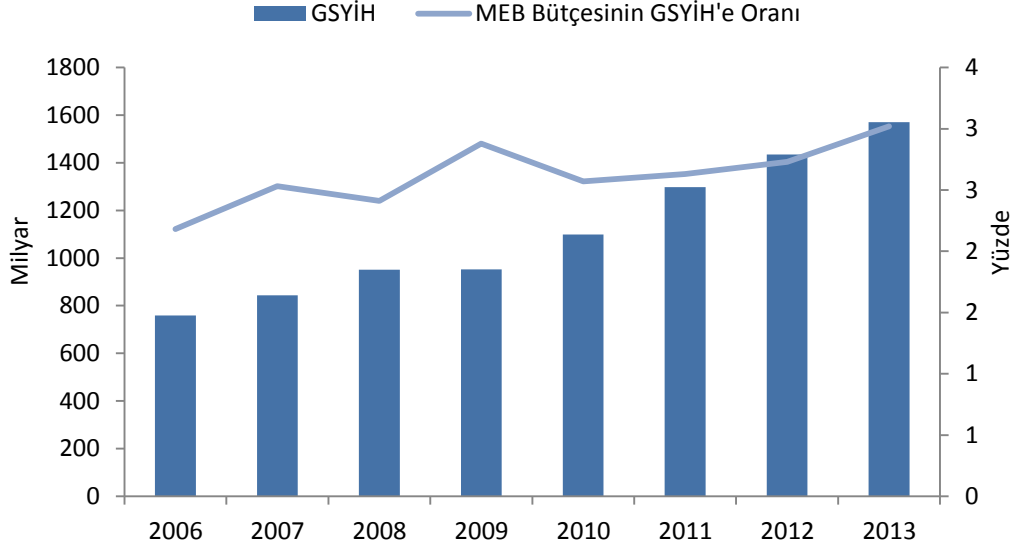
Not 1: Veriler Bütçe Kanunlarından alınmıştır.

Not 2: Merkezî Yönetim Bütçe sistemine 2006 yılında geçilmiştir.

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2012-2013)

Merkezi yönetim bütçesi içinde eğitime ayrılan bütçenin izlenmesi kadar gayrisafi yurtiçi hasıla içinde eğitim ayrılan kaynağın belirlenmesi ve izlenmesi de önemlidir. Şekil 6.2'ye göre gayrisafi yurt içi hasıla son sekiz yıl içinde sürekli yükselmiş ve toplamda % 107 oranında artış göstermiştir. MEB bütçesinin gayrisafi yurt içi hasılaya oranının en yüksek gerçekleştiği yıllar ise 2012 (% 2,7), 2009 (% 2,9) ve 2013'tür (% 3,02). Genel itibarıyla incelendiğinde son sekiz yıl içinde MEB bütçesinin hem merkezi yönetim bütçesi hem de milli gelir içindeki payı artış eğilimindedir, bu durum Türkiye'de eğitime yapılan harcamanın zaman içinde arttığını ifade etmektedir.

Şekil 6.2: GSYİH'in Yıllar İtibarıyla Değişimi ve MEB Bütçesinin GSYİH'e Oranı (2006-2013)

Not1: Veriler Bütçe Kanunlarından alınmıştır.

Not 2: 2013 GSYİH'in gerçekleşmesi tahminidir.

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2012-2013)

OECD araştırmalarında eğitime yapılan harcamanın GSYİH'e oranı iki ayırında incelenmektedir. Öncelikle eğitime yapılan toplam harcama gayri safi yurtiçi hasılaya oranlanarak toplam milli gelir içinde eğitime yapılan harcamanın payı tespit edilmektedir (Bkz. Şekil 6.3). İkinci olarak ise öğrenci başına toplam harcama kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılaya oranlanmaktadır (Bkz. Şekil 6.4). Böylece eğitim harcamaları hem genel bir bakış açısıyla hem de toplam nüfus ve çağ nüfusu ağırlıkları dikkate alınarak değerlendirilmektedir. 2010 yılında yükseköğretim öncesi eğitim kademelerine yapılan toplam harcamanın GSYİH'e oranı OECD ortalaması itibarıyla % 3,9'dur. Bu oranın en yüksek olduğu ülkeler Norveç, Yeni Zelanda ve İzlanda iken en düşük olduğu ülkeler Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Türkiye'dir. 2010 yılında Türkiye'de eğitime

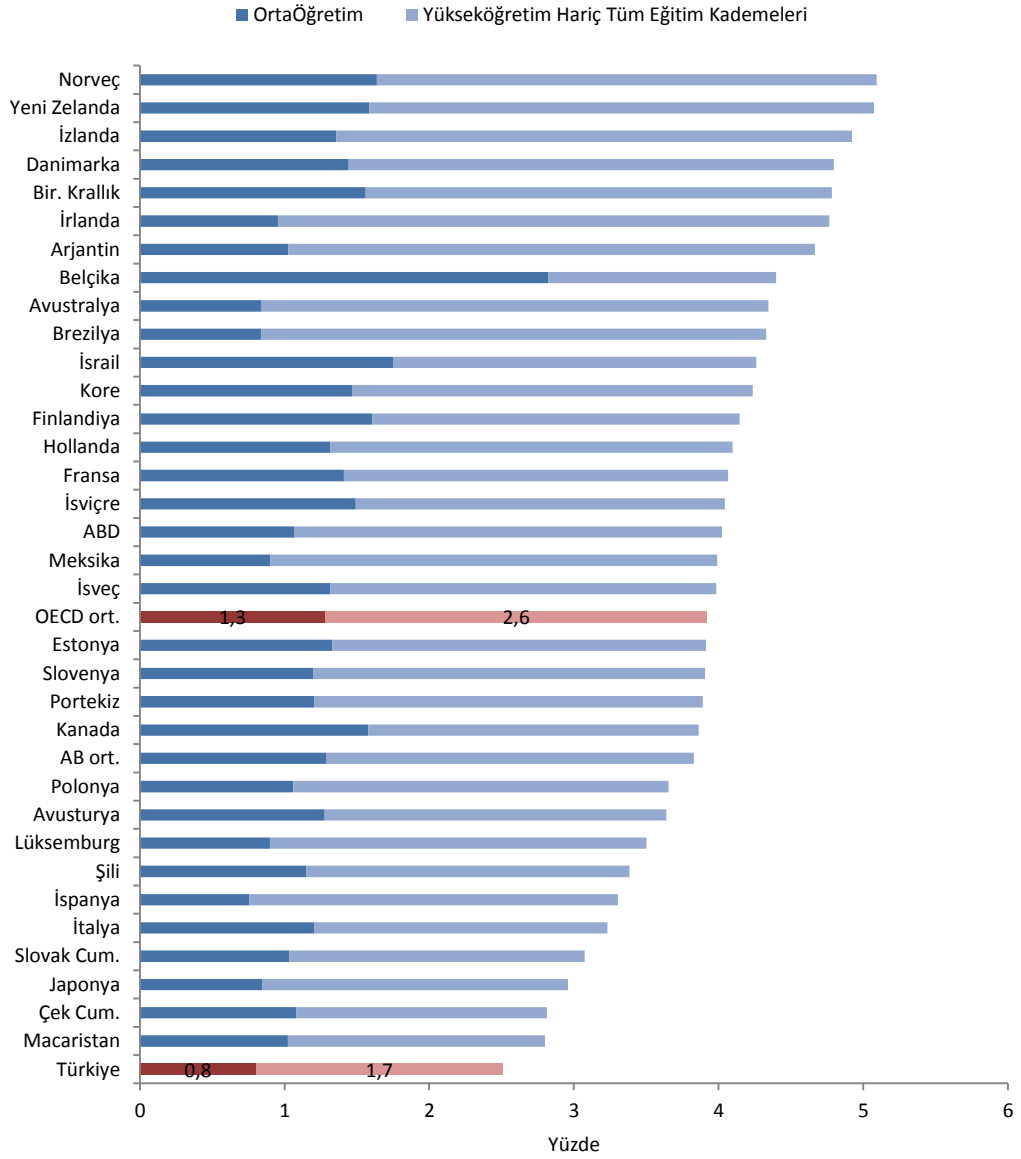
yapılan toplam harcamanın GSYİH'e oranı % 2,5'tir. 2013 yılına gelindiğinde ilgili oranın % 3'e yükselmiş olması önemli bir iyileşme olarak kabul edilmektedir.

Genel itibarıyla OECD ülkelerinde eğitim çağındaki nüfus az, üretime katkı sağlayan yetişkin nüfus fazladır. Bu nedenle toplam eğitim harcaması görece az olsa da öğrenci başına düşen toplam harcama yüksek olabilmektedir. Türkiye'de ise eğitim-öğretim dönemindeki çağ nüfusun toplam nüfus içindeki oranı yüksektir, ayrıca bu çağ nüfusunun hepsi okullaşmamıştır²². Bu nedenle Türkiye'nin toplam eğitim harcaması itibarıyla OECD ortalaması olan % 3,9'a yükselmesi görünürde ortalamaya ulaşıldığı anlamına gelse de Türkiye'de zorunlu eğitim dönemindeki çağ nüfusun hepsinin okullaşması halinde OECD ülkelerindeki genel standartlara ulaşılabilmesi adına % 3,9'un yeterli olmayacağı öngörülmektedir.

2010 yılında öğrenci başına harcamanın kişi başına düşen GSYİH'e oranı açısından Türkiye (% 15,7) ortalaması OECD (% 27,3) ortalamasının oldukça altındadır. Türkiye'de eğitim harcamalarına ayrılan bütçenin iyileşmekte olması ilgili oranın da yükseleceği anlamına gelmektedir.

²² 2012-13 Okullaşma Oranları (%): İlkokul 98,86; Ortaokul 93,09; Ortaöğretim 70,06.

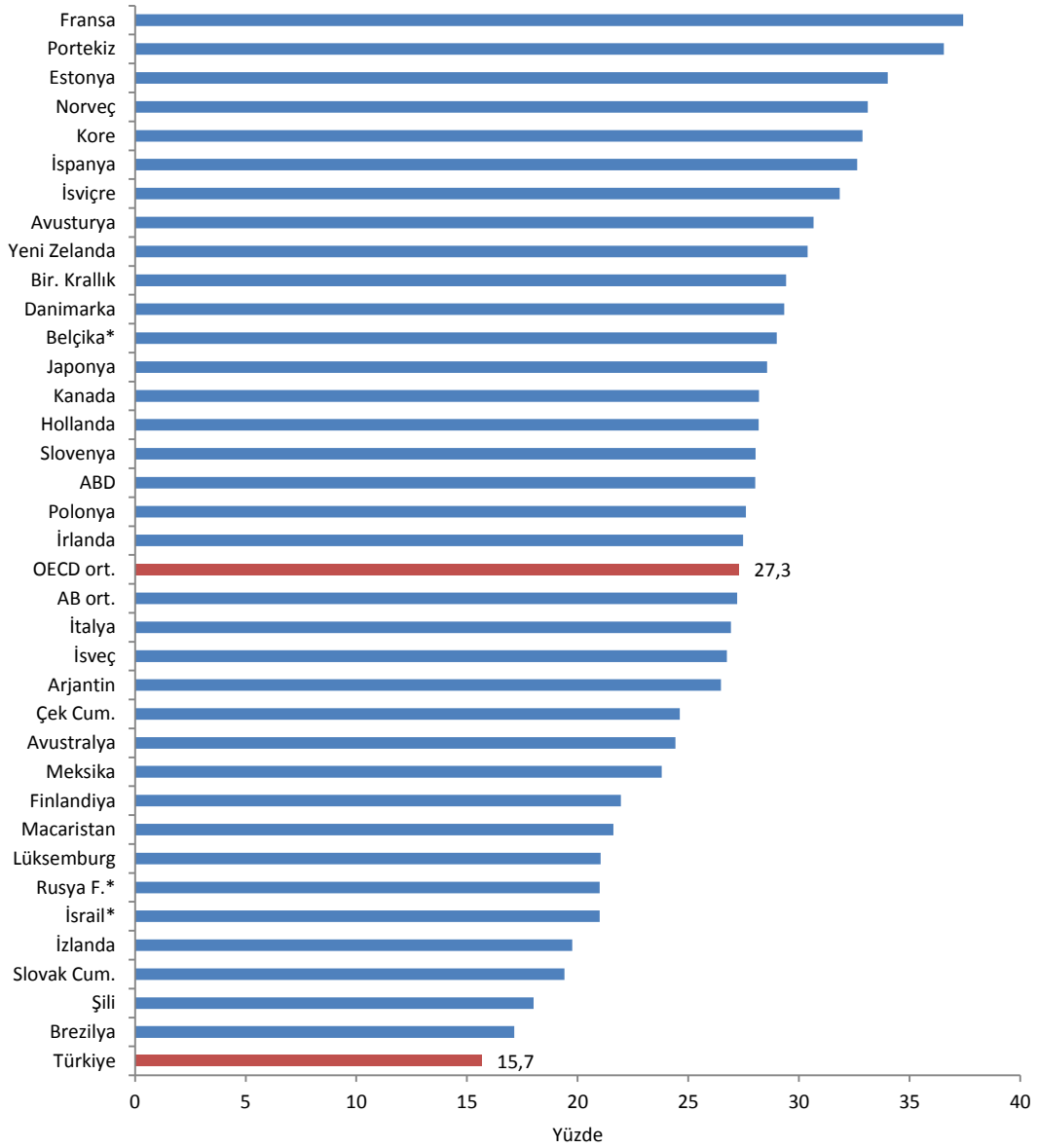
Şekil 6.3: Eğitime Yapılan Toplam Harcamanın GSYİH'e Oranı (2010)

Ülkeler Yükseköğretim Hariç Tüm Eğitim Kademeleri oranına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

Şekil 6.4: Öğrenci Başına Harcamanın Kişi Başına Düşen GSYİH' e Oranı (2010)

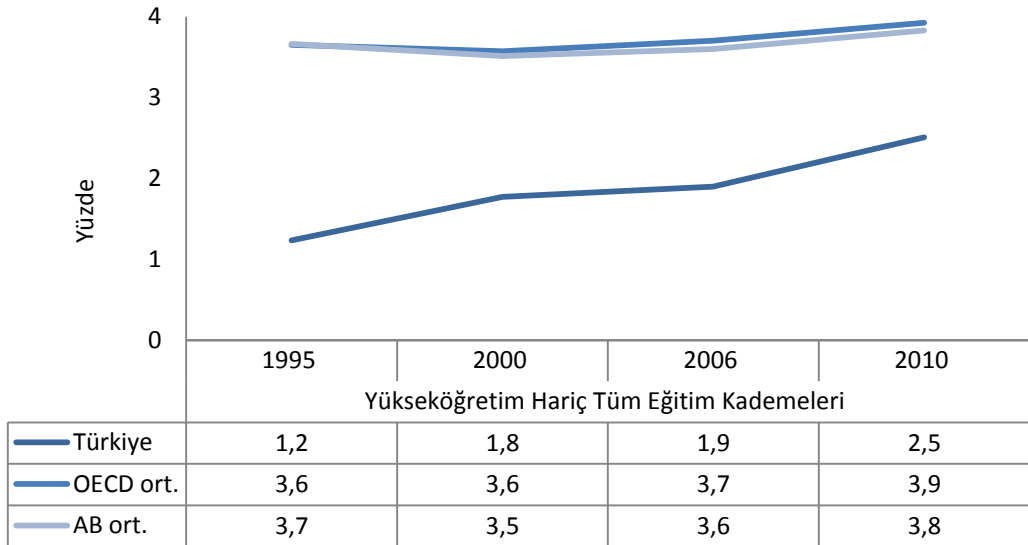
*İbare ile belirtilen ülkelerde ortaokul ve ortaöğretim kademesi bir arada yer almaktadır.

Ülkeler ilgili oran itibarıyla artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde eğitime ayrılan kaynak her yıl artmakta iken uluslararası standartlarda gelişmişlik düzeyine ulaşan ülkelerde bu durum pek fazla değişmemektedir. Şekil 6.5'e göre Türkiye'de eğitime ayrılan bütçenin oranı zaman içinde artmakta olup Türkiye ilgili oran açısından OECD ve AB ortalamalarına yakınsamaktadır.

Şekil 6.5: Temel Eğitim ve Ortaöğretim İçin Yapılan Toplam Harcamanın Değişimi (1995-2010)

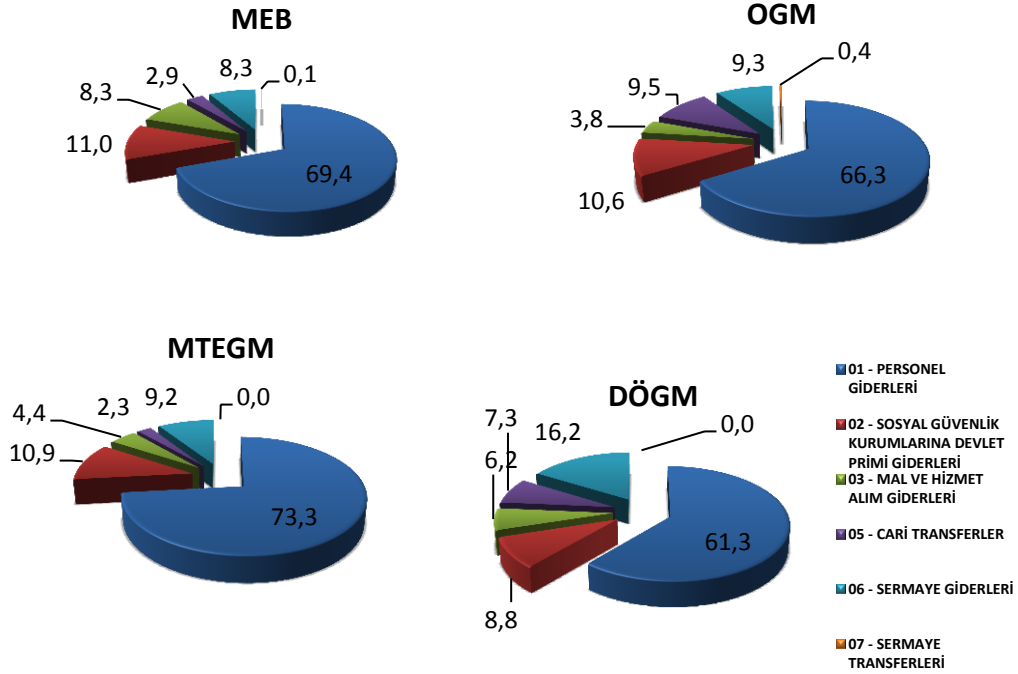

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2009- 2013.

Bakanlık ve genel müdürlüklerin ekonomik sınıflandırmaya göre bütçe dağılımları incelendiğinde genel olarak toplam bütçenin % 60'ından fazlasının personel giderleri olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır (Bkz. Şekil 6.6). Bütçenin yaklaşık % 10'u ise sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri olarak ödenmektedir. Geriye kalan % 30'luk bütçe mal ve hizmet alım giderleri, cari transferler, sermaye giderleri ve sermaye transferleri olarak kullanılmaktadır.

Genel müdürlüklerin bünyesinde yer alan okul türlerinin özellikleri personel harcamalarında etkili olmaktadır. Ortaöğretim ve Din Öğretimi Genel Müdürlüklerinde sınıf başına 1,6 öğretmen düşmekte iken Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünde bu oran 2,4'tür. Meslekî ve teknik ortaöğretimin gereksinimi olarak bazı derslerde sınıflara birden fazla öğretmen girmesi ve meslek öğretmenlerinin daha fazla ek ders alması sözü edilen genel müdürlükte personel giderlerinin diğer genel müdürlüklere oranla yüksek olmasına sebep olmaktadır.

Şekil 6.6: Bakanlık ve Genel Müdürlükler Düzeyinde 2013 Yılı Başlangıç Ödeneğinin Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Dağılımı

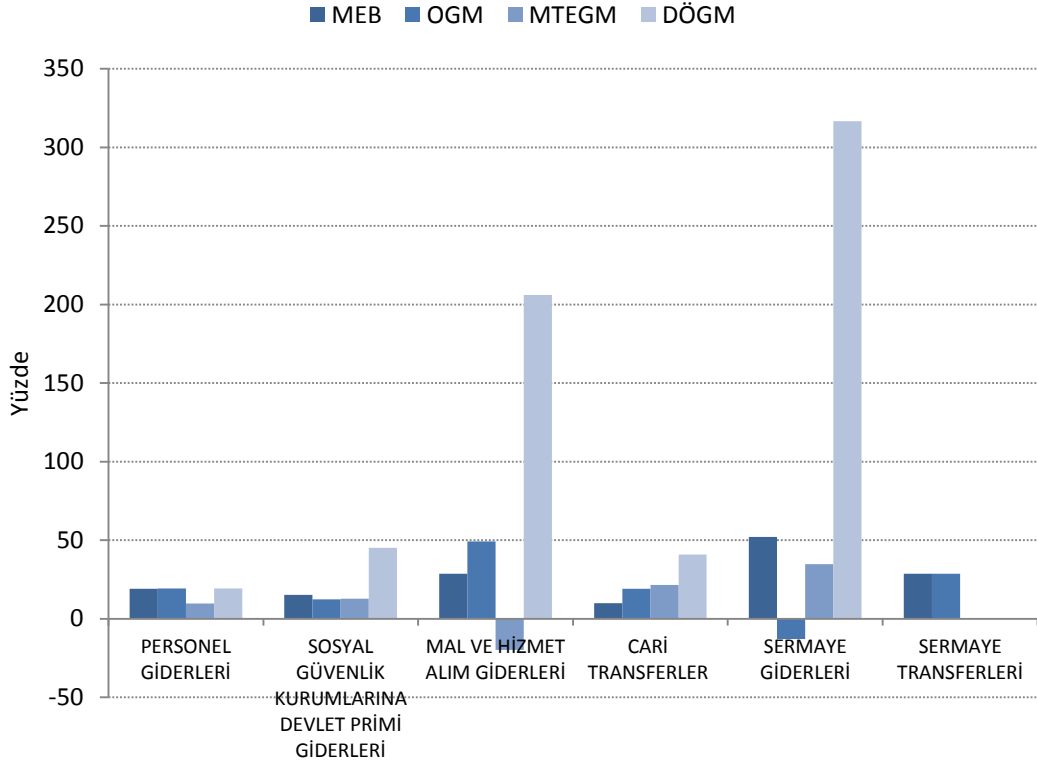

Not: MEB bakanlık bütçesini ifade etmektedir.

Kaynak: Resmi Gazete

Şekil 6.7’de ekonomik sınıflandırmaya göre 2013 yılı başlangıç bütçesinin 2012 yılı başlangıç bütçesine göre artış oranı incelenmektedir. En fazla bütçe artışı Din Öğretimi Genel Müdürlüğünde mal ve hizmet alım giderleri ile sermaye giderleri alanlarında gerçekleşmiştir. Din Öğretimi Genel Müdürlüğünde özellikle son yıllarda artan öğrenci sayısının ve dönüştürülen okulların etkisiyle mal ve hizmet alım giderleri ile yatırım bütçesi olarak değerlendirilen sermaye giderlerinin arttığı görülmektedir.

Şekil 6.7: 2013 Yılı Başlangıç Ödeneğinin 2012 Yılı Bütçesine Göre Artış Oranı

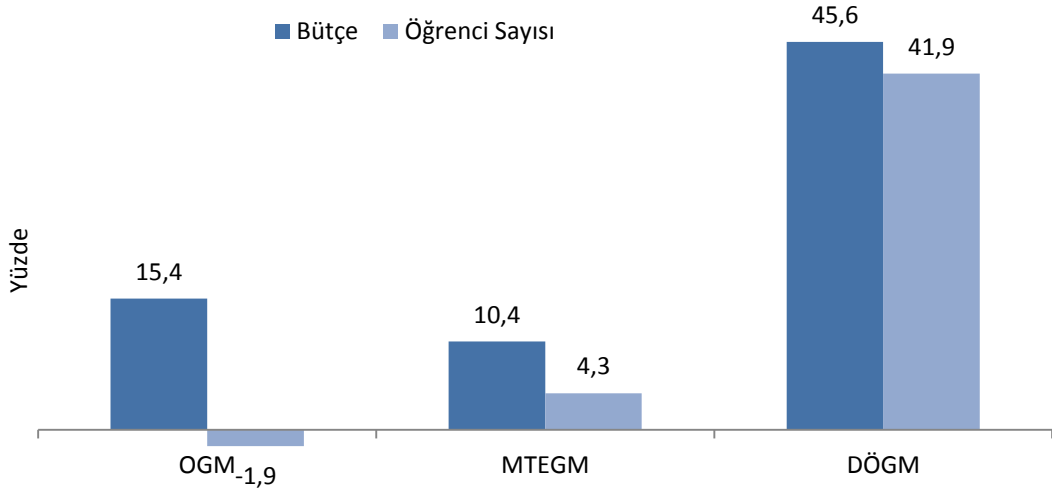

Artış oranları başlangıç ödeneği üzerinden hesaplanmıştır.

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2012-2013)

Genel müdürlükler düzeyinde 2013 yılı başlangıç bütçeleri incelendiğinde bütçelerin çeşitli faktörlerin etkisiyle farklılaştığı anlaşılmaktadır. En fazla bütçe artışı, öğrenci sayısındaki artışa bağlı olarak Din Öğretimi Genel Müdürlüğünde gerçekleşmiş gibi görülse de aslında öğrenci sayısı % 1,9 azalmasına rağmen bütçesi % 15,4 oranında artan Ortaöğretim Genel Müdürlüğü görece olarak en fazla bütçe artışının yaşandığı genel müdürlüktür (Bkz. Şekil 6.8). Genel müdürlük bünyesinde sınavla öğrenci alan okulların yoğunluğu ve bu okul türlerinde sınıf mevcutlarının sınırlandırılması personel giderlerinin artmasına sebep olmaktadır. Bu durum ise genel müdürlük bütçesine artış olarak yansımaktadır.

Şekil 6.8: Genel Müdürlükler Düzeyinde 2013 Yılı Başlangıç Ödeneklerinin ve Öğrenci Sayılarının 2012 Yılına Göre Artış Oranları (2012-2013)

Kaynak: Resmi Gazete Bütçe Kanunu ve MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2012-2013)

Kutu 6.2: Türkiye’de Eğitimin Finansmanı ve Eğitim Harcamaları Bilgi Yönetim Sistemi

TEFBİS; MEB’e bağlı eğitim-öğretim kurumlarının genel bütçe gelirleri dışındaki vatandaş katkıları ile okul kullanım alanlarından elde edilen gelir ve giderlerinin kayıt altına alınması düşüncesiyle oluşturulmuş; bilişim teknolojileri destekli ve ağ tabanlı gelir ve gider yönetim bilgi sistemidir. Bu kapsamda;

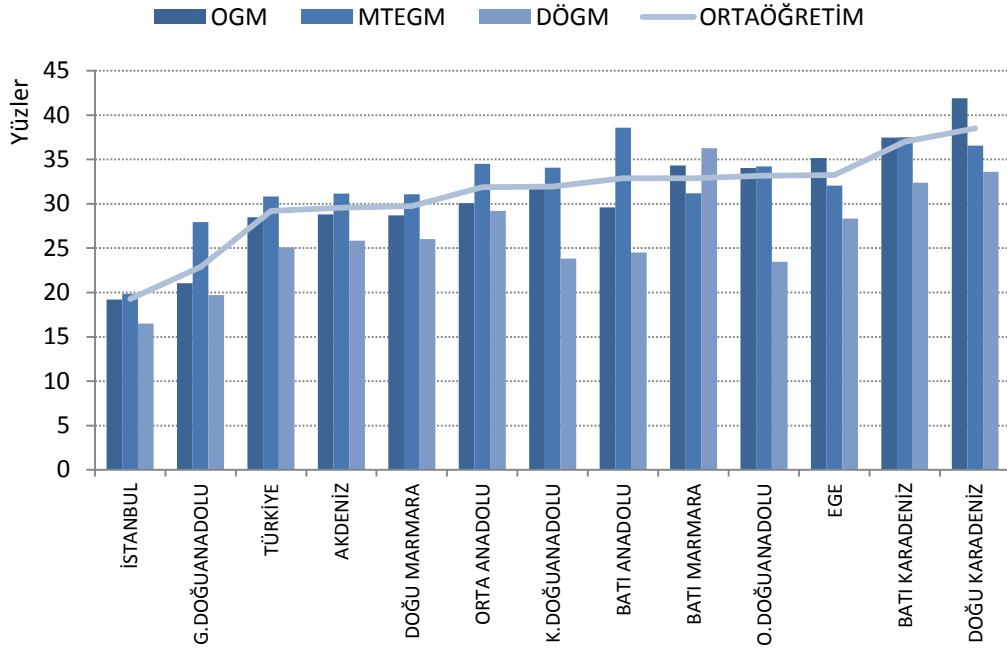
- Türkiye genelinde, bölge, il, ilçe ve eğitim-öğretim kurumu bazında tüm kaynaklardan sağlanan gelirler, yapılan harcamalar ve eğitime gönüllü olarak yapılan yardımların ayrıntılı bir şekilde kayıt altına alınıp izlenmesi ve raporlanması,
- Okul bazında harcamaların belirlenmesi ve etkin olarak izlenmesi,
- Bağış /katkı yapanların yaptıkları bağış ve katkıların kullanımını izleme imkânlarına kavuşturulması ve harcamalarda şeffaflığın sağlanması,
- Araştırmacılar için güncel ve analiz edilebilir eğitim harcamalarına ilişkin verilerin üretilmesi,

2011 yılı TEFBİS (Türkiye’de Eğitimin Finansmanı ve Eğitim Harcamaları Bilgi Yönetim Sistemi) verilerine göre hazırlanan Şekil 6.9 Ortaöğretim, Meslekî ve Teknik Eğitim ile Din Öğretimi Genel Müdürlüklerinde öğrenci başına toplam harcamayı göstermektedir. Bu maliyetin içinde kamu harcamalarının yanı sıra okul aile birliklerinin ve hayırseverlerin katkıları da bulunmaktadır.

Öğrenci başına toplam harcama bölgeler itibarıyla değişmektedir. Ortaöğretim düzeyinde Türkiye ortalaması 2.922 TL olarak gerçekleşmiştir, bu ortalamanın altında ise İstanbul ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri bulunmaktadır.

Öğrenci başına toplam harcama, özellikle göç alan büyük şehirlerde ve ortaöğretim çağ nüfusu yoğun olan bölgelerde nispeten düşüktür (Bkz. Şekil 6.9 ve Harita 6.1). Bunun sebebi derslik başına düşen öğrenci sayısının söz konusu bölgelerde yüksek olması ve öğretmenlerin kalabalık sınıflarda derse girmesidir. Doğu Karadeniz ve Batı Karadeniz gibi kırsal nüfusu diğer bölgelere göre yoğun olan ve dağınık yerleşimin yaygın olduğu bölgelerde ise öğretmen başına düşen öğrenci sayısı az olduğundan öğretmenler daha fazla derse girmekte ve buna bağlı olarak personel maliyeti artmaktadır.

Şekil 6.9: Ortaöğretim Kamu Kurumlarında Öğrenci Başına Toplam Harcama (TL, 2011)

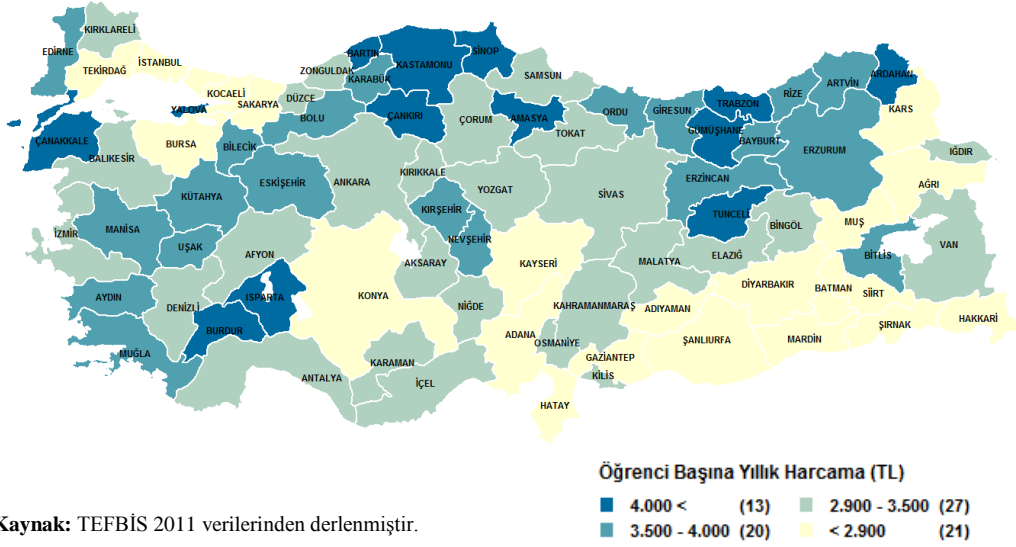

NUTS-1 bölgeleri ortaöğretim oranlarına göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: TEFBİS 2011 verilerinden derlenmiştir.

Öğrenci başına yıllık harcama il düzeyinde incelendiğinde bölgesel veriler daha net analiz edilebilmektedir. Harita 6.1'e göre Doğu ve Batı Karadeniz'de bulunan iller dışında Tunceli, Isparta, Burdur, Çanakkale ve Yalova öğrenci başına yıllık harcamanın görece yüksek olduğu şehirlerdir. Bahsi geçen illere ait harcama göstergelerinin öğretmen başına öğrenci ve derslik başına öğrenci verileri ile beraber değerlendirilmesi önemlidir. İlgili haritalar incelendiğinde, bu illerin öğretmen başına öğrenci ve derslik başına öğrenci sayılarının Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir (Bkz. Harita 2.1 ve Harita 5.1).

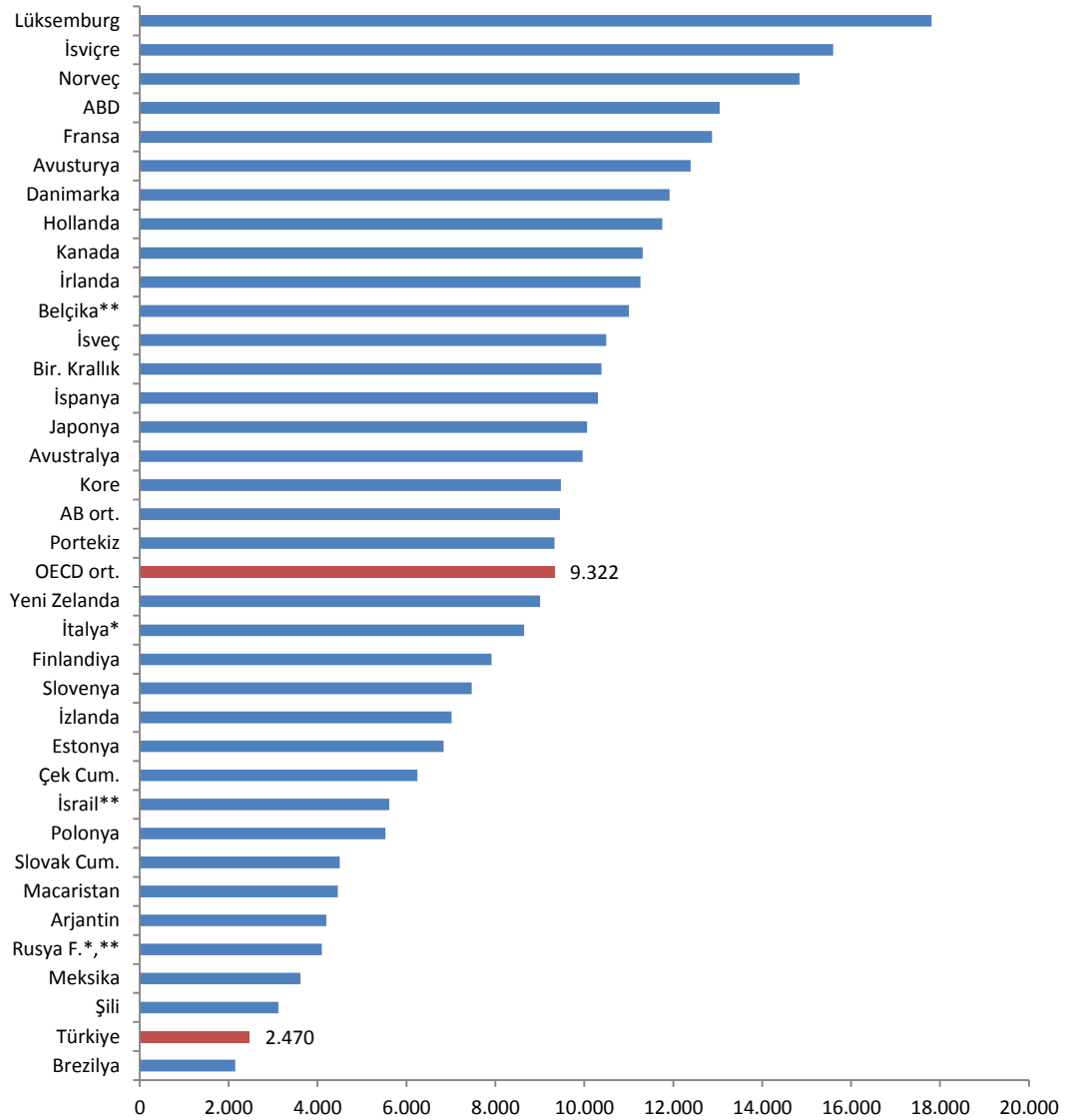
Harita 6.1: Ortaöğretim Kamu Kurumlarında Öğrenci Başına Yıllık Harcama (TL, 2011)

Kaynak: TEFBİS 2011 verilerinden derlenmiştir.

OECD ülkeleri itibarıyla öğrenci başına harcama tüm hizmetler ve temel hizmetler olarak iki şekilde incelenmektedir (Bkz. Şekil 6.10 ve Şekil 6.11). Temel hizmetler içinde eğitim ortamlarının giderleri, öğretmen maaşları gibi daha temel unsurlar yer alırken tüm hizmetler içinde bunlara ek olarak kurumlar tarafından sağlanan ulaşım, yemek, barınma gibi yan hizmetler ve araştırma geliştirme faaliyetleri için yapılan destekler bulunmaktadır. 2010 yılında tüm hizmetler kategorisinde OECD ortalaması 9.322 \$ iken, Türkiye ortalaması 2.470 \$'dır. Türkiye'nin eğitim sistemi içinde yan hizmetler olarak değerlendirilebilecek pansiyon, burs, taşımali ortaöğretim, şartli nakit transferi gibi öğrenci destek hizmetlerinin her yıl artması; ücretsiz ders kitabı ve FATİH projesi kapsamında tablet dağıtımını dâhil edildiğinde Türkiye'nin geçen zaman içinde ilgili kategoride OECD ortalamasına yaklaştımış olacağı öngörülmektedir.

Şekil 6.10: Ortaöğretimde Tüm Hizmetler İçin Öğrenci Başına Yıllık Harcama (\$, 2010)

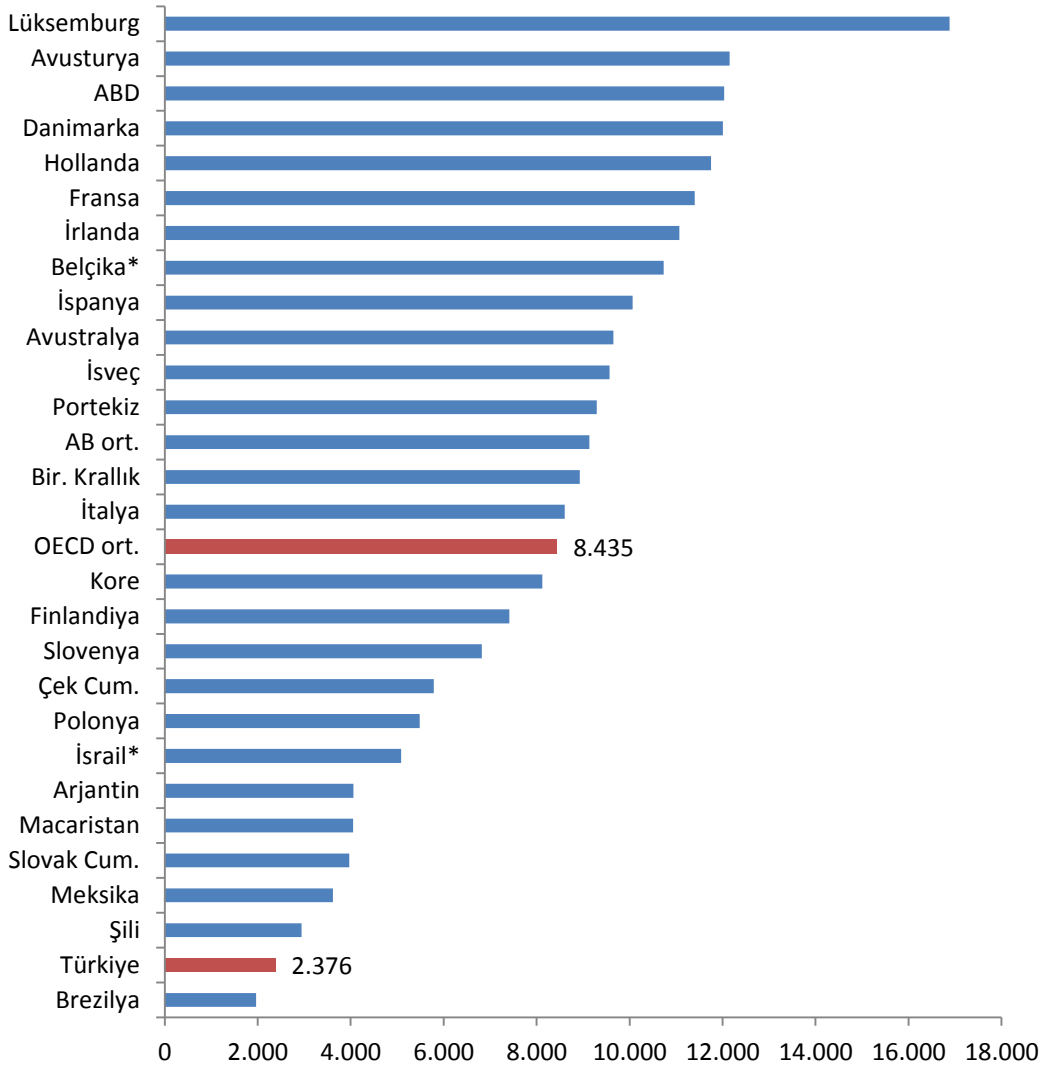
*Sadece kamu kurumlarını kapsamaktadır. ** Ortaokul ve ortaöğretim kademesi bir arada yer almaktadır. Ülkeler ilgili oran itibarıyla azalan şekilde sıralanmıştır. SAGP kullanılarak ABD \$ çevrilmiştir.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

2010 yılında temel hizmetler kategorisinde OECD ortalaması 8.435 \$ iken Türkiye 2.376 \$ olan ortalaması ile OECD ortalamasının oldukça altında yer almaktadır (Bkz. Şekil 6.11). OECD'deki bütçe karşılaştırmalarının genel olarak satın alma gücü paritesine göre hesaplanması ve bu kategoride sadece temel hizmetler için yapılan harcamaların yer alması Türkiye ortalamasının 2011 yılı TEFBİS verilerine göre belirlenen değerden farklılaşmasına sebep olmaktadır.

Hem temel hizmetler hem de tüm hizmetler kategorisinde öğrenci başına yıllık harcamanın en yüksek olduğu ülke Lüksemburg'dur. Türkiye ile birlikte Şili ve Brezilya sözü edilen iki kategoride en düşük değerlere sahip ülkelerdir. Fransa, Birleşik Krallık, Kore ve ABD'de tüm hizmetler kategorisi temel hizmetlere göre oldukça yüksek olup bu durum bahsi geçen ülkelerde öğrencilere sağlanan sosyal yardımların daha fazla olduğu anlamına gelmektedir. Portekiz, İtalya, Polonya ve Türkiye'de ise temel hizmetler ile tüm hizmetler kategorilerine ayrılan bütçe belirgin ölçüde farklılaşmamaktadır.

Şekil 6.11: Ortaöğretimde Temel Hizmetler İçin Öğrenci Başına Yıllık Harcama (\$, 2010)

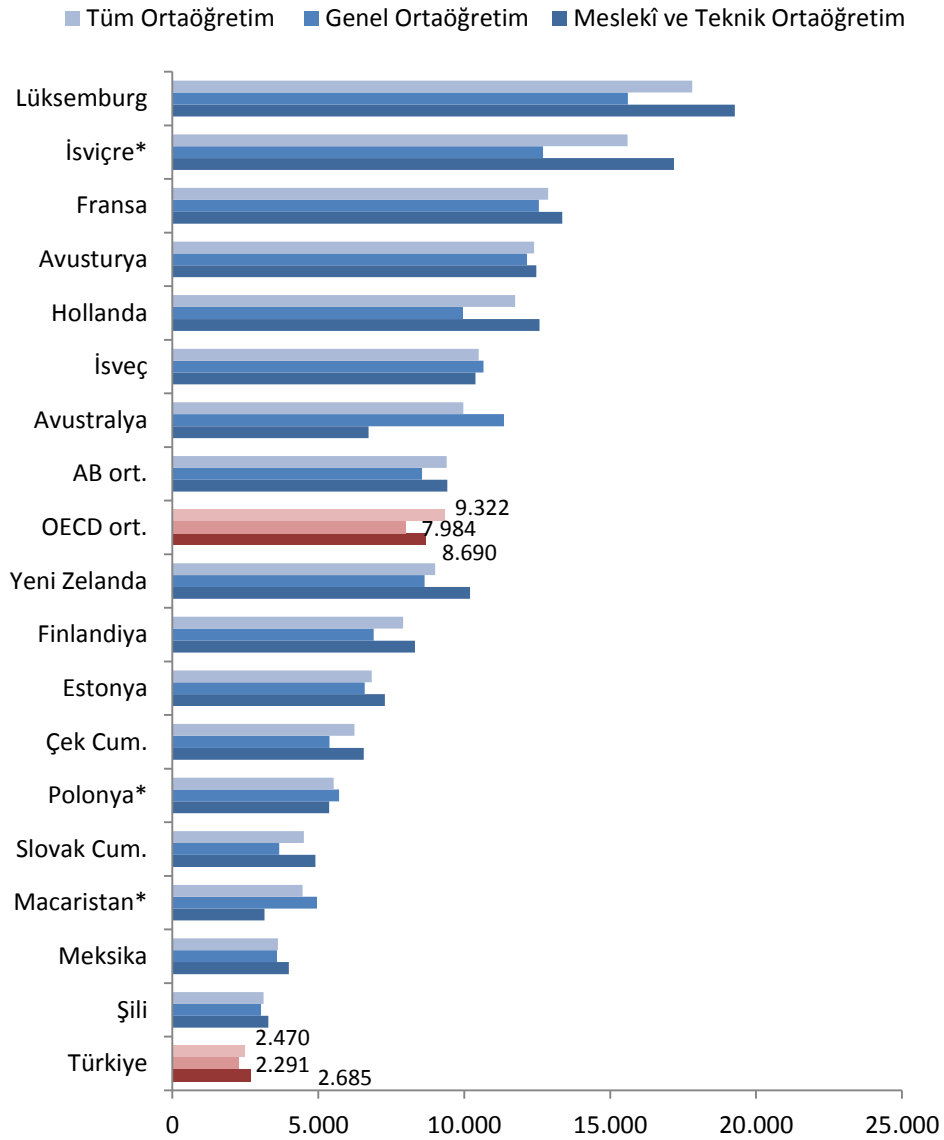
*Ortaokul ve ortaöğretim kademesi bir arada yer almaktadır.

Ülkeler ilgili oran itibarıyla azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

Program türüne göre yapılan sınıflandırmada OECD ülkelerinde genel olarak öğrenci başına yıllık harcamanın mesleki ve teknik ortaöğretimde görece yüksek olduğu anlaşılmaktadır (Bkz. Şekil 6.12). Türkiye'de de en yüksek yıllık harcama meslekî ve teknik ortaöğretimde gerçekleşmektedir. Yıllık 2.685 \$ olan bu tutar meslekî ve teknik ortaöğretim okullarının yanı sıra Din Öğretimi Genel müdürlüğüne bağlı okul türlerini de kapsamaktadır. Genel ortaöğretim için yapılan yıllık harcama ise OECD ülkelerinde ortalama 7.984 \$ iken Türkiye'de 2.291 \$'dır.

Şekil 6.12: Ortaöğretim Düzeyinde Program Türüne Göre Tüm Hizmetler İçin Öğrenci Başına Yıllık Harcama (\$, 2010)

*İbareli ülkelerde ilgili oran sadece kamu kurumlarını kapsamaktadır.

Ülkeler tüm ortaöğretim verilerine göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

Eğitim harcamaları ülkeler tarafından geliştirilen farklı politikalarla şekillendirilmektedir. Tablo 6.4'e göre sınıf mevcutlarının görece az olduğu ülkelerde öğretmen maaşları düşük olup kişi başına düşen milli gelire yakınsamakta iken sınıf mevcutlarının fazla olduğu ülkelerde ise öğretmen maaşları yüksek olup kişi başına düşen milli gelirin iki katına yakındır. Çalışma kapsamındaki ülkeler eğitim kurumları tarafından 06 - 15 yaş arası öğrenciler için öğrenci başına yapılan kümülatif eğitim harcamalarının düşük (39.463 \$) veya yüksek (81.238 \$) olmasına göre de sınıflandırılmıştır. Sınıf mevcutlarının az ve buna bağlı olarak öğretmen maaşlarının düşük olduğu grupta yer alan Türkiye; kümülatif eğitim harcamalarının da görece düşük gerçekleştiği bir ülke konumundadır.

Tablo 6.4: Eğitimde Kaynak Tahsis Politikaları

		Sınıf mevcudu az ve öğretmen maaşı düşük	Sınıf mevcudu çok ve öğretmen maaşı yüksek
		Eğitim-öğretimin yapıldığı dil için ortalama sınıf büyüklüğü: 23	Eğitim-öğretimin yapıldığı dil için ortalama sınıf büyüklüğü: 36
		Öğretmen maaşlarının kişi başına düşen GSYİH'e oranı: 118	Öğretmen maaşlarının kişi başına düşen GSYİH'e oranı: 172
Kümülatif eğitim harcamaları <u>düşük</u>	Eğitim kurumları tarafından 6 - 15 yaş arası öğrenciler için öğrenci başına kümülatif harcama: 39 463 \$	Çek C., Estonya, Macaristan, Yunanistan, İsrail, Yeni Zelanda, Polonya, Portekiz, Slovak Cumhuriyeti, Türkiye, <u>Arnavutluk, Arjantin, Azerbaycan, Bulgaristan, Hırvatistan</u>	<u>Şili, Meksika, Brezilya, Kolombiya, Hong Kong-Çin, Ürdün, Endonezya, Şangay-Çin, Singapur, Tayland</u>
Kümülatif eğitim harcamaları <u>yüksek</u>	Eğitim kurumları tarafından 6 - 15 yaş arası öğrenciler için öğrenci başına kümülatif harcama: 81 238 \$	Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg, Norveç, Hollanda, Slovenya, İspanya, İsveç, ABD	Japonya, Kore

Not: Tabloda yer alan ülkelerden siyah renkle yazılmış olanlar OECD üye ülkelerini, mavi renkle yazılmış olanlar ise OECD partner ülkelerini belirtmektedir.

Kaynak: OECD, PISA 2009 verilerinden derlenmiştir.

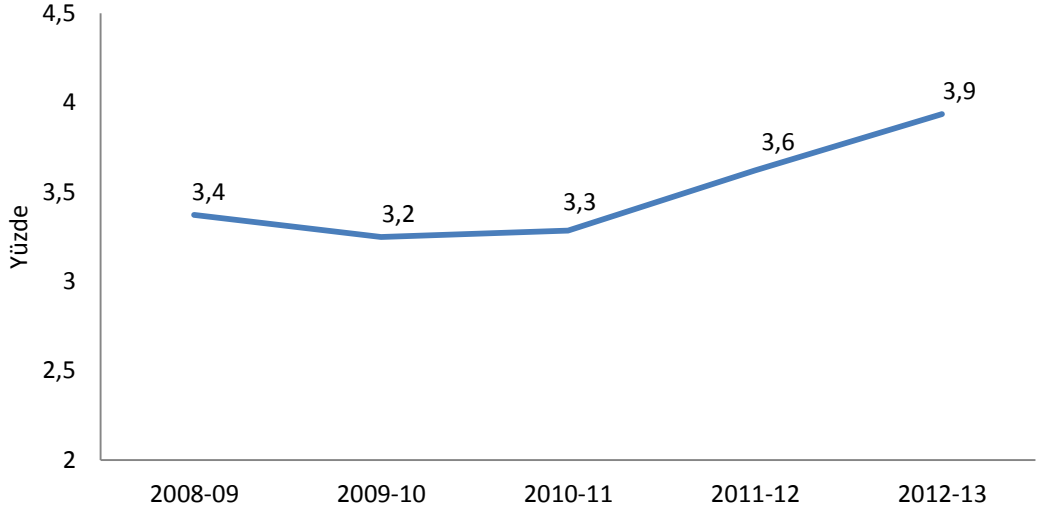
Eğitime yapılan toplam harcamanın içinde özel sektörün payı ve katkısı da eğitimin finans boyutu içinde ele alınması gereken önemli bir husustur. Onuncu Kalkınma Planı'nda "Eğitimde alternatif finansman modelleri geliştirilecek, özel sektörün eğitim kurumu açması, özel kesim ve meslek örgütlerinin mesleki eğitim sürecine idari ve mali yönden aktif katılımı özendirilecektir."²³ maddesiyle değinilen konuya MEB (2010-2014) Stratejik Planı'nda da yer verilerek özel öğretim kurumlarının sayısının ve oranının artırılmasına dönük hedefler belirlenmiştir. "Devletin düzenleyici, denetleyici ve destekleyici rolüyle çağın bütün teknolojik ve fiziksel ortamlarını oluşturma esnekliğine sahip özel öğretim kurumlarında; toplumun değişen ve çeşitlenen eğitim taleplerinin karşılanması, eğitim sistemimizin daha da gelişmesi ve özel öğretimin eğitim sistemi içerisindeki payının artırılması için özel sektörün finansal gücünü eğitim yatırımlarına dönüştürmek"²⁴ maddesine bağlı olarak plan dönemi sonuna kadar; Bakanlığa bağlı özel öğretim kurumlarının oranını % 5.21'den % 9'a çıkarmak, özel öğretim öğrenci oranını % 2.76'dan % 5'e çıkarmak, ortaöğretim ve yükseköğretime hazırlık dershanelerinden özel okula dönüştürülebileceklerin tespit edilerek % 70'inin özel okula dönüştürülmesinin teşvikini sağlamak amaçlanmıştır.

Ortaöğretimdeki özel öğrenci oranının yıllar itibarıyla değişimi incelendiğinde 2009-2010 eğitim-öğretim yılında önceki yıla göre düşüş yaşandığı, ancak 2010-2011'den itibaren ilgili oranın yükselişte olduğu görülmektedir (Bkz. Şekil 6.13).

²³ Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Md. 156.

²⁴ MEB (2010-2014) Stratejik Planı, 4. Tema, Stratejik-Amaç 5.

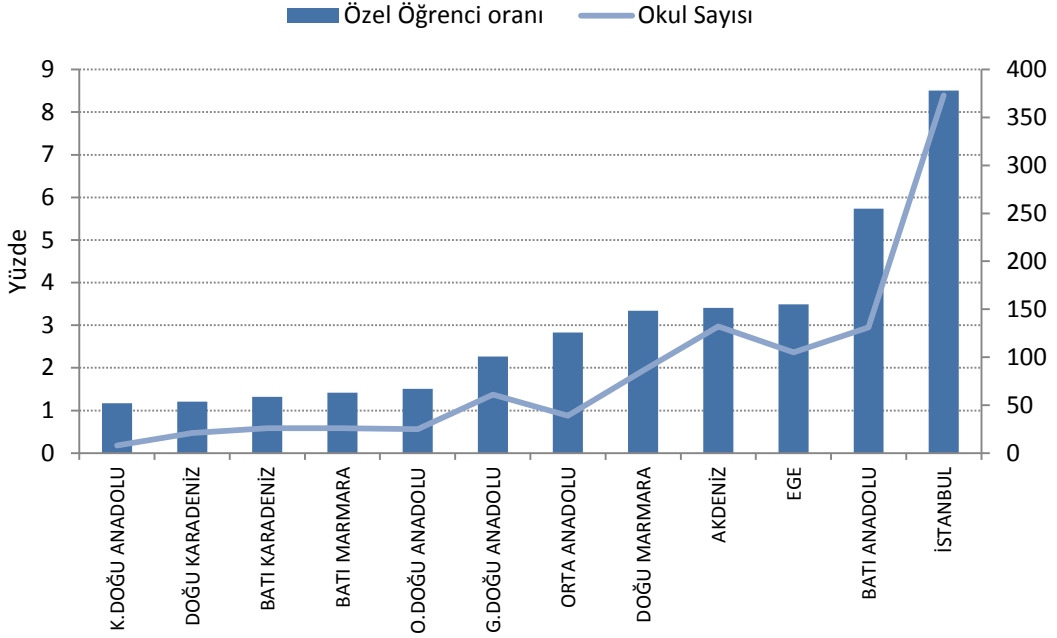
Şekil 6.13: Ortaöğretimde Özel Okul Öğrenci Oranının Değişimi (2008-2009/ 2012-2013)

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri (2008-2009/ 2012-2013)

2012-2013 eğitim-öğretim yılında Türkiye’de ortaöğretim kademesindeki toplam özel okul sayısı 1.033, özel okullara devam eden öğrenci sayısı ise 156.665’tir. İstanbul (373), Batı Anadolu (131) ve Ege (105) Türkiye geneli itibarıyla en fazla özel okula sahip bölgeler iken Kuzey Doğu Anadolu (8), Doğu Karadeniz (21), Batı Karadeniz (26) özel okulların en az olduğu bölgelerdir. Bölgeler düzeyinde özel okula giden öğrenci oranı genel itibarıyla özel okul sayılarının dağılımına paralel bir seyir izlemektedir (Bkz. Şekil 6.14).

Şekil 6.14: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Özel Okul Öğrenci Oranı ve Özel Okul Sayısı (2012-2013)

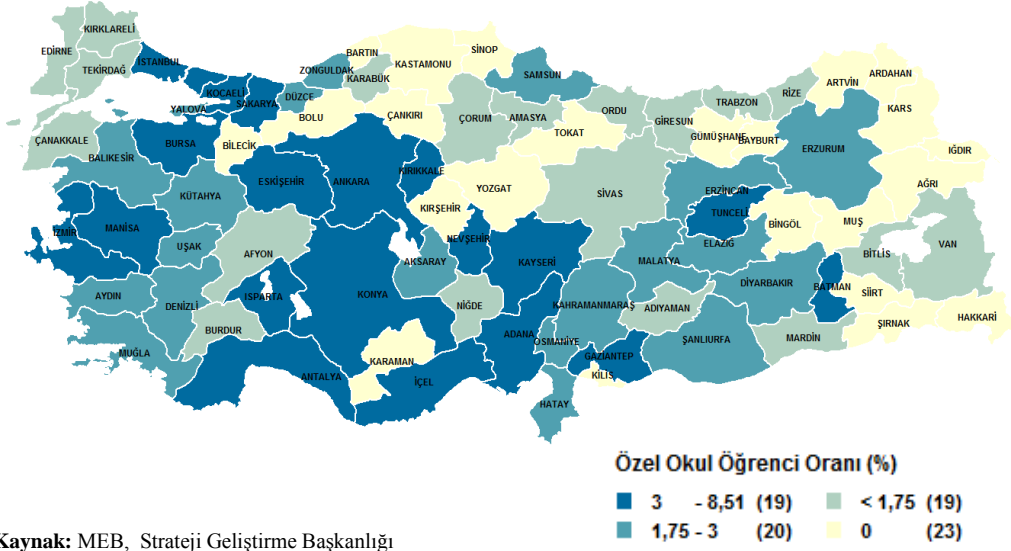

NUTS-1 bölgeleri özel öğrenci oranına göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

İl düzeyinde özel okul verileri Harita 6.2’de incelenmiştir. Haritada görüleceği üzere 23 ilde özel okul bulunmamaktadır. Özel okullar büyük ölçüde kent nüfusunun yoğun olduğu büyük illerde yer almaktadır. İlgili oranın en yüksek olduğu iller İstanbul (% 8,5), Ankara (% 6,8) ve Tunceli (% 6,2)’dir.

Harita 6.2: Ortaöğretimde İller itibarıyla Özel Okul Öğrenci Oranı (2012-2013)

7. EĞİTİMİN ÇIKTILARI

Eğitimde çıktı, eğitim sürecinin niteliğine dair dönütler sunan bilgiler şeklinde tanımlanabilir. Çıktılar sonucunda elde edilen dönütler gerçekleştirilen faaliyetlerin niteliğinin artırılmasını ve faaliyetlere süreklilik kazandırılmasını sağlar. Eğitimin çok boyutlu yapısının değerlendirilmesi ve eğitim sisteminin geliştirilmesi çıktılar yardımıyla mümkün olabilmektedir. Bununla birlikte çıktılar; birey, toplum ve ekonomi açısından eğitimsel getirilerin analiz edilmesi ve sistemin verimlilik esasına göre yapılandırılmasına katkı sağlar. Bu bölümde bahsedilen etkilerin detaylandırılması amacıyla eğitimin çıktıları açısından önem taşıyan devamsızlık, sınıf tekrarı, okul terki, yükseköğretime geçiş, istihdama geçiş, nüfusun mezuniyet düzeyi, ulusal ve uluslararası öğrenci değerlendirmesi başlıkları yer almaktadır.

7.1 Devamsızlık

Devamsızlık eğitim-öğretimin sürekliliğini engelleyen ve ortaöğretimde verimliliği düşüren önemli faktörlerden biridir. Bir dönemde 10 gün ve üzeri devamsızlık yapılması sınıf tekrarına neden olan kritik eşik olarak kabul edildiği için ilgili gösterge 2012-2013 eğitim-öğretim yılının I. döneminde 10 gün ve üzeri devamsızlık yapan öğrenci sayısının toplam öğrenci sayısına oranlanmasıyla elde edilmiştir.

Kutu 7.1: Sınıf Geçme ve Sınav Yönetmeliği

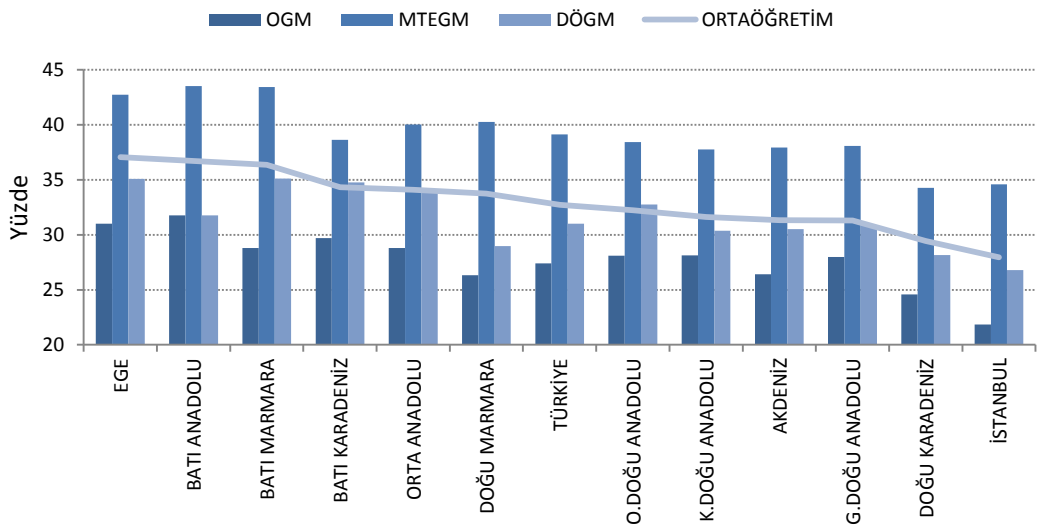
Ortaöğretim kurumlarının eğitim, öğretim, yönetim ve işleyişle ilgili iş ve işlemlerini düzenleyen 11 Yönetmelik ve 4 Yönerge’ de yer alan mevzuat hükümleri sadeleştirilip güncellenerek 07.09.2013 tarihinde “Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği” adı altında yayımlanmıştır. Ancak bu çalışmada yer alan 2011-2012 eğitim-öğretim yılına ait devamsızlık ve sınıf tekrarı göstergeleri, söz konusu düzenlemeden önce Sınıf Geçme ve Sınav Yönetmeliği’nin aşağıdaki maddeleri doğrultusunda hazırlanmıştır.

- Ders yılı içinde toplam 20 gün özürsüz olarak okula devam etmeyen öğrenciler, notları ne olursa olsun başarısız sayılır.
- Ayrıca özürlü ve özürsüz devamsızlıklar ile okul yönetimince verilen izinlerin toplamı 45 günü aşamaz.
- Ortalama yükseltme sınavları sonunda başarısızlığı bulunup yıl sonu başarı notuyla sınıf geçemeyen, sorumlu olarak sınıf geçemeyen ve devamsızlık nedeniyle başarısız sayılan öğrenciler sınıf tekrar ederler.

Bölge ve genel müdürlük ayrımında önemli farklılıklar göstermekle birlikte 2012-2013 eğitim-öğretim yılı birinci döneminde Türkiye geneli devamsızlık oranı % 32,7’dir. Genel müdürlükler düzeyinde incelendiğinde tüm bölgelerde Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü devamsızlık oranınının (% 39,1) en yüksek, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü devamsızlık oranınının (% 27,4) ise en düşük seviyede gerçekleştiği görülmektedir. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü okul türlerinde genel devamsızlık oranı ise % 31,1’dir. Genel itibarıyla en az devamsızlık yapılan bölge İstanbul (% 27,9) iken en fazla devam-

sızlık yapılan bölge Ege (% 37,1)'dir. Ortaöğretim Genel Müdürlüğü (% 31,8) ile Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü (% 43,5) öğrencilerinin en fazla devamsızlık yaptığı bölge Batı Anadolu; Din Öğretimi Genel Müdürlüğü öğrencilerinin ise % 35,1 oranıyla Batı Marmara'dır (Bkz. Şekil 7.1).

Şekil 7.1: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Devamsızlık Oranı (2012-2013 1. D.)

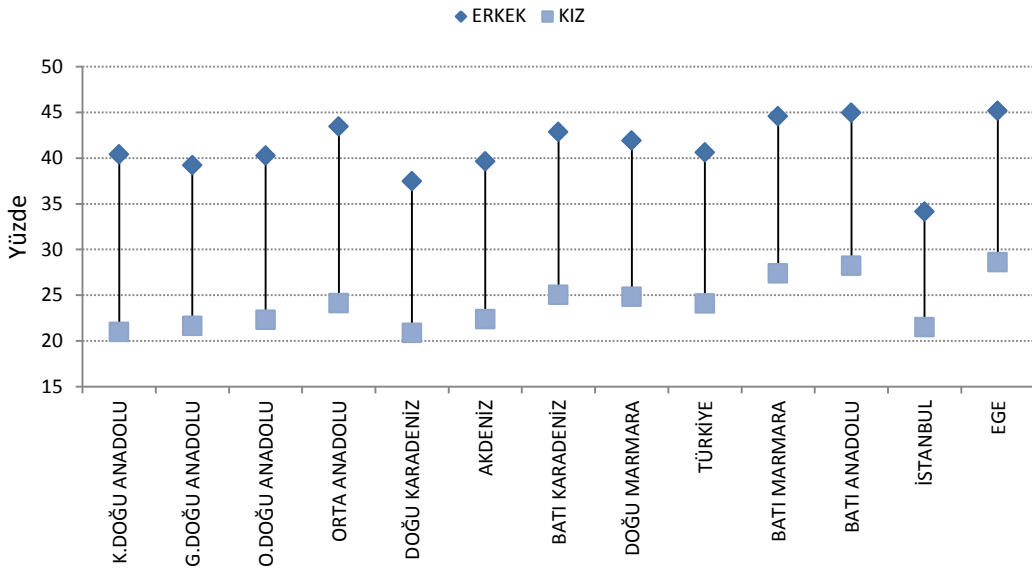
NUTS-1 bölgeleri ortaöğretim devamsızlık oranına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Bölgeler itibarıyla cinsiyete göre devamsızlık oranı incelendiğinde Türkiye geneli kız devamsızlık oranının % 24,1; erkek devamsızlık oranının ise % 40,6 olduğu ve bütün bölgelerde erkek-kız devamsızlık oranı farkının yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Erkek öğrenci devamsızlığının kız öğrenci devamsızlığına göre oransal farkının en yüksek olduğu bölgeler Kuzeydoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu'dur. Erkek öğrenciler için

hem devamsızlık oranının hem de erkek-kız devamsızlığı oransal farkının yüksek olması sözü edilen bölgelerde erkek öğrencilerin devamsızlık riskinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Şekil 7.2: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Cinsiyete Göre Devamsızlık Oranı (2012-2013 1. D.)

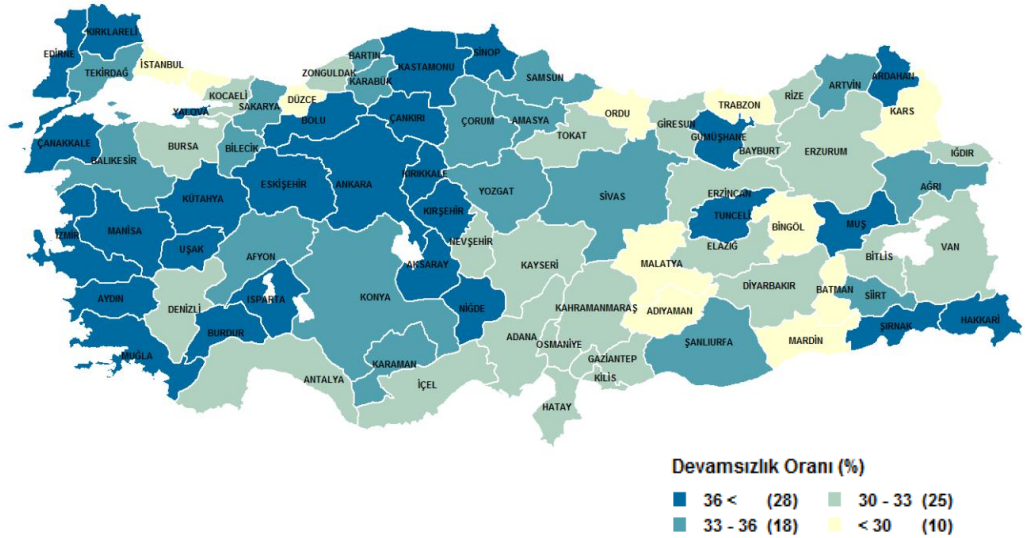
NUTS-1 bölgeleri erkek ve kız devamsızlık oransal farkına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Harita 7.1’de devamsızlık oranı il düzeyinde incelenmiştir. İlgili haritaya göre devamsızlık oranının en düşük olduğu iller Ordu (% 24,4), Batman (% 26,5), Adıyaman (% 26,7); en yüksek olduğu iller ise Çankırı (% 42,5), Isparta (% 41,7) ve Muş’tur (% 41,6). Ayrıca % 32,7 olan Türkiye geneli devamsızlık oranının üzerinde 49 il bulunmaktadır.

Devamsızlık oranı; sınıf tekrarı ve okul terki oranları ile karşılaştırmalı olarak incelendiğinde ilgili oranın diğer göstergelerle paralellik göstermediği anlaşılmaktadır (Bkz. Harita 7.1, Harita 7.2 ve Harita 7.3).

Harita 7.1: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Devamsızlık Oranı (2012-2013 1. D.)

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

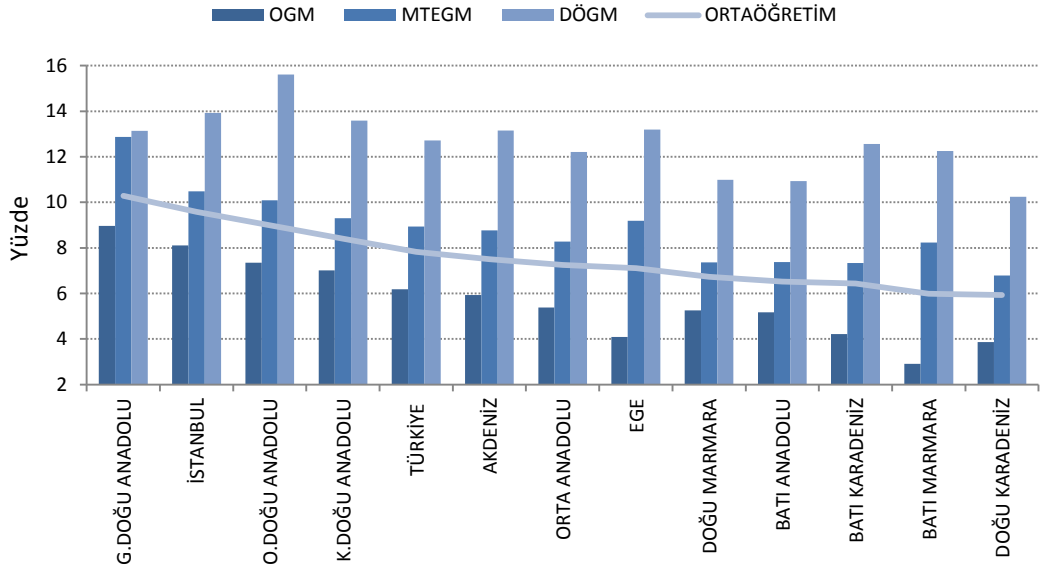
7.2 Sınıf Tekrarı

Ortaöğretimde verimliliği etkileyen önemli faktörlerden biri de sınıf tekrarıdır. MEB (2010-2014) Stratejik Planında bu konuya değinilerek “Ortaöğretimde öğrencilerimizin okul başarılarını artırmak üzere sınıf geçme oranlarını % 96'ya çıkarmak”²⁵ hedefine yer verilmiştir. Bu bölümde, 2011-2012 eğitim-öğretim yılı sınıf tekrarı verileri doğrultusunda genel müdürlük, sınıf ve alan düzeyinde karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır.

2011-2012 eğitim-öğretim yılında sınıf tekrarı oranı tüm ortaöğretimde % 7,8; Ortaöğretim Genel Müdürlüğünde % 6,2; Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünde % 8,9; Din Öğretimi Genel Müdürlüğünde ise % 12,7'dir. Bölgeler itibarıyla sınıf tekrarının en yüksek olduğu bölge Güneydoğu Anadolu (% 10,3), en düşük olduğu bölge Doğu Karadeniz'dir (% 5,9). Söz konusu oran genel müdürlüklere göre incelendiğinde bölgesel bir paralellik olmadığı, en yüksek ve en düşük sınıf tekrarı oranının bölgeler düzeyinde farklılaştığı anlaşılmaktadır (Bkz. Şekil 7.3).

²⁵ MEB (2010-2014) Stratejik Planı, 3. Tema, Stratejik Amaç-3.

Şekil 7.3: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Sınıf Tekrarı Oranı (2011-2012)

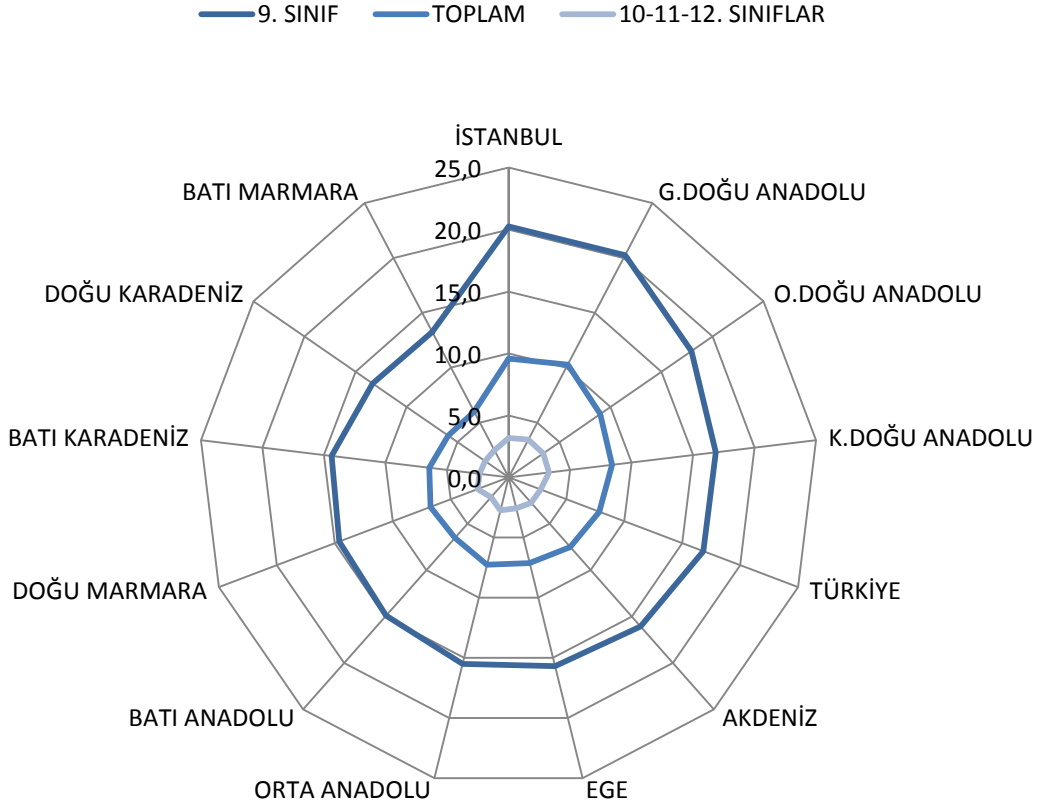

NUTS-1 bölgeleri ortaöğretim sınıf tekrarı oranına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Şekil 7.4 incelendiğinde, sınıf tekrarının tüm bölgelerde en fazla 9. sınıf düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye geneli sınıf tekrarı oranı 9. sınıflarda % 16,8; 10,11 ve 12. sınıflarda % 2,8 olup toplamda % 7,8'dir. İlgili göstergelere göre ortaöğretimde sınıf tekrarı oranının en büyük belirleyicisi 9. sınıfa ait sınıf tekrarı oranıdır.

Şekil 7.4: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Sınıf Düzeyinde Sınıf Tekrarı Oranı (% , 2011-2012)

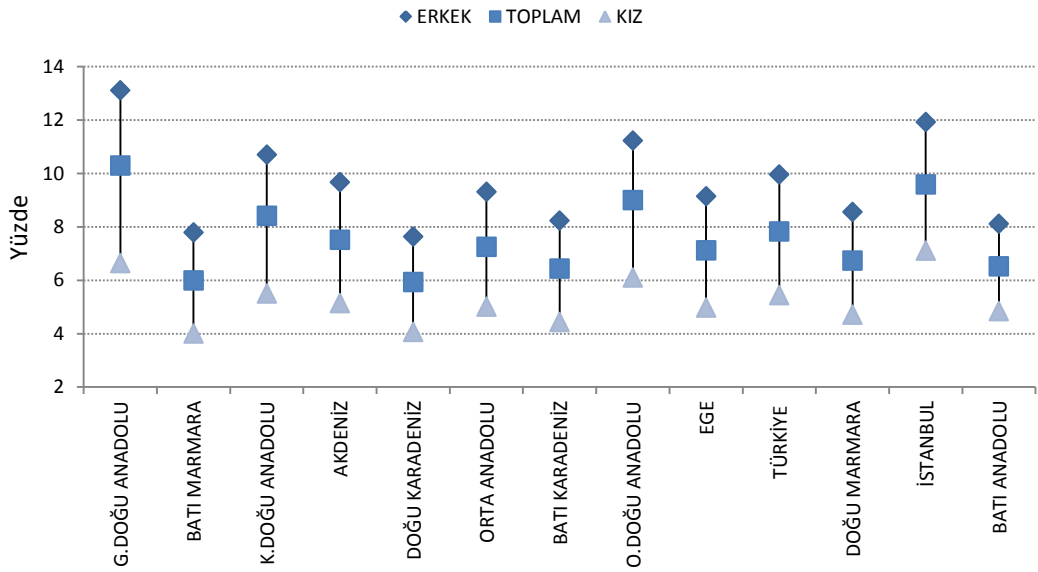

NUTS-1 bölgeleri 9. sınıf, sınıf tekrarı oranına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Devamsızlık oranında olduğu gibi tüm bölgelerde erkek öğrenci sınıf tekrarı oranı kız öğrenci sınıf tekrarı oranından önemli ölçüde yüksektir. Erkek ve kız öğrenci sınıf tekrarının oransal farkının en yüksek olduğu bölge Güneydoğu Anadolu iken en düşük olduğu bölge Batı Anadolu'dur (Bkz. Şekil 7.5).

Şekil 7.5: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Cinsiyete Göre Sınıf Tekrarı Oranı (2011-2012)

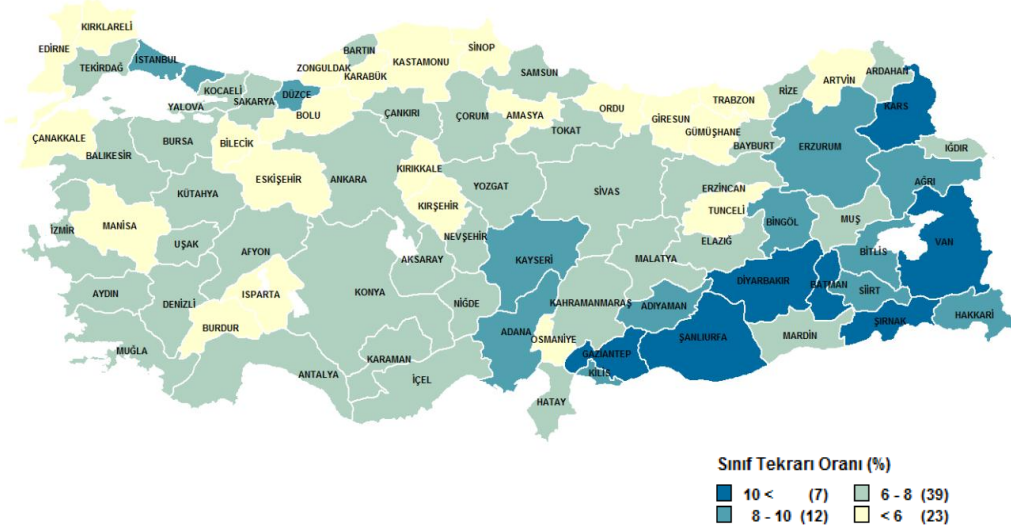

NUTS-1 bölgeleri erkek ve kız sınıf tekrarı oranlarının oransal farkına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Sınıf tekrarının il düzeyinde incelendiği Harita 7.2'ye göre % 7,8 olan Türkiye geneli sınıf tekrarı oranının üzerinde 22 il bulunmaktadır. Sınıf tekrarının en fazla görüldüğü iller Van (% 14,5), Şanlıurfa (% 12) ve Gaziantep (% 11,3); en az görüldüğü iller ise Sinop (% 4,8), Amasya (% 4,9) ve Edirne'dir (% 5).

Harita 7.2: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Sınıf Tekrarı Oranı (2011-2012)

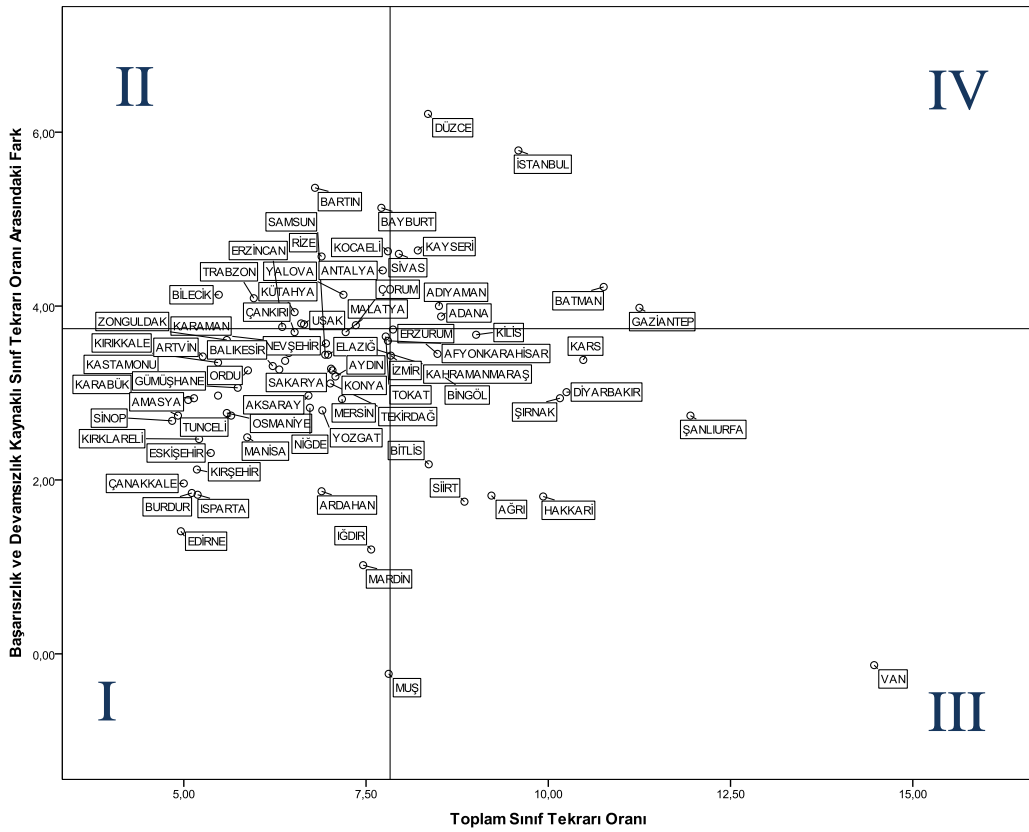

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Sınıf tekrarı başarısızlık ve devamsızlık nedenlerinden hangisinin daha fazla etkilediğinin il düzeyinde analiz edilebilmesi amacıyla kurgulanan Şekil 7.6'da toplam sınıf tekrarı oranı, Şekil 7.7'de kız öğrenci sınıf tekrarı oranı, Şekil 7.8'de ise erkek öğrenci sınıf tekrarı oranı incelenmiştir. İllerin karşılaştırılabilirliği, yatay eksenle Türkiye geneli sınıf tekrarı oranı, dikey eksenle ise başarısızlık ve devamsızlık kaynaklı sınıf tekrarı oranlarının arasındaki farkın verilmesiyle sağlanmıştır. Analiz sonucunda genel olarak Muş ve Van dışındaki bütün illerde başarısızlığın sınıf tekrarı devamsızlıktan daha

fazla etkilediği görülmüştür. İlleri farklı bölümlere ayırmada kritik değerler olarak dikey ve yatay eksendeki göstergelerin Türkiye ortalaması kullanılmıştır. Başarısızlık, devamsızlıkta daha etkili olduğu için yorumlar Türkiye geneline kıyasla yapılmakta olup göreceli bir bakış açısı sunmaktadır. Söz konusu etkenlerin sınıf tekrarını etkileme oranını görece karşılaştırabilmek için Şekil 7.6, Şekil 7.7 ve Şekil 7.8 ayrıntılı olarak incelenmektedir.

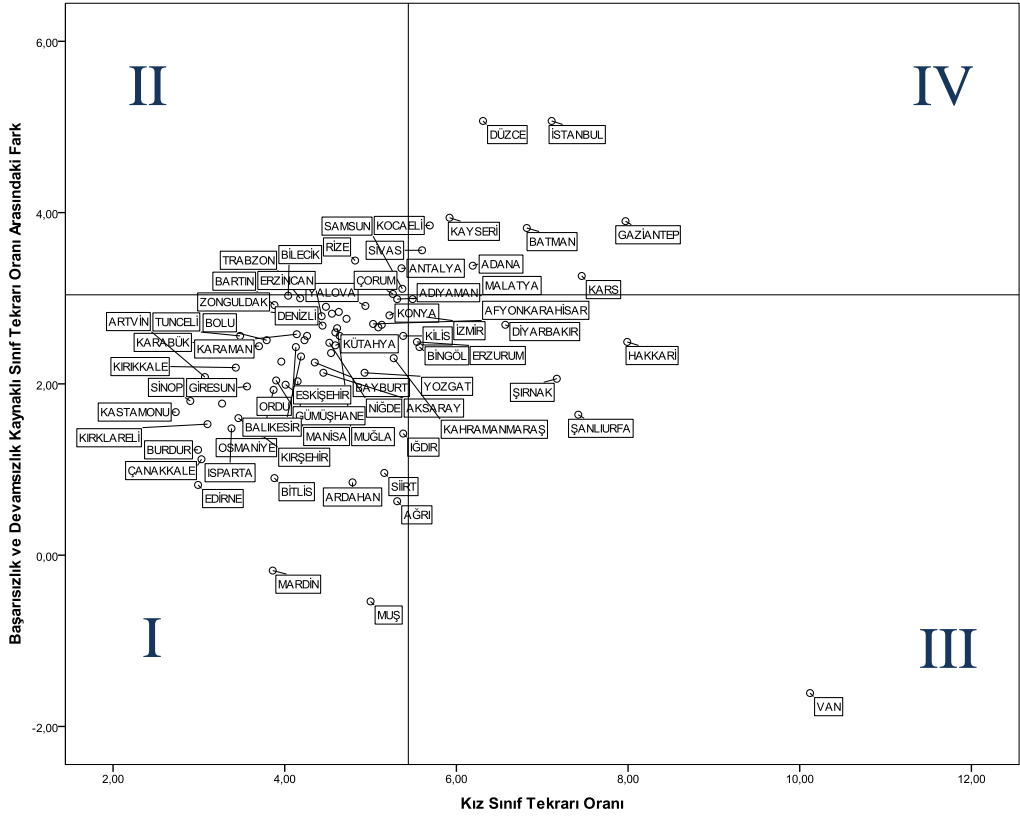
Şekil 7.6: Ortaöğretimde Nedenlerine Göre Sınıf Tekrarı Oranı (2011-2012)

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı verilerinden derlenmiştir.

- I. Bölüm:** Sınıf tekrarı oranının genel ortalamadan daha düşük olduğu bu bölümde devamsızlık kaynaklı sınıf tekrarı oranı Türkiye ortalamasından daha yüksektir. Ancak Amasya, Sakarya, Eskişehir illerde, sınıf tekrarı üzerinde başarısızlık etkisi % 50'nin üzerindedir. Bu bölümde sınıf tekrarının daha çok devamsızlıktan etkilendiği tek il Muş'tur.
- II. Bölüm:** Başarısızlık kaynaklı sınıf tekrarlarının daha yüksek oranda görüldüğü bu bölümde, sınıf tekrarı oranı genel oranın altındadır. Samsun % 6,9; Bartın % 6,8 ve Bilecik % 5,5 sınıf tekrarı oranı ile bölgede bulunan illerden bazılarıdır.
- III. Bölüm:** Devamsızlığın görece daha fazla etkilediği sınıf tekrarı oranı, genel sınıf tekrarı oranından yüksektir. Bu bölümde Şırnak, Hakkâri, Ağrı, Diyarbakır ve Van gibi iller bulunmaktadır. Devamsızlığın % 50,5 oranıyla sınıf tekrarını başarısızlıktan daha fazla etkilediği Van ilindeki bu durumu 2011 yılında yaşanan deprem ve oluşturduğu olumsuz etkilerle ilişkilendirmek mümkündür.
- IV. Bölüm:** Bu kısımda yer alan illerde sınıf tekrarı oranı genel ortalamanın (% 7,8) üzerinde olup başarısızlık ve devamsızlık kaynaklı sınıf tekrarı oranları arasındaki fark genel farktan (% 3,7) yüksektir. Düzce, İstanbul, Kayseri ve Batman gibi bu bölümde bulunan illerde, öğrenci başarısı sınıf tekrarında devamsızlıktan daha büyük bir risk faktörü oluşturduğu için başarısızlık kaynaklı sınıf tekrarı oranını azaltma yönünde yapılacak çalışmalar önem arz etmektedir.

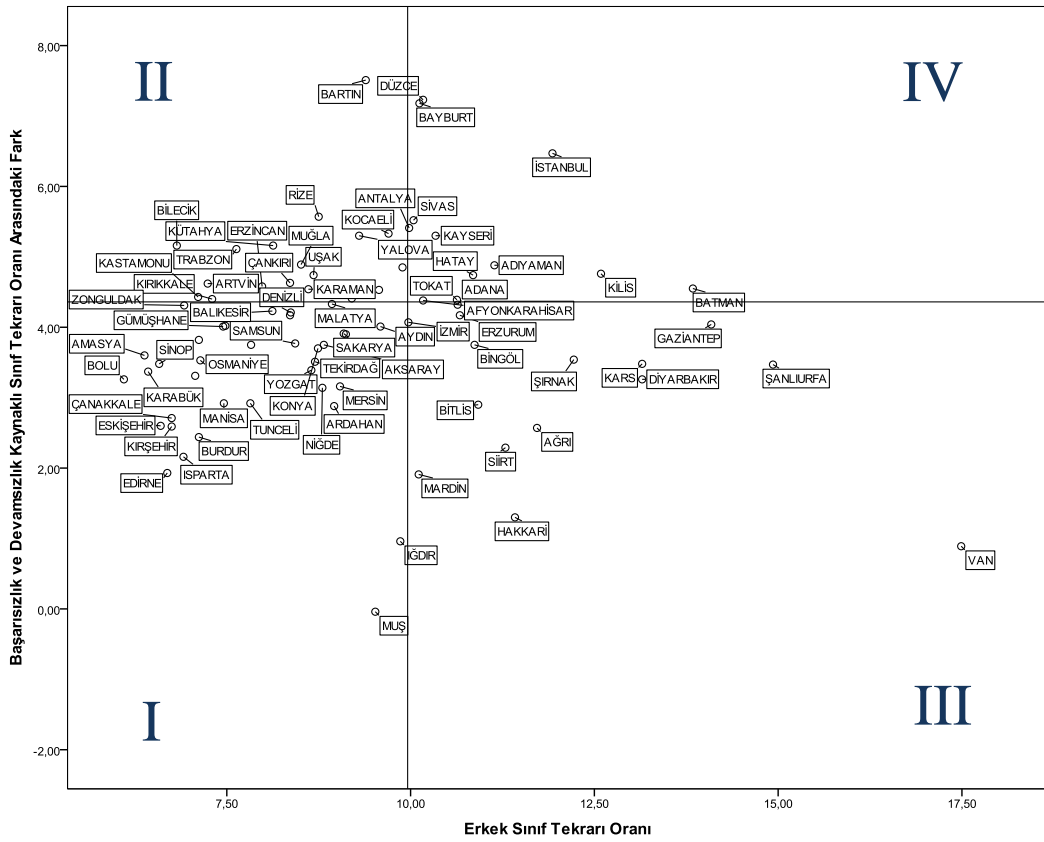
Şekil 7.7: Ortaöğretimde Nedenlerine Göre Kız Öğrenci Sınıf Tekrarı Oranı (2011-2012)

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı verilerinden derlenmiştir.

Kız ve erkek öğrencilere ait sınıf tekrarı oranı nedenlerine göre karşılaştırmalı olarak incelendiğinde bütün illerde başarısızlık nedeniyle sınıf tekrarının erkek öğrencilerde kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Toplam sınıf tekrarında devamsızlık faktörünün daha etkili olduğu iller Muş ve Van'dır. Kız öğrencilerde bu illerin yanı sıra Mardin'de de (% 52,4) devamsızlık sınıf tekrarını başarısızlıktan daha fazla etkilemektedir. Erkek öğrencilerde ise devamsızlık faktörünün daha büyük etkiye sahip olduğu tek il Muş'tur (% 50,2).

Şekil 7.8: Ortaöğretimde Nedenlerine Göre Erkek Öğrenci Sınıf Tekrarı Oranı (2011-2012)

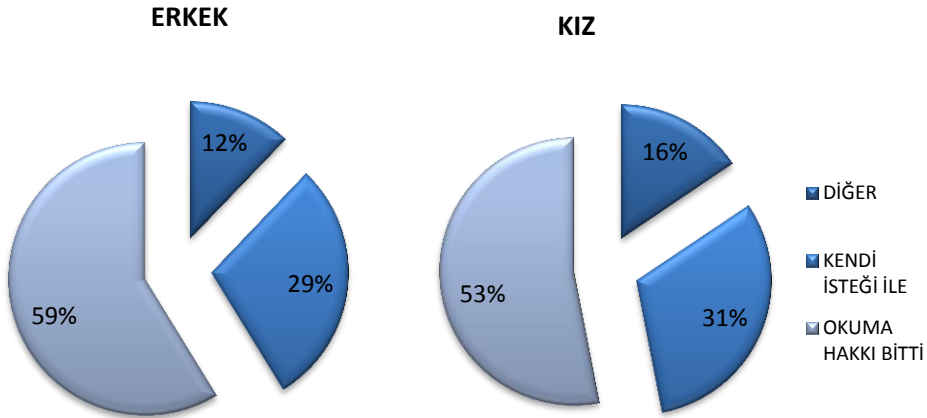
Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı verilerinden derlenmiştir.

7.3 Okul Terki

Öğrencilerin bir üst kuruma, iş yaşamına ve hayata hazırlanmasının önündeki engellerden birisi de okul terkidir. Çeşitlilik göstermekle birlikte okul terkinin temel sebepleri öğrencilerin kendi istekleriyle eğitim sisteminin dışına çıkmaları ve yönetmelik gereği ortaöğretimde yalnız bir defa sınıf tekrarı yapılabilmesidir. Sınıf tekrarı gerektiren durumların ikinci kez yaşanması halinde öğrencinin örgün ortaöğretimdeki okuma hakkı bitmektedir.

Hem erkek hem de kız öğrencilerde eğitim-öğretim sisteminin dışına çıkma nedeni genel itibarıyla okuma hakkının bitmesi olup bu oran erkeklerde % 59, kızlarda ise % 53'tür. Kendi isteği ile okul terki oranları incelendiğinde erkek (% 29) ve kız (% 31) öğrenci okul terki için önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır (Bkz. Şekil 7.9).

Şekil 7.9: Ortaöğretimde Nedenlerine Göre Okul Terki Oranı (2011-2012)

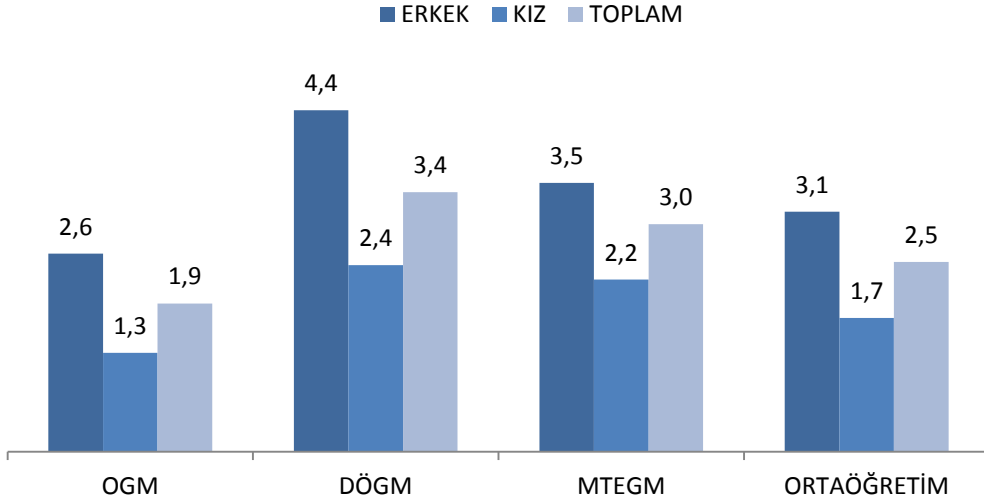
Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

2011-2012 eğitim-öğretim yılında tüm ortaöğretimdeki okul terkinin % 2,5 oranında gerçekleşmesi MEB (2010-2014) Stratejik Planında yer alan "ortaöğretimde eğitim-öğretim sürecinde ilişiği kesilen-okulu terk eden öğrencilerin diğeri öğrencilere oranı 2014 yılı sonuna kadar % 5'in altına düşürmek"²⁶ hedefine ulaşıldığını göstermektedir.

Genel müdürlükler itibarıyla okul terki en fazla Din Öğretimi Genel Müdürlüğünde (% 3,4) ve en az Ortaöğretim Genel Müdürlüğünde (% 1,3) gerçekleşmiştir. Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünde ise söz konusu oran % 2,2'dir. Şekil 7.10'da görüleceğii üzere her üç genel müdürlükte de erkek öğrenci okul terk oranı kız öğrenci okul terk oranından fazladır.

²⁶ MEB (2010-2014) Stratejik Planı, 3. Tema, Stratejik Amaç-3.

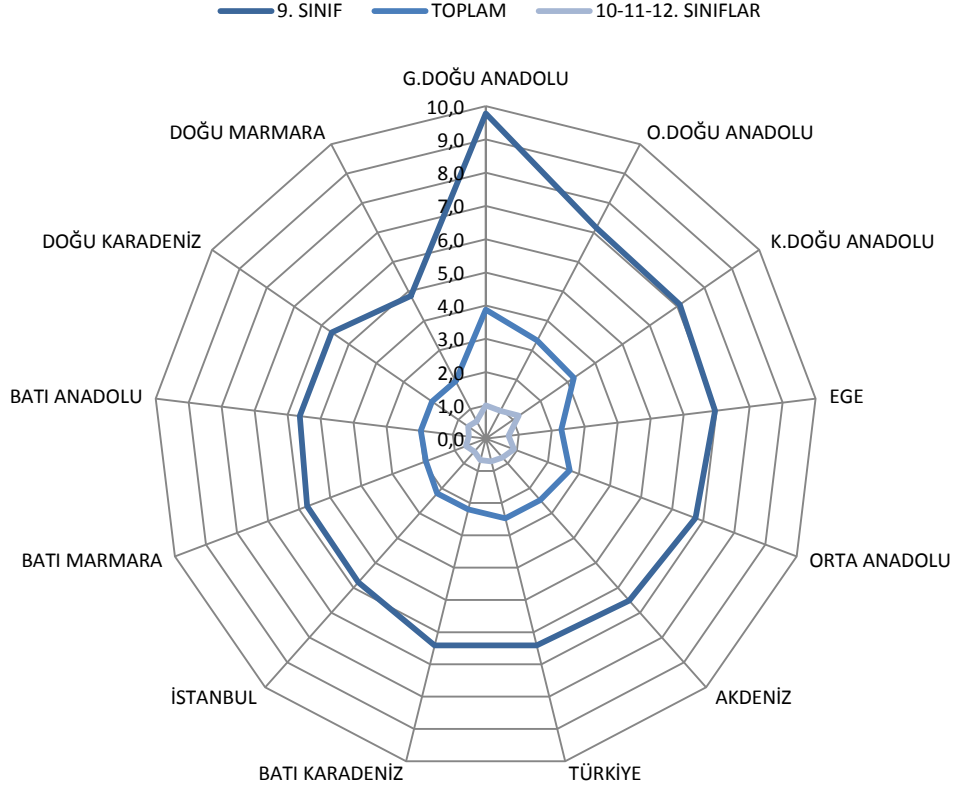
Şekil 7.10: Ortaöğretimde Genel Müdürlükler İtibarıyla Cinsiyete Göre Okul Terk Oranı (2011-2012)

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Okul terk oranı sınıflar itibarıyla incelendiğinde ise okul terkinin önemli bir bölümünün 9. sınıfta gerçekleştiği ve 10-11-12. sınıflarda ise söz konusu oranın daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. 2011-2012 eğitim öğretim yılında Türkiye geneli okul terk oranı toplamda % 2,5; 9. sınıflarda % 5,6 ve 10-11-12. sınıflarda % 0,7'dir (Bkz. Şekil 7.11).

Şekil 7.11: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Sınıflara Göre Okul Terk Oranı (% , 2011-2012)

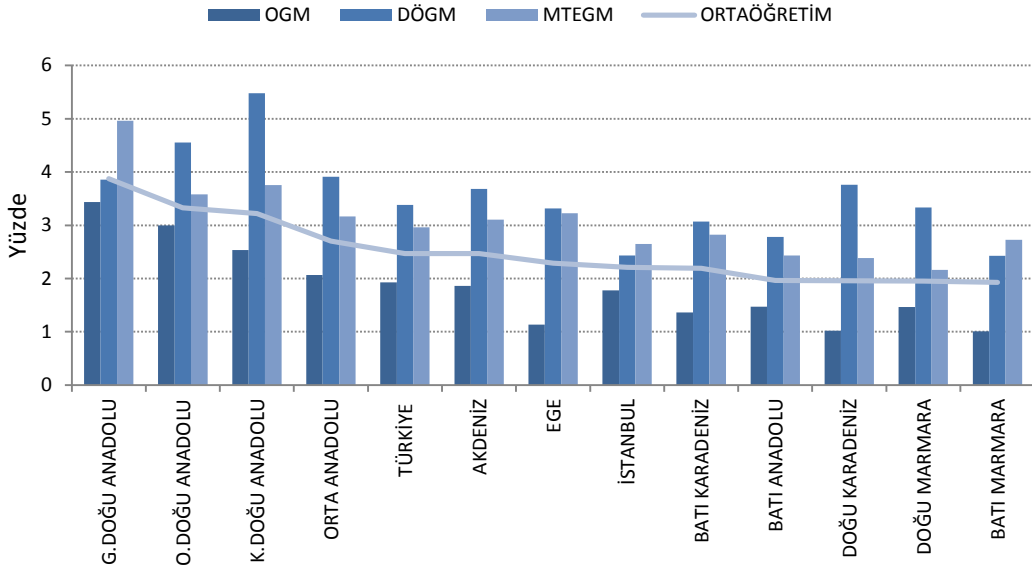

NUTS-1 bölgeleri 9. sınıf okul terki oranına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

2011-2012 eğitim-öğretim yılında bütün bölgelerde okul terkinin en düşük düzeyde gerçekleştiği genel müdürlük Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'dür. En fazla okul terki ise Güneydoğu Anadolu, İstanbul ve Batı Marmara bölgelerinde Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünde; diğer bölgelerde ise Din Öğretimi Genel Müdürlüğünde görülmektedir. Tüm ortaöğretimde okul terkinin en fazla olduğu üç bölge ise Güneydoğu Anadolu (% 3,9), Ortadoğu Anadolu (% 3,3) ve Kuzeydoğu Anadolu'dur (% 3,2) (Bkz. Şekil 7.11).

Şekil 7.12: Ortaöğretimde Bölgeler İtibarıyla Genel Müdürlükler Düzeyinde Okul Terk Oranı (2011-2012)

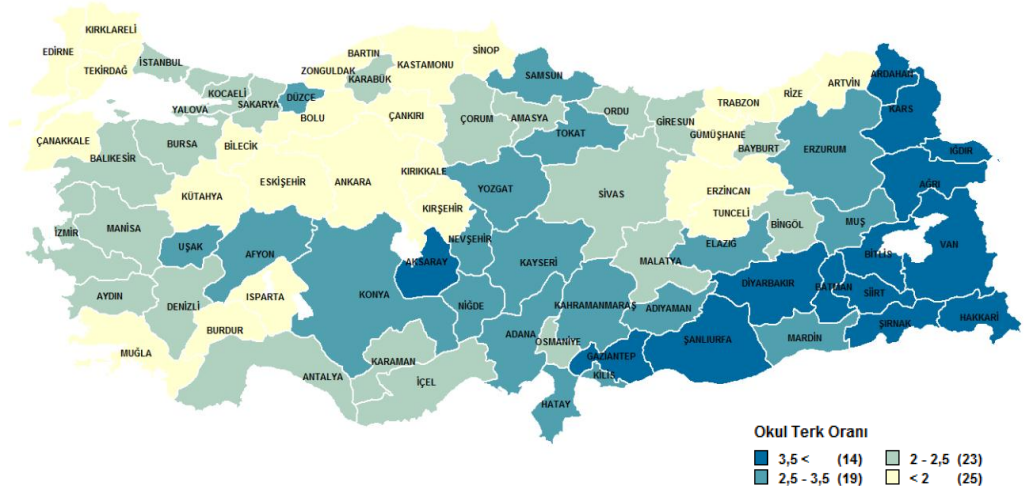

NUTS-1 bölgeleri toplam okul terki oranına göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

Harita 7.3'e göre okul terkinin en fazla yaşandığı iller Van (% 5,8), Hakkâri (% 4,4) ve Ardahan (% 4,4); en az yaşandığı iller ise Bolu (% 1,3), Tunceli (% 1,3) ve Eskişehir (% 1,4)'dir. Harita 7.2 ve Harita 7.3 karşılaştırıldığında sınıf tekrarı ve okul terk oranlarının görece yüksek veya düşük olduğu illerin paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Harita 7.3: Ortaöğretimde İller İtibarıyla Okul Terk Oranı (2011-2012)

Kaynak: MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı

7.4 Yükseköğretime Geçiş

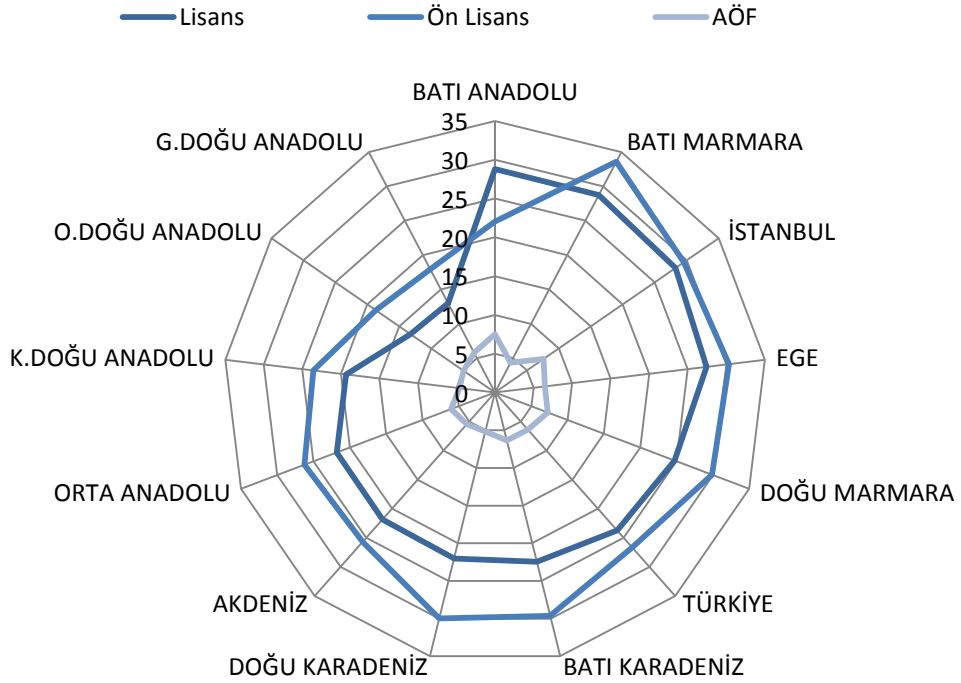
Öğrencilerini yükseköğretime hazırlamak ortaöğretim kurumlarının en önemli amaçlarından biridir. Ortaöğretimden mezun olan öğrencilerin yükseköğretime yerleşme eğilimleri ve öğrencilerin yöneldiği yükseköğretim alanlarının bölgelere ve okul türlerine göre nasıl şekillendiği ortaöğretimde çıktılarının önemli bir boyutunu teşkil etmektedir. Yükseköğretimde okullaşma oranlarının artışı, programların çeşitlenerek bazı alanların kontenjanlarının artırılması yükseköğretimde arzı olumlu yönde etkilemiştir. Bu şekilde öğrencilere yükseköğretime geçişte daha fazla seçenek sunulmuştur.

Kutu 7.2. Ortaöğretim Başarı Puanı (OBP)

2013 yılında yükseköğretime geçişte bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Yükseköğretime geçişte 2013 yılından önce öğrencilerin yerleştirmeye esas puanları hesaplanırken merkezi sınav puanına “Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanı (AOBP)” etki etmekteydi. 2013 yılından başlamak üzere yerleştirmeye esas puanlamada merkezi sınav puanlarına Ortaöğretim Başarı Puanı (OBP) etki edecektir. OBP'nin AOBP'den temel farkı öğrencinin mezun olduğu ortaöğretim kurumunun başarısının ve öğrencinin okul sıralamasındaki yerinin yükseköğretime yerleşme puanına herhangi bir etkisinin olmamasıdır. Bir anlamda OBP hesabı öğrencinin “mutlak” başarısını bir başka ifadeyle “bireysel” başarısını esas almaktadır.

2012 yükseköğretim yerleştirme sonuçlarına göre, Türkiye geneli son sınıf öğrencilerinin % 27'si ön lisans, % 24'ü lisans, % 6'sı ise açıköğretim programlarına yerleşmiştir. Lisans programlarına yerleştirmelerde görece yüksek oranlarla Batı Anadolu (% 29), Batı Marmara (% 29) ve İstanbul (% 28) bölgeleri öne çıkmaktadır. Ön lisans programlarında ise Batı Marmara (% 34) bölgesinin oranı yüksektir. Türkiye geneli açıköğretim programlarına yerleşme oranı diğer program türlerine göre düşük olmakla birlikte İstanbul (% 8) ve Batı Anadolu'da (% 8) nispeten yüksektir (Bkz. Şekil 7.13).

Şekil 7.13: Bölgelere Göre Son Sınıf Düzeyinde Yükseköğretime Geçiş Oranı (% , 2012)

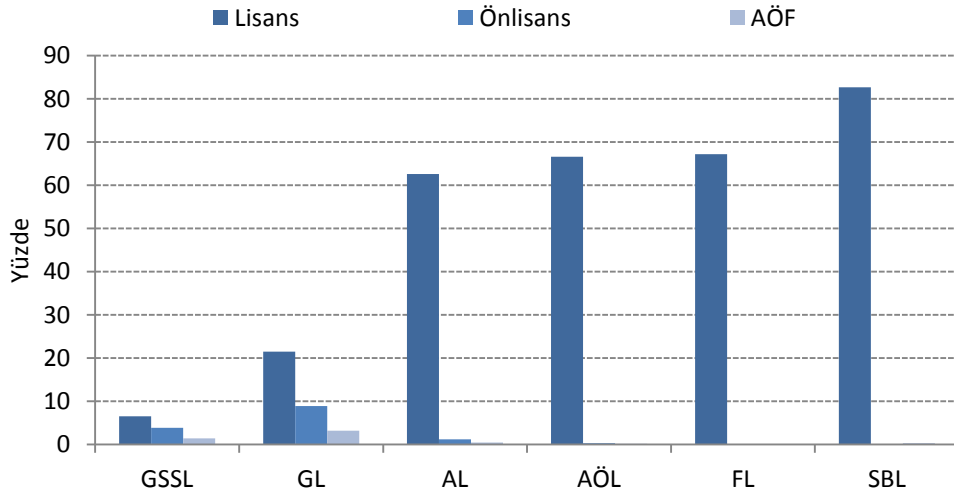

NUTS-1 bölgeleri "Lisans" a göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: ÖSYM verilerinden derlenmiştir.

2012 yılında genel ortaöğretimde okul türleri itibarıyla son sınıf düzeyinde lisans programlarına yerleşme oranı sosyal bilimler lisesinde (% 82,6) diğer okul türlerine kıyasla önemli ölçüde yüksektir. Fen lisesi (% 67), Anadolu öğretmen lisesi (% 66,5) ve Anadolu lisesi (% 62,5) son sınıf düzeyinde lisans yerleştirme oranları görece yüksek olan diğer okul türleridir. Genel lisede (% 21,5) ve güzel sanatlar ve spor lisesinde (% 6,5) ise ilgili oran nispeten düşüktür. Ön lisans ve açıköğretim programları genel ortaöğretim öğrencileri tarafından oldukça az tercih edilmekte, söz konusu programlara ait oranlar Anadolu lisesi, Anadolu öğretmen lisesi, fen lisesi ve sosyal bilimler lisesinde istatistiksel olarak bir anlam taşımamaktadır. Ancak güzel sanatlar ve spor lisesi ve genel lisede ön lisans ve açıköğretim fakültesine yerleşme oranları görece yüksektir (Bkz. Şekil 7.14).

Şekil 7.14: Genel Ortaöğretimde Okul Türlerine Göre Son Sınıf Düzeyinde Yükseköğretime Geçiş Oranı (2012)

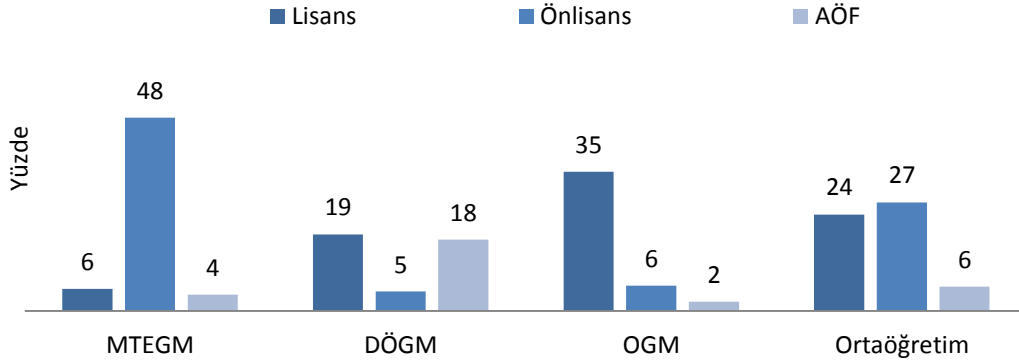

Okul türleri "Lisans" a göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: ÖSYM verilerinden derlenmiştir.

Ortaöğretimde genel müdürlükler düzeyinde son sınıf öğrencilerinin yükseköğretime geçiş oranı analiz edildiğinde Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü öğrencilerinin ön lisans (% 48), Ortaöğretim Genel Müdürlüğü öğrencilerinin ise lisans (% 35) programlarına daha fazla yöneldikleri anlaşılmaktadır. Din Öğretimi Genel Müdürlüğünde ise son sınıf düzeyinde yükseköğretime geçişte % 19 lisans, % 5 ön lisans ve % 18 açıköğretim oranlarıyla program türleri itibarıyla daha homojen bir dağılım söz konusudur. Tüm ortaöğretimde genel müdürlüklerdeki farklılaşmalara da bağlı olarak yerleşme oranları % 24 lisans, % 27 ön lisans ve % 6 açıköğretimdir. Ortaöğretimde okul türlerine göre yükseköğretim programlarının tercih edilme yüzdesi değişmekle birlikte son sınıf öğrencilerinin yarısından fazlası bir yükseköğretim programına yerleşmektedir (Bkz. Şekil 7.15).

Şekil 7.15: Genel Müdürlüklere Göre Son Sınıf Düzeyinde Yükseköğretime Geçiş Oranı (2012)

Genel müdürlükler "Lisans" a göre artan şekilde sıralanmıştır.

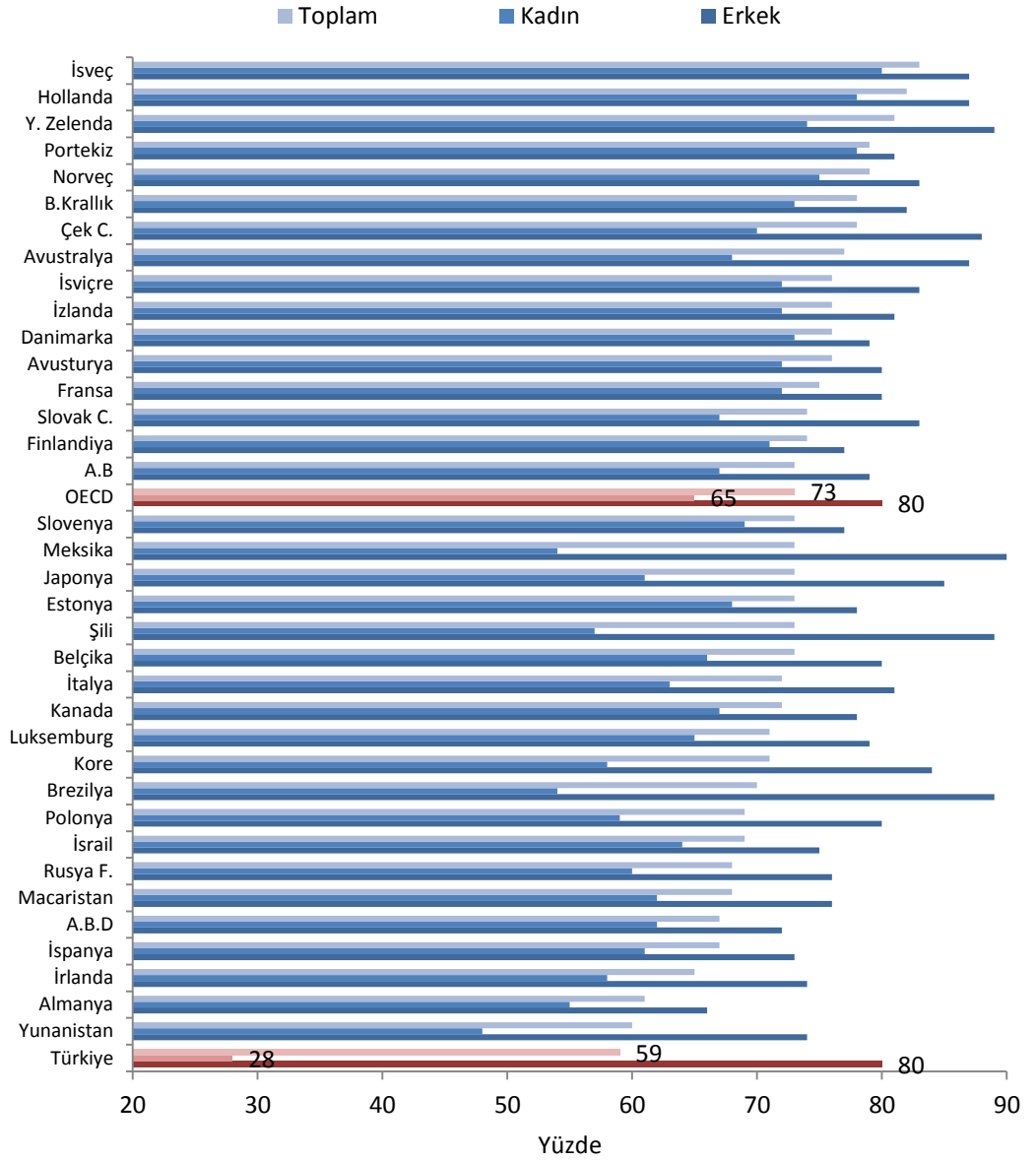
Kaynak: ÖSYM verilerinden derlenmiştir.

7.5 İstihdama Geçiş

Eğitim-öğretim faaliyetlerinin en temel amaçlarından biri de faydalanıcılar için iş hayatında verimli bir şekilde kullanabilecekleri nitelikleri kazandırmaktır. Bu anlamda ortaöğretim mezunlarının istihdama katılma düzeyleri önem taşımaktadır.

OECD genelinde 25-64 yaş arası en az ortaöğretim mezunu nüfusun erkeklerde % 80'i, kadınlarda % 65'i toplamda ise % 73'ü istihdam edilmektedir. Söz konusu nüfusun % 80'inden fazlasının istihdam edildiği ülkeler Y. Zelenda, Hollanda ve İsveç'tir. Türkiye, % 59 oranıyla 25-64 yaş arasındaki en az ortaöğretim mezunu nüfusun istihdam oranının en düşük olduğu ülkedir. Yunanistan (% 60) ve Almanya (% 61) ise söz konusu oranın düşük olduğu diğer ülkelerdir. İlgili kategoride kadın istihdam oranının en yüksek olduğu ülkeler İsveç (% 80), Hollanda (% 78) ve Portekiz'dir (% 78). Bu oranın OECD ortalaması ise % 65 olup Türkiye (% 28) ilgili oranın en düşük olduğu ülkedir. Meksika (% 90), Brezilya (% 89) ve Şili (% 89) 25-64 yaş aralığında ortaöğretim mezunu erkek nüfusun en yüksek istihdam oranına sahip olduğu ülkelerdir. Türkiye de (% 80) ilgili oran açısından üst sıralarda yer almaktadır. Erkeklerde bahsedilen istihdam değerinin oluşmasında kadınların iş gücüne katılım oranının düşük olmasıyla oluşan istihdam olanakları etkili olabilmektedir (Bkz. Şekil 7.16).

Şekil 7.16: Ülkelere Göre 25-64 Yaş Aralığında En Az Ortaöğretim Mezunu Nüfusun İstihdam Oranı (2011)

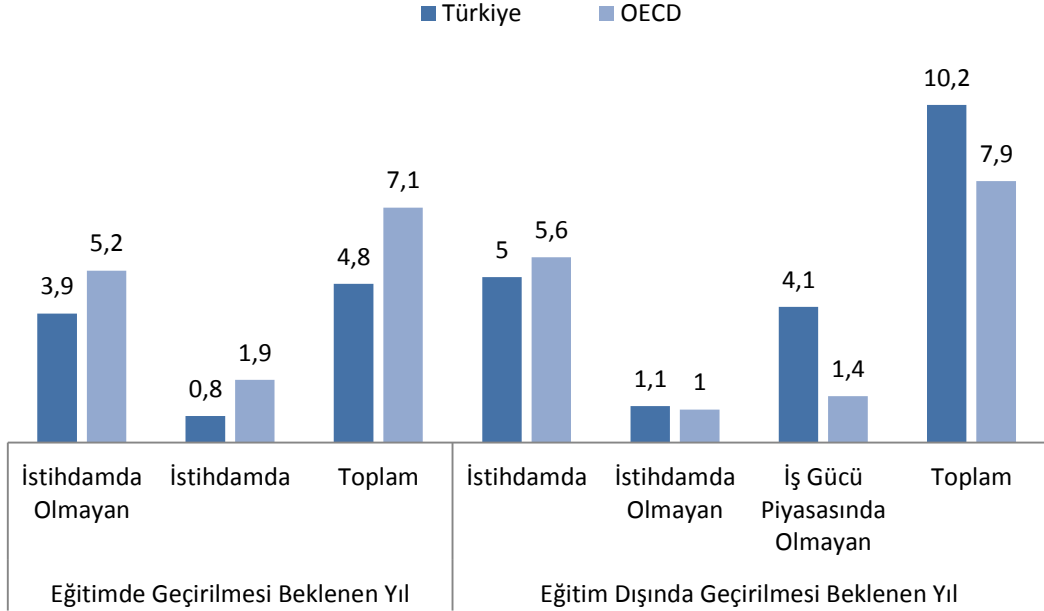
Ülkeler "Toplam" a göre azalan şekilde sıralanmıştır.

Not: Veriler ISCED 3A sınıflandırmasına aittir.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

Türkiye’de 15-29 yaş arası nüfusun eğitimde geçirdiği ortalama süre 4,8; eğitim dışında geçirdiği ortalama süre ise 10,2 yıldır. Söz konusu oranlar OECD’de sırasıyla 7,1 ve 7,9’dur. Eğitimde geçirilen ortalama süre bağlamında 2,3 yıllık fark büyük ölçüde OECD ile Türkiye’nin ortaöğretim ve yükseköğretim kademesindeki okullaşma oranlarıyla ilişkilidir. İlgili yaş aralığında eğitimde ve istihdamda olma süresi açısından Türkiye (0,8 yıl) ile OECD (1,9 yıl) arasında önemli bir farklılık bulunmaktadır. Eğitim dışında olup istihdamda olma ve olmama durumlarının ortalama süresi açısından Türkiye ve OECD arasında önemli bir farklılaşma yoktur. Eğitimde ve iş gücü piyasasında olmama durumunun ortalama süresi Türkiye’de (4,1 yıl) oldukça yüksektir (Bkz. Şekil 7.17). Bahsedilen ortalama sürenin yükselmesinde istihdama katılmayan kadın nüfus oranının yüksek olması etkilidir.

Şekil 7.17: 15-29 Yaş Nüfusun Eğitimde ve Eğitim Dışında Geçirilmesi Beklenen Yıl (2011)

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

Farklı yaş gruplarının 2000 ve 2011 yıllarında eğitimde ve eğitim dışında olma durumlarına göre oranlarının yer aldığı Tablo 7.1'e göre Türkiye'de 2000 yılında eğitimde olan 15-19 yaş aralığındaki nüfusun oranı % 39 iken 2011 yılında bu oran % 60'tır. Eğitimde olan 15-19 yaş aralığındaki nüfusun 11 yıllık süre içinde artış göstermesi eğitim dışında ve istihdamda olanların oranının % 30'dan % 15'e, eğitim dışında ve istihdamda olmayanların oranının ise % 31'den % 25'e düşmesini sağlamıştır. 2011 yılında OECD'de 15-19 yaş nüfusun % 86'sı eğitimde iken % 14'ü eğitim dışındadır.

Türkiye'de (% 9) ve OECD'de (% 16) 2011 yılında eğitimde olan 25-29 yaş nüfus oranının düşük olması ilgili yaş grubundaki nüfusun büyük bir kısmının

yükseköğretim kademesini tamamlamış olması ile ilgilidir. Türkiye’de eğitim dışında olan en yüksek çalışan oranı 25-29 (% 51) yaş aralığında yer almaktadır. Ancak 20-24 ve 25-29 yaş aralığındaki eğitim dışında ve istihdamda olmayan nüfusun oranı (her iki yaş grubu için de % 40) OECD ortalamalarına göre (sırasıyla % 18 ve % 20) oldukça yüksektir.

Tablo 7.1: Yıllara Göre Nüfusun Eğitim ve İstihdam Durumu (%)

Yaş Aralığı	2000				2011		
	Eğitimde	Eğitim Dışında		Eğitimde	Eğitim Dışında		
		İstihdamda	İstihdamda Olmayan		İstihdamda	İstihdamda Olmayan	
TÜRKİYE	15-19	39	30	31	60	15	25
	20-24	13	43	44	26	35	40
	25-29	3	59	38	9	51	40
	15-29	19	44	38	32	34	35
OECD	15-19	80	11	9	86	6	8
	20-24	35	48	18	44	38	18
	25-29	12	69	19	16	64	20
	15-29	41	44	15	47	37	16

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

Öğretim kademelerine göre nüfusun eğitim ve istihdam durumunun yer aldığı Tablo 7.2'ye göre Türkiye'de ortaöğretim mezunu nüfusun % 33,3'ü, yükseköğretim mezunu nüfusun % 18,6'sı eğitimine devam etmektedir. Söz konusu oran tüm öğretim kademelerinde % 31,8'dir. Türkiye'de eğitim dışında olan toplam nüfus oranı % 68,2; OECD'de % 52,8'dir. Bununla birlikte Türkiye'de eğitim dışında olup istihdamda olanların oranı toplamda % 33,5; ortaöğretim mezunlarında % 33,7'dir. İlgili oranların OECD ortalaması ise sırasıyla % 42,9 ve % 37'dir. Eğitim dışında olup iş gücü piyasasında olmayan toplam nüfus oranı Türkiye'de (% 27,6), OECD'nin (% 9,3) yaklaşık üç katıdır. Ortaöğretim mezunu olup eğitimine devam etmeyen ve iş gücü piyasasında olmayan nüfus oranı Türkiye'de OECD'ye göre oldukça yüksektir.

Tablo 7.2: Öğretim Kademelerine Göre Nüfusun Eğitim ve İstihdam Durumu (% , 2011)

Mezun Olunan Eğitim Kademesi	Eğitimde				Eğitim Dışında				
	İstihdamda	İstihdamda Olmayan	İş Gücü Piyasasında Olmayan	Toplam	İstihdamda	İstihdamda Olmayan	İş Gücü Piyasasında Olmayan	Toplam	Eğitimde ve Eğitim Dışında Olanların Toplamı
İlkokulu Bitirmemiş/İlkokul /Ortaokul	3,9	1,4	28,7	33,5	30	5,9	30,6	66,5	100
Ortaöğretim	7,4	3,4	23,6	33,3	33,7	7,3	25,7	66,7	100
Yükseköğretim	10,6	4,8	4,5	18,6	54,1	13,8	13,5	81,4	100
Toplam	5,5	2,2	24,8	31,8	33,5	7,1	27,6	68,2	100
İlkokulu Bitirmemiş/İlkokul /Ortaokul	8,7	4,3	53,5	67,5	16,7	5,7	10,1	32,5	100
Ortaöğretim	12,6	3,4	25,7	40,9	42,9	7	9,2	59,1	100
Yükseköğretim	11,9	2,4	10,7	23,2	63,6	6,7	6,6	76,8	100
Toplam	11	3,3	32,8	47,2	37	6,5	9,3	52,8	100

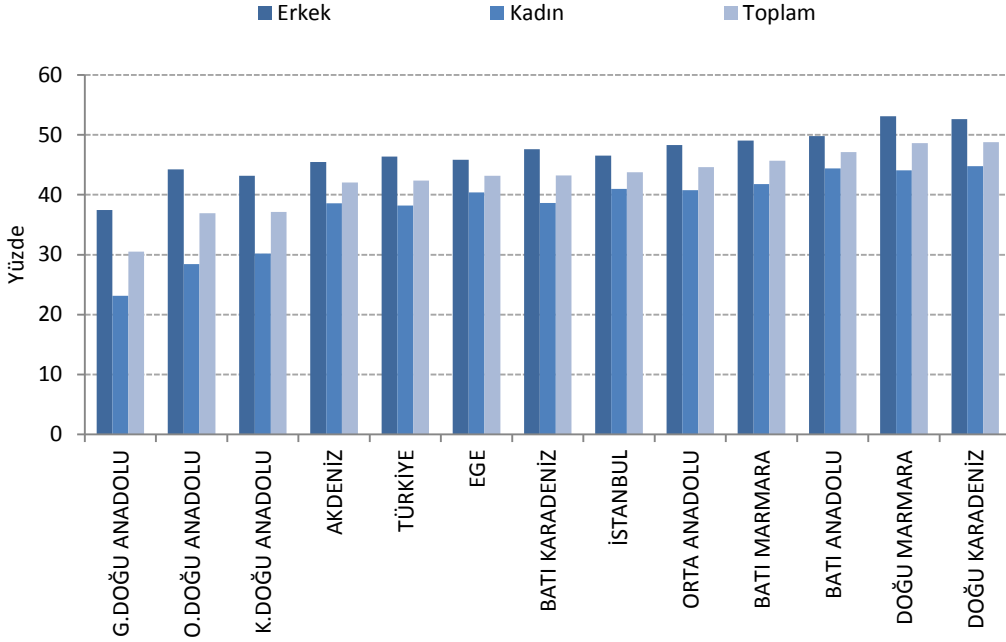
Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

7.6 Nüfusun Eğitim Düzeyi

Eğitime erişim anlamında gerçekleşen gelişmeler toplumun eğitim düzeyinin değerlendirilmesinde kullanılan göstergeleri de değiştirmiştir. Türkiye’de okuma-yazma oranlarının yükseltilmesi uzun yıllar eğitim ve sosyal kalkınma politikalarında önemli bir yer tutmuştur. Bununla birlikte temel eğitimde okullaşma oranlarının istenen seviyeye ulaşması eğitime erişim politikalarının eksenini ortaöğretime ve yükseköğretime yöneltmiştir. Buna bağlı olarak eğitim düzeyinin nitelendirilmesinde ortaöğretim mezuniyet oranı giderek önem kazanmaktadır. Çağ nüfusunun ortaöğretime erişiminin yanı sıra hayatboyu öğrenmenin eğitim gündeminde giderek ağırlık kazanması sebebiyle bu bölümde ortaöğretim mezuniyet oranı detaylandırılarak analiz edilmiştir.

Türkiye’de 22-24 yaş aralığında en az ortaöğretim mezuniyet oranı kadınlarda % 38, erkeklerde % 46, toplamda ise % 42’dir. Söz konusu oranlar cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşma olduğunu göstermektedir. 22-24 yaş toplam mezuniyet oranının en yüksek olduğu bölgeler % 50’ye yakın değerlerle Doğu Karadeniz (% 49), Doğu Marmara (% 49) ve Batı Anadolu (% 47) bölgeleridir. En düşük olduğu bölgeler ise Güneydoğu Anadolu (% 31), Ortadoğu Anadolu (% 37) ve Kuzeydoğu Anadolu’dur (% 37). Bir diğer önemli nokta ise cinsiyete göre farklılaşmanın en yüksek olduğu bölgelerin, toplam mezuniyet oranının en düşük olduğu bölgeler olmasıdır. 22-24 yaş Türkiye geneli erkek-kadın mezuniyet oranı farkı 8 birim iken Ortadoğu Anadolu Bölgesinde sözü geçen oran 16 birimdir (Bkz. Şekil 7.18).

Şekil 7.18: Bölgeler İtibarıyla 22-24 Yaş En Az Ortaöğretim Mezuniyet Oranı (2013)

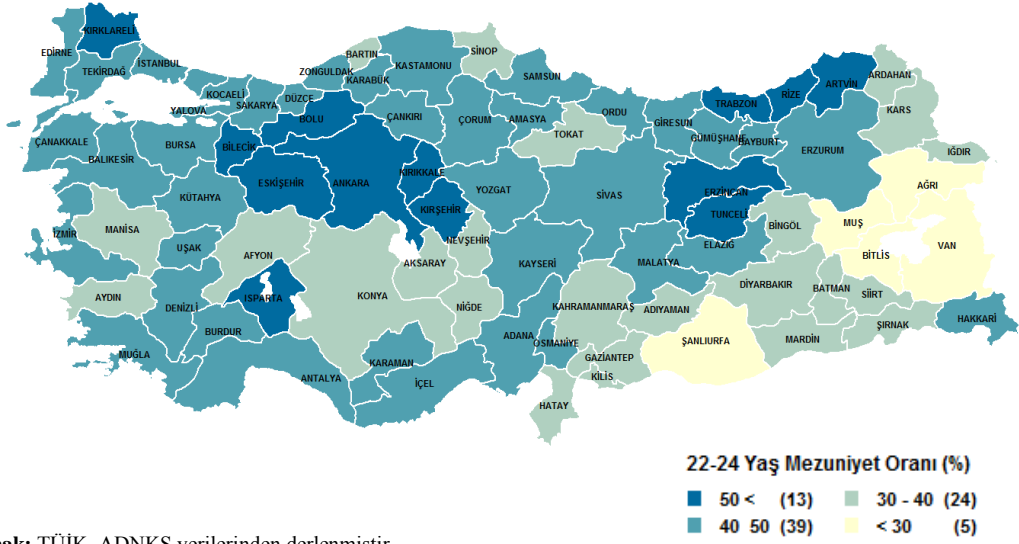

NUTS-1 bölgeleri "Toplam" değerine göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: TÜİK, ADNKS verilerinden derlenmiştir.

Harita 7.4'e göre 22-24 yaş toplam ortaöğretim mezuniyet oranının % 30'un altında olduğu beş il bulunmaktadır. Bu iller Şanlıurfa (% 22), Ağrı (% 26), Muş (% 26), Van (% 27) ve Bitlis (% 29)'tir. 22-24 yaş toplam ortaöğretim mezuniyet oranının %50'den fazla olduğu 13 il mevcuttur. Eskişehir (% 59), Tunceli (% 57) ve Kırıkkale (% 56) ise ilgili oranın en yüksek olduğu illerdir.

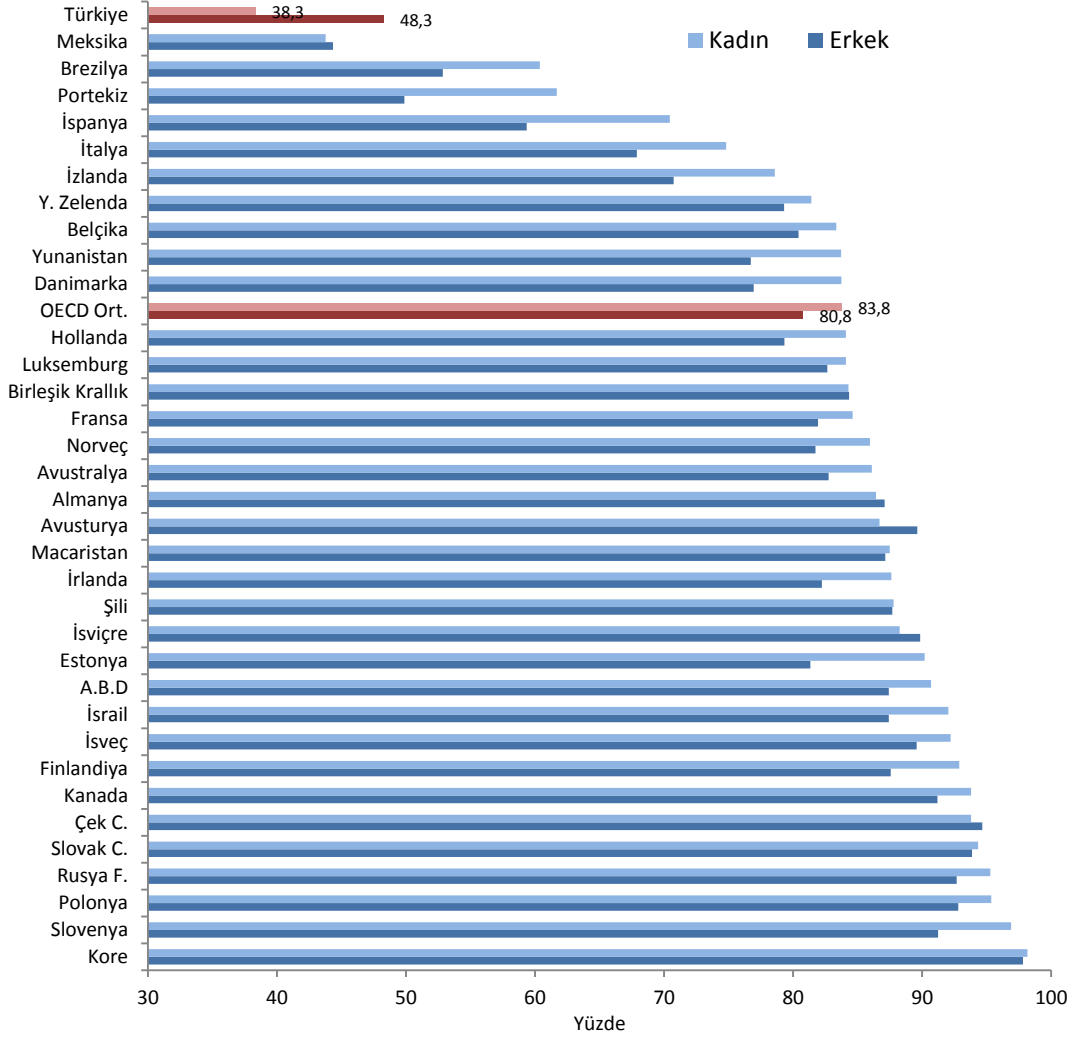
Harita 7.4: 22-24 Yaş En Az Ortaöğretim Mezuniyet Oranı (2013)

Kaynak: TÜİK, ADNKS verilerinden derlenmiştir.

Ortaöğretim mezuniyet oranı toplumsal eğitim seviyesinin değerlendirilmesinde önem taşımaktadır. Kore (% 98 kadın, % 97 erkek), Slovenya (% 97 kadın, % 91 erkek), Polonya (% 95 kadın, % 92 erkek) 25-34 yaş aralığında en az ortaöğretim mezunu nüfus oranının en yüksek olduğu ülkelerdir. Söz konusu oranın OECD ortalaması kadınlarda % 83, erkeklerde % 80'dir. Türkiye, kadınlarda % 38, erkeklerde % 48 en az ortaöğretim mezunu oranlarıyla OECD ülkelerine göre ilgili oranın sıralamasında kadınlar açısından sonuncu, erkekler açısından sondan ikinci sıradadır. Kadın/erkek mezuniyet oranları karşılaştırıldığında OECD ülkelerinin yaklaşık % 80'inde kadınların en az ortaöğretim mezuniyet oranı daha yüksek iken Türkiye'nin de aralarında bulunduğu % 20'lik bölümde söz konusu oran daha düşüktür. Önemli bir diğer bulgu ise en az ortaöğretim mezuniyet oranında cinsiyete bağlı farklılaşmanın en yüksek olduğu ülkenin Türkiye (% 10) olmasıdır (Bkz. Şekil 7.19).

Şekil 7.19: Ünelere Göre 25-34 Yaş Aralığında En Az Ortaöğretim Mezunu Nüfus Oranı (2011)

Ülkeler kadın mezuniyet oranına göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, Education at a Glance, 2013.

7.7 Ulusal ve Uluslararası Başarı Değerlendirmesi

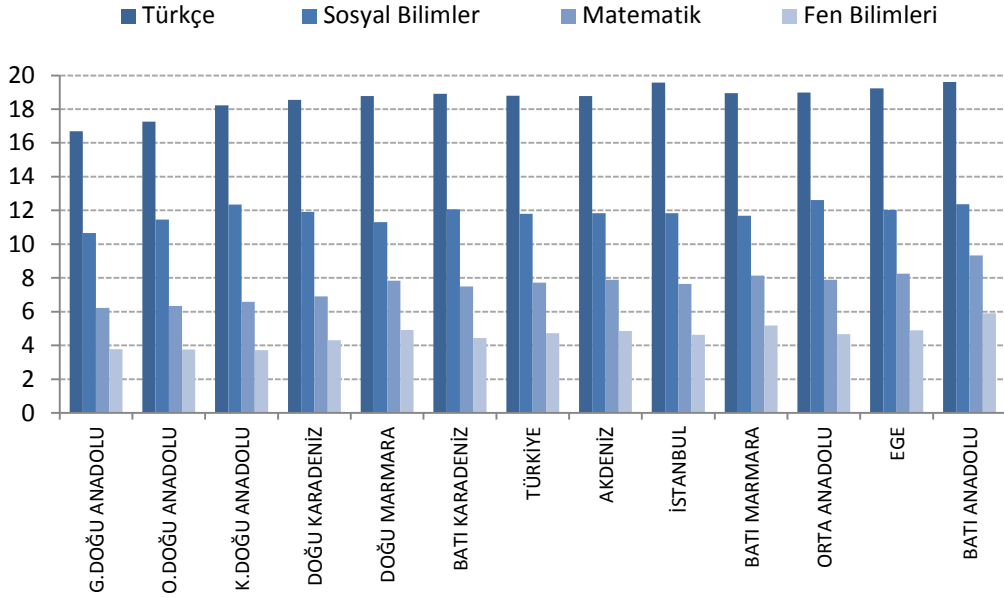
Eğitimde ölçme ve değerlendirme; öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyini belirlemek, gelişimlerini izlemek, öğretim programlarının ve materyallerinin etkisini incelemek ve öğrenci başarılarını değerlendirmek amaçlarıyla yapılmaktadır. Ölçme ve değerlendirme uygulanış amacına göre tanılayıcı-yerleştirici, biçimlendirici veya düzey belirleyici olarak nitelendirilmektedir. Öğretmenler tarafından okulda gerçekleştirilen sınavlar daha çok biçimlendirici ve düzey belirleyici bir özellik taşımakta iken ortaöğretimde kazanımlara ulaşılma düzeyini belirleyerek yükseköğretime geçişe temel teşkil eden merkezi sınavlar tanılayıcı-yerleştirici niteliklere sahiptir. Ülke çapında gerçekleştirilen Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS) ve Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS) ortaöğretimde öğrenci başarılarının değerlendirilmesinde önemli bir yer tutmaktadır. LYS'nin öğrencilerin tercihlerine göre farklı test türlerinden oluşması nedeniyle daha detaylı çalışmalarla analiz edileceği için bu bölümde bütün öğrencilerin ortak soruları cevaplandığı YGS sonuçlarına yer verilmiştir. Ayrıca OECD tarafından gerçekleştirilen ve temel amacı öğrencileri daha iyi tanımak; onların öğrenme isteklerini, derslerdeki performanslarını ve öğrenme ortamları ile ilgili tercihlerini daha açık bir biçimde ortaya koymak olan PISA'ya (Programme for International Student Assessment) ilişkin okul türü ve bölge bazında değerlendirmeler yer almaktadır.

Yüksek Öğretime Geçiş Sınavı'nda Türkçe, sosyal bilimler, matematik, fen bilimleri test türlerinin, her birinde 40'ar soru olmak üzere toplamda 160 soru yer almaktadır. 2012'de Türkiye geneli ortalama netleri şu şekildedir: Türkçe testi 18,8; sosyal bilimler testi 11,8; matematik testi 7,7 ve fen bilimleri testi 4,7. Türkçe testinde Batı Anadolu (19,6), İstanbul (19,6), Ege (19,2) bölgeleri ortalamaların en yüksek; Güneydoğu Anadolu (16,7), Ortadoğu Anadolu (17,3)

ve Kuzeydoğu Anadolu (18,2) ise ortalamaların en düşük olduğu bölgelerdir. Sosyal bilimler testinde Batı Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinin ortalaması eşit ve 12,4'tür. Aynı testte en düşük ortalamalar Güneydoğu Anadolu (10,7), Doğu Marmara (11,3) ve Ortadoğu Anadolu (11,5) bölgelerine aittir (Bkz. Şekil 7.20).

Türkiye geneli matematik testi ortalaması (7,7), Türkçe ve sosyal bilimler test türlerine göre önemli düzeyde düşüktür. Matematik testinde Batı Anadolu (9,3), Ege (8,3), Batı Marmara (8,1) en yüksek ortalamalara; Güneydoğu Anadolu (6,2), Ortadoğu Anadolu (6,3), Kuzeydoğu Anadolu (6,6) bölgeleri ise en düşük ortalamalara sahip bölgelerdir. Dört test türü içinde en düşük ortalama fen bilimleri testine (4,7) aittir. Fen bilimleri testi ortalama net sayısı en yüksek olan bölgeler Batı Anadolu (5,9) ve Batı Marmara (5,2); en düşük olan bölgeler ise Kuzeydoğu Anadolu (3,7), Ortadoğu Anadolu (3,8) ve Güneydoğu Anadolu'dur (3,8) (Bkz. Şekil 7.20).

Şekil 7.20: Bölgelere Göre YGS Net Ortalamaları (2012)

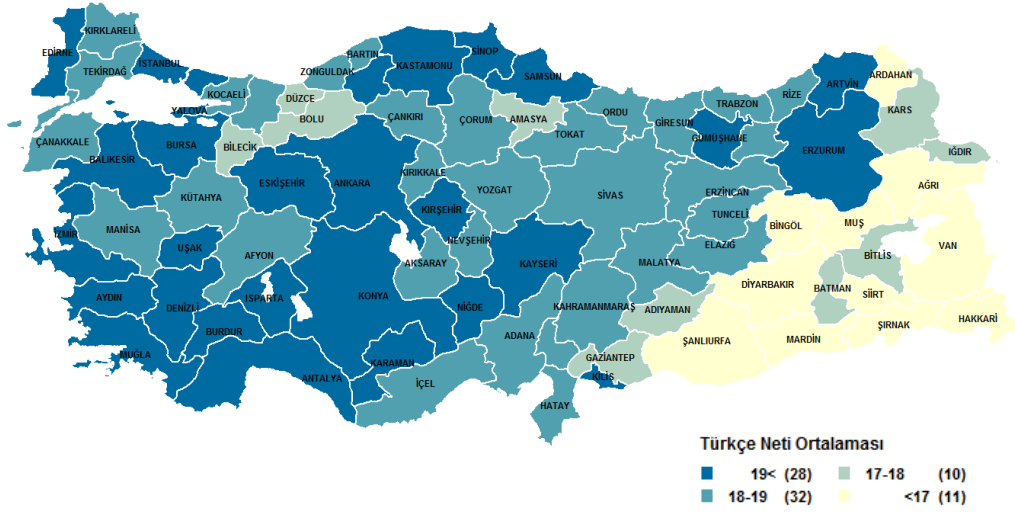

NUTS-1 bölgeleri dört test türünün ortalamasına göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: ÖSYM verilerinden derlenmiştir.

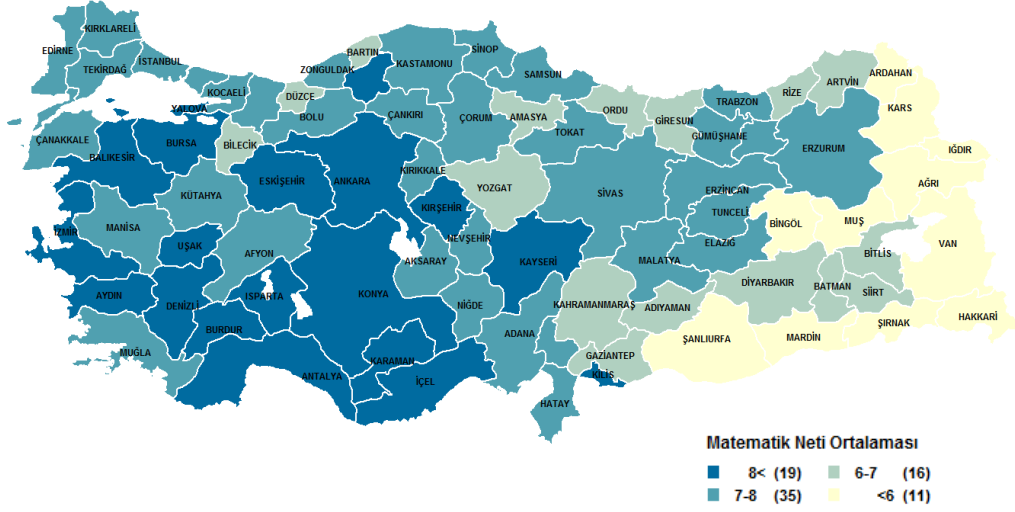
Yükseköğretime Geçiş Sınavı sonuçları itibarıyla Türkçe testine ait göstergeler il düzeyinde analiz edildiğinde en düşük ortalama Hakkâri (13,5), Şırnak (14,8), Van (15,3); en yüksek ortalama ise Burdur (19,9), Ankara (19,8) ve Yalova'da (19,8) gerçekleşmiştir (Bkz. Harita 7.5). Matematik testinde ise Ankara (9,7), Burdur (9,6) ve Isparta (9,3) ortalamasının en yüksek olduğu; Hakkâri (3,4), Ardahan (4,1) ve Şırnak (4,4) ise en düşük olduğu illerdir (Bkz. Harita 7.6). İlgili haritalar, Türkçe ve matematik test sonuçları açısından illerin benzeştiğini göstermektedir.

Harita 7.5: İllere Göre YGS Türkçe Testi Net Ortalaması (2012)

Kaynak: ÖSYM verilerinden derlenmiştir.

Harita 7.6: İllere Göre YGS Matematik Testi Net Ortalaması (2012)

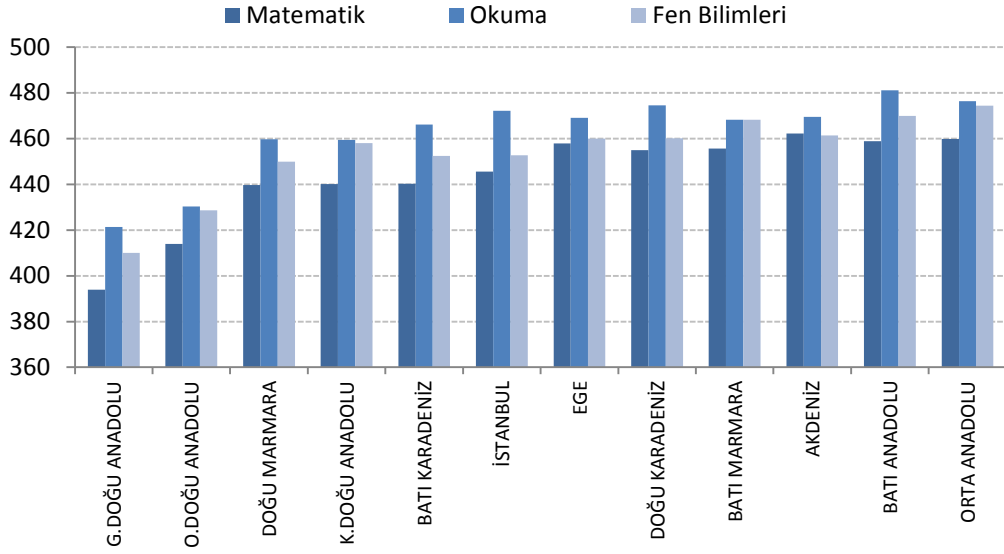
Kaynak: ÖSYM verilerinden derlenmiştir.

Öğrenci başarılarının değerlendirilmesinde ülke düzeyinde gerçekleştirilen merkezi sınavların yanı sıra uluslararası sahada geçerliliği olan sınavların sonuçları da önem arz etmektedir. Örgün eğitime devam eden 15 yaş grubundaki öğrencilerin; matematik okuryazarlığı, fen bilimleri okuryazarlığı ve okuma becerileri konu alanlarının dışında, öğrencilerin motivasyonları, kendileri hakkındaki görüşleri, öğrenme biçimleri, okul ortamları ve aileleri ile ilgili veriler toplanmaktadır. PISA sınavı ülkelerin eğitim politikalarının değerlendirilmesi açısından nitelikli bilgiler sunmaktadır. Ancak PISA örgün eğitime devam eden öğrencileri baz aldığı ve ortaöğretimde okullaşma oranı % 100'e ulaşmadığı için Türkiye'de nüfusu temsil etme oranı düşüktür(% 57). Dolayısıyla nüfusu temsil etme anlamında, PISA'nın Türkiye açısından önemli bir sınırlılığı bulunmaktadır.

2009 yılında gerçekleştirilen PISA sınavında Türkiye geneli “Okuma Becerileri” puanı 464, “Matematik Okuryazarlığı” puanı 445, “Fen Okuryazarlığı” puanı 454'tür. Söz konusu puanların OECD ortalaması “Okuma Becerileri” için 492, “Matematik Okuryazarlığı” için 488 “Fen Okur Yazarlığı” için 496'dır. Okuma becerileri alanında en yüksek puana sahip bölgeler Batı Anadolu (481), Orta Anadolu (476) ve Doğu Karadeniz'dir (474). Güneydoğu Anadolu (421) ve Ortadoğu Anadolu (430) ise en düşük puanlara sahip bölgelerdir. Matematik okuryazarlığı alanında Akdeniz 462, Orta Anadolu 459 ve Batı Anadolu 458 ortalamalarına sahip iken; Güneydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu sırasıyla 393 ve 413 puan ortalamasındadır. Fen Okuryazarlığı alanında Orta Anadolu (474), Batı Anadolu (469) ve Batı Marmara (468) bölgeleri en yüksek puanlara sahiptir. Güneydoğu Anadolu (410), Ortadoğu Anadolu (428) bölgeleri ise diğer bölgelerden önemli düzeyde farklılaşmaktadır. PISA sınavında bölgesel puanların alanlara göre farklılaşabildiği ancak bu farklılaşmanın bölgesel sıralamada sınırlı bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Matematik okuryazarlığı, okuma becerileri ve fen okuryazarlığı alanlarında en yüksek ve en

düşük değere sahip bölgeler arasındaki puan farkı sırasıyla 68, 60 ve 64'tür (Bkz. Şekil 7.21).

Şekil 7.21: Bölgelere Göre PISA Puan Ortalamaları (2009)

NUTS-1 bölgeleri üç soru alanının ortalamasına göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, PISA 2009 verilerinden derlenmiştir.

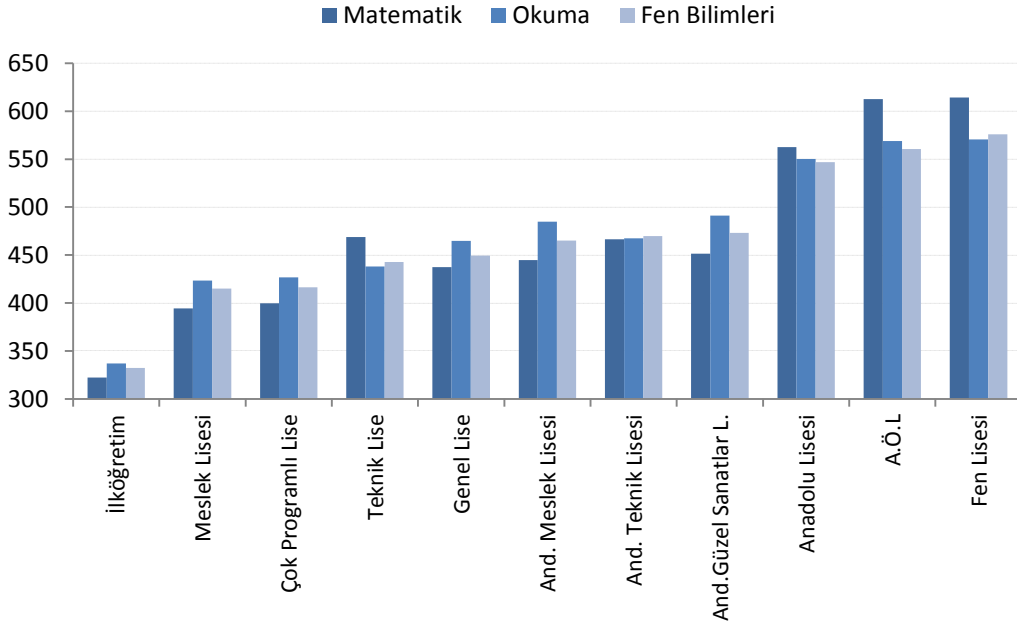
PISA 2009’da fen lisesi bütün alanlarda en yüksek ortalamalara sahip okul türüdür. Matematik, okuma becerileri ve fen bilimleri alanlarında ortalama puanları sırasıyla 614, 570 ve 574’tür. Anadolu öğretmen lisesi ise puan ortalaması en yüksek ikinci okul türüdür. Anadolu öğretmen lisesinin matematik, okuma becerileri ve fen bilimleri alanlarında ortalama puanları sırasıyla 612, 568 ve 512’dir. Anadolu lisesinde ise söz konusu puanlar sırasıyla 562, 550 ve 546’dır.

PISA sınavına katılacak öğrenciler 15 yaş grubundaki 7. sınıf ve üzerinde öğrenim gören öğrencilerden seçildiği için söz konusu örneklem içinde ilköğretime devam eden öğrenciler de yer almaktadır. İlköğretim bütün puan türlerinde en düşük değerlere sahip okul türüdür. Meslekî ve teknik liseler ise matematik okuryazarlığında 394, okuma becerilerinde 423, fen bilimlerinde 415 puanlarıyla ortaöğretim kurumları içinde en düşük puanlara sahip okul türüdür. Meslekî ve teknik liselerden sonra ilgili sınav alanlarında en düşük ortalamalara sahip ortaöğretim kurumları çok programlı liselerdir. Söz konusu liselerin matematik okuryazarlığı puanı 400, okuma becerileri puanı 427 ve fen okuryazarlığı puanı 416’dır (Bkz. Şekil 7.22).

Okul türlerinin matematik okuryazarlığı, okuma becerileri ve fen bilimleri alanlarındaki puan ortalamaları birbirine yakınsamakta iken okul türleri itibarıyla ortalama puanlar belirgin ölçüde farklılaşmaktadır. Bütün sınav türlerinde çitanın iki ucunu temsil eden fen liseleri ile meslekî ve teknik liselerin üç puan türü ortalamaları arasındaki fark 176’dır. Söz konusu farklılaşma bölgesel düzeydeki karşılığının -en yüksek ortalamaya sahip bölge ile en düşük ortalamaya sahip bölge arasındaki fark- yaklaşık üç katıdır. Okul türleri ve bölgeler arasındaki başarı farkının giderilmesi konusuna Onuncu Kalkınma Planında da değinilmiştir. Söz

konusu durum Planda “Eğitime erişim başta olmak üzere kaydedilen iyileşmelere rağmen, eğitim kalitesinin yükseltilmesi, bölgeler ve okul türleri arasındaki başarı düzeyi farklılıklarının azaltılması ihtiyacı önemini korumaktadır”²⁷ şeklinde yer almaktadır.

Şekil 7.22: Okul Türlerine Göre PISA Puan Ortalamaları (2009)

Okul türleri üç soru alanının ortalamasına göre artan şekilde sıralanmıştır.

Kaynak: OECD, PISA 2009 verilerinden derlenmiştir.

²⁷ Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), Md. 141.